Prantsuse kunstniku Paul Gau-guini (1848—1903) ebatavaline ja äärmiselt traagiline elukäik, erakordselt rikas ja mitmepalgeline loominguline pärand (maal, skulptuur, autobiograafiline teos «Noa-Noa» jms.) on ajendanud kirjutama raamatuid nii kunstniku loomingu kohta kui ka puht ilukirjanduslikke teoseid. Umbes kaheksa aastakümmet tagasi maalitud lõuendid, mis kutsusid esile omaaegsete kunstihuviliste hulgas nii kiitus- kui ka laidu-sõnu, mõjuvad nüüdisajalgi sügavalt ja emotsionaalselt. Inglise kirjanik William Somerset Maugham (1874—1965) oma romaanis «Kuu ja kuuepenni-line» (1919), mis tõi raamatu autorile suure kuulsuse, jutustab tagasihoidlikus kiretu vaatleja maneeris maalikunstnik Charles Stricklandi keerulisest käekäigust. Teose sündmustiku põhifaktid on võetud autodidaktist prantsuse kunstniku Paul Gauguini biograafiast, kust autor on teose kirjutamiseks ilmset inspiratsiooni saanud. Piiritust loomisihast tingitud ja küllaltki kalli hinnaga langetatud otsus ennast küpses elueas jäägitult maalikunstile pühendada, loobumine eduga kroonitud börsimaakleriametist, lahtiütlemine majanduslikust

WILLIAM SOMERSET MAUGHAM

KUU JA KUUEPENNILINE

Inglise keelest tõlkinud Salme Lehiste

KIRJASTUS «KUNST» TALLINN   1973
T   (Inglise) M 27

7 — 3-4 19-72
Originaali   tiitel:
The Moon   and   Sixpence by
William   Somerset   Maugham Bernhard   Tauchnitz,   Leipzig 1932
Kunstiliselt kujundanud Raoul   Koik

I

Pean tunnistama, et kui esimest korda Charles Strick-landiga tutvusin, ei tulnud mulle mõttessegi, et temas võiks midagi erilist olla. Praegu aga eitaksid tema andekust vaid vähesed. Ma ei mõtle eduka poliitikamehe ja väljapaistva väejuhi andekust ja suurust, sest need omadused on seotud rohkem»ümbritseva keskkonnaga kui inimese endaga. Keskkonna muutudes ei jää taoliste inimeste suurusest ja andekusest enam kuigi palju järele. Peaminister väljaspool oma kabinetti on osutunud sageli tühipaljaks ilukõnelejaks ja väejuht ilma armeeta hambutuks lõviks. Charles Strickland oli aga tõepoolest suur isiksus. Võib juhtuda, et tema kunst ei ole teile meeltmööda, kuid ükskõikseks te selle vastu ei jää. See erutab ja haarab. Need ajad on möödas, kui tema töid välja naerdi. Stricklandi tunnustamist ei peeta enam ekstsentrilisuseks ega tema ülistamist halva maitse tunnuseks. Tema puudused on tema väärtuse lahutamatu osa. Tõsi küll, vaidlus Stricklandi kohast kunstis kestab, ja on täiesti võimalik, et tema loomingu ülistajate kiidusõnad on niisama isemeelsed kui tema mahategijate laitus. Oks on siiski kindel — see on geeniuse looming. Minu meelest on isiksusel loometöös kõige tähtsam koht. Kui kunstniku looming on omanäoline, olen valmis andestama talle tuhat eksimust. Mulle tundub, et Velazquez on kunstnikuna El Grecost parem, aga kui temaga harjud, hakkab vaimustus tasapisi kahanema; samal ajal avab tundeline ja traagiline Kreeta saare elanik meile oma ennastohverdava hinge. Näitleja, kunstniku, poeedi ja helilooja looming, oma olemuselt ülendav ja kaunis, rahuldab kunstitarbija esteetilisi vajadusi. Ent see rahuldustunne on julm ja sarnaneb suguaktiga — looja annab teile midagi

endast. Charles Stricklandi elu saladus on huvitav ja paeluv nagu kriminaalromaan. See on samasugune lahendamata mõistatus nagu universumgi. Isegi Strickland! vähemtähtsad tööd räägivad autori isiksusest — kummalisest, komplitseeritust ja vaevatust. Siin ongi põhjus, miks tema tööd ei jäta ükskõikseks isegi neid,

kellele tema kunst ei meeldi, ja miks tema elu, eriti aga tema karakteri vastu nii suurt huvi hakati tundma.
Stricklandi surmast sai neli aastat, kui Maurice Huret avaldas «Mercure de FranceMs» artikli, mis tõmbas kunstnikule avalikkuse tähelepanu ja valgustas teerada, mida mööda hilisemad literaadid on suurema või väiksema sõnakuulelikkusega sammunud. Pikka aega pole Prantsus-maal ükski arvustaja nii leplikku suhtumist leidnud kui Maurice Huret, kuid on täiesti arusaadav, et tema argumentatsioon ei saanud jätta oma mõju avaldamata. Esialgu tundub see küll originaalitsev, kuid hilisem vastukaja ainult kinnitas tema hinnangut. Charles Stricklandi kuulsus tugineb nüüd kindlatele tõekspidamistele, mille on loonud Maurice Huret. Stricklandi kuulsuse tärkamine on üks romantilisemaid episoode kunstiajaloos. Ent mul pole vähimatki kavatsust analüüsida Charles Stricklandi töid, kui, siis ainult neid, mis aitavad avada tema karakterit. Ma ei nõustu nende kunstnikega, kes kinnitavad üleolevalt, et tavaline vaataja ei ole võimelinegi kunstist midagi aru saama ja et kõige parem on, kui nad annavad oma hin-nangu kunstniku loomingule vaikides või isikliku tšcki-raamatuga. Pean totraks arusaama, et kunst on käsitöö, mis on lõpuni mõistetav ainult tegijale endale. Minu meelest on kunst emotsioonide manifestatsioon, emotsioonid aga räägivad keelt, mis on arusaadav kõigile. Ent samas nõustun ma tõigaga, et juhul kui arvustajal puuduvad erialased teadmised, põleta enamasti suuteline ütlema midagi asjalikku käsitletava objekti kohta. Minu teadmised kunstist on aga äärmiselt puudulikud. Õnneks ei tarvitse ma laskuda avantüüri, kuna mu sõber mr. Edward Leggatt', võimekas kirjanik ja imetlusväärne kunstnik, on ammendavalt analüüsinud Charles Stricklandi loomingut oma väikeses raamatus, mida suuremas osas võib nimetada peene stiili etalooniks ning mis on Prantsusmaal kahjuks rohkem tunnustust leidnud kui Inglismaal.
Oma suurepärase artikli Charles Stricklandi eluteest kirjutas Maurice Huret kindla arvestusega äratada avalikkuse huvi kunstniku vastu. Omakasupüüdmatu ja kirgliku kunstihuvilisena püüdis ta suunata tõeliste kunsti

' Edward Leggatt A Modern Artist: Notes on the Work of Charles Strickland. Martin Seeker, 1917,

tundjate tähelepanu väga omapärasele talendile. Samas oli ta küllalt kogenud ajakirjanik, kel polnud teadmata, et just «puhtinimliku huvi äratamine» viib ta kõige kiiremini oma eesmärgile. Ja kui kirjanikud, kes olid tundnud ja teadnud Stricklandi Londoni päevilt, ning kunstnikud, kes olid näinud teda Montmartre'i kohvikutes, avastasid oma üllatuseks, et toosama mees, kes oli elanud nende keskel ja kellesse nad olid suhtunud kui hädavaresesse, on äkki tõeline geenius, hakkas Prantsuse ja Ameerika ajakirjades ilmuma Stricklandi kohta üksteise järel kiitvaid ja tunnustavaid artikleid. See kõik aga ei rahuldanud inimeste uudishimu, vaid ainult lisas õli tulle. Teema «oli tänuväärt. Viljaka_ Weitbrecht-Rotholzi' monograafias Stricklandist, mis võitis üldsuse tähelepanu, oli terve rida huvipakkuvaid seisukohti.
Inimeses peituvad kaasasündinud mütoloogilised alged. Seepärast haarabki ta kinni igast salapärasest ja ootamatust sündmusest nende inimeste elus, kes millegipoolešt teiste hulgas silma paistavad, ja loob legendi, millesse ta ise fanaatiliselt usub. Nii astubki romantika võitlusse argieluga. Ja legendist saab kangelase surematuse usaldusväärne dokument. Et

inimsugu säilitab pühalikult oma mälestust sir Walter Raleigh'st mitte sellepärast, et ta tõi Inglismaale au ja kuulsust seniavastamata maades, vaid sellepärast, et ta laotas oma mantli kuninganna Elizabethi jalge ette, paneb filosoofi muidugi irooniliselt muigama. Mis puutub Charles Stricklandi, siis üldiselt teda ei tuntud. Vaenlasi oli tal rohkem kui sõpru. Ja selles pole midagi imelikku, et neil, kes temast kirjutasid, tuli niigi nappidele mälestustele lisada tubli annus elavat fantaasiat. Ent ometi oli selles väheses, mida temast teati, küllaldaselt materjali romantilise jutustuse kirjutamiseks. Strick-landi elus oli palju mõistetamatut ja hirmutavat, tema iseloom metsik ja saatus karm. Ja legend temast hakkas tasapisi täituma niisuguste detailidega, et ükski arukas biograaf ei söandaks seda lähemalt uurida.

Kuid auväärt Robert Strickland ei olnud arukas biograaf. Ta kirjutas oma isa eluloos[2] täiesti avameelselt, et

' Hugo Weitbrecht-Rotholz Karl Strickland: sein Leben und seine Kunst. Schwingel und Hanisch. Leipzig, 1914.

2 Robert Strickland Strickland: The Man and his Work. William Heinemann, 1913.

5

«tahab tuua selgust laialt levinud hinnangutesse», eriti viimaste aastate kohta oma isa elus. Need arvamused «on põhjustanud küllaltki palju meelehärmi isikutele, kes veel elavad». Stricklandi elus, nii nagu temast avalikult räägiti, oli küllalt palju säärast, mis tekitas piinlikkust auväärsele perekonnale. Lõbustasin ennast kenakesti selle biograafia lugemisel. Tundsin omaenda raamatust isegi rõõmu, sest Robert Stricklandi oma on kirjutatud hallilt ja igavalt. Mr. Strickland lõi suurepärase abikaasa ja isa portree, kellel on meeldiv karakter, kõrge moraal ja kes on väga töökas. Tänu eksegeesiõpinguile — nii seda teadust vist nimetatakse — oli see kaasaegne kirikuõpetaja omandanud imetlusväärse äraseletamisosavuse, kusjuures seesama osavus, millega auväärne Robert Stricland on «interpreteerinud» fakte oma isa elus, mis auväärsele pojale võiksid olla ebameeldivad meenutada, aitab tal kiriku hierarhias kindlasti kord kõrgele tõusta. Mõttes ma juba näen ta musklilistel säärtel piiskopisukki. Noore Stricklandi seisukohad on julged, kuigi seejuures võib-olla riskantsed. Sest selge on see, et legendi tekkimine aitas ta isa kuulsuse kasvule kõigiti kaasa: ühtesid tõi Stricklandi kunsti juurde põlgusetunne, mida nad tema kui inimese vastu tundsid, teisi aga kaastunne, mida kutsus esile kunstniku surm. Imelikul kombel aga vaigistasid poja heakavat-suslikud püüded isa austajate indu. Ja pole sugugi juhus, et«Samaaria naise»' eest, mis on Charles Stricklandi tähtsamaid töid, maksti Christie juures kohe pärast diskus-, siooni, mille kutsus esile mr. Stricklandi biograafia avaldamine, 235 naelsterlingit vähem kui üheksa kuud tagasi, kui selle töö ostis tuntud kollektsionäär, kes aga ootamatult suri, ja maal läks uuesti haamri alla. Võimalik, et Charles Stricklandi loomingul endal poleks jätkunud nii palju sugestiivsust ja originaalsust, et niisugusest löögist jagu saada, kui mitte müütide ja müstika järele ihalevad inimesed ise poleks sellest versioonist kärsitult loobunud. Varsti leidis ilmavalgust ka dr. Weitbrecht-Rotholzi töö, mis hajutas kõikide kunstihuviliste kahtlused.

Dr. Weitbrecht-Rotholz kuulub sellesse biograafide koolkonda, mille järgi inimene on oma olemuselt läbi ja

l Christie kataloogis on selle kohta järgmine kirjeldus; «Alasti naine, Seltsisaarte päriselanik, lamab jõe kaldal. Taustaks troopiline loodus palmide, banaanipuudega jms. 60 tolli x 48 tolli.»

6

lõhki paheline. Pealegi valmistavad selle koolkonna esindajad lugejale palju rohkem naudingut kui need biograafid, kellele pakub rõõmu kujutada oma romantilisi kangelasi voorusliku perekonna etaloonina. Oleksin masendatud, kui Antoniust ja Kleopatrat seoksid ainult puhtmajanduslikud huvid. Et aga mind panna uskuma, et Tiberius oli niisama

suurepärane monarh kui kuningas George V, oleks vaja äärmiselt kaalukaid tõendeid. Dr. Weitbrecht-Rotholz käis oma töös Robert Stricklandi naiivsevõitu biograafiaga nii halastamatult ümber, et õnnetu vaimuliku vastu tekib isegi teatud sümpaatia. Noore Strick-landi delikaatsus kuulutati silmakirjatsemiseks, sõnade vool sulaselgeks valeks, vaikimine — reetmiseks. Tegelikkuse moonutamisega, mida autorile ei andestata, pojale aga küll, varises kokku terve anglosaksi rass — kombekas, paljusõnaline, uhkeldav, variserlik, kaval, petlik. Arvan, et mr. Strickland kiirustas liialt, kui ta kuulduste ümberlükkamiseks «arusaamatustest» isa ja ema vahel toetus Charles Stricklandi kirjale Pariisist, milles too nimetas oma kaasat «väärikaks daamiks». Dr. Weitbrecht-Rotholz aga nuuskis selle kirja kusagilt välja ja tõi faksiimile trükitult ära, kus seisis must-valgel: «Kurat võtku mu naist! Ta on küll väärikas daam, kuid pigem käigu ta põrgu.» Peab ütlema, et oma õitseajastul toimis kirik talle mitte-sobilike tunnistajatega teistviisi.

Dr. Weitbrecht-Rotholz oli Charles Stricklandi kirglik austaja, mistõttu polnud vaja karta, et ta hakkaks viimase vigu varjama. Lisaks oli tal suurepärane vaist näha madalaid ajendeid pealtnäha süütutes tegudes. Niisama palju psühhopatoloog kui ka kunstiinimene, oli tal pealegi tugevalt väljaarenenud intuitsioon. Ükski müstik pole seni suutnud paremini läbi näha asjade olemust kui tema. Müstik näeb sõnulväljendamatut, psühhopatoloog seda, millest ei kõlba kõva häälega rääkida. Huvitav on jälgida, missuguse kirega õpetatud autor on nuuskinud iga pisiasja kallal, mis võiks diskrediteerida tema kangelast. Me lausa tunnetame autori südamelöökide kiirenemist, kui tal õnnestus päevavalgele tuua asjaolusid, mis näitasid Charles Stricklandi õelust ja alatust; dr. Weitbrecht-Rotholz juubeldas nagu inkvisiitor ketserit tuleriidale saates, kui mõni ammu unustatud lugu aitas paljastada Robert Stricklandi pojaarmastust. Autori põhjalikkus on hämmastama panev. Ühtegi pisiasja ei jätnud ta

kahe silma vahele. Ja te võite olla kindel, et kui Charles Strickland jäi pesumajas võlgu, siis toodi see arve ära in extenso'; ja kui ta ei andnud tagasi võlguvõetud poole-kroonist, siis ei jätnud Weitbrecht-Rotholz ühtegi detaili sellest loost mainimata.

11

Charles Stricklandist on juba nii palju räägitud, et võib tekkida küsimus, kas on siis minul enam mõtet temast midagi kirjutada? Kunstniku monumendiks on tema looming. Tõsi on, et mina tunnen teda lähemalt kui paljud teised. Nägin Stricklandi esmakordselt siis, kui ta polnud veel kunstnik, samuti kohtusin temaga sageli Pariisis, kus ta käsi käis üsna täbarasti. Ja siiski poleks ma oma mälestusi temast kunagi kirjutama hakanud, kui ma poleks sõjakeerises sattunud Tahiiti saarele. Nagu teada, veetis ta oma elu viimased aastad seal; sealsamas tutvu-sin ma inimestega, kes teda hästi tundsid. Sattusin olukorda, kus mul avanes võimalus heita valgust tema traagilise elutee nendele külgedele, mis seni olid jäänud põhiliselt valgustamata. Kui Strickland on tõepoolest suur kunstnik, nagu paljud arvavad, siis on loomulikult huvitav kuulata nende inimeste arvamust, kellega ta päev-päevalt kokku puutus. Mida küll praegu ei pakutaks mälestuste eest autorile, kes tunneks El Grecot niisama hästi, kui mina tundsin Charles Stricklandi!

Ent ma ei kavatse niisuguste mõtteavalduste taha peitu pugeda. Mul pole meeles, kes see tarkpea oli, kes hingelise tasakaalukuse saavutamiseks soovitas teha päevas kaht mittemeeldivat asja. See oli tõepoolest arukas inimene ja ma täidan seda ettekirjutust täpselt — tõusen iga päev ja lähen iga päev magama. Kuid mu loomuses on ka asketismi algeid — loen nimelt järjekindlalt «Times'i» iganädalasi kirjanduslikke lisasid, kurnates sellega oma vaimu üsnagi julmal viisil. Mõtiskleda arvututest kirjutatud raamatutest ja neisse peidetud autori hel-

' Täielikult. (Lad. k.)

8

gest kirjastamislootusest ning nende hilisemast saatusest on üsnagi hingetoitev enesedistsipliin. Kas on igal raamatul küllalt, šansseA esile kerkida tohutust nimede rägastikust! Ja kui mõni leiabki tunnustust, siis ainult üürikest aega. Üksnes kõigevägevam teab, missuguseid piinu autor on tundnud, kui valusaid mükse elult saanud ja kui sügavat hingevalu kannatanud, — kõike ainult selleks, et lugejaga tundi-paar mõnusalt aega veeta ja tema reisiigavust eemale peletada. Kui aga otsustada retsensioonide järgi, siis enamik raamatutest on kirjutatud suurepärase meisterlikkusega ja nõtke kompositsiooniga, mõned neist on koguni kirjaniku terve elu väsimatu töö vili. Sellest nforaal, et autor peab rahuldust otsima üksnes kirjutamises endas ja.oma mõttekoorma alt vabanemises ning jääma ükskõikseks kiituse ja laituse, nii menu kui ka läbikukkumise suhtes.

Nüüd, sõjaajal, on asjadesse ja olukordadesse suhtumine paljuski muutunud. Noorus on hakanud kummardama jumalaid, keda meie omal ajal ei tundnud, ja juba praegu on võimalik aimata suundi, mida mööda lähevad need, kes tulevad pärast meid. Noorem generatsioon — tormakas, ja teadlik oma jõust — ei seisa enam arglikult koputades ukse taga; nad on sisse tunginud, istuvad meie kohtadel. Õhk pakatab nende lärmist. Mõned vanemad inimesed,, kes püüavad noori järele aimata, katsuvad endale sisendada, et nende tund pole veel möödas. Nad hüüavad, täiest kõrist, kuid see sõjahüüd kõlab nende suus õõnsalt. Sellisena meenutavad nad vaeseid liiderlikke naisi, kes ruuži ja puudri abil püüavad taaselustada illusiooni oma kunagisest elukevadest. Targemad aga sammuvad väärikalt ettenähtud teedpidi. Nende vaikses naeratuses on tunda heatahtlikku pilget, sest neil on veel selgesti meeles, kuidas nad omal ajal niisama suure lärmi ja vihaga tõrjusid välja vana generatsiooni. Ja on juba ette teada, et tänastel vapratel tõrvikukandjatel tuleb kunagi omakorda sellest kohast loobuda.

Viimast sõna ei ole. Uus evangeelium oli juba vana, kui Ninive kuulutas taevale oma vägevust. Neidsamu julgeid sõnu, mis tunduvad nii uudsetena rääkijaile endile, on öeldud juba varem sadu kordi peaaegu samasuguse intonatsiooniga. Pendel liigub ühest nurgast teise. Ja ring ongi täis.

Mõnikord võib inimene oma ajastust, kus tal kindel koht on olnud, sattuda hoopis võõrasse ajastusse. Siis toimub

9

halenaljakamaid stseene inimlikus komöödias. Kas keegi näiteks mäletab praegu George Crabbe'it? Ent omal ajal oli ta kuulus poeet, ja inimesed austasid tema geeniust üksmeelselt — nähtus, mis meie keerulisel ajal pole enam mõeldav. Ta oli Alexander Pope'i õpilane ja kirjutas õpetlikke lugusid kaherealistes riimvärssides. Siis tuli Prantsuse revolutsioon, Napoleoni sõjad, ja poeedid lõid uusi laule. Mr. Crabbe aga jätkas õpetlike lugude kirjutamist kaherealistes riimvärssides. Arvatavasti oli ta lugenud nende noorukite värsse, mis tekitasid maailmas nii suurt ärevust, kuid ilmselt pidas ta neid lihtsalt jamaks. Ja seda viimast küllap paljudes värssides oligi. Ent Keatsi ja Wordsworthi oodid, paar Coleridge'i poeemi, veel enam aga Shelley luule avasid lugejale inimhinge seniavastamata tagamaad. Ja mr. Crabbe sai igaveseks maha maetud, kuid tema aina jätkas oma õpetlike lugude kirjutamist kaherealistes riimvärssides. Olen aeg-ajalt lugenud ka noorema generatsiooni loomingut. Võib-olla nii mõnigi Keatsist tulihingelisem ja Shelley'st ülevam on juba kirjutanud selliseid laule, mida inimkond jääb tänulikult mäletama. Ma ei tea seda. Ja ma imestan nende värsside lihvi ja stiili nõtkust — nad on juba nii täiuslikud, et mööndustest rääkida oleks absurdne. Kuid oma rikkalikule sõnavarale vaatamata (on ilmne, et nad juba kätkis on lehitsenud Roget' sõnastikku) ei ütle nad mulle midagi. Paistab, et nad teavad küll palju, kuid nende tunded on pinnapealsed. Ma ei kannata, kui nad mulle sõbralikult õlale patsutavad ning end õrnalt mu rinna vastu suruvad. Nende kirglikkus näib mulle verevaene ja unistused tühised. Mulle nad ei meeldi. Sest minu juured ulatuvad teise aega. Ma jätkan õpetlike lugude kirjutamist

kaherealistes riimvärssides. Ent ma oleksin puruloll, kui teeksin seda millegi muu pärast kui omaenda lõbuks.

III

Kuid see kõik on ainult muuseas. Olin väga noor, kui kirjutasin oma esimese raamatu. Õnneliku juhuse tõttu äratas see kohe tähelepanu ning minuga hakkasid tutvust sobitama igasugused tegelased.

Teatava melanhoolsusega vaatan ma tagasi kunagisele Londoni kirjanduselule, kui ma esimest korda, arglik, ent energiline, sellega tutvust sobitasin. Ma polnud Londonis kaua käinud, ja kuigi mu romaanides on Londonit kirjeldatud küllaldase täpsusega, on praegu seal palju muutunud. Ka kirjanduselu keskus ei ole enam endises paigas: Hampsteadi, Notting Hill Gate'i, High Streeti ja Kensingtoni asemel on nüüd Chelsea ja Bloomsbury. Siis ei maksnud õigest sulemehest enne neljakümmend rääkidagi, praegu tunduks rohkem kui kakskümmend viis eluaastat selleks ametiks juba naeruväärne. Mulle tundub, et tollal häbenesime rohkem oma tundeid, ja kartes väljanaermist, olime vähem enesekindlad. Ma ei arva, et omaaegne boheemlaskond oleks kõlbelise puhtuse pärast erilist muret tundnud, kuid ma ei mäleta ka niisugust moraalset laostumist kui praegu. Kui me nii mõnegi meeletu teo maha vaikisime, ei pidanud me seda silmakirjalikkuseks. Tollal ei peetud vajalikuks nimetada asju õigete nimedega. Ja ka naised polnud siis nii iseseisvad.

Elasin Victoria jaama lähedal ja külalislahkete literaatide juurde tuli sõita. Käisin tänaval kaua aega edasi-tagasi ja kogusin julgust, enne kui tõmbasin kella; surmahirmus sisenesin läppunud ruumi, mis oli rahvast tulvil. Mind tutvustati tuntud tegelastele, ja kui nad mu raamatut kiitma hakkasid, punastasin kõrvuni. Mult oodati muidugi teravmeelsusi, kuid need tulid mulle meelde alles siis, kui õhtu hakkas lõpule jõudma. Oma arglikkuse varjamiseks hakkasin erilise hoolega teistele teetasse ulatama ja üsna lohakalt tehtud võileibu pakkuma. Ma ei tahtnud, et nad mind märkaksid, tahtsin vaid kuulsaid tegelasi nii-samaA vaikselt jälgida ja nende tarka juttu pealt kuulata.

Mulle meenuvad kõrget kasvu, sirgete selgadega, pika nina ja ahnete silmadega naised; nad kandsid oma riideid nagu soomusrüüd. Ja mulle meenuvad ka pehme hääle ja salvava pilguga väikesekasvulised vanatüdrukud, kes meenutasid hiiri. Olin hämmastunud, missuguse järjekindlusega

nad hävitasid röstitud leiba, pärast aga pühkisid kindasõrmi rahulikult tooli külge, arvates, et keegi seda ei märka. Mööblile see muidugi hästi ei mõjunud, kuid ma arvan, et perenaine toimis täpselt niisamuti teiste juures külas olles. Osa naisi oli riides päris moodsalt — nad väitsid, et ei mõista, miks nad peaksid riietuma maitsetult ja lohakalt, kuna on kirjutanud romaani. Kui sul on kena figuur, siis tuleb seda kõigiti rõhutada, ja elegantne kinga-paar väikese jala otsas pole eales takistanud ühelgi kirjastajal «kirjatükki» vastu võtmast. Osa aga pidas sellist riietumist eputamiseks ning kandis kauplusest ostetud valmis-riideid, mida kaunistasid maitsetud ehted. Mehed olid riietatud enam-vähem korrektselt. Nad ei püüdnud oma kirjanikuametit millegagi alla kriipsutada. Ja nad tahtsid, et neid võetaks kui võimekaid ametnikke, kes sobivad mistahes soliidse firma kontorilaua taha. Alati oli neil väsinud'ilme näol. Ma polnud 'kirjanikega varem tuttav ning nad tundusid mulle kuidagi'imelikena ja eba-reaalsetena.

Pidasin nende vestlust tookord sädelevaks, kuid olin lausa hämmastunud salvavast irooniast, millega nad lõid pihuks ja põrmuks oma ametikaaslase, kui see oli neile vaid selja pööranud. Loominguga tegeleva inimese eelis seisab teistega võrreldes selles, et tema pilkealuseks ei satu mitte ainult ta sõbra välimus ja iseloom, vaid ka töö. Olin kaotanud igaveseks lootuse

niisama sädelevalt ja voolavalt oma mõtteid väljendada. Tollal peeti kõnelemis-oskust kunstiks: leidlikust ja teravmeelsest vastusest peeti rohkem lugu kui varjatud sügavmõttelisusest, ning epigramm, mis tollal veel ei kujutanud endast puhtmehhaani-list vahendit nõmeduse varjamiseks teravmeelsuse sildiga, ilmestas intelligentse inimese kõnet. Kahjuks ei meenu mulle praegu midagi toonasest sõnatulest. Kuid mulle tundub, et vestlus elavnes märgatavalt, kui puudutati meie elukutse teist külge — kommertsküsimust. Andnud uuele raamatule omapoolse hinnangu, oli täiesti loomulik, et hakkasime rääkima sellest, kui palju eksemplare on müüdud, kui palju autor avanssi saanud ja kui palju tal veel saada on. Edasi kandus jutt kirjastajatele: räägiti ühe kirjastaja suuremeelsusest ja teise väiklusest. Vaieldi, kumma kirjastaja juurde on parem minna, kas selle juurde, kes pole honorariga kitsi, või selle juurde, kes suudab läbi suruda mistahes raamatu. Mõned kirjastajad oskasid kirjanikule

hästi reklaami teha, teistel see ei õnnestunud. Mõnele meeldis moodne, teisele vanamoeline kirjandus. Edasi kan-j dus jutt agentidele ja tellimustele, mida nad meie jaoks hankisid, sealt aga edasi toimetajatele ja artiklitele, mida nad oma ajalehe jaoks saada tahtsid; sellele, kui palju makstakse tuhande sõna pealt ja kas makstakse kohe või tuleb oodata. Kõik see tundus mulle tookord kohutavalt romantiline, ning tekitas tunde, nagu oleksin mingi salapärase vennaskonna liige.

IV

Rose Waterford suhtus minusse tookord väga sõbralikult. Selles inimeses oli mehe mõistust ja naise isemeelsust. Ta romaanid hämmastasid oma originaalsusega. Charles Stricklandi naisega ma tutvusingi tema kodus. Miss Waterfordi väike tuba oli teeõhtul inimestest tulvil. Vesteldi elavalt, kuid mina olin kohmetunud ega saanud sõna suust; olin liiga arg, et vaidlustesse laskuda. Miss Waterford oli tähelepanelik võõrustaja, ja nähes minu kohmetust, tuli mulle appi.

«Peaksite vahetama paar sõna mrs. Stricklandiga,» lausus Rose Waterford. «Ta on teie raamatust vaimustatud.»

«Millega ta tegeleb?» küsisin ma.

Olin teadlik oma teadmatusest. Juhul kui mrs. Strickland osutub tuntud kirjanikuks, on hea seda tõika enne teada.

Rose Waterford langetas häbelikult pilgu, et anda oma sõnadele suuremat efekti.

«Ta korraldab sageli lantše. Kui oskate võita ta tähelepanu, saate teiegi kindlasti küllakutse.»

Rose Waterford oli loomult küünik. Tema jaoks oli elu s'obiv võimalus romaanide kirjutamiseks, inimesed aga selleks vajalik toormaterjal. Ajuti valis ta sellest materjalist välja mid, kes olid tema talendist vaimustatud, ja kostitas oma kodus külluslikult. Heasüdamliku üleolekuga naeris ta inimeste nõrkuse üle, kes kuulsate inimestega

tutvust otsisid, ent samal ajal meeldis talle endale män-. gida tunnustatud naiskirjaniku väärikat rolli.

Mind tutvustati mrs. Stricklandile ja me vestlesime teineteisega kümmekond minutit. Peale meeldiva tämbri ei märganud ma tema juures midagi erilist. Mrs. Strickland elas Westminsteris, ta korteri akendest avanes vaade pooleliolevale kirikule. Kuna olime peaaegu et naabrid, tundsime teineteise vastu sõbralikku usaldust. Maa- ja Mereväelaste Kauplus on koht, kus kohtuvad need, kes elavad Thamesi jõe ja St. Jamesi pargi vahepealsel maa-alal. Mrs. Strickland küsis, kus ma elan, ja mõne päeva möödudes sain temalt kutse lantšile.

Kuna mul seltskondlikke kohustusi vähe oli, võtsin kutse rõõmuga vastu. Saabusin väikese hilinemisega; tegin katedraali ümber kolm tiiru, et mitte liiga täpne olla. Seltskond oli juba kogunenud; kohal olid miss Waterford, mrs. Jay, Richard Twining ja George Road. Kõik kir-janikud. Oli imekaunis varakevadine päev ja kõigil tuju suurepärane. Millest me kõik tookord ei rääkinud! Miss Waterfordil, kes oli oma nooruspäevade esteetiliste tõeks-pidamiste—siis kandis ta salveirohelist kleiti ja käes kollast nartsissi — ning küpse naise rikkalike elukogemuste vahepeal — nüüd tavatses ta kanda kõrge kontsaga kingi ja Pariisist tellitud kleite, oli peas uhiuus kübar. Ilmselt põhjustas see temas erilise rahulolutunde, sest mitte kunagi varem polnud ta sarjanud nii innukalt meie ühiseid sõpru. Mrs. Jay, arvates, et siivutus on teravmeelsuse tundemärk, lausus poolsosinal vaimukusi, mis võinuks värvida punaseks isegi lumivalge laudlina. Richard Twining ajas mingisugust imelikku jama, George Road aga, kes oli veendunud, et tal pole tarvis sädeleda omapoolsete vaimukustega — need olid muutunud juba kõnekäänuks —, avas suu ainult selleks, et toppida sinna sisse paar suutäit. Mrs. Strickland ei rääkinud palju, ent tal oli suurepärane omadus hoida üleval üldist vestlust: kui tekkis paus, poetas ta sobiva vahemärkuse ja jutt veeres edasi. Ta oli kolmekümne seitsme aastane, pikk ja täidlane, ent mitte paks. Ta ei olnud ilus, ent ta nägu oli meeldiv — võib-olla just heatahtlike pruunide silmade pärast—, nahk üsna tõmmu. Mustad juuksed olid hoolikalt kammitud. Kolme hulgas oli ta ainus, kes ei kasutanud ruuži ning mõjus seetõttu teiste kõrval lihtsalt ja vahetult.

Söögituba oli sisustatud maitsekalt ja moodsalt. Stiililt

range. Seinad olid kaetud valgete puupaneelide ja rohelise tapeediga, millel rippusid Whistleri ofordid mustades elegantsetes raamides. Paabulinnupiltidega rohelised portjäärid rippusid akna kõrvalt sirgelt alla niisama rohelisele piltvaibale, millel kahvatud jänesepoisid hüplesid põõsaste all — ilmselt William Morrise otsene mõju. Kaminasimss oli kaetud siniste hollandi fajanssplaatidega. Mulle tundub, et selliselt sisustatud söögitube oli tollal Londonis ligi viissada. Sisustatud rangelt, kunstipäraselt, ent vaimuvaeselt.

Lahkusin sealt koos miss Waterfordiga. Imekaunis päev ja tema uus kübar põhjustasid meie otsuse parki jalutama minna.

«Oli meeldiv õhtu,» laususin mina.

«Aga kuidas teile suupisted maitsesid? Rääkisin talle, et kui tahad enda pool kirjanikke näha, tuleb neid hästi toita.»

«Arukas nõuanne,» vastasin mina. «Aga miks ta nende järele nii kangesti igatseb?»

Miss Waterford kehitas õlgu. «Arvatavasti leiab ta kirjanike seltskonnast rahuldust ega taha ka ajast maha jääda. Ta, vaeseke, on küllalt lihtsameelne ja peab meid kõiki suurepärastelus seltskonnakaaslasteks. Ilmselt meeldib talle meid kostitada, millest meie muidugi ära ei ütle. Sellepärast ta mulle meeldibki.»

Meenutades möödunud aegu, tundub, et mrs. Strickland oli nende kuulsuseküttide hulgas, kes jahtisid oma saaki Hampsteadi rafineeritud kõrgustest Cheyne Walki viletsate ateljeedeni välja, vast siiski kõige süütum. Oma nooruse oli mrs. Strickland mööda saatnud maal. Raama-tud, mida talle Londoni raamatukogust saadeti, tõid endaga kaasa mitte ainult nende lehekülgede romantika, vaid ka pealinna romantikat. Ta oli kirglik lugeja — nähtus, mis temasuguste hulgas on haruldane, kuna enamasti tuntakse rohkem huvi autori kui teose enda vastu, või siis jälle kunstniku, mitte aga tema maalide vastu. Nii lõi ta endale maailma, kus ta kasutas vabadust, millest tal argielus vajak* jäi. Tutvus kirjanikega tõi ta keset rambivalgust, seni oli ta olnud vaatajate poolel. Kirjanikke ta muidugi idealiseeris — talle tundus, et kui ta neid lõbustab ja neid vastu võtab, oleks ta endagi elu nagu sisukam. Ta oli nõus kehtivate reeglitega, mille järgi inimesed oma elumängu mängisid, kuid samas ei kavatsenud hetkekski seada selle

järgi omaenda elu. Kirjanike vabad elukombed ja veider riietumismaneer, pöörased ideed ja paradoksaalsused köitsid teda, kuid ei muutnud vähimaski tema enda veendumusi.
«Kas mr. Strickland kah eksisteerib?»
«Muidugi. Ta on city's mingi asjamees. Arvatavasti börsimaakler, üldiselt tuim tegelane.»
«Saavad nad omavahel hästi läbi?»
«Lausa jumaldavad teineteist. Näete teda kindlasti, kui sinna lõunale lähete. Ent külalisi on neil lõunalauas harva. Peremees enamasti vaikib. Kirjanduse ja kunsti vastu pole tal vähimatki huvi.»
«Mispärast küll lähevad kaunid naised mehele igavatele meestele?»
«Sellepärast, et targad mehed ei näitu kaunite naistega.»
Sellele ei osanud ma midagi lisada ja küsisin seepärast, kas neil ka lapsi on.
«On küll. Tüdruk ja poiss. Mõlemad käivad koolis.»
Teema oli ammendatud ja jutt kandus edasi teistele asjadele.

V

Suvel kohtusin mrs. Stricklandiga sageli. Käisin tema pool meeldivatel intiimsetel lantšidel ja pidulikel teeõh-tutel. Tundsime teineteise vastu ilmset sümpaatiat. Olin väga noor, ent võib-olla talle meeldiski suunata mu esimesi arglikke samme kirjanduse rasketel radadel. Samal ajal tundsin mina rõõmu sellest, et mul on keegi, kelle juurde võin minna oma väikeste hädadega ning leida eest tähelepaneliku kuulaja ja targa nõuandja. Mrs. Strickland omas oskust inimestele kaasa tunda. See on küll suurepärane omadus, kuid need, kellele see looduse poolt kaasa on antud, kipuvad seda sageli kuritarvitama. Otse pöörase innuga pistavad nad oma nina sõprade hädadesse, et oma talendile rakendust leida. Nende kaastunne purskub ohvrile naftajoana, mis lõppkokkuvõttes võib olukorra hoopis raskemaks muuta. Mõnele rinnale on juba nii ohtralt pisaraid valatud, et ei söanda enam midagi lisada.
16
Mrs. Strickland oli piisavalt peenetundeline, ent talle valmistas suurt rõõmu, kui keegi ta kaastunnet kuulda võttis. Ja kui ma noorusele omase siirusega sellest Rose Water-fordile rääkisin, lausus ta:
«Piim on hea jook, eriti siis, kui sellele lisada paar tilka brändit. Lehm aga tahab piimast lahti saada, sest paistetanud udar teeb valu »
Rose Waterfordil oli terav keel. Nii salvavat, aga ka nii kaunist väljendusoskust polnud peale tema kellelgi.
Mrs. Stricklandi juures meeldis mulle veel teinegi joon —oskus elegantselt elada. Tema kodu oli alati korras ja seal oli mugav olla. Kõikjal vaasides lilled, isegi külalistetoa kardinad oma rangele mustrile vaatamata tundusid rõõmsad ja meeleolukad. Söögiajad maitsekalt sisustatud väikeses söögitoas meeldivad. Toit isuäratav ning seda serveerisid kaks korrektselt riietatud nägusa välimusega teenijat. Mrs. Strickland oli vastuvaidlematult hea perenaine. Ja muidugi ka imetlusväärne ema. Külalistetoa seinal rippusid tütre ja poja fotod. Poeg Robert oli kuue-teistkümneaastane ja õppis Rugbys. ühel fotol kandis ta sportlikku flanellriietust ja nokkmütsi, teisel aga frakki ja kõva kraega särki. Tal oli ema kõrge -laup ja kaunid mõtlikud silmad. Ta oli meeldiva välimusega, terve ja normaalselt arenenud laps.
«Ega ta nii väga tark pole,» pöördus mrs. Strickland minu poole ühel päeval, kui olin tema poja pildi ette seisma jäänud. «Kuid loomu poolest on ta hea. Päris armas poiss.»
Tütar oli neljateistkümneaastane. Tal olid ema tumedad paksud juuksed, mis raskelt õlgadele langesid, aval nägu ning tõsised, heatahtlikud silmad.
«Nad on mõlemad teisse läinud,» laususin ma.
«Seda küll. Ka mina arvan, et nad on rohkem minusse kui isasse.»
«Miks te mind oma mehele kunagi tutvustanud pole?» küsisin ma.
«Sooviksite seda?»

Mrs. Strickland naeratas. See oli tõepoolest kütkestav naeratus, ja ta punastas veidi. Harv nähtus, et naine tema eas veel nii kergesti punastab. Naiivsuses võib-olla peituski tema kõige suurem võlu.
«Kirjandusest ei tea ta suurt midagi,» ütles mrs. Strickland. «Ehtne filister.»

Ta ei öelnud seda halvustavalt, pigem isegi õrnalt, oma meest tuttavate laimu eest nagu kaitsta püüdes.
«Töötab börsil. Läbi ja lõhki börsimaakler. Teil hakkaks temaga igav».
«Aga kas teil ei ole temaga igav?»
«Oh ei, olen ju tema naine ja temasse väga kiindunud.» Mrs. Strickland püüdis oma kohmetust naeratuse taha peita. Nagu mulle tundus, pelgas ta mind, et äkki lausun selle peale midagi Rose Waterfordi maneeris. Hetkeks jäi ta vait. Ja ta pilk muutus hellaks.
«Muidugi pole Charles mingisugune geenius. Isegi börsil ei teeni ta kuigi palju. Selle eest on aga kohutavalt hea-, südamlik inimene.»
«Arvan, et ta võiks mulle meeldida.»
«Kutsun teid mõnikord meile lõunale. Ent pidage meeles, kui teil igav hakkab, siis ärge mulle etteheiteid tehke.»

VI

Kui ma lõpuks Charles Stricklandiga kohtusin, ei jõudnud ma esmasest pealiskaudsest tutvusest kaugemale. Ühel hommikul sain mrs. Stricklandilt teate, et ootab õhtul külalisi. Kuna üks külalistest ei saanud tulla, kutsus mrs. Strickland mind tema asemele.
Kirjas seisis:
«Pean oma kohuseks Teile teatada, et surete meil igavuse kätte. Nendelt inimestelt rohkem nõuda ei saagi. Kui Te aga siiski otsustate tulla, oleksin ääretult tänulik. Ehk leiame mõne vaba hetke ja lobiseme pisut omavahel.»
Heanaaberlike suhete säilitamiseks nõustusin.
Mrs. Strickland tutvustas mind oma abikaasale. Charles Stricklandi käesurve oli tuim ja ükskõikne. Naine pöördus naljatades mehe poole ja lausus:
«Tahtsin sellele noormehele näidata, et mul on ka mees olemas. Paistis, et ta hakkas selles nagu kahtlema.»
Strickland reageeris sellele märkusele kerge naeratusega, nagu seda tehakse nalja puhul, milles nalja tegelikult polegi, ega lausunud sõnagi. Uued külalised

tõmbasid peremehe tähelepanu endale ja mina jäin üksinda. Kui kõik olid saabunud ja ootasid kutset lauda — mina vestlesin parajasti daamiga, kelle pidin juhatama söögilauda — , käis mul peast läbi mõte, kui lõpmata leidlik on tsiviliseeritud inimene tüütute tseremooniate väljamõtlemisel, raisates sellele oma niigi lühikest eluaega. See oli üks seda laadi õhtutest, mille kohta tahtmatult küsid: miks perenaine meid üldse kutsus ja miks külalised vaevusid tulema. Kokku oli kümme inimest. Nende kohtumine oli jahe ja lahkumine pakkus vaid kergendust. Taolistel lõunasöökidel oli oma kindel sotsiaalne funktsioon. Strick-landid olid «kohustatud» korraldama lõunasööke paljudele inimestele, kelle vastu nad tegelikult mingit huvi ei tundnud, ent keda nad ikkagi enda juurde palusid. Ja küllakutse võeti lahkelt vastu. Miks siis? Sellepärast, et vältida kodus tüütut lõunasööki tête-à-tête, et anda oma teenijatele vaba päev, — keeldumiseks polnud lõpuks ka mingit põhjust —, ja kindlasti ka sellepärast, et kutsujad olid ühe lõunasöögi «võlgu».
Söögituba oli külalisi täis ja ruum jäi kitsaks. Lõunalauas istusid tunnustatud advokaat koos abikaasaga, riigiametnik oma naisega, mrs. Stricklandi õde oma mehe, kolonel

MacAndrew'ga ja parlamendi liikme naine. Et parlamenditegelane ise tulla ei saanud, kutsuti mind tema asemele. Kogu seltskonna väärikuses oli midagi ähvardavat. Naistes rõhutatud peenutsemist, et olla maitsekalt riietatud, ja liiga palju iseteadlikkust oma positsioonist, et olla ahvatlev. Mehed mõjusid soliidselt. Nendest lausa õhkus täielikku enesega rahulolu.
Toas oli lärmi palju: räägiti tavalisest kõvemini, sest loodeti, et nii läheb koosviibimisel hoog sisse. Üldist kõneainet polnud. Vesteldi oma lauanaabriga: parempoolsega — supi, kalatoidu ja entrée ajal, vasakpoolsega — prae, magustoidu ja järelroa ajal. Räägiti ka poliitikast, golfist, lastest, viimasest esietendusest teatris, Kuningliku Akadeemia ekspositsioonist, ilmast ja suvepuhkuse plaanidest. Jutul polnud lõppu ja lärm aina kasvas. Õhtu õnneitus ja mrs. Strickland võis endaga rahul olla. Tema mees mõjus väärikalt oma abikaasa-rollis. Ilmselt polnud ta aga kuigi hea vestleja, sest lõpupoole tema mõlema lauanaabri nägudel paistis tüdimus. Nende jaoks oli ta ilmselt liiga tõsine. Korda kaks jäi mrs. Stricklandi ärev pilk oma mehe juures peatuma.

Viimaks perenaine tõusis ja juhatas daamid teise tuppa. Charles Strickland sulges naise järel ukse ja suundus laua teise otsa — tunnustatud advokaadi ja riigiametniku kõrvale. Ta pakkus portveini ja sigareid. Advokaat kiitis veini headust, ja Strickland seletas, kust ta selle oli ost-nud. Jutt hakkas keerlema veini ja tubaka ümber. Seejärel jutustas advokaat oma viimasest protsessist, kolonel aga polomängust. Minul polnud sellele midagi lisada ja ma istusin vaikselt, püüdes kõigiti näidata oma huvi seltskonna kõneaine vastu. Et keegi minu vastu huvi ei tundnud, hakkasin igavuse peletamiseks piidlema silmanurgast Charles Stricklandi. Kasvult oli ta suurem, kui arvasin. Millegipärast olin kujutlenud teda ilmetu välimusega kiitsaka mehena. Strickland aga osutus laiaõlgseks, suurte käte ja jalgadega kogukaks meheks. Õhtu-ülikond istus tal seljas kohmakalt. Ta meenutas peoriie-tes voorimeest. Aastaid oli tal neljakümne ringis. Välimuselt ei võinud teda ilusaks pidada, aga ta polnud ka inetu. Korrapärastele näojoontele vaatamata mõjus nägu suurena ja üldkokkuvõttes nurgelisena. Ilma habeme ja vuntsideta tundus see nagu alasti. Juuksed punakad, lühikeseks lõigatud, silmad väikesed, sinist või ka halli värvi. Ta mõjus igapäevase keskmise inimesena. Ja ma ei imestanud enam sugugi, et mrs. Strickland häbenes oma meest teistele näidata. Sest mitte niisugust meest ei vajanud naine, kes taotles positsiooni kirjanike ja kunstnike ringkonnas. Seltskondlik lihv Stricklandil puudus, aga see polnud talle vajalik. Ent ta ei torganud ka silma mingisuguste veidruste poolest. Ta oli igav ja heasüdamlik, aus, täiesti tavaline inimene. Tema iseloom võis olla imetlusväärne, seltskond aga tüütav. Ta oli võrdne nulliga. Ta võis olla ühiskonna väärtuslik liige, hea abikaasa ja laste isa, lugupeetud börsimaakler, ent tema peale aega raisata — sellel polnud küll mingit mõtet!

VII

Kevad oli jõudnud oma tolmusesse lõppjärku ja kõik mu tuttavad hakkasid valmistuma ärasõiduks. Stricklandide pere kavatses sõita Norfolki, kus lapsed said mererannas olla ja pereisa golfi mängida. Jätsin mrs. Strick-landiga hüvasti ning leppisime kokku kohtuda uuesti sügisel. Ootamatult nägin teda aga koos poja ja tütrega kaupluse uksel üks päev enne minu puhkuseleminekut. Nagu minagi oli ta tulnud viimaseid sisseoste tegema enne Londonist lahkumist. Tülpinult piinlesime palavuse käes. Tegin ettepaneku parki jäätist sööma minna. ·· Näis,'tet mrs. Stricklandile valmistas rõõmu mulle oma lapsi näidata, sest ta oli mu ettepanekuga otsekohe päri. Lapsed osutusid tegelikkuses palju kenamaks, kui fotodel olid paistnud; täie õigusega võis ta nende üle uhke olla. Nad suhtusid minusse kui omasugusesse ning hakkasid mind pelgamata kohe igasugusest tühjast-tähjast lobisema. Nad olid tõepoolest toredad ja tervisest pakatavad noored olevused. Puude vilus oli mõnus istuda.

Tunni möödudes mahutas kogu pere ennast kalessi peale ja nad sõitsid koju, mina aga lonkisin klubi poole. Hinge oli jäänud kerge üksildustunne ja tsipake kadedustki teiste perekonnaõnne nägemisest. See oli kahtlemata üksmeelne pere. Nad naersid naljade üle, mis ainult neile mõistetavad olid ja lõpmata palju lõbu valmistasid. Kui sõnaseadmisekunsti mõõdupuuks võtta, tuli Charles Stricklandi muidugi igavaks inimeseks pidada. Tema intelligents aga vastas keskkonnale,' mis teda ümbritses. Sellest piisas, et elus edasi jõuda ja ka isiklikku õnne leida. Mrs. Strickland oli imetlusväärne naine ja armastav abikaasa. Kujutlesin endale ette nende elu — helget ja muretut, ausat ja harmoonilist, mille terveid ja väärtuslikke traditsioone on määratud jätkama kaks meeldivat last samast rassist, samast seisusest. Tasapisi vananedes näevad isa-ema kindlasti kord aega, millal nende enda lapsed on küpsed abielluma — poeg naib*mõne kauni neiu, kellest omakorda saab tulevane tervete laste ema, tütar aga läheb mehele meeldivale ja mehisele noormehele, kes ilmselt on sõjaväelane. Et siis kord, pikk õnnelik elu seljataga, millel ei puudunud ka oma mõte, oma laste armastuse paistel rahulolevalt taanduda ja väärikalt surmale vastu astuda.

Niisuguseid abielusid on muidugi lõpmata palju, ent sellises elus peitub ka oma võlu. Mulle meenutab see väikest oja, mis võimsate puude varjus tasaselt läbi roheliste aasade lookleb ning lõpuks määratusse merre jõuab. Meri aga on nii vaikne ja rahulik, et hinges tekib ebamäärane ängistustunne. Võib-olla on see minu natuuri iseärasus, sest juba tookord leidsin, et enamiku inimeste taolises elulaadis on midagi valesti. Mõistsin reglementeeritud õnne ühiskondlikku "tähtsust, ent minu pulbitsev veri igatses tormilisema elu järele. Vaikne õnn mind ei rahuldanud. Minu süda ihaldas seiklusrikkamat elu. Olgu see täis veealuseid karisid ja ohtlikke mada-likke, mis sest — peaasi, et see ainult nii üksluine poleks ning jääks uue ja senitundmatu avastamisrõõm.

VIII

Kui ma Stricklandide pere kohta kirjutatu läbi olin lugenud, jäi pilt neist üsna veretu. Mul polnud õnnestunud lisada oma raamatu kangelastele midagi niisugust, mis oleks nad pannud elama täisverelist reaalset elu. Lugesin süüdlaseks iseennast ja murdsin pead, kuidas taaselustada oma mälus mõnd iseloomulikku joont, mis aitaks neile elu sisse puhuda. Kuid iseäraliku sõnapruugi või veidra harjumuse külgepookimisega oleksin muutnud nad sellisteks, et nad ka iseendale imelikud oleksid tundunud. Nad sarnanesid vanade gobeläänidega, kus figuurid on oma kontuuri kaotanud ja fooniga ühte sulanud, jättes järele üldmulje meeldivast värvilaigust. Minu ainuke vabandus on, et just niisuguse mulje nad mulle jätsidki. Neid iseloomustas mingi ähmasus, mis on omane inimestele, kes on sotsiaalse organismi orgaaniline osa, ja tänu millele nad eksisteerivad. Nad meenutasid mulle inimkehale nii tähtsaid rakke, mille olemasolu me seni, kui nad vigastamata on, ei märkagi. Stricklandide perel oli kindel koht keskklassis. Meeldiv külalislahke naine, kellel on väikene nõrkus teisejärguliste kirjandustegelaste vastu, ja igavavõitu mees, kohusetruu oma ametile, mille kõigevägevam oli talle määranud; ja kaks tervet ning armast last.

Raske oli leida tavalisemat ja harmoonilisemat perekonda. Nendes polnud midagi niisugust, mis võinuks köita uudishimulike tähelepanu.

Kui ma kõike, mis hiljem juhtus, meenutasin, küsisin endalt, kas olin tookord tõesti nii rumal, et ei osanud Charles Stricklandi teistest lihtsurelikest eraldada. Võimalik küll. Pikkade aastate jooksul, mis seljataha on jäänud, olen õppinud küllaltki hästi inimesi tundma; ent olnuksid mul juba tookord praegused elukogemused, vaevalt oleks minu suhtumine Stricklandidesse

teistsugune olnud. Ma teadsin, et inimene on täis vastuoksusi, ja ma poleks tohtinud olla rabatud uudistest, mida ühel varasel sügiskuill Londonis kuulsin.

Minu Londonisse jõudmisest ei olnud veel kahtkümmend nelja tundi möödas, kui kohtasin Jermyn Streetil Rose Waterfordi.

«Näete väga värske ja hea välja,» pöördusin tema poole.   «Kuidas   läheb?»

Koos naeratusega ilmus Rose Waterfordi silmadesse mulle nii tuttav iroonia. Nähtavasti oli see kirjandushuviline naine kuulnud mõnd skandaalset lugu oma tuttavatest, sest ta ärevus oli ilmne.

«Te ju teate Charles Stricklandi?»

Kogu ta olemus väljendas ülimat innukust. Noogutasin ja mõtlesin, et vaeseke on vist börsil haamri alla läinud või hoopis mõne sõiduki vahele jäänud.

«Kohutav lugu!   Ta jättis oma naise maha!»

Miss Waterford oli veendunud, et Jermyn Streeti kõnnitee äär pole sobiv paik selliseks kõneaineks. Näitleja, nagu ta oli, rabas ta mind ainult faktiga, lisades, et üksikasjadest pole tal aimu. Mina tõtt öelda kahtlesin selles, et niisugune pisiasi, nagu seda on linnakära, võis teda rääkimast takistada, kuid tema jäi endale kindlaks.

«Kinnitan teile, et lähemat ei tea ma midagi,» kostis ta mu erutatud küsimuste peale. Siis aga lisas kerge õlakehitusega: «Ilmselt on mõni noor veetlev leedi jätnud oma baaridaamiameti kus seda ja teist».

Sädelevalt naeratades lisas ta, et teda ootab hambaarst, ja eemaldus reipal sammul. Teade tekitas minus rohkem uudishimu kui kaastunnet. Elukogemused olid mul tol korral napid. Ja kui mu tuttavatega midagi sellist juhtus, millest varem olin ainult raamatust lugenud, erutas see mind. Hiljem ma harjusin niisuguste juhtumitega

oma tutvusringkonnas, kuid tookord see lugu mind ikkagi šokeeris. Strickland oli nelikümmend täis. Ja mulle ei mahtunud kuidagi pähe, et temaealine mees laskis min-gisugustel armuasjadel oma pea segi ajada. Noorusele omase ülima iseteadvusega pidasin kolmekümne viiendat eluaastat niisuguseks piirvanuseks, kus võis veel armuda ennast seejuures lolliks tegemata. Samal ajal pani see uudis mind piinlikku olukorda. Veel siis, kui ma maal olin, kirjutasin mrs. Stricklandile, et kavatsen varsti Londoni tulla ja kui tal midagi selle vastu pole, tema juures tass teed juua. Külaskäigupäev oli käes, ent mulle polnud tulnud mingit teadet. Kas ta tahab mind näha, või ei taha. Äkki oli mu kiri sellises ärevas olukorras kahe silma vahele jäänud. Ehk on targem mitte minna. Võibolla tahtis ta kogu loo lihtsalt maha vaikida. Sel juhul ei sobiks mul jätta muljet, nagu oleksin sellest juba teadlik. Kartsin nii veetlevat daami solvata, ent samal ajal ei tahtnud mõjuda pealetükkivalt. Et ta kannatas, oli muidugi selge, kuid milleks vaadata pealt teise valu, kui millegagi aidata ei saa. Olgugi et häbenesin oina uudishimu, tahtsin oma südamesopis siiski näha saada, kuidas see lugu on tema peale mõjunud. Mida peale hakata, kuidas käituda?

Äkki turgatas mulle pähe mõte, et kui õige läheksin sinna ja teeksin näo, nagu poleks midagi juhtunud. Eelnevalt aga laseksin pärida teenija kaudu, kas ta mind üldse näha tahab. See annaks talle võimaluse mind mitte vastu võtta. Kui ma aga teenijale varem valmis mõeldud fraasi laususin ja pimedas esikus vastust ootasin, oleksin häbist peaaegu maa alla vajunud ning parema meelega jalga lasknud. Teenija tuli tagasi. Olin ärevil ja mulle tundus, et teenija on loost täielikult teadlik.

«Palun järgnege mulle,»   ütles teenija.

Mind paluti külalistetuppa. Kardinad olid osaliselt akende ette tõmmatud. Mrs. Strickland istus seljaga valguse poole. Ta õemees kolonel MacAndrew seisis peaaegu kustunud kamina ees ja soojendas oma selga. Tundusin endale ääretult abituna. Mulle näis, et nad olid mu ilmu-

misest üllatatud; mrs. Strickland laskis mind sellepärast kutsuda, et oli lihtsalt unustanud mulle ära öelda. Nähtavasti häiris mu saabumine koloneli.

«Arvasin, et ega te mind vastu ei võta,» laususin teeseldud ükskõiksusega.

24

«Miks te nii arvasite? Anne toob teile kohe teed.» Isegi hämaras toas oli märgata mrs. Stricklandi nutetud nägu ja paistes silmi. Ta iume, mis polnud kunagi eriti hea olnud, oli tuhkjashall.

«Te muidugi mäletate mu õemeest? Olite koos minu juures lõunalauas, enne puhkuseleminekut?»

Surusime teineteisel kätt. Olin segaduses ega saanud sõna suust, kuid mrs. Strickland päästis mu hädast. Ta päris, mida ma puhkuse ajal tegin, aidates mul niiviisi jutulõnga üleval hoida, kuni serveeriti teed. Kolonel palus endale viskit koos soodaga.

«Soovitan sama ka sulle, Amy,» ütles mees.

«Tänan, ei. Joon teed.»

See oli esimene tundemärk, et midagi on korrast ära. Ma ei osutanud sellele tähelepanu ja tegin kõik, et mrs. Strickland vestlusest kõrvale ei jääks. Kolonel, kes seisis ikka veel kamina ees, ei lausunud musta ega valget. Otsisin sobivat momenti lahkumiskummarduse tegemiseks ja imestasin üha enam, miks oli ta mind lasknud paluda. Vaasid olid tühjad ja mitmesugused nipsasjad, mis suveks kõrvale olid pandud, polnud leidnud veel oma õiget paika. Alati hubaselt mõjunud tuba tundus kõle ja sünge, nagu oleks seina taga lebanud surnu. Jõin tee-tassi tühjaks.

«Soovite sigaretti?» küsis mrs. Strickland. Ta otsis silmadega sigaretikarpi, kuid seda polnud. «Sigaretid on vist otsa saanud.»

Mrs. Stricklandi silmad valgusid äkki vett täis ning ta jooksis teise tuppa.

Olin ähmi täis. Võis arvata, et sigarettide puudumine — ilmselt oli neid alati ostnud mees — meenutas talle juhtunut, ja valus tõde, et sada pisiasja, millega ta seni harjunud oli, jäävad nüüd tema enda korraldada, kutsus esile äkilise meeleheite. Ilmselt ta tundis, et kõik on möödas, kõigega lõpp. Ja erilisel kombekusel polnud enam mõtet.

«Mulle tundub, et on parem, kui hakkan minema,» laususin kolonelile püsti tõustes.

«Teile on muidugi juba räägitud, et see lurjus jättis ta maha,» pöördus kolonel raevukalt minu poole.

Kõhklesin hetke.

«Teate ju küll, et inimesed armastavad kuulujutte,» vastasin, «üht-teist muidugi räägiti.»

25

«Pistis plehku. Kadus Pariisi koos mingisuguse naisega. Jätmata Amyle punast krossigi.»

«Kui kohutav,» ei osanud ma midagi targemat selle peale lausuda.

Ühe sõõmuga tühjendas kolonel viskiklaasi. Ta oli aastat viiskümmend, hallide juuste, rippuvate vurrude, siniste silmade ja lõdva suuga sihvakas ja sale mees. Mäletan teda hästi eelmisest kohtumisest — siis jättis ta kuidagi piiratud inimese mulje. Tookord oli ta kole uhke selle üle, et enne erruminekut mängis la oma kümme aastat järjest iga nädal kolm korda polo.

«Ma ei taha mrs. Stricklandile praegu enam tüli teha,» kostsin ma. «Öelge talle edasi, et tunnen talle südamest kaasa. Ja juhul kui saan teda millegagi aidata, olen meeleldi nõus seda tegema.»

Kolonel ei teinud mind kuulmagi.

«Ma ei kujuta ette, mis temast üldse saab. Ja lastest? Millest nad elama hakkavad? Ohust või? Seitseteist aastat!»

«Mis te nende seitsmeteistkümne aasta all mõtlete?»

«Nad on elanud abielus seitseteist aastat,» torkas kolonel vahele. «Minule pole ta kunagi meeldinud. Kuna ta oli mu õemees, ei lasknud ma seda välja paista. Kas niisugune saab džentelmen olla! Amy poleks pidanud talle mehele minema.»

«Läks ta siis jäädavalt?»
«Kui Amy annaks lahutuse sisse, oleks kõige parem. Rääkisin talle sellest, kui te tulite. «Taotle otsekohe lahutust,» ütlesin ma talle. «Pead tegema seda iseenda ja oma laste pärast.» Andku taevas, et Charles mu silma alla ei satuks. Tõmbaksin talle niisuguse täie, et annab eluaeg mäletada.»
Pidin peaaegu ütlema, et sellega tuleb tal tükk tegemist, sest Strickland on turjakas mees, kuid sain sõnal sabast. Kui kahju, et õilsatel ja alandatutel pole alati antud võimalust nüpeldada patuseid. Seadsin ennast teistkordselt minekule, kui mrs. Strickland tuppa tuli. Ta- silmad olid kuivad ja nina puuderdatud.
«Ma vabandan, et kaotasin enesevalitsuse,» sõnas ta. «Kui hea, et te ära ei läinud.»
Mrs. Strickland istus toolile. Nüüd ei osanud ma enam üldse midagi öelda. Tundsin erilist kartust kõnelda asjadest, mis mind ei puudutanud. Tookord ei teadnud ma

veel naissoo üht tüüpilisemat puudust — valmisolekut igaühele oma isiklikke hädasid kurta, kellel ainult kuulamiseks kannatust jätkub Mrs. Strickland näis ennast kokku võtvat.
«Kas sellest räägitakse palju?» küsis ta.
Niisiis võeti seda kui enesestmõistetavat tõika, et tema perekonnamured on mul juba ammu teada.
«Ma pole linnas veel kuigi kaua saanud olla. Ainuke, keda olen näinud, on Rose Waterford.»
Mrs. Strickland mudis oma käsi.
«Jutustage, mida te talt kuulsite.»
Kui ma kõhklema jäin, nõudis ta tungivalt:
«Tahaksin seda iga hinna eest teada saada.»
«Te ju teate, kuidas inimesed armastavad jutte levitada. Teda ei või ju eriti tõsiselt võtta. Ta lihtsalt ütles, et teie mees läks teie juurest ära.»
«Ja on see kõik?»
Ma ei pidanud vajalikuks lisada Rose Waterfordi repliiki mingisugusest naisterahvast baaris. Vaikisin ja valetasin.
«Kas ta ei öelnud teile, et Charles läks koos mingisuguse naisterahvaga?» «Ei.»
«See ongi, mida ma teada tahtsin.»
Olin veidi segaduses, kuid nüüd oli mul selge, et on aeg minema hakata. Surusin mrs. Stricklandil hüvastijätuks kätt ja laususin, et olen vajaduse korral alati tema teenistuses. Ta naeratus oli tuhm.
«Tänan teid kõige eest. Vaevalt, et keegi saab mind aidata.»
Liig kohmetu oma kaastunde väljendamiseks, pöördusin hüvastijätuks koloneli poole. Ta ei võtnud pakutud kätt vastu.
«Ka mul on aeg minna. Lähete vist Victoria Streeti kaudu, tulen teiega koos.»
«Hästi,» ühmasin vastu. «Lähme siis!»

IX

«Olukord on kohutav,» lausus kolonel vaevalt tänavale jõudes.
Ilmselt oli ta sellepärast minuga koos tulnud, et veel kord rääkida asjadest, mida niigi oli tundide viisi arutatud.
«Me isegi ei tunne seda naist, kellega ta jalga laskis,» sõnas kolonel. «Kõik, mida selle tõpra kohta teame, on see, et ta sõitis Pariisi.»
«Ja mina mõtlesin, et Stricklandide abielu on harmooniline».
«Seda ta oligi. Just enne teie tulekut Amy rääkis, et nad pole oma pika kooselu vältel kordagi riielnud... Te ju peaksite Amyt tundma. Terves maailmas pole paremat naist.»
Pärast nii võimsat avameelsusepuhangut pidasin sobivaks esitada talle paar küsimust.

«Kas olete kindel, et Amy kedagi ei kahtlustanud?»
«Mitte kedagi, ega midagi. Augustis oli Charles - koos naise ja lastega Norfolkis. Ta oli samasugune nagu alati. Olin oma naisega mõned päevad nende juures külas ja mängisime veel koos golfi. Septembris läks Charles linna, et oma kolleegi puhkusele lasta, Amy aga jäi maale edasi. Maja oli üüritud poolteiseks kuuks. Kui aeg täis sai, kirjutas Amy Charlesile, mis päeval ta Londoni tuleb.. Vastuse aga sai ta juba Pariisist. Ta lihtsalt teatas, et ei taha enam Amyga koos elada.»
«Ja millega ta seda kõike seletas?»
«Mu kullake, mitte millegagi! Lugesin kirja läbi. Seda oli ainult kümme rida.» «Ma ei saa millestki aru.»
Pidime minema üle tänava ja jutulõng katkes. Kogu lugu tundus mulle küllaltki ebatõenäoline. Paistis, et mingitel põhjustel mrs. Strickland varjab tegelikku olukorda. On ju selge, et mees, kes on seitseteist aastat abielus olnud, ei jäta oma perekonda maha, ilma et tal selleks erilist põhjust oleks, põhjusi, mis seaksid kahtluse alla senise kooselu. Kolonel katkestas mu mõtted.
«Ja mille muuga tal oma käitumist seletada ongi, kui et on mõne naisega jalga lasknud! Ta muidugi arvas, et Amy tuleb selle peale ise. Näete, missugune tegelane ta on!»
«Ja mida mrs. Strickland ette võtta kavatseb?»

«Esmalt hankida kaalukaid tõendeid. Pariisi-reisi kavatsen ise ette võtta.»
«Ja mis mr. Stricklandi kontorist saab?»
«Mis sellesse puutub, siis siin oli tal kõik läbi mõeldud. Ettevalmistusi oli tehtud terve aasta.»
«Kasta siis teatas äriosanikule oma lahkumisest?»
«Mitte sõnagi.»
Kolonel MacAndrew'l oli äriasjadest üsna ähmane ettekujutus, minul aga veelgi udusem. Seepärast jäigi Charles Stricklandi kontorilugu mulle ebaselgeks. Niipalju ma mõistsin, et see teine mees on Stricklandi peale väga vihane ning ähvardab teda kohtuga. See lugu võib Charlesile maksma minna neli-viissada naela.
«Hea veel, et mööbel on Amy nimel. See jääb igal juhul temale.»
«Kas mõtlesite seda tõsiselt, kui ütlesite, et mrs. Strickland jäi ilma pennita?»
«Jah. Mööbel ja kaks-kolmsada naela on kõik, mis tal hinge taga on.»
«Millest mrs. Strickland siis elama hakkab?»
«Jumal seda teab!»
Kogu lugu muutus veelgi segasemaks, kusjuures kolonel oma meelepaha ja kommentaaridega rohkem süvendas seda, kui aitas selgust tuua. Kui koloneli pilk Maa- ja Mereväelaste Kaupluse kellaosutile peatuma jäi ning talle meenus, et teda ootab kaardimäng klubis, tundsin tõsist rõõmu ja seadsin sammud St. Jamesi pargi poole.

X

Möödus paar päeva ja ma sain mrs. Stricklandilt teate, milles ta palus mind endale õhtul külla tulla.
Mrs. Strickland oli üksinda kodus. Äärmiselt lihtsa tegu-moega*must kleit rõhutas ta hingeseisundit. Mind pani lausa imestama, kuidas ta suutis mängida niisuguses olukorras rolli, mis talle tema arvates sobis.
«Mainisite eelmine kord, et kui mul teie abi vaja läheb, ei ütle te sellest ära,» lausus mrs. Strickland.
«Nii see on.»

«Kas te ei tahaks Pariisi Charlie't vaatama minna?»

«Mina?»

See rabas mind. Sest olin Charles Stricklandi näinud ainult üks kord. Ja ma ei osanud aimata, mida mrs. Strickland sellega taotles.

«Fred on valmis küll ise sõitma.» Fred oli kolonel Mac Andrew. «Kuid millegipärast ma arvan, et tema ei ole selleks õige inimene. Ta teeks asja ainult halvemaks. Aga ma ei osanud ka kellegi teise poole pöörduda.»

Mrs. Stricklandi hääl hakkas kergelt värisema, ja kuna ma kõhklesin, tundusin endale täieliku jõhkardina.

«Olen vahetanud teie mehega ainult paar sõna. Võimalik, et ta ei tunneks mind ära. Ta saadab mind lihtsalt kuradile.»

«Teil ei pruugi seda südamesse võtta,» lausus mrs. Strickland naeratades.

«Ja milline on minu täpne tegevusplaan?» Ta ei andnud mulle selget vastust.

«Minu arvates tuleb see isegi kasuks, et ta teid ei tunne. Tõtt öelda pole Charles kunagi Fredit sallinud. Ta pidas teda lihtsalt lolliks. Sõjaväelastest pole Charles kunagi lugu pidanud. Fred läheb põlema ja riid oleks majas. Kasu asemel saaks hoopis kahju. Kui ütlete talle, et olete tulnud minu palvel, peab ta teid ometi ära kuulama.»

«Olen teie verivärske tuttav. Kuidas saaksin mina lahendada probleemi, mille üksikasjadest mul pole aimu. Ma ei taha toppida oma nina asjadesse, mis minusse ei puutu. Miks te ise tema juurde ei sõida?»

«Jätsite kahe silma vahele, et ta pole seal üksinda.»

Hoidsin keele hammaste taga. Oma vaimusilmas nägin ennast Charles Stricklandi ukse taga seismas ja visiitkaarti ulatamas. Teda aga, kaart näpu vahel, uksekünnisel lausumas:

«Millega olen selle au ära teeninud?»

«Tulin teie naise pärast.»

«Kas tõesti? Väga kena, kui saate veidi vanemaks, küllap saab siis ka teile selgeks, et õigem on oma asjadega tegelda. Kui oleksite nii kena ja pööraksite oma pead veidi vasakule, leiaksite ukse kohe käepärast. Kõike head!»

Nägin juba ette, et sellest loost pole võimalik väärikalt välja tulla. Oli mul tarvis just siis Londonisse tulla, kui mrs. Stricklandil oma isiklike asjade lahendamine pooleli oli. Piidlesin teda vargsi silmanurgast. Mrs. Strickland oli

sügavaisse mõtteisse vajunud. Sealsamas tõstis ta pilgu, vaatas mulle otsa, ohkas raskelt ja naeratas.

«See kõik tuli nii äkki,» lausus ta. «Olime abielus seitseteist aastat. Mul pole kunagi mõttessegi tulnud, et Charles võiks mõne teise naise vastu huvi tunda. Kõik need aastad elasime hästi. Tõtt öelda oli mul mitmeid huvialasid, millest tema lugu ei pidanud.»

«Te ehk teate,» ma ei osanud ennast kuidagi väljendada, «kes see isik võiks olla, kellega ta minema sõitis?»

«Ei tea. Keegi ei oska aimatagi. See on tõepoolest imelik. Tavaliselt on nii, et kui mees juhtub kellessegi armuma, nähakse neid koos, kas siis kusagil lõunatamas või mujal? millest siis naisele rääkima tullakse. Minule aga pole keegi midagi öelnud või mind hoiatanud. See kiri tuli kui pikne selgest taevast. Ja mina arvasin, et ta on tõeliselt õnnelik.»

Mrs. Strickland puhkes nutma ja mul hakkas tast, vaesekesest, südamest kahju. Mõne aja pärast ta rahunes.

«Ma pean ennast vaos hoidma,» ütles ta pisaraid pühkides. «On vaja otsustada, mida peale hakata.»

Ja ta hakkas jutustama, tõsi küll, veidi, katkendlikult, oma elust, nende esimesest kohtumisest ja abiellumisest. Ja mu silme ees kangastus üsna reljeefselt kahe inimese elukäik. Tundus, et mu aimdustel on tõepõhi all. Mrs. Strickland oli India tsiviilametniku tütar. Ameti maha

pannud, asus isa elama perekonnaga kusagile sisemaale. Ent iga aasta augustis tavatses ta vahelduse mõttes viia nad EastbourneM. Seal nad siis kohtusidki, kui mrs. Strickland oli kahekümnene, Charles aga temast kolm aastat vanem. Koos mängiti tennist, jalutati või kuulati neegrite menestrelisid. Amy langetas oma otsuse nädal enne, kui Charles talle abieluettepaneku tegi. Nad asusid Londoni, algul Hampsteadi. Kui aga materiaalne olukord paranes, koliti kesklinna. Neil sündis kaks last.
«Charles oli neisse nii kiindunud. Isegi kui mina oleksin ta ära tüüdanud, ei kujuta ma ette, kuidas ta suutis lapsed»maha jätta. Lihtsalt uskumatu. Ka praegu ma veel ei usu, et see on tõsi.»
Kõige lõpuks näitas ta mulle Charlesi kirja. Tahtsin seda juba ammu näha, aga ei söandanud küsida.
31
«Mu kallis Amy,
loodan, et kõik jäi minust maha nagu kord ja kohus. Andsin Anne'ile sinu korraldused edasi. Lõuna on valmis, kui sina ja lapsed koju tulete. Ma ei mallanud teid oodata. Kavatsen edaspidi elada sinust lahus, hommikul sõidan Pariisi. Kui kohale jõuan, panen kirja posti. Tagasi ma ei tule. Otsus on lõplik.
Alati Sinu
Charles Strickland.»
«Ei ühtegi selgitavat sõna ega vähimatki kahetsusavaldust, kas teie arvates see ei ole julm?»
«Antud olukorda arvestades on kiri tõepoolest imelik,» lisasin ma.
«Sellele saab ainult üks seletus olla — ta pole enam see, kes ta oli varem. Ma muidugi ei tea, mida see naine endast kujutab, kellel Charlesi üle nii suur külgetõmbejõud on, kuid selge on see, et ta on teinud temast teise inimese. Ilmselt on see juba vana lugu.»
«Mis teid niisugustele mõtetele viib?»
«Fred selgitas selle välja. Mu mehel oli kombeks kolm-neli korda nädalas õhtuti klubis bridži mängimas käia. Fred juhtus nägema üht oma tuttavat, kes oli ka selle klubi liige. Jutt läks bridži peale ja Fred rääkis Charlesi pöörasest huvist selle mängu vastu. Tuttav oli imestanud, sest ta polnud Charlesi kunagi kaardilauas näinud. Nüüd on mulle kõik selge: siis kui arvasin teda klubis viibivat, oli ta selle naise juures.»
Vaikisin. Ja mulle meenusid äkki lapsed.
«Robertile oli seda muidugi väga raske seletada,» ütlesin ma.
«Lastele ei ole ma sellest sõnagi lausunud. Tulime linna alles üks päev enne kooli algust. Kogusin endas jõudu neile öelda, et isa on ametiasjade tõttu ära sõitnud.».
Sellise koormaga südames oli muidugi raske rahu ja enesevalitsust säilitada, lisaks õiendamised ja askeldamised, mis on paratamatud enne laste kooliminekut. Mrs. Stricklandi hääl hakkas uuesti värisema.
«Mis mu vaesekestest küll saab! Millest me elama hakkame?»
Mrs. Strickland püüdis endast võitu saada ja mulle ei jäänud märkamata, kuidas ta kramplikult oma käsi mudis. Seda oli raske vaadata.
32
«Muidugi sõidan ma Pariisi, kui arvate, et see teile kasu toob. Peaksin ainult täpselt teadma, mida mul rääkida tuleb.»
«Tahan, et ta tuleks tagasi.»
«Nagu ma kolonel MacA.ndrew sõnadest aru sain, kavatsete oma mehest lahutada.»
«Ma ei tee seda kunagi!» hüüatas mrs. Strickland raevukalt. «Seda öelgegi talle. Selle naisega ei saa ta kunagi abielluda! Olen niisama kangekaelne kui tema, ma ei lähe Charlesist eales lahku. Lastele tuleb ka mõelda.»

, Mulle tundus, et mrs. Strickland lisas viimase lause ilmselt selleks, et oma suhtumist mõistetavamaks teha, kuid mulle näis, et rohkem oli siin tegemist siiski pesu-ehtsa armukadedusega kui emaarmastusega.
«Kas te teda ikka veel armastate?»
«Ma ei tea. Tahan, et ta tuleks koju. Kui ta tagasi tuleb, annan talle andeks. Lõppude lõpuks oleme ju abielus olnud seitseteist aastat! Olen küllalt vabameelne. Ta oleks võinud teha, mis talle meeldib, peaasi, et mina midagi ei tea. Charles peaks aru saama, et pime armastus ei kesta kaua. Kui ta tuleb tagasi, läheb elu jälle vana rada mööda, ja keegi ei saa millestki teada.»
See kuulujutu kartus jättis mulle veidi imeliku tunde, sest siis ma veel ei teadnud, kui suur tähtsus on seltskondlikul arvamisel naiste elus. Ja siirastele tunnetele langes ebasiiruse vari.
Kus Charles Strickland peatus, oli teada. Tema ärikaaslane saatis Stricklandile panka vihast nõretava kirja, milles ta süüdistas Stricklandi selles, et too varjab oma asupaika. Strickland oma vaimukas ja küünilises vastuses teatas talle oma täpse elukoha. Ta elas hotellis.
«Mina seda hotelli ei tea,» tähendas mrs. Strickland. «Fred aga mäletab hästi. See pidi õige kallis olema.»
Mrs. Strickland punastas üleni. Nagu mulle paistis, nägi ta oma kujutelmas Charles Stricklandi elamas luksuslikus hotellinumbris, lõunatamas peentes restoranides, päevi mööda saatmas hipodroomil, õhtuid aga teatreis.
«Ega see niimoodi kaua saa kesta,» sõnas ta. «Ei tohi unustada, et ta on ikkagi neljakümnene. Kui ta oleks noorem, suudaksin seda veel mõista, aga tema aastates, lapsed juba peaaegu täiskasvanud, on see kohutav. Ta tervis ei pane sellele lihtsalt vastu.»
33
Temas võitlesid viha ja võimetus.
«Ütelge talle, et tunneme tema järele suurt igatsust. Elu läheb vana viisi, ent ometi on kõik muutunud. Ma ei saa ilma temata elada. Teen pigem endale lõpu peale. Rääkige talle meie nooruspäevadest, sellest, mida me koos läbi oleme elanud. Mida peaksin ma ütlema lastele, kui nad tema järele küsivad? Ta toas on kõik endist viisi. See on tema vastuvõtuks valmis. Me kõik ootame teda.»
Ja siis järgnesid sõnad, mida ma Charlesile edasi pidin ütlema. Mind varustati kõige põhjalikumate vastustega Charlesi pisimagi mõtteavalduse puhul.
«Te teete minu heaks muidugi kõik, mida suudate. Kirjeldage talle, missuguse murekoorma all ma ägan.»
Ilmselt oli ta eesmärgiks kutsuda Charlesis esile kaastunnet kõikvõimalike vahenditega. Nüüd ta oma pisaraid enam ei varjanud. Ja ma olin südamepõhjani liigutatud. Charles Stricklandi halastamatu julmus pani mind nördima ja ma tõotasin teha kõik, et teda oma perekonna juurde tagasi tuua. Nõustusin sõitma Pariisi juba ülejärgmisel päeval ja jääma sinna niikauaks, kui midagi saavutan.
Oli juba hilja ja me mõlemad ärritusest pingul, ning ma jätsin hüvasti.

XI

Teel Pariisi kahtlesin sügavalt, kas mu reisi eesmärk on teostatav. Nüüd, kus mu kõrval polnud enam ahastavat mrs. Stricklandi, sain kogu loole vaadata kaine pilguga. Mind hämmastas mrs. Stricklandi käitumise vastuolulisus. Et ta kannatas, oli niigi selge, kuid kas minu kaastunde äratamiseks oli vaja seda teeselda? Mrs. Strick-landi pisarad olid ette planeeritud, sest ta oli ennast juba varakult varustanud mitme taskurätikuga. Selline ettenägelikkus pani mind tagantjärele imetlema, ja tõtt öelda liigutas mind seetõttu ka vähem. Ja praegugi ei suutnud ma otsustada, kas ta igatses oma meest tagasi sellepärast, et ta teda armastas, või kartis ta avalikku skandaali. Et porritallatud armastusega käib kaasas solvatud

enesearmastus, oli mulle uudiseks; oma nooruses pidasin seda väärituks. Siis ma veel ei teadnud, kui vastuoluline võib inimene olla. Et kõige siiramgi inimene võib olla valelik, hea inimene alatu ja halb inimene hea.
Minu sõit oli seiklusemaiguline, ja kui rong Pariisi lähistele jõudis, muutus mu vaim erksaks. Äkki nägin ennast kõrvaltvaataja pilguga ja mulle hakkas isegi meeldima usaldusmehe osa, kes laias ilmas ringirändava mehe viib tagasi oma andestava naise juurde. Otsustasin Strick- landi juurde minna järgmisel õhtul, sest mulle tundus, et külastamisaeg vajab eriti hoolega valimist. Koputamine inimese südametunnistuse peale enne lantši annab vaevalt tulemusi. Minu enda mõtted olid sel kellaajal tavaliselt seotud armastusega, aga tegelda perekonnaasjadega enne teejoomist oli kujuteldamatu.
Pärisin oma hotellis, kus «Hõtel des Belges» asub. Seal peatus Charles Strickland. Minu üllatuseks ei teadnud portjee sellest midagi. Mrs. Stricklandi sõnadest oli paistnud, nagu oleks see olnud suur luksuslik hotell, mille asupaik on Rue de Rivoli läheduses. Otsisime seda ka teatmikust. Ainuke hotell, mis taolist nime kandis, asus Rue des Moines'il. See aga polnud sugugi esinduslik linnaosa, isegi mitte hea kuulsusega.
«See pole küll õige,» laususin pead raputades.
Portjee kehitas õlgu, kuid teist samanimelist hotelli Pariisis polnud. Äkki turgatas mulle pähe, et Strickland võis oma elukohta varjata. Oma kompanjonile võis ta anda teise aadressi ja teda lihtsalt ninapidi vedada. iVla ei tea, aga millegipärast tundus see just eht Stricklandi moodi olevat — lasta raevunud börsimaakleril asjatult mööda Pariisi hulkuda, et lõpuks maabuda küllaltki kahtlase kuulsusega hotellis kusagil agulis. Ent oma silm on kuningas. Järgmisel päeval kella kuue paiku õhtul võtsin voorimehe ja palusin ennast sõidutada Rue des Moines’ile. Tänavanurgal lasksin peatada, sest tahtsin hotellini minna jalgsi ja ümbrust lähemalt vaadata. Väikesed kauplused, mis ligilähedusse laiali olid pillatud, vastasid vaese inimese rahakotile. Tänava keskpaigas, minust vasakul, asus «Hõtel des Belges». Juba minu enda hotefü oli küllalt tagasihoidlik, kuid selle kõrval, mida siin nägin, oli too lausa suursugune. Armetu välimusega mitmekorruseline hoone polnud aastaid värvi näinud. Mulje oli niivõrd räpane, et isegi vanad lobudikud hotelli kõrval paistsid

kenad ja korralikud. Aknad olid määrdunud ja kinni. Ei lõhnanud see luksusliku, patuse paiga järele, kuhu Charles Strickland oli oma salapärase kaunitariga elama asunud, teadmata, mis on au ja kohusetunne. Tige, et mind on ninapidi veetud, olin juba kannapeal! ringi keeramas, ilma et oleksin Stricklandi järele pärinudki. Lõpuks otsustasin siiski sisse minna, kuid ainult selleks, et mrs. Stricklandile öelda — tegin kõik, mis minu võimuses.
Hotelli sissekäik asus kaupluse kõrval. Uks oli avatud, sealsamas ukse juures rippus silt «Bureau au premier». Astusin kitsast trepist üles ja leidsin ennast trepimademel t, kus asus klaasseintega kamorka. Sees laud ja kaks tooli. Kamorka kõrval oli pink, millel, nagu järeldada võis, öövalvur oma rahutut und magas. Näha polnud kedagi; märkasin ainult elektrikella, mille kõrval seisis silt «Garçon». Vajutasin nupule. Kellahelina peale ilmus välja noormees ja põrnitses mind altkulmu. Vestiväel, jala otsas sussid.
Nagu muuseas lipsas mul üle huulte küsimus:
«Ega mr. Strickland juhuslikult siin ei ela?»
«Tuba number kolmkümmend kaks. Seitsmes korrus.»
Olin rabatud ega saanud algul sõna suust.
«On ta kodus?»
Noormees libistas pilgu üle võtmetahvli, mis asus kamorkas.
«Igatahes võtit siin ei ole. Minge vaadake järele.» Pidasin vajalikuks esitada veel ühe küsimuse.

«Madame est là}»' «Monsieur est seul.»2
Kui ma trepist üles läksin, saatis mind hotelliteenija umbusklik pilk. Trepikoda oli pime ja umbne. Ohk läppunud.. Kolmandal korrusel avanes äkki uks, lävele ilmus hommikukleidis, salkus juustega naine, kes jäi mulle tummalt järele vaatama. Viimaks leidsin ennast seits-mendalt korruselt ja koputasin toa uksele, mis kandis numbrit kolmkümmend kaks. Kuuldus mingit pominat ja uks tõmbus poikvele. Charles Strickland seisis täies pikkuses minu ees. Ta ei lausunud sõnagi. Ilmselt ei tundnud ta mind ära.

1 Kas madam on kodus? (Pr. k.)
2 Härra elab üksinda. (Pr, k.)

Ütlesin talle oma nime. Püüdsin kõigest väest käituda muretult ja hoolimatult.
«Te vist ei mäleta mind enam. Läinud suvel oli mul meeldiv võimalus teie juures lõunatada.»
«Astuge sisse,» sõnas Strickland lahkelt. «Kena, et tulite. Puhake jalga.»
Astusin sisse. Tuba oli tibatilluke ja mööblit täis, mille kohta prantslased ütlevad — Louis Philippe'i stiilis. Punase voodikattega lai puuvoodi, suur riidekapp, peale selle ümmargune laudL tilluke pesulaud ja kaks punase ripsiga kaetud tooli. Kõik kulunud ja määrdunud. Kolonel MacAndrew' kirjeldatud ohjeldamatust luksusest polnud siin jälgegi. Strickland heitis toolil vedelnud riided põrandale ja pakkus mulle istet.
«Millega saan teid aidata?» küsis ta.
Selles väikeses toas tundus ta kogukamana kui esmakordsel kohtumisel. Seljas oli tal vana kuub, habe mitu päeva ajamata. Kui viimane kord teda nägin, oli ta välimus laitmatu, ent tookordsetes riietes ei tundnud ta ennast ilmselt mugavasti. Praegu aga, räpane ja kasimatu, näis ta endaga rahul olevat. Ei osanud arvata, kuidas ta küll suhtub minu poolt varem läbimõeldud fraasi.
«Tulin siia teie abikaasa palvel.»
«Tahtsin enne lõunasööki pisikese napsi teha. Ehk tulete kaasa? Kuidas teile absint istub?»
«Hästi.»
«Lähme siis.»
Ta surus pähe kõvakübara, mis polnud kaua aega harja näinud.
«Võiksime ka koos lõunat süüa. Olete mulle ju ühe lõunasöögi võlgu.»
«Aga muidugi. Kas tulete üksinda?»
See delikaatne küsimus kukkus nii loomutruult välja, et olin endaga ülimalt rahul.
«Jaa. Tõtt öelda pole ma juba kolm päeva ühegi elava hingega rääkinud. Mu prantsuse keel pole just suurem asi.»
Kui me koos trepist alla läksime, murdsin kogu aeg pead, mis võis küll juhtuda tolle preiliga baarist. Olid nad juba jõudnud tülli minna või kirg haihtunud? See tundus küll kahtlane, sest oli ta ju terve aasta seda hulljulget sammu planeerinud. Jõudsime Clichy avenüüle, kus võtsime väljas istet ühe suure kohviku terrassil.

XII

Clichy avenüül oli sellel tunnil rahvast murdu. Vähegi elavama fantaasiaga inimene võis näha siin mitmesuguseid elusaatusi. Mööda sammusid müüjad ja kontoriametnikud, vanakesed, kes näisid lausa Honore de Bal-zaci romaanide lehekülgedelt maha astunud olevat, mehed ja naised, kes said oma sissetuleku inimeste nõrkustest. Inimeste tulv Pariisi vaestekvartalis lõi vere kihama ja valmistas ette igasugusteks ootamatusteks.
«Kas tunnete Pariisi hästi?» küsisin ma.
«Mitte põrmugi. Veetsime siin mesinädalad. Sestsaadik pole siia saanud.»

«Kuidas teil küll õnnestus niisugust hotelli leida?»

«Lihtsalt soovitati. Tahtsin odavamat.»

Lauale toodi absint ja me hakkasime innukalt sulavale suhkrule vett tilgutama.

«Tundub, et parem on kohe asja juurde asuda ja ära öelda, miks ma teid üles otsisin,» alustasin piinlikkust tundes. Stricklandi silmades välkusid sädemed.

«Teadsin, et keegi sõidab siia varem voi hiljem. Olen saanud Amylt terve posu kirju.»

«Siis teate juba ise, mis mul teile öelda on.»

«Ma ei ole neid lugenud.»

Et anda mahti mõtetel koguda, läitsin sigareti. Mul ei olnud endalgi selge, kuidas lahendada minule pandud missiooni. Pateetilised ja süüdistavad fraasid, mis varem valmis olin mõelnud, ei sobinud enam. Ja siis pahvatas ta naerma.

«Saatanlikult raske ülesanne, mis?»

«Võimalik.»

«Laduge aga kõik rahulikult välja, ja siis peame ühe korraliku peo maha.» Jäin kõhklema.

«Kas olete ka korraks mõelnud, mida teie naine praegu üle peab elama?»

«See läheb tal mööda.»

Need sõnad olid lausutud mingi erilise kalkusega, mida ei oska täpselt kirjeldada. Mu enesekindlus hakkas tasa-pisi kaduma ja ma tegin kõik, et seda mitte näidata.

Võtsin tarvitusele tooni, mida mu vaimulikust onu Henry tavaliselt kasutas, kui ta mõnelt oma sugulaselt annetusi tahtis saada.

38

«On teil midagi selle vastu, kui räägin avameelselt?» Strickland naeratas ja raputas pead.

«Millega on teie naine niisuguse kohtlemise ära teeninud?»

«Mitte millegagi.»

«On teil midagi tema vastu?»

«Ei ole.»

«Sel juhul, kas teile ei tundu, et pärast seitseteist aastat kestnud abielu on tema mahajätmine inetu tegu?»

«Seda küll.»

Heitsin talle üllatunud pilgu. Stricklandi puhtsüdamlik nõustumise kõikide süüdistustega pani mu jalgealuse kõikuma. Mu olukord muutus järjest komplitseeritumaks, kui mitte isegi naeruväärseks. Olin valmistunud teda veenma, tema südametunnistusele koputama, manitsema, noomima, etteheiteid tegema, vajaduse korral ka sõimama, täis püha viha ja sarkasmi. Kuid mida, kirevase päralt, peab pihiisa peale hakkama siis, kui patune on oma pattu juba kahetsenud? Kogemusi mul selles suhtes polnud, sest mul endal on kombeks kõik süüdistused alati ümber lükata.

«Ja mis siis?» küsis Strickland.

Püüdsin manada näole põlastava grimassi.

«Noh, kui te juba kõik omaks võtate, siis pole meil mõtet enam sellel teemal edasi rääkida.»

«Vist küll.»

Sain aru, et ma ei tule oma missiooniga sugugi toime, ja mu hing sai täis.

«Kurat võtaks, ei saa ju ometi naist ilma pennita maha jätta.»

«Miks mitte?»

«Millest ta siis elama hakkab?»

«Olen teda ülal pidanud tervelt seitseteist aastat. Miks ei võiks ta nüüd ise enda eest hoolt kanda?»

«Ta ei oska.»

«Las proovib.»

Selle peale oli mul öelda nii mõndagi. Oleksin võinud talle rääkida naise majanduslikust olukorrast, kohustustest, mida mees endale paratamatult abiellumise puhul võtab, ja paljust muustki. Kuid mõistsin, et antud momendil on vajalik teada ainult üht.
«Te vist ei armasta teda enam.»
«Mitte raasugi.»
39

See oli juba liiga tõsine ja hell probleem. Ent tema vastamise maneeris oli mingi varjamatu jultumus ja trots, mis ajas mulle tahtmatult naeru peale, jä ma pidin endale huulde hammustama. Oli selge, ta käitumine oli kohutav, ja ma püüdsin kõigest väest endas pahameelt süvendada.
«Kurat võtaks, te peaksite ometi mõtlema oma lastele. Mis kurja nemad teile teinud on? Nad pole siia maamunale omal soovil tulnud. Kui te neisse niimoodi suhtute, on nad ühel heal päeval ilma peavarjuta.»
«Head elu on nad küllalt kaua maitsnud. Enamikel lastel pole seda võimalust olnudki. Pealegi, keegi ikkagi hoolitseb nende eest. Kui asi läheb raskeks, maksavad MacAndrew'd nende kooliraha kinni.»
«Kas teil siis oma laste vastu isatundeid polegi? Nad on ometi nii armsad. Kas tahate öelda, et te ei kavatse nende jaoks enam midagi teha?»
«Kui nad olid väikesed, armastasin neid väga. Nüüd aga, kus nad suured on, pole mul nende vastu erilisi tundeid.»
«See on ju ebainimlik.»
«Väga võimalik.»
«Ja teil pole häbiraasugi?»
«Ei.»
Muutsin taktikat.
«Teid peetakse sel juhul lihtsalt seaks.»
«Peetagu.»
«On teile siis meeltmööda, kui teid põlatakse ja vihatakse?»
«Mul ükskõik.»
Sellest vastusest õhkus nii palju kõrkust, et mu küsimused tundusid mõttetuna. Kogusin ennast paari järgneva hetke jooksul.
«Kuidas te saate olla rahulik, kui teate, et teie lähedased teid hukka mõistavad? Varem või hiljem hakkab see teie südant tahes-tahtmata vaevama. Südametunnistus on teil ju ometi olemas, küllap see ükskord ärkab. Oletame, et teie naine äkki sureb. Kas te süümepiinu ei karda?»
Strickland ei lausunud midagi, ja ma jäin kannatlikult ootama, millal ta rääkima hakkab. Lõpuks olin mina see, kes vaikimise katkestas.
«Mis teil selle kohta öelda on?»
«Ainult seda, et olete puruloll.»
40
«Vähemalt võidakse teid sundida oma naist ja lapsi ülal pidama,» sähvasin norivalt vahele. «Arvan, et seadus võtab nad oma kaitse alla».
«Kas seadus suudab võtta sealt, kust midagi võtta ei ole. Mul pole raha. Mul on ligikaudu sada naelsterlingit.»
Mu hämmastus kasvas järjest. Rahalisele kitsikusele viitas tegelikult ka see hotell.
«Mida te siis peale hakkate, kui ka see rahasumma on kulutatud?»
«Lähen tööle.»

Strickland käitus täiesti rahulikult, ainult silmades vilksatas pilkav naerusäde, kui esitasin oma totraid küsimusi. Vaikisin ja otsisin sõnu, mida öelda järgmisena. Seekord hakkas Strickland esimesena rääkima.

«Amy võib ju uuesti mehele minna. Ta on veel suhteliselt noor ja küllaltki meeldiva välimusega. Peale selle on ta suurepärane naine, võin seda kinnitada. Kui ta tahab lahutust, olen nõus süü enda peale võtma.»

Nüüd oli minu kord muiata. Strickland oli parasjagu kaval, kuid ma nägin teda läbi. Ta püüab varjata, et pole sõitnud siia üksi, seepärast kõik need keerdkäigud. Vastasin kategooriliselt:

«Abikaasa pole mingil juhul nõus teile lahutust andma. See on ta kindel otsus. Selle mõtte võite endal rahulikult peast välja pühkida.»

Strickland jäi mulle üllatunult otsa vaatama, ja see polnud enam teesklus. Naeratus kadus ja ta lausus tõsiselt:

«Mu kallis sõber, mulle on see ükspuha. Ma ei hooli karvavõrdki, kas olen abielus või mitte.»

Hakkasin selle peale naerma.

«Jätke juba järele! Ärge pidage meid ometi nii lolliks! Teame, et tulite siia ühe naisterahvaga.»

Strickland võpatas ja puhkes seejärel ohjeldamatult naerma. See oli nii nakkav, et meie lähedal istuvad inimesed suunasid oma pilgu meie peale, ja mõnigi neist hakkas kaasa naerma.

«Mis selles nii naljakat on?»

«Vaene Amy,» irvitas Strickland.

Ta nägu. võttis põlastava ilme.

«Kui lollid ometi võivad olla naised! Armastus! Alati on see neil armastus! Nende arusaamist mööda jätab mees oma naise ainult siis, kui ta tahab teist. Ma ei ole

41

ometi nii tola, et seda kõike mõne teise naise pärast teha.»

«Kas tahate sellega öelda, et teist naist mängus polnud?»

«Muidugi mitte.»

«Teie ausõna selle peale!»

Ma ei tea, miks ma seda talt nõudsin. See oli minust nii naiivne.

«Ausõna!»

«Kuid ütelge mulle, pagana päralt, miks te oma naise siis maha jätsite?»

«Tahtsin maalima hakata.»

Jäin talle imestusest pärani silmadega otsa vaatama. Mitte midagi ma ei mõistnud. Nii võis ainult hullumeelne toimida. Tuleb arvestada, et olin tookord veel väga noor ja vaatasin temale kui küpsele mehele. Mu üllatus oli nii suur, et ununes kõik muu.

«Kuid te olete ju neljakümneaastane.»

«Just see panigi mind mõtlema, et on viimane aeg hakata tegutsema.»

«Kas te varem olete maalimisega tegelnud?»

«Unistasin juba lapsena kunstnikuks saamisest, kuid mu isa tegi minust ärimehe, sest kunst ei too ju raha sisse. Hakkasin joonistama umbes aasta tagasi. Käisin õhtustel kursustel.»

«Mrs. Strickland aga arvas, et te mängite klubis bridži.»

«Võib küll olla.»

«Miks te temale sellest ei rääkinud?»

«Pidasin paremaks vaikida.»

«Kas teil läheb maalimine juba hästi?»

«Veel mitte. Kuid küll ta hakkab minema. Õppimise pärast ma Pariisi sõitsingi. Londonis neid võimalusi polnud. Siin ehk on.»

«Kui inimene alustab teie eas, arvate, et ta võib veel midagi saavutada? Enamik alustab kaheksateistkümneselt.»

«Praegu omandan ma kõike kiiremini kui selles vanuses.»
«Miks te arvate, et teil on annet?»
Strickland ei vastanud kohe. Ta pilk jäi peatuma mööduvatel inimestel, kuid vaevalt, et ta neid üldse märkas. Ja vastust ei saanudki pidada vastuseks.
42
«Ma ei saa teisiti, kui pean maalima.»
«Kas see pole liialt riskantne ettevõtmine?»
Strickland jäi mulle otsa vaatama. Ta silmadesse tekkis imelik tuluke ja mul hakkas ebamugav.
«Kui vana te olete?   Kakskümmend kolm?»
Küsimus tundus kohatu. Minu eas võis selliseid samme endale lubada, kuid temal oli noorus juba seljataga. Börsimaaklerina oli ta küllaltki tunnustatud, oli abielus ja kahe lapse isa. See, mis minu vanuses oleks loomulik, polnud mõeldav tema eas. Olin täiesti   avameelne.
«Imesid võib juhtuda ja te võite saada suureks kunstnikuks, kuid peab arvestama, et selleks on võimalusi üks terve miljoni vastu. Kui aga avastate, et olete astunud vale sammu, oleks see kohutav tragöödia.»
«Ma ei saa teisiti, ma pean joonistama.»
«Aga mis saab siis, kui osutute kolmandajärguliseks kunstnikuks. Kas on mõtet selle pärast kõik kaalule panna? Iga elukutse ei nõua esimeste hulgas olemist: ka keskpärane võib kenakesti ära elada. Seda ei saa aga öelda kunstniku kohta.»
«Olete puruloll.»
«Ma ei-mõista, miks te minu loogilisi'väiteid lollusteks peate?»
«Sest ma juba ütlesin, et pean joonistama, ma ei saa teisiti. Sinna pole midagi parata. Kui inimene on kord vette kukkunud, mis tähtsust sel on, ujub ta hästi või halvasti. Tähtis on see, et ta kaldale jõuaks, sest muidu ta   upub.»
Nende sõnade taga vallandus meeletu kirg, mis mindki kaasa haaras. Stricklandis näis mässavat mingi vastupandamatu jõud. Võimas ja ületamatu, millele ta alistus enesele aru andmata. Mulle oli see mõistetamatu. Tundus, nagu oleks vanakurat ise ta sisse pugenud, iga hetk valmis teda tükkideks rebima, hukatusse saatma. Väliselt ei erinenud Strickland teistest lihtsurelikest. Uurisin teda häbenematult, kuid see ei häirinud teda põrmugi. Huvitav, kelleks teda siin peeti? Seljas oli tal kulunud pintsak, peas võidunud kõvakübar, jalas lotendavad püksid, käed räpased; punaste habemetüügastega raseerimata nägu tillukeste silmade ja suure võimsa ninaga mõjus veidralt ja robustselt. Suur suu, huuled paksud ja meelad. Ei, mina küll ei oleks osanud öelda, mida ta endast kujutab.
43
«Te siis ei kavatsegi oma naise juurde tagasi minna?» küsisin ma viimaks.
«Mitte kunagi.»
«Kõik, mis teie vahel halba on olnud, lubas ta unustada ja alustada elu otsast peale. Ta ei hakka teile kunagi etteheiteid   tegema.»
«Pigem käigu ta põrgu.»
«Kui teid lurjuseks peetakse, kas teile see midagi ei loe? Ja kui teie naine ja lapsed on sunnitud almust paluma, kas te ka sellest põrmugi ei hooli?»
«Mitte raasugi.»
Et anda oma järgmisele mõtteavaldusele suuremat kaalu, tegin hetkelise pausi. Laususin enesekindlalt:
«Niisugust kaabakat pole ma varem näinud.»
«Nüüd, kus te olete ennast tühjaks rääkinud, sööme parem ühe väikese õhtusöögi»

XIII

Mõistan, et sündsam oleks olnud Stricklandi ettepanek tagasi lükata. Oleks tulnud rõhutada oma meelepaha — pahane ma ju tegelikult olingi — ning keelduda niisuguse tüübiga ühte söögilauda istumast. Kindlasti oleksin sellise teguviisiga pälvinud kolonel MacAndrew' heakskiidu. Kuid hirm, et mu käitumine sellise sammu juures ehk ei ole küllalt veenev, ei lasknud mul kunagi mängida moraalijüngrit. Pealegi olin kindel, et mu tunded oleksid olnud Stricklan-dile nagu hane selga vesi, mistõttu pidasin paremaks seda varjata. Ainult poeedid ja vaimulikud võivad tõemeeli uskuda, et asfalti veega niisutades tärkavad sealt kauniõielised liiliad, mis toovad au ja kuulsust nende tööle.

Maksin absindi eest ja läksime edasi väikesesse odavasse restorani. Siginat-saginat oli ohtralt, kuid õhtusöögiga jäime rahule. Minul oli kasvueas oleva nooruki isu — temal paadunud südametunnistusega inimese oma. Sealt läksime edasi kõrtsi, kohvi ja likööri jooma.

Olin talle öelnud kõik, mis mul öelda oli, ja ehkki mulle tundus, et kui ma sel teemal enam edasi ei räägi, reedan mrs. Stricklandi, jäin ma Charles St/icklandi

ükskõiksuse ees relvituks. Ainuüksi naine on suuteline ühte ja sedasama asja kümme korda mõnutundes kordama. Trööstisin ennast sellega, et üsna kasulik on Stricklandi hingeelust üht-teist teada saada. Liiatigi olin sellest palju rohkem huvitatud. See polnud aga kerge, sest Strickland oli võrdlemisi vilets vestluskaaslane. Oma mõtete väljaütlemisega oli tal raskusi, sõnad nagu polnudki tema jaoks suhtlemisvahend; tema hingeseisundit tuli määrata katkendlike fraaside, žargooni ja ebamääraste žestide põhjal. Olulist lausumata peitus temas siiski midagi, mis ei lasknud teda kuidagi tuimade inimeste kilda arvata. Võib-olla oli see siirus. Ka Pariisist ei paistnud ta eriti hoolivad, olgugi et nägi linna esimest korda (kui mitte arvestada lühiajalist reisi koos naisega). Oma ümbrusse suhtus ta ükskõikselt, miski ei kutsunud temas esile vaimustust. Olen käinud Pariisis loendamatuid kordi, ent kunagi pole see linn mind külmaks jätnud. Ikka ja jälle valmistab mulle naudingut Pariisi tänavail jalutada ja mõelda, mis kõik võib juhtuda. Strickland oli rahulikkus ise. Nüüd hiljem, sellele tagasi mõeldes, tundub mulle, et ta oli oma mõtetega kusagil väga kaugel, üksi oma hinge-probleemidega.

Siis aga leidis aset üsna totter lugu. Kõrtsis oli parasjagu lõbunaisi: mõned istusid meeste laudades, teised jutlesid omavahel. Äkki märkasin, et üks neist jälgib meid. Stricklandi ja naise pilgud kohtusid ja too naeratas talle. Mulle aga tundus, et Strickland polnud naist märganudki. Veidi aja pärast naine lahkus, kuid tuli varsti jälle saali tagasi, seadis sammud meie poole ja jäi meie laua äärde seisma ning palus väga viisakalt endale midagi joodavat. Ta istus meie juurde ja ma hakkasin temaga lobisema. Naise huvi Stricklandi vastu oli ilmne. Seletasin talle, et mu lauakaaslane teab prantsuse keeles ainult paari sõna. Naine püüdis Stricklandiga rääkida küll märkide abil, küll žargooni kasutades — millegipärast arvas ta, et temast saadakse niiviisi paremini aru. Lõpuks lisas kümmekond ingliskeelset fraasi. Seda, mida ta oskas aimilt prantsuse keeles ütelda, palus ta mul tõlkida, ning jäi õhinal Stricklandi vastust ootama. Strickland oli küllaltki heas. tujus, see lugu tegi talle isegi nalja, üldkokku-võttes jäi ta aga kõige vastu külmaks.

«Teil on menu,» laususin naerdes.

«Mul pole sellest külma ega sooja.»

Tema asemel oleksin vist suuremas kimbatuses ja vähem ükskõikne olnud. Naisel olid säravad silmad ja meelas suu. Ta oli noor. Mis teda Stricklandis küll köitis? Ta ei varjanud oma soovi, ja ma olin sunnitud seda tõlkima.

«Ta avaldab soovi, et läheksite tema poole.»

«Mina nendega ei tegele,» ühmas Strickland vastuseks.

Püüdsin anda vastuse leebes vormis. Sest mulle tundus, et niisugusest küllakutsest pole kuigi kena keelduda. Seletasin seda rahapuudusega.
«Aga ta meeldib mulle,» lausus naine. «Öelge talle, et raha ma ei taha.»
Kui ma selle ringi olin pannud, kehitas Strickland närviliselt õlgu.
«Käigu parem põrgu,» lausus ta vihaselt.
Stricklandi ilme ütles rohkem kui sõnad ja tüdruk heitis äkilise liigutusega pea selga. Võimalik, et ta punastas, ent seda oli mingi alt raske märgata. Naine tõusis laua tagant püsti.
«Monsieur n'est pas poli»» sõnas ta. Ja ta läks saalist välja. Mina aga olin Stricklandi peale pahane.
«Ma ei mõista, miks te pidite teda solvama?» laususin etteheitvalt. «Tema tegi teile komplimendi.»
«Seda sorti asjad on mulle vastikud,» lausus Strickland järsult.
Jälgisin ta nägu uudishimulikult. Sellelt vois välja lugeda varjamatut vastikustunnet. See oli robustne, kuid kõigele vaatamata tundelise inimese nägu. Ilmselt oligi ta-selle tõttu tüdrukule meeldinud.
«Londonis oleksin võinud võtta kõiki naisi, keda oleksin ainult tahtnud. Ma ei sõitnud Pariisi mitte selleks.»

XIV

Tagasiteel Londonisse kaldusid mu mõtted sageli Charles Stricklandile. Pidin jõudma selgusele, mida tema nai-: sele rääkida. Tulemus oli nigelavõitu, ja selge oli see, et ka Stricklandi naine ei võinud minuga rahul olla, sest ka

1 Härra ei ole just viisakas, (Pr. k.)

mina ise polnud endaga rahul. Strickland oli ja jäi mulle mõistatuseks. Tema käitumise motiivid polnud mulle arusaadavad. Kui ma talt küsisin, mis sundis teda kunstniku elukutset valima, ei osanud või ei tahtnud ta seda kuidagi sejetada. Mina omalt poolt ei osanud seda samuti ära mõistatada. Sundisin ennast uskuma, et Stricklandi paindumatus mõistuses oli hakanud tasapisi idanema mingi rahulolematuse pisik. Sellele rääkis aga vastu fakt, et ta polnud kunagi oma monotoonse elu üle kaevanud. Kui ta otsustanuks saada kunstnikuks ängistava ümbruse tõttu ja purustada üksluisuse ahelad, oleks see olnud mõistetav ja küllaltki tavaline nähtus. Kuid Strickland oli inimene, kelle kohta need oletused ei pidanud paika. Romantik, nagu ma tol korral olin, mõtlesin lõpuks välja seletuse, mis tundus küll liialt otsitud, kuid siiski ainus, mis mind rahuldas. Mulle nimelt tundus, et ta hingesopis pesitses tugev loomisinstinkt, mida senine elulaad oli endas varjul hoidnud; see aga kasvas pidevalt, ajades oma siirdeid üha rohkem laiali nagu halvaloomuline kasvaja, kuni oli vallutanud terve organismi, ja teha polnud enam midagi. Ka kägu muneb oma muna teise linnu pessa, ja munast koorunud käopoeg lükkab oma kasuverinad pesast välja ning lõhub ära pesa, mis talle peavarjuks oli olnud.
Veider, et loomingupisik valis oma märklauaks tuima ja tahumatu börsimaakleri ning viis ta arvatavasti, tema ja ta omaste õnnetuseks, vastu hukule. Veel rohkem aga tekitab imestust asjaolu, et usk on võtnud oma haardesse selle maailma vägevaid, neid, kelle käes on võim ja raha, ning on jälitanud neid raudse järjekindlusega, kuni nad viimaks alistuvad ja loobuvad maisest armastusest ja muudest elurõõmudest pika ja piinarikka kloostrielu kasuks. Inimesed on usust abi otsinud mitmel moel ja viisil. Mõnedel on sellele eelnenud tugev vapustus — raevukates veevoogudes puruneb kivi tuhandeks killuks, teistel aga on tulnud see aeglaselt, sest ka veetilga pidev tilkumine võib kivisse augu jätta. Stricklandi iseloomustas fanaatiku otsekohesus ja apostli julmus.

Mind aga huvitas see, kas seesama kirg, mille kütkes ta oli, peegeldus ka tema töödes. Kui ma Stricklandilt küsisin, mkla Londoni stuudiokaaslased ta töödest arvasid, vastas ta irooniliselt:
«Arvasid, et veiderdan niisama naljaviluks.»
«Kas te ka mõnes Pariisi stuudios käite?»
47
«Jah. Va tüütus — mõtlen meie maestrot — tegi meile hommikul ringi peale. Kui ta minuni jõudis, kergitas ainult kulmu ja kõndis edasi.»
Strickland pahvatas naerma. Oma meeleolu ta sellest rikkuda ei lasknud. Kaaslaste arvamuste suhtes oli ta ükskõikne.
Temaga suheldes häiris mind kõige rohkem just see ükskõiksus. Kui öeldakse, et teise arvamus ei loe talle midagi, on see enamasti vale. Tavaliselt ainult kavatsetakse tegutseda nii, nagu meeldib, sealjuures jäädakse lootma, et teised ei oska su tegelikke mõtteid välja lugeda. Avaliku arvamuse vastu minnakse aga ainult siis, kui on keegi, kellele toetuda. Ebakonventsionaalne pole kuigi raske olla juhul, kui sind ümbritseb sinu keskkonna konventsionaalsus. Niisugusel puhul hea arvamine endast aina kasvab. Rahul enda julgusega, ei koorma te ennast ebameeldiva hädaohutundega. Vajadus oma tähtsuse tunnetamise järele on võib-olla tsiviliseeritud inimese kõige ürgsem instinkt. Ka ebakonventsionaalne naine kõrge moraali piikide ette seatuna, tõmbab endale kärmesti ülle tähtsuse rüü. Mitte kuidagi ei saa ma uskuda inimesi, kes ütlevad, et nad ei pea teda ümbritsevate inimeste arvamust millekski. See on võhiku hooplemine. Tegelikult ei kardeta teiste kriitikat ainult siis, kui see puudutab pisi-patte, kusjuures ollakse kindel, et nendest nagunii keegi teada ei saa.
Minu ees aga seisis inimene, kes täiesti siiralt ei hoolinud oma ümberkaudsete arvamusest: kivinenud tõekspidamistel polnud tema juures asu. Strickland sarnanes maadlejaga, kelle keha on õliga kokku määritud—võta või jäta, mitte kuidagi ei saa tast kinni haarata. See andis talle vabaduse, mis meenutas vägivalda. Mäletatavasti laususin tookord:
«Kui kõik toimiksid nii nagu teie, muutuks elu võimatuks.»
«Jama! Asi selles ongi, et kõik ei taha toimida nii nagu mina. Enamikule valmistab naudingut tegelda kõige igapäevasemate asjadega.»
Tuli kange tahtmine Stricklandi kallal norida.
«Kas teie siis ei pea kinni põhimõttest: «Ela nii, et iga su samm kuulutataks üldiseks reegliks.»?»
«Esimest korda kuulen. Jamps ja muud ei midagi.»
«Need sõnad kuuluvad Kantile.»
48
«Mul ükskõik. Puhas jama.»
Kas niisuguse inimese südametunnistusele on üldse mõtet koputada? See on niisama otstarbetu, kui tahta vaadata ennast peeglist, mida ei ole. Minu arust on südametunnistus nagu valvur, kes on seatud kontrollima iga üksiku indiviidi kinnihoidmist reeglitest, mida ühiskond on enda eksisteerimise tarvis välja töötanud. Ta on nagu südamepolitsei, kelle kohus on valvata, et me korda ei riku. Spioon meie enda tsitadellis. Inimese kihk kaaskodaniku tunnustuse järele on aga nii tugev ja hukkamõistu kartus nii vägev, et ta ise avab koduvärava oma vaenlase ees. Juba on ta luurel, iga hetk valmis oma peremehe vasttärganud soovunelmatele kriipsu peale tõmbama ja maha suruma vähimatki püüdlust oma keskkonnast eemalduda. Ja ta paneb inimest uskuma, et ühiskonna huvid seisavad indiviidi omadest kõrgemal. Niidid, mis inimese ühiskonna külge seovad, on eriti tugevad.
Nii saabki inimesest, kes on orjalikult alistunud nendele huvidele, mis ta on asetanud enda omadest kõrgemale, oma südametunnistuse ori. Ja ta seatakse autoolile. Alandlikult tõmbub see inimene küüru oma käskija valitsuskepi all ja tunneb sisimas uhkust oma vastuvõtliku südametunnistuse üle. Ja siis ei jätku enam sõimusõnu nende tarvis, kes seda võimu ei tunnista. Sest nüüd, kus inimesest on saanud ühiskonna täisväärtuslik liige, on tal absoluutselt

selge, et niisuguse käskija ees on ta jõuetu. Kui mulle sai selgeks, et" Stricklandil on tõepoolest ükskõik, missugust mõju ta käitumine teistele avaldab, tõmbusin sellest inimliku olemuse kaotanud peletisest hirmunult eemale.
Stricklandi viimased sõnad olid, kui talle head ööd soovisin:
«Öelge Amyle, et tal ei tarvitse minu järele luurata. Igatahes lähen teise hotelli, et ta mind üles ei leiaks.»
«Minu arvates on ta õnnega koos, et ta teist lahti sai,» kostsin vastuseks.
«Kulla noormees, ma loodan, et suudate seda talle selgeks teha. Naistele pole juba kord aru antud.»

XV

Kui Londonisse jõudsin, ootas mind ees mrs. Stricklandi kiri, milles ta palus mind otsekohe pärast lõunasööki enda poole tulla. Mrs. Stricklandi võõrastetoas istus kolonel MacAndrew oma naisega. Mrs. Stricklandi õde oli temast vanem, mida ka ta välimus kinnitas. Naise näol oli ilme, nagu oleks ta oma ridikülis kandnud tervet Briti impeeriumi. See oli nii iseloomulik kõrgemate sõjaväelaste naistele ja tingitud ilmselt teadmisest, et tal on õigus kuuluda kõrgemasse seltskonda. Naise käitumine oli bravuurne ja ta lastetuba ei suutnud varjata tõeks-pidamist — kui sa ei kõlba sõduriks, võid hakata poeselliks. Kaardiväelasi ta ei sallinud, tema meelest olid nad liiga ennasttäis. Nende naistest ei teinud ta aga kuulmagi, sest alatasa unustasid nad talle visiite teha. Ta kleit oli kallihinnaline, kuid maitselage.
Mrs. Strickland oli ilmselt närviline.
«Mis uudiseid te meile tõite?» küsis ta.
«Olin teie mehega koos. Paistab, et ta ei taha Londonisse tagasi tulla.» Tegin pausi. «Charles Strickland on otsustanud maalima hakata.»
«Mis te sellega öelda tahate!» hüüdis mrs. Strickland äärmise üllatusega.
«Kas te pole siis seda huvi tema juures varem märganud?»
«Ta on sootuks aru kaotanud!» hüüdis kolonel.
Mrs. Strickland kortsutas kulmu. Öeldule varasematest aegadest kramplikult kinnitust otsides.
«Enne meie abiellumist tegeles ta küll väikest viisi joonistamisega. Kuid te oleksite pidanud nägema neid plätserdusi! Meile tegi see ainult nalja. Loominguks ei olnud tal absoluutselt mingeid eeldusi.»
«Ah, see on ainult ettekääne,» lausus mrs. MacAndrew.
Mrs. Strickland jäi mõtlikult istuma, teadmata, kuidas mu sõnu tõlgendada. Võõrastetuba oli peaaegu korda seatud: perenaisekohustused olid murest võitu saanud. Polnud enam seda möbleeritud üürikorteri hõngu nagu siis, kui ma pärast katastroofi viimati seal käisin. Nüüd, kus ma olin Stricklandiga Pariisis rääkinud, oli raske teda nende ruumidega siduda. Huvitav, kas neile endile siis kunagi silma ei torganud, et Charles Strickland sellesse miljöösse sugugi ei sobinud.

«Kui ta tõepoolest tahtis kunstnikuks saada, miks ta sellest meile ei rääkinud?» küsis mrs. Strickland lõpuks. «Mingil juhul poleks ma sellesse harrastusse halvustavalt suhtunud.»
Mrs. MacAndrew surus huuled kõvasti kokku. Tundus, et ta pani oma õe huvi kunstiinimeste vastu pahaks. Nõndanimetatud kultuuriinimesed olid sageli tema pilkealuseks olnud.
Mrs. Strickland jätkas.
«Vastupidi, kui tal oleks annet olnud, oleksin kõigiti kaasa aidanud, teda õhutanud, ükskõik missuguseid ohvreid topnud. Meelsamini oleksin kunstniku kui börsimaakleri naine. Kui poleks lapsi, ei hooliks ma millestki. Võiksin mõnes Chelsea viletsas ateljees niisama õnnelik olla kui siin selles korteris.»

«Mu kallis, mu kannatus katkeb,» hüüdis mrs. MacAndrew. «Kas sa tõesti usud seda väljamõeldist?»
«Mina usun küll,» segasin end arglikult vahele.
Mrs. MacAndrew heitis mulle põlglik-sõbraliku pilgu.
«ükski mees ei vaheta oma elukutset neljakümneselt ega jäta maha oma perekonda selleks, et hakata kunstnikuks, kui sinna pole segatud keegi naine. Võrb-olla ajaski ta pea segi mõni sinu kunstihuviline sõbranna.»
Mrs. Stricklandi palged värvusid punaseks.
«Missugune see naine välja näeb?»
Jäin kõhklema. Teadsin, et nüüd järgneb pommiplahvatus.
«Ta elab üksinda.»
Kolonel MacAndrew' ja ta abikaasa näoilme väljendas umbusku, mrs. Strickland aga tõusis otsemaid püsti.
«Ühesõnaga, seda naist te siis ei näinud?»
«Lihtsalt polnud, keda näha. Ta elab üksinda.»
«See on absurdne,» hüüdis mrs. MacAndrew. «Eks ma öelnud, et mul tuleb sinna ise minna,» lausus kolonel. «Selle naise oleksin ma igal juhul välja nuhkinud.»
«Kahju küll, et te seda kohustust enda kanda ei võtnud,» kostsin kerge irooniaga. «Oleksite oma ihusilmaga näinud, et teie oletustel pole alust. Ei mingit luksuslikku hotelli. On vaid väike ja räpane tuba. Oma kodu ei jätnud ta maha mitte selleks, et lõbusat elu elada. Tal pole pennigi hinge taga.»
«Aga võib-olla on ta millegagi hakkama saanud, mida ta meile ei taha öelda, ja varjab ennast politsei eest?»
51
See oletus äratas nende südames lootuskiire, mille ma aga peagi hävitasin.
«Kui see nii oleks, miks ta siis andis kompanjonile oma aadressi?» sähvasin jäiselt vahele. «Ja ükskõik mis ka poleks, ühes asjas olen ma kindel — tal pole seal mingisugust naist. Armuasjadega ta oma pead ei vaeva.»
Tekkis vaikus, mille vältel ilmselt seediti mu sõnu.
«Kui see kõik on tõsi, mis te räägite,» lausus mrs. Mac-Andrew pärast hetkelist pausi, «siis asi polegi nii halb, kui algul arvasime.»
Mrs. Strickland vaatas talle otsa, kuid ei öelnud sõnagi. Ta nägu oli surnukahvatu ja kulmud kipras. Ma ei suutnud ta näoilmest midagi välja lugeda. Mrs. MacAndrew jätkas:
«Ilmselt on see ainult kapriis ja läheb varsti üle.»
«Mine teda parem ise vaatama,» kuulutas kolonel. «Võiksid elada temaga koos Pariisis ühe aasta. Meie aga hoolitseksime laste eest. Tal hakkas monotoonsest elust lihtsalt villand. Varem või hiljem tuleb ta Londonisse tagasi ja kõik läheb vana viisi.»
«Mina tema asemel küll ei sõidaks,» kostis mrs. MacAndrew. «Las teeb, mis tahab. Lõpuks tuleb ta ikkagi tagasi, saba sorgus, ja hakkab elama endist elu.» Mrs. MacAndrew heitis oma õele jäise pilgu. «Äkki ei osanud sa teda mõistlikult kohelda? Mehed on ju igavesed veid-rikud, nendega tuleb osata ringi käia.»
Nagu enamik naisi pidas ka mrs. MacAndrew mehi elajaiks, kui nad jätsid maha neid siiralt armastavad kaasad. Ent meeste tegudes olid süüdi ikkagi naised.
Le coeur a ses raisons que la raison ne connaît pas.[1]
Mrs. Stricklandi pilk rändas ühelt teisele.
«Charles ei tule enam kunagi tagasi,» lausus ta.
«Mu kullake, kuid tuleta meelde, mis temast äsja räägiti. Ta on mugavuse ja hoolitsemisega harjunud. Ära arva, sinna räpasesse hotellituppa ei jää ta kauaks. Pealegi pole tal ju üldse raha. Ta lihtsalt on sunnitud tagasi tulema.»

«Seni kui mõtlesin, et tegemist on naisega, jäi mulle veel mingi lootuseiva. See vahekord ei kestaks kaua. Kõige rohkem kolm kuud ja Charles oleks temast tüdinud. Aga kui ta ei sõitnud Pariisi naise pärast, on kõigel lopp.»
1 Süda toimib oma äranägemist mööda, mõistusega ei saa seda võtta. (Pr. k.)
52
«No, see oleks juba liiga rafineeritud,» lausus kolonel, pannes viimasesse sõnasse kogu oma põlguse tsiviilisikute ja nende sonapruugi vastu. «Usu, ta tuleb tagasi, ja nii nagu Dorothy ütles, ega ta sellest väikesest kõrvalhüppest halvemaks saa.»
«Aga ma ei tahagi, et ta tagasi tuleks,» lausus mrs. Strickland.
«Amy!»
Mrs. Stricklandi oli haaranud metsik viha, millest oli tingitud ka tema kahvatus, ja sõnade vahel kiiresti õhku ahmides hakkas ta rääkima:
«Kui ta oleks mingisuguse naisega põgenenud ja temasse lootusetult armunud, oleksin talle andestanud. See oleks olnud mõistetav, loomulik. Ma ei oleks teda milleski süüdistanud. Oleksin arvanud, et tal lihtsalt aeti pea segi. Mehed on juba kord nii nõrgakesed ja naised nii julmad. See aga on hoopis midagi muud. Ma vihkan teda! Ja ma ei andesta seda talle kunagi!»
Kolonel MacAndrew ja ta naine hakkasid üksteisevõidu mrs. Stricklandi meelt muutma. Nad olid mõlemad hämmeldunud. Nad ütlesid Amyle, et ta on mõistuse kaotanud. Ja et nad ei saanud enam millestki aru. Lõpuks pöördus mrs. Strickland meeleheites minu poole.
«Teie peaksite mind ometi mõistma,» lausus ta.
«Mitte päris. Sest te ütlesite, et andestate talle, kui tegemist on naisega, kui aga põhimõttega, siis mitte? ühel juhul leiate endas küllaldaselt võitlusvaimu, teisel juhul mitte.»
Mrs. Stricklandi pilk polnud kuigi sõbralik, ent ta ei vastanud midagi. Ilmselt olin tabanud naela pead. Ja ta jätkas kähedal, väriseva] häälel:
«Ma poleks kunagi arvanud, et kedagi võib nii pööraselt vihata, nagu mina teda vihkan. Hellitasin endas kogu aeg lootust, et ükskõik kui kaua see tal ka ei kestaks, lõpuks tuleb ta minu juurde tagasi. Olin veendunud, et oma surivoodi juurde oleks ta mind ikkagi kutsunud, ja ma oleksin läinud. Oleksin ta eest hoolitsenud nagu lihane ema ja lõpuks oleksin öelnud, et andestan talle kõik, sest ma armastan teda.»
Mind on alati hämmastanud naiste suurepärane käitu-misoskus oma armastatu surivoodi juures. Tundub, et nad panevad isegi pahaks, kui nende mehed kaua elavad, sest see võtab neilt efektse esinemisvõimaluse.
53
«Nüüd on kõigel lõpp. Minul pole temast sooja ega külma, oleme võõrad. Las sureb vaesuses ja viletsuses, üksikuna, ilma sõpradeta, näljaga silmitsi. Peaks talle mõni kuri tõbi kallale tulema! Minu jaoks ta enam ei eksisteeri.»
Leidsin sobiva momendi Charles Stricklandi sõnade edasiandmiseks.
«Kui te lahutust tahate, on ta valmis tegema kõik, mis selleks vajalik.»
«Miks peaksin mina talle vabaduse andma?»
«Ega ta seda nii väga ihkagi. Ta ainult mõtles, et see võiks teile vast vajalik olla.»
Mrs. Strickland kehitas närviliselt õlgu. Olin temas veidi pettunud. Tookord tundus mulle, et inimene on lõppkokkuvõttes siiski harmooniline; praegu ma seda enam ei arva. Olin rusutud teadmisest, et ühes kaunis olendis võib nii pöörane kättemaksuiha olla. Siis ma veel ei teadnud, kui erinevatest iseloomujoontest inimkarakter koosneb. Nüüd on mulle aga selge, et väiklus ja suuremeelsus, õelus ja hellus, vihkamine ja armastus võivad eksisteerida inimeses samaaegselt.
Otsisin mõttes sõnu, mis suutnuksid vähendada piinavat alandusetunnet, mille käes mrs. Strickland vaevles. Otsustasin proovi teha.
«Mulle tundub, et teie abikaasa pole just alati võimeline oma tegude eest vastutust kandma. Ta on põhjalikult muutunud. Ta on mingisuguse kire köidikus, mis teda jäägitult oma

valdusesse on võtnud. Selles haardes on ta niisama abitu kui kärbes ämblikuvõrgus. See on nagu lummus. Tahtmatult meenuvad salapärased jutud sellest, kuidas inimese teine mina tõrjub välja esimese. Hing on võimeline igasugusteks muundusteks. Ennemuiste oleks öeldud, et vanakuri ise on ta sisse läinud.»

Mrs. MacAndrew silus kleiti oma põlvede kohal ja kuld-käevõrud langesid mööda ta kätt kõlisedes alla.

«Kõik see tundub mulle kuidagi otsitud ja kunstlik,» lausus ta jäiselt. «Amy muidugi liialt usaldas oma meest. Kui tal oleks oma asjadega vähem tegemist olnud, oleks ta rohkem saanud aega mõelda, mis tema mehega lahti on. Arvan, et Alec ei saaks küll aasta otsa mingi ideega ringi käia, ilma et mina sellest midagi ei teaks.»

Kolonel jäi üksisilmi tühjusse vaatama, ning ma kaht-

lesin, kas temast ausamat ja siiramat abikaasat on maa peal üldse olemas.

«Kõigele vaatamata on ta südametu elajas.» Ja mrs. MacAndrew suunas mulle oma karmi pilgu.

«Tahate, ma ütlen teile, miks ta oma naise maha jättis — puhtast egoismist ja mitte millestki muust.»

«See on muidugi kõige lihtsam seletus,» vastasin mina. Kuid mulle tundus, et see ei seletanud midagi. Ja kui ma kurtsin, et olen väsinud ja tahan ära minna, ei lausunud mrs. Strickland selle peale sõnagi ega püüdnud mind tagasi hoida.

XVI

Edasised sündmused ainult kinnitasid mrs. Stricklandi karakteri kangust. Oma südamevalu oskas ta hästi varjata. Et inimesed teiste murede ja hädade alalisest kuulamisest kiiresti tüdinevad ja parema' meelega väldivad nendega kokku puutumast, polnud talle teadmata, ükskõik kuhu ta ka ei ilmunud — sõbrad kutsusid kaastundest teda alailma endale külla—, oskas ta ennast suurepäraselt valitseda. Ta käitumisviisis oli parajal määral vaprust ja üksjagu heatujulisustki. Rohkem oli ta valmis kuulama teiste hingehädasid kui rääkima enda omadest. Ja kui mrs. Strickland Charlesist rääkima juhtuski, oli sellel kaastunde maik man. Tema suhtumine oma mehesse esiotsa isegi hämmastas mind. Ühel päeval ta lausus:

«Teate mis, olen veendunud, et te eksisite. Charles ei ela Pariisis üksinda. Usaldusväärseist allikaist on teada, et tal oli keegi kaasas, kui ta Inglismaalt ära sõitis.»

«Sel juhul on ta suurepärane ning meisterlik jälgede-segaja,.»

Mrs. Stricklandi palged kattusid punaga ja ta pööras näo kõrvale.

«Kui keegr hakkab teile rääkima Charlesi põgenemisest kellegi naisega, olge kena ja ärge hakake seda ümber lükkama.»

«Loomulikult mitte.»

Samas muutis mrs. Strickland kõneainet, nagu poleks sellel lool tema jaoks mingit tähtsust. Peagi hakkas mrs. Stricklandi sõprade hulgas ringi liikuma imelik jutt, mis ka minu kõrvu kandus. Charles Strickland olevat näinud «Empire'i» teatri laval, esinemas prantslannast tantsijatari, kellesse ta kõrvuni armus. Hiljem sõitnud ta koos sellesama prantslannaga Pariisi. Kust see jutt alguse sai, jäigi välja selgitamata. Igal juhul tekitas kogu lugu mrs. Stricklandi vastu parajal määral sümpaatiat ja tugevdas tema reputatsiooni. Seda aga nõudis amet, mida ta kavatses õppima hakata. Kolonel MacAndrew ei liialdanudki palju, öeldes, et Charlesi naisel pole punast krossigi hinge taga. ja et tal tuleb sedamaid endale leiba teenima hakata. Otsustanud kasutada laialdasi tutvusi kirjanike hulgas, asus mrs. Strickland viivitamatult õppima stenograafiat ja masinakirja. Tema haritus aga lubas" järeldada, et temast tuleb hea

masinakirjutaja. Pealegi aitas seda arvamist süvendada mrs. Stricklandi perekonnadraama, mistõttu tema ponnistused elust läbi lüüa ning endale jalad alla saada said kõigiti mõistetavaks. Sõbrad lubasid anda talle tööd ja soovitada teda ka oma tuttavatele. Majanduslikult heal järjel olevad MacAndrew'd, kellel endal lapsi polnud, lubasid Stricklandide lapsed oma hoole alla võtta; nii jäi mrs. Stricklandil ainult iseenda eest muretseda. Ta läks teise kohta elama ning müüs mööbli maha. Asunud väiksesse kahetoalisse korterisse Westminsteris, alustas ta sootuks uut elu. Mrs. Stricklandi ettevõtmistes oli niisugust hoogu ja lendu, et tema edus polnud enam mingit kahtlust.

XVII

Möödus ligikaudu viis aastat ja mul tekkis soov asuda elama mõneks ajaks Pariisi. Londonist sai lihtsalt villand. Olin tüdinud monotoonsest elust — iga päev aina ühed-samad teod ja toimingud. Mu sõbrad jätkasid oma halli ja fgapäevast elu — midagi uut ja üllatavat nende

elus ei toimunud. Ja kui nendega rääkima juhtusin, teadsin juba ette, kuhu poole jutt kisub. Isegi nende armuseiklused kandsid igapäevasuse pitserit. Seesugune elu meenutas trammivagunit, mis aina ühest lõpp-peatusest teise veereb, kusjuures ka reisijate arvu määramisega ei tekkinud raskusi. Elu kulges liiga vaikselt ja ühetaoliselt. Ent minu hinges polnud rahul asu. ütlesin oma tagasihoidliku korteri üles, müüsin oma vähesed asjad ära ja otsustasin alata uut elu.

Enne ärasõitu Londonist astusin mrs. Stricklandi poolt läbi. Polnud teda kaua aega näinud, ja ma pean ütlema - mrs. Strickland oli tugevasti muutunud; ta oli otse märgatavalt vananenud ning kõhnunud, nägu katsid sügavad kortsud. Millegipärast tundus, et ka ta iseloomus oli toimunud mingisugune muutus. Oma ettevõtmistes oli tal olnud õnne — ta pidas väikest kontorit Chancery Lane'il. Masinakirja ta ise suurt enam ei teinud, selle eest aga kontrollis ta nelja tütarlapse tööd, kes tema juures ametis olid. Et anda oma kontori tööle teatud elegantsi, kasutas ta ohtralt sinist ja punast tinti. Valmis töö pakiti alati pastelltoonis paberisse, mis läikis nagu siid. Hea ja korraliku töö poolest sai mrs. Stricklandi kontor peagi kuulsaks. Ta tegi tööd ja sai raha. Kõigele vaatamata ei suutnud mrs. Strickland vabaneda tundest, et endale elatusraha teenimine, on üks vääritu tegu. Kui keegi temaga jutuotsale sai, ei jätnud ta kunagi mainimata, et sünni poolest on ta tõeline leedi. Ka oli tal kombeks oma jutu sekka poetada väljapaistvate isikute nimesid, tõestamaks, et mrs. Strickland asub samal ühiskonna redelipulgal kui varemgi. Oma ettevõtlikkust ja ärivaimu ta tõtt öelda küll veidi pelgas, ent samas oli ta piiritult õnnelik teadmisest, et tal seisab ees lõunasöök kuulsa advokaadiga South Kensingtonist. Ja kui ta kellelegi öelda sai, et ta poeg õpib Cambridge'is, tundis ta suurt rahuldust. Samas ei unustanud ta naerusui lisamast, et ka tema tütrel, kes oli parajasti väljas, on tantsupidudel alati suur menu. Käitusin ilmselt taktitundetult, küsides:

«Kas ka teie tütar kavatseb kontoris tööle asuda?»

«Oh, ei! Seda ma juba ei luba!» hüüatas mrs. Striek-land. «Oma hea välimusega teeb ta kindlasti korraliku partii.»

«See oleks teile suureks toeks.»

«Mulle on öeldud, et ta sobiks suurepäraselt lavale, kuid see pole mulle meeltmööda. Tunnen peaaegu kõiki meie arvestatavamaid näitekirjanikke ja mu tütrel oleks mõni roll juba hommepäev käes, kuid ma lihtsalt ei taha, et ta niisuguste inimeste keskele satuks.»

Olin mõnevõrra üllatatud mrs. Stricklandi suurtest ambitsioonidest.

«Olete te oma mehest midagi kuulnud?»

«Ei. Mitte ühtegi sõna. Mine tea, ehk on surnud.»

«Võib juhtuda, et kohtan teda Pariisis. Ehk soovite oma mehe kohta midagi kuulda?»

Mrs.   Strickland jäi viivuks kõhklema.
«Juhul, kui ta on omadega päris kimpus, võiksin teda veidi aidata. Saadaksin teile rahasumma, mida võiksite talle osade kaupa välja maksta.»
«Kui suuremeelne teist,» laususin ma.
Samas aga teadsin, et see polnud südameheadus, mis teda selleks sundis. Ma ei ole sugugi nõus väitega, et õnnetus teeb inimesed paremaks, suur õnn võib-olla küll. Enamikel juhtudel teeb õnnetus inimesed hoopis väiklaseks ja kättemaksuhimuliseks.

XVIII

Minu Pariisis olemisest sai vaevalt kaks nädalat, kui kohtasin Stricklandi.
Sain endale Rue des Dames'il kuuendal korrusel tillukese korteri, mille sisustasin kahesaja frangi eest pruugitud mööbliga. Leppisin majahoidjaga kokku, et ta hakkab mulle hommikukohvi keetma ja tube koristama. Ennast sisse seadnud, läksin külastama oma sõpra Dirk Stroeve'i.
Dirk Stroeve kuulus nende inimeste kilda, kelle puhul, olenevalt natuurist, ühed põlglikult naeratavad, teised aga kehitavad hämmeldunult õlgu. Elu oli temast teinud naerualuse. Ta oli kunstnik, olgugi et väga vilets. Tutvusin temaga Roomas ning mäletan veel siiamaani tema töid. Need kujutasid peamiselt inimeste argielu. Süda täis pakatavat kirge kunsti vastu, maalis Dirk Stroeve inimesi Piazza di Spagna Bernini treppidel,
58

põrmugi pelgamata nende pealetükkivat maalilisust. Ja ta ateljee aina täitus lõuenditega, millel olid suurte silmade ja töllakil vuntsidega talupojad, nurgelised mütsid peas, kirevais räbalais poisijõmpsikad ning kaharate seelikutega naised. Nad puhkasid jalgu kas kiriku trepil või vedelesid küpresside vahel, otsides varju lõõskava päikese eest. Vahel aga maitsesid armurõõmu renessansiajastust pärineva fontääni ääres või siis hulkusid Cam-pagna väljadel härjavankri kõrval. Kõik see oli ülima püüdlikkusega edasi antud. Ka fotograaf poleks täpsem ja korrektsem suutnud olla. Keegi kunstnik Villa Medicist hakkas,teda kutsuma: «Le Maître de la Boîte à Chocolats.»' Tema pilte vaadates tekkis mõte, et Monet'd, Manet'd ja teisi impressioniste pole kunagi olnudki.
«Ega ma arvagi, et ma teab mis suur kunstnik olen,» lausus Dirk Stroeve. «Michelangelo ma muidugi pole, kuid midagi minus siiski on. Minu töid ostetakse. Mu maalid viivad paljudesse kodudesse romantika. Kas sa ka tead, et mu töid on viidud Hollandisse ja isegi Norrasse, Rootsi ja Taani? Neid on ostnud kunstikaupmehed ja muud rahakad kommersandid. Ja sa ei oska endale ette kujutada,' kui pikad, pimedad ja külmad'on talved nendes maades. Nendele inimestele meeldib kujutleda Itaaliat sellisena, nagu mina seda oma piltidel olen näidanud. Just niisugusena on nad seda maad endale ette kujutanud. Ning täpselt samasugusena kujutasin Itaaliat minagi, enne kui   siia elama asusin.»
Selline arusaam Itaaliast jäigi Dirk Stroeve'is püsima ning samal ajal isegi süvenes, nii et ta lõppkokkuvõttes polnud enam võimelinegi elu nägema niisugusena, nagu ta tegelikult oli. Ja vaatamata julmale tegelikkusele, jäi Itaalia Dirk Stroeve'i vaimusilmas ikkagi romantiliste röövlite ja maaliliste varemete maaks. Ta jäi oma töödes truuks ideaalile — see oli küll armetu, labane, ära leierdatud, kuid siiski oli see vähemalt mingisugune ideaal. Ja see andiski tema töödele omapärase võlu.
Sellepärast ei olnud Dirk Stroeve minu jaoks nagu paljudele teistele ainult naeruobjekt. Tema ametivennad ei pidanud Dirki töid millekski ja ega nad varjanudki seda tema eest. "Ometi teenis Dirk kenasti. Ja vähimagi süümepiinata aitasid sõbrad tal   raha läbi lüüa.   Dirkilt laenati

1 Sokolaadikarpide meister. (Pr. k.)

raha ilma igasuguse häbita südames ning pilati veel pealekauba, et ta nii kerge oli nende hädasid uskuma. Loomu poolest tavatult kaastundlik, oli tema olemises, ometi midagi, mis pakutud raha pani vastu võtma erilist tänu tundmata. Kas röövida raha lapse käest või võtta see temalt, ega seal suurt vahet olnud. Ja nii irvitatigi Dirki üle ta rumaluse pärast. Kujutlen, et taskuvaras, uhke oma osavatele kätele, peaks otse pahane olema daamile, kes oma hinnalise ehtekarbi hooletult kalessi maha jätab. Dirk Stroeve oli alaline pilkealune ja seejuures väga tundehell. Pilamine valmistas talle lausa ebainimlikku piina, millele ei paistnud lõppu tulevat, kuna ta ise selleks üha uusi põhjusi andis. Dirk oli liiga heasüdamlik, et kurjaks saada, ja nii ta vaevleski alatasa hingepiinades; iial ei õppinud ta kogemustest — kui uss teda salvas, pani ta selle valuhoo möödudes oma rinnale tagasi. See oli omamoodi traagiline elu ja meenutas odavat farssi. Kuna mina Dirki ei narrinud, oli ta õnnelik tänuväärse kuulaja üle ja usaldas alailma mulle oma lõputuid hädasid. Kõige kurvem aga oli see — mida traagilisemad need lood olid, seda rohkem nad mind naerma ajasid.

Ehkki kunstnikuna vilets, ei saanud salata Dirki haruldaselt peent kunstitaju — temaga koos kunstinäitusel käia valmistas kõige ehtsamat naudingut. Siiras vaimustus ühines temas vaheda kriitikameelega. Dirk oli katoliiklane. Ta hindas vanu meistreid, kuid pidas lugu ka kaasaegsete loomingust. Talendi avastas ta otsekohe ja oli helde kiitust jagama. Nii terava vaistuga kunstnikku pole ma ei varem ega hiljem kohanud. Ka teadmisi oli tal rohkem kui enamikul kunstnikel, pealegi omas ta ettekujutust mitmetest teistest kunstiharudest. Muusikaline ja kirjanduslik maitse aitasid tal sügavamini tunnetada kujutavat kunsti. Dirk Stroeve'i seletustel ja nõuannetel oli minusugusele noorele mehele tookord hindamatu väärtus.

Kui Roomast ära sõitsin, kirjutasin talle vahetevahel. Vastutasuks sain peaaegu iga kahe kuu tagant pika kirja omapärases inglise keeles; need kirjad manasid uuesti mu silme ette Dirki oma ebamäärase kõnepominaga, kergesti süttivana ja elavalt žestikuleerivana.

Mõnda aega enne minu Pariisi saabumist oli ta ühe inglanna endale naiseks võtnud ning üürinud ateljee

Montmartre'il, kuhu nad mõlemad elama asusid. Neli aastat oli möödunud me viimasest kohtumisest, ta naist polnud ma aga üldse näinud.

XIX

Ma ei olnud oma saabumisest Dirk Stroeve'ile teatanud, ja kui ma tema ateljee ukse taga seisin ning kella tõmbasin, ei tundnud ta esialgu mind ära. Samas kostis ta huulilt rõõmukarjatus ja mind otse tiriti tuppa. Olin südamlikust vastuvõtust ülimalt liigutatud. Dirki naine istus parajasti ahju juures ja õmbles. Minu sisenedes tõusis ta püsti. Meid tutvustati.

«Noh, kas tuleb tuttav ette?» küsis Dirk naiselt. «Olen sulle temast sageli rääkinud.» Ja seejärel pöördus ta minu poole: «Miks sa oma tulekust ei teatanud? Oled sa juba kaua siin? Kauaks jääd? Oleksid võinud vähemalt tunnike varem tulla, oleksime koos' lõunat söönud.»

Küsimusi sadas nagu rahet. Surunud mind toolile istuma, patsutas ta mind vahetpidamata nagu patja, vahelduseks sekka sigareid, küpsiseid ja veini pakkudes, ega andnud mulle raasugi rahu. Kord tekitas talle muret, et tal pole viskit pakkuda, sealsamas seadis ta valmis kohvinõu, aina pead murdes, kuidas mu olemist hubasemaks muuta. Rõõmust särades oli ta valmis iga asja peale naerma, ärevusest üleni higine.

«Sa pole põrmugi muutunud,» laususin talle naerusui otsa vaadates.

Dirk Stroeve nägi välja niisama veider nagu tol korral. Kasvult väike ja ümarik ning masajate jalgadega, oli ta veel küllalt noor — kolmkümmend kõige rohkem —, kuid siiski juba kiilaspea. Nägu nagu kirev värviketas: valge, nahk, punased põsed ja verevad huuled. Siniseid

silmi, mis olid samuti ümmargused, piirasid suured kuldraamidega prillid, kulmud aga olid nii heledad, et neid oli raske märgata. Mingil moel meenutas ta elurõõmsaid rasvunud kaupmehi, keda armastas maalida Rubens.
Öelnud, et plaanitsen mõnda aega Pariisis elada ning selleks puhuks isegi korter valmis vaadatud, külvati mind

üle etteheidetega, et neile sellest varem polnud rääkinud. Korteri oleks Dirk mulle ise otsinud, mööbligi laenanud, nii et selleks poleks üldse olnud vaja raha kulutada, ning lõpuks ka sisse kolida aidanud. See, et ma tema abi ei kasutanud, oli tema meelest inetu tegu. Mrs. Stroeve nõelus aga samal ajal sukki ning kuulas mehe juttu pealt, vaikne naeratus huulil.
«Nagu näed, olen naisemees,» katkestas Dirk järsku. «Kuidas ta sulle meeldib?»
Heitnud oma naisele õnnest särava pilgu, kohendas Dirk ninal prille, mis alatasa maha kippusid libisema, nägu leemendamas higist.
«Ja mida ma peaksin selle peale siis kostma?» küsisin naeratades.
«Dirk, aitab,» sekkus mrs. Stroeve vahele, kergelt muiates.
«Kas ta pole imetore? Ma ütlen sulle, ära raiska aega ja võta naine otsekohe ära. Olen lihtsurelikest kõige õnnelikum inimene maamunal. Sa ainult vaata teda! Kui maaliline vaatepilt! Ehtne Chardin! Olen näinud väga palju kauneid naisi, kuid ükski nendest pole olnud nii ilus kui madame Dirk Stroeve.»
«Kui sa järele ei jäta, lähen minema.»
«Mon petit chou,»' oli vastus.
Mehe hääles peituv kirg pani mrs. Stroeve'i kergelt punastama. Et Dirk oma naist meeletult armastas, järeldus juba ta kirjadest, mis ta mulle oli saatnud. Ta ei saanud oma naiselt kuidagi silmi. Kas naine ka teda armastas, ei osanud ma öelda. Kuigi vaene väike Dirk ei kujutanud ju endast mingit armastuseobjekti, oli naise naeratuses iseäralikku lembust ning võimalik, et selle taga peitusid suured ja sügavad tunded. Nii hurmav mrs. Stroeve muidugi polnud, nagu Dirk teda oma armunud silmadega nägi, ent omapärast veetlust oli temas tõesti. Lihtne ja hästi istuv hall kleit tõstis esile ta pika ja kauni figuuri». See figuur võis ahvatleda rohkem skulptorit kui õmblejat. Paksud pruunid juuksed olid tagasihoidlikusse soengusse kammitud, jume kahvatu, näojooned korrapärased, ent mitte millegagi tähelepanu köitvad. Silmad hallid ja rahulikud. Tema kohta ei saanud öelda ei ilus ega kenakene. Kui aga Stroeve rääkis Chardinist, oli selles oma-

'Mu raasuke. (Pr. k.)

jagu tõtt, sest oma lahke olemise, tanu ja põllega meenutas ta tõepoolest koduperenaist, keda kunstnik on jäädvustanud oma töödes. Nägin vaimusilmas Blanche'i, kellele majapidamine on kujunenud rituaaliks ning omandanud otse kõlbelise väärtuse, oma pottide ja pannide keskel rahumeeli askeldamas. Teab mis tark ega teravmeelne ei paistnud ta olevat, ent see iseäralik tõsine andumus äratas minus uudishimu. Mrs. Stroeve'i tagasihoidlikkuses oli minu jaoks midagi salapärast. Tõtt öelda ma isegi imestasin, et ta Dirk Stroeve'ile oli läinud. Olgugi et inglise päritoluga, ei osanud ma kuidagi ära arvata, missugusest keskkonnast ta pärit on, missuguse kasvatuse saanud ning mismoodi oli kulgenud ta elu enne Dirkiga abiellumist. Enamasti ta vaikis, ent kui ta vahel juhtus mõne sõna sekka poetama, tegi ta seda meeldival häälel ja sundimatul viisil.
Küsisin Stroeve'ilt, kas tal ka midagi käsil on.
«Ah, et töö või? Töö läheb paremini kui kunagi varem.» Ja ta viipas käega pooleliolevа maali suunas, mis seisis molbertil. Jätsin endale hingetõmbeaja. Pildil oli grupp itaalia talupoegi rahvariietes, kes olid end ühel kiriku-trepil mõnusalt puhkama seadnud.

«Seesama ongi?»
«Modelle saab Pariisis niisama kergesti kui Roomas.» «Eks ole kena pilt?» sõnas mrs. Stroeve. «Ta, rumaluke, peab mind suureks kunstnikuks,» kostis Dirk.
Üle Dirki näo libisev naeratus ei suutnud varjata rahulolu, mida naise sõnad temas tekitasid. Ta pilk jäi peatuma molbertil. Imelik, et Dirkil kriitikameel — ilmeksimatu ja tabav teiste loomingu suhtes — puudus täielikult oma tööde puhul, mis olid tavatult labased ja vulgaarsed.
«Näita talle ka oma ülejäänud pilte,» pöördus naine mehe poole.
«Arvad?»
Olgugi et Dirk oli alatasa oma ametivendade pilkeobjekt, janunes ta niivõrd kiituse järele, mis valmistas talle lausa lapselikku naudingut, ja ta oli alati kärme oma pilte näitama. Ta tõi välja lõuendi, millel oli kujutatud kaht käharpäist itaalia poisipõngerjat, kes veetsid aega nipsumänguga.
«Kas pole nad kenad?» sõnas mrs. Stroeve.

Maal järgnes maalile. Mulle sai selgeks, et Pariisis jätkas Dirk samasuguste iganenud ja pseudomaaliliste süžeedega piltide maalimist, nagu ta seda oli teinud Roomaski. See kunst oli võlts, ebasiiras, sulaselge rämps. Ent ometi ei teadnud ma aususe, siiruse ja avameelsuse poolest Dirkiga võrdset. Kuidas selles vastuolus orienteeruda?
Eneselegi ootamatult kerkis mu huultele küsimus: «Ega sa pole juhuslikult kohanud kunstnikku, kelle nimi on Charles Strickland?»
«Sa ei taha ometi öelda, et sa teda tunned,» hüüdis Stroeve.
«Täielik elajas,» lausus mrs. Stroeve. Dirk puhkes naerma.
«Ma pauvre chérie!»' Ta astus oma naise juurde ja suudles ta sõrmi. «Mu naine nimelt ei salli Stricklandi. Imelik, et sina teda tunned.»
«Ma lihtsalt ei talu halbade kommetega inimesi,» sõnas mrs. Stroeve.
Ikka veel naerdes asus Dirk seletust andma.
«Asi on sedasi, et mõnda aega tagasi kutsusin Stricklandi enda poole lõuendeid vaatama. Ta oli nõus tulema ja ma näitasin talle oma valmis töid.»
Stroeve tegi kõhkleva pausi. Ausalt öelda jäi mulle arusaamatuks, miks Dirk üldse alustas juttu, mille lõpetamine talle vastumeelne oli.
«Strickland vaatas mu maale ega lausunud sõnagi. Arvasin, et ta ütleb oma arvamuse siis, kui on nende vaatlemise lõpetanud. Lõpuks ma laususin: «See ongi kõik, rohkem mul pole.» Tema aga kostis:
«Tulin, et laenata teilt kakskümmend franki.»
«Ja Dirk andiski talle sõnalausumata!» hüüdis mrs. Stroeve pahaselt.
«Olin rabatud. Keelduda ma lihtsalt ei oska. Strickland pistis raha põue, kummardas kergelt, pomises ebamääraselt aitäh, ning läinud ta oligi.»
Kui Dirk oma lugu jutustas, oli ta ümmargusel ja heatahtlikul näol niisugune lapselik hämmastus, et mulle tahes-tahtmata naer peale kippus.
«Selle vastu poleks mul midagi olnud, kui ta oleks öelnud, et mu pildid ei kõlba kusagile. Tema aga ei lausunud mitte ühtegi sõna — mitte ainsatki.»
1 Mu vaene kallis. (Pr. k.)

«Sina armastad seda lugu alatasa korrutada,» pistis Dirki naine vahele.
Kurb oli see, et Dirki imestunud näoilme tekitas minus vastupandamatu naeruhimu. Stricklandi jõhker käitumine ei põhjustanud aga vähimatki hukkamõistu.
«Loodetavasti ei tule mu! temaga enam kunagi kohtuda,» lausus mrs. Stroeve.
Dirk naeratas ja kehitas õlgu. Ta oli taas heasüdamlikkus ise.
«Kõigele vaatamata on ta suur kunstnik, väga suur kunstnik.»
«Kes? Strickland?!» hüüatasin mina. «Ilmselt pole see siis tema"»

«Punase habemega jässakas mees. Charles Strickland. Päritolult inglane.»
«Kui mina temaga tutvusin, siis tal habet polnud. Kui ta aga nüüd endale habeme on kasvatanud, siis tõenäoliselt võib see olla küll punane. Mees, kellest mina räägin, hakkas maalimisega tegelema aastat viis tagasi.»
«Seesama ta ongi. Tõepoolest andekas kunstnik.»
«Võimatu.»
«Olen siis mina kunagi eksinud?» küsis Dirk. «Ütlen sulle veel kord, Strickland on geenius. Olen selles täiesti veendunud. Ja kui saja aasta pärast keegi meie nime suhu võtab, siis tänu sellele, et olime Stricklandi kaasaegsed.»
Olin hämmastunud ja üllatunud. Samas meenus mulle meie viimane kõnelus Stricklandiga.
«Kus on ta tööd eksponeeritud?» küsisin ma. «On ta tunnustust leidnud? Kus ta üldse elab?»
«Oh, ei! Ei midagi seesugust. Tal pole vist õnnestunud ühtegi pilti müüa. Kellega sa ka ei räägiks, kõik aina naeravad. Mina aga tean, et ta on suur kunstnik. Lõppude lõpuks naerdi ka Manet välja. Coroflt ei ostetud tema elu ajal ühtegi pilti. Kus Strickland elab, ma ei tea, kuid võin sind temaga kokku viia. Igal õhtul kella seitsme ajal istub ta kohvikus Clichy avenüül. Kui tahad, võime homme sinna minna.»
«Ma pole kindel, kas ta mind üldse näha soovib. Kohtumine minuga meenutab talle aegu, mida ta võib-olla unustada tahab. Kuid ma tulen sellele vaatamata. Ei tea, kas on võimalik kusagil tema töid näha?»
«Tema kodus kindlasti mitte. Ta ei näita teile midagi. Kuid ma tean üht kunstikaupmeest, kellel on kaks-kolm

tema pilti, üksinda sinna ära mine. Sa ei mõista neid nagunii. Näitan sulle tema töid ise.»
«Dirk, mu kannatus katkeb,» lausus mrs. Stroeve. «Kuidas sa võid Stricklandist niimoodi rääkida pärast seda, mis siin juhtus!» Ja mrs. Stroeve pöördus seletustega minu poole. «Ja see pole veel sugugi kõik; kui mõni hollandlane on tulnud meile Dirki pilte ostma, pakub ta oma tööde asemel hoopis Stricklandi omi. Dirk laskis isegi Stricklandi pildid siia tuua.»
«Ja mida teie, mrs. Stroeve, Stricklandi maalidest arvate,» küsisin naeratades.
«Nad on kohutavad.»
«Mu kullake, sa ei saa nendest lihtsalt aru.»
«Olgu, aga miks su kaasmaalased su peale siis vihaseks said? Sest nendele jäi mulje, et heidad nende üle paha nalja.»
Võtnud prillid eest, hakkas Dirk Stroeve oma silmi hõõruma. Ärritusest oli ta nägu veel punasemaks muutunud.
«Miks arvad sa. et ilu, mis on väärtuslikemaid asju siinilmas üldse, on nagu kivi merekaldal, mida igaüks võib soovi korral otsekui muuseas üles noppida. Ilu on midagi imepärast ja kättesaamatut, mida kunstnik vaid suurte loomepiinadega siit kaootilisest maailmast on üles otsinud. Ja kui ta selle kord leidnud on, siis ei ole mitte igaühele antud sellest aru saada. Et seda mõista, tuleb neidsamu piinarikkaid radu käia, mis kunstnikulgi seljataha on jäänud. Ilu on nagu meloodia, mida kunstnik sulle ette laulab, kuid selleks, et see viis sinus edasi heli-seks, on vaja teadmisi, tundeerksust ja fantaasiat.»
«Aga miks siis sinu pildid mulle alati kaunitena on tundunud? Nad haarasid mind esimesest pilgust.»
Dirki huuled kakkasid kergelt värisema. «Heida magama, mu arm! Teen oma sõbraga ühe väikese tiiru, tulen varsti tagasi.»

XX

Dirk Stroeve nõustus mind viima järgmisel õhtul kohvikusse, kus Strickiand tavaliselt istus. Minu hämmastuseks osutus see samaks kohvikuks, kus me Stricklandiga kahekesi absinti

jõime, kui teda esimest korda Pariisis vaatamas käisin. Et Strickiand ikka sedasama kohvikut külastas, andis tunnistust sellest, et ta oli endistviisi oma harjumustes kinni, mis minu arvates oli talle väga iseloomulik.
«Seal ta ongi,» lausus Stroeve, kui kohviku juurde olime jõudnud.
Vaatamata oktoobrikuule oli õhtu soe ja tänaval asuvad lauad inimesi täis. Lasksin pilgul ringi käia, kuid Stricklandi mu silm ei tabanud.
«Vaata sinna, Strickiand istub nurgalauas ja mängib malet.»
Märkasin malelaua kohale kummarduvat meest, kuid näha olid ainult viltkaabu ja punane habe. Laudade rägastikus endale teed tehes jõudsime lõpuks tema juurde.
«Strickiand!»
Ta tõstis pilgu.
«Ah sina; paksmagu! Oli asja kah või?»
«Tõin siia ühe teie vana sõbra.»
Strickiand tõstis silmad üles, ja ilmselt mind tundmata süvenes uuesti oma järgmisse käiku.
«Istuge maha ja ärge segage,» pomises ta.
Käigu sooritanud, jäi Strickiand endistviisi oma mõtetega partii juurde. Stroeve vaatas mulle arglikult ja murelikul pilgul otsa, kuid mina ei lasknud ennast Stricklandi käitumisest põrmugi häirida. Tellisin joogipoolist ja seadsin ennast rahulikult malepartii lõppu ootama. Mulle isegi meeldis teda häirimatult jälgida. See polnud enam toosama mees, keda olin tundnud varem. Räpane, korrastamata habe kattis suurema osa ta näost, juuksed olid pikad ja salkus. Silma hakkas kohutav kõhnus, mis teda endisest Stricklandist kõige rohkem eraldas: ebatavaliselt suur nina, aukuvajunud põsed ja otse pealuust väljatungi-vad silmad. Meelekohtades haigutasid sügavad augud. Keha aga meenutas luukeret. Seljas oli tal seesama ülikond, milles-olin teda näinud viis aastat tagasi; katkine ja kulunud ning üleni plekke täis, rippus see Stricklandil seljas nagu kott. Mu pilk peatus ta pikkade küün-

tega määrdunud kätel — need olid nagu luu ja nahk, kuid sellele vaatamata suured ja tugevad. Hoopiski olin ma unustanud, et nad on ilusad. Kui ma teda seal jälgisin — Strickland oli ikka veel malepartiisse süvenenud —, mõtlesin ma, missugust ebatavalist jõudu ja energiat sellest skeletitaolisest inimesest küll hoovab. Ainult mulle polnud päris selge, miks just mehe kõhnus seda eriti välja tõi.
Pärast käigu sooritamist nõjatus Strickland toolikorjule ning jäi iseäralikul hajuvil pilgul oma vastasele otsa vaatama. Too oli paks habemes prantslane. Oma võimalused läbi kaalunud, laskis vastane äkki kuuldavale paar mahlakat sõimusõna ning pühkis vihase liigutusega kõik malendid laualt minema. Seejärel sõimas ta Stricklandi kõigi juuresolekul läbi, viipas kelnerile, maksis absindiarve ja lahkus. Stroeve tõmbas tooli Stricklandi lauale lähemale,
«Nüüd saame siis juttu vesta,» lausus Stroeve. Stricklandi pilk peatus Stroeve'il, ja see oli üsna salvav. Olin veendunud, et Strickland parajasti otsib põhjust, mille pärast Stroeve'i kallal norima hakata. Seda leidmata otsustas ta vaikida.
«Siin on üks teie vana sõber,» kordas Stroeve uuesti, näost üleni särades.
Strickland vaatas mulle peaaegu terve minuti ainiti otsa. Mina vaikisin endiselt.
«Elu sees pole ma seda meest näinud,» ühmas ta lõpuks.
Et Strickland mind ära oli tundnud, paistis juba ta silmadest, kuid miks oli tal vaja seda varjata, ma ei mõistnud. Ent nüüd ei saanud mind enam nii kergesti endast välja viia kui tookord, mitme aasta eest.
«Nägin teie abikaasat mõni aeg tagasi. Võib-olla pakub teile huvi ta elust üht-teist kuulda,» laususin mina.
Strickland reageeris sellele naerupahvakuga. Ta silmad pildusid sädemeid.
«Oli meil tookord alles vägev olemine,» kostis Strickland seepeale. «Palju sellest tagasi on?»

«Oma viis aastat.»
Strickland tellis uuesti absinti. Õhinal hakkas Stroeve seletama, kuidas me temaga olime kohtunud ja oma imestuseks avastanud, et tunneme mõlemad Strick-landi. Kas Strickland teda üldse kuulas, ma ei tea. Korda
68
paar puuris ta mind oma pilguga, kuid suuremalt jaolt näis tegelevat omaenda mõtetega, üks on aga kindel, et ilma Stroeve'i lobisemiseta poleks mul Stricklandiga vestlemisest õieti midagi välja tulnud. Umbes poole tunni möödudes heitis hollandlane pilgu kellale ja kuulutas, et tal on aeg lahkuda. Dirk küsis, kas mina ka kaasa tulen. Mina aga mõtlesin, et kui me Stricklandiga kahekesi jääme, õnnestub mul ehk rohkem temast midagi välja pressida, ja ma otsustasin jääda.
Kui kõhukas Dirk oli lahkunud, sõnasin:
«Dirk Stroeve peab teid suureks kunstnikuks.»
«Kirevase päralt, ma ei mõista, miks peaks see mind huvitama?»
«Kas te ei tahaks mulle oma maale näidata?»
«Ei tea, mispärast?»
«Võib-olla tahan endale midagi osta.»
«Aga võib-olla mina jälle ei taha midagi müüa.»
«Kas maalimine tasub ennast hästi?» küsisin muiates.
Strickland kihistas naerda.
«Kas paistab selle järele välja?»
«Olete päris otsa lõppenud.»
«Ja olengi.»
«Sel juhul lähme sööme ühe korraliku lõuna.»
«Miks te mind kutsute?»
«Igal juhul mitte kaastundest,» vastasin jäiselt. «Mulle on see täiesti ükspuha, kas jääte ellu või surete nälga.» Stricklandi pilk süttis taas põlema.
«Läki siis,» sõnas ta püsti tõustes, «ühe korraliku lõuna vastu pole mul tõepoolest midagi.»

XXI

Jäisin restorani valiku Stricklandi teha ja ostsin tee peal ajalehe. Tellisin lõuna, seadsin ajalehe vastu St. Galmier' pudelit ja hakkasin lugema. Sõime vaikides. Märkasin endal küll aeg-ajalt Stricklandi pilku, kuid ei lasknud ennast sellest häirida. Tahtsin, et ta ise vestlust alustaks.
69

«Ons midagi põnevat?» küsis Strickland, kui olime vaikse lõunasöögiga lõpule jõudmas. Stricklandi hääletoonis oli tunda kerget ärritusenooti.
«Mulle meeldivad följetonid teatrielust,» laususin mina. Keerasin ajalehe kokku ja panin kõrvale.
«Oli see alles nauding,» tähendas Strickland.
«Voib-olla joome kohvigi siinsamas, kuidas arvate?»
«Võib küll.»
Seejärel läitsime sigarid. Olin endiselt vait. Strickland heitis mulle aeg-ajalt muheleva pilgu. Ootasin kannatlikult.
«Mida te kõik need aastad teinud olete?» küsis ta viimaks.
Mul polnud öelda palju. Need olid sündmustevaesed tööaastad. Täis vaevarikkaid otsimisi ja leidmisi. Raamatute ja inimeste üha süvenevat mõistmist. Mina ei esitanud Charles Stricklandile ta tööde ja toimingute kohta ainsatki küsimust. Osutamata omalt poolt talle

vähimatki tähelepanu, saabus lõpuks teenitud tasu. Strickland hakkas endast rääkima ise. Kidakeelne nagu ta oli, tegi Strickland üksikuid vihjeid oma senise käekäigu kohta, mida mul omapoolse fantaasiaga ohtralt täiendada tuli. Need napid fraasid tegid mulle tõeliselt piina, sest oleksin tahtnud temast teada palju enam: Stricklandi karakter paelus mind tervenisti. Kogu situatsioon meenutas mulle vana ja räbaldunud käsikirja vaevalist veerimist. Sellest hoolimata sai mulle selgeks, et tal oli tulnud kõikvõimalike raskustega alatasa silmitsi seista. Kusjuures see, mis oleks kohutanud paljusid, ei heidutanud teda põrmugi. Strickland oli erand inglaste seas, sest ta oli absoluutselt ükskõikne elumugavuste suhtes. Rahul oma eluga viletsas toapugerikus, ei tundnud ta vähimatki vajadust ilusate asjade järele. Mulle tundus, et ta polnud siiamaani märganud, kui must ja määrdunud oli tapeet ta toas, mida mina juba esimene kord külas olles tähele olin pannud. Talle polnud vaja mugavaid tugitoole — ilmselt tundis ta ennast hoopis õdusamalt taburetil istudes. Ta sõi aplalt, kuid mida sõi, oli talle ilmselt ükskõik. Toit oli tema jaoks ainult näljatunde vaigistaja, ja kui seda käepärast polnud, oli ta valmis ka nälgima. Tervelt kuue kuu vältel oli ta igapäevaseks toiduks ainult päts leiba ja pudel piima. Loomu poolest tundlik ja vastuvõtlik, oli ta'hoo-piski ükskõikne kõige vastu, mis tundeid esile kutsus.

Vaesuse ees ta hirmu ei tundnud. See oli täisvereline vaimuelu ja omamoodi köitev.

Kui tilluke rahasumma, mille ta Londonist kaasa oli võtnud, otsa lõppes, ei heitnud ta meelt. Oma maale ta ei müünud. Ilmselt ei proovinudki ta seda teha, nagu mina sellest aru sain, ja eelistas pigem otsida tööd, et kuidagiviisi ära elada. Sünge naeratus näol, jutustas ta mulle sellest, kuidas ta oli olnud giidiks londonlastele, kes tundsid huvi Pariisi ööelu vastu. See oli Stricklandi jaoks sobiv töö, arvesse võttes tema sardoonilist loomust. Pariisi kahtlasemate kohtadega oli ta üsna põhjalikku tutvust teinud. Tundide viisi lonkis Strickland Madeleine'i bulvaril, otsides inglasi, eelistatumad olid purjus, ning aitas neil üles leida kohti, mis seadusesilma poolt keelatud olid. Vahel õnnestus tal teenida isegi kenake summa. Närused rõivad aga peletasid viimaks temast huvireisijad eemale ja järjest vähemaks jäi turistide hulgas neid, kes söandasid teda endale teejuhiks võtta. Siis õnnestus tal leida tööd patenteeritud medikamentide reklaami-tõlkijana — neid saadeti vastavatele instantsidele Inglismaal. Kui aga streik lahti läks, oli ta mõnda aega maaler.

Ent maalimist Strickland ei jätnud. Ta lakkas käimast stuudios ja töötas iseseisvalt kodus. Nii vaene polnud ta kunagi, et poleks jätkunud raha lõuendi ostmiseks, ja paistis, et midagi enamat polnud talle vajagi. Niipalju kui mina mõistsin, ei läinud maalimine tal kuigi kergesti; ja et ta ka kelleltki nõu ei küsinud, kulus tal koletult palju aega puhttehniliste probleemide mõistatamiseks, mis ta eelkäijad juba ammu lahendanud olid. Ta näis nagu püüdlevat millegi poole, ent mis see konkreetselt oli, jäi mulle teadmata, ilmselt polnud see talle endalegi päris selge. Järjest rohkem hakkas minus süvenema mote, et ta on mingi kinnisidee võimuses. Päris normaalse inimese muljet ta ei jätnudki. Paistis, et ta ei tahtnud oma maale sellepärast näidata, et need polnud talle endalegi meeltmööda. Elas ta ju oma unistuste maailmas, kus reaalusel polnud mingit kaalu. Molberti ees seistes pidi ta olema pöörasest energiast tulvil; ning pime oma ümbruse vastu, asus ta kibekiirelt lõuendile panema seda, mis temast väljapääsu otsis. Kui kõik oli lõppenud (ma ei mõtle tööd, sest millegipärast mulle näis, et ta vaid harva midagi lõpuni viis) ja energialõõsk vaibus,

kaotas ta oma töö vastu igasuguse huvi. Mida ta ka iganes ei teinud, millegagi polnud ta rahul. Iga pooleliolev töö tundus talle ilmetu, võrreldes sellega, mida ta seal näha tahtis.

«Miks te oma töid näitusele ei saada?» küsisin Stricklandilt. «Kas teid siis ei huvitagi, mida teised teie maali-: dest arvavad?»

«Kas teie tunneksite huvi?»

Ma ei suuda päris täpselt kirjeldada, millise põlgusega ta need sõnad ütles.

«Kas kuulsus teid siis sugugi ei huvita? Vähe on kunstnikke, kes selle vastu ükskõikseks jäävad.»
«Lapsikus! Mis mõtet on arvestada massi arvamust, kui sulle ei loe põrmugi isegi üheainsa inimese arvamus.»
«Kõik pole võimelised sedamoodi arutlema,» laususin naeratades.
«Kes siis lõpuks kuulsust teeb? Kas kriitikud, kirjanikud, börsimaaklerid või hoopistükkis naised?»
«Aga kas teile ei paku naudingut teadmine, et teie kätetöö võib inimestes, keda te iial kohanud ega näinud pole, sügavaid emotsioone esile kutsuda? Võimu armastab ju igaüks. Kui te oma maalidega aga suudate panna inimesed kannatama või hirmu tundma, on võim teil pihus.»
«Ah, see kõik on melodraama!»
«Ent teil pole ometi ükskõik, kas töötate hästi või halvasti.»
«On küll. Mul lihtsalt on tahtmine maalida seda, mida ma näen.»
«Huvitav, kas mina saaksin kirjutada üksikul saarel, teades, et peale minu enda silmade minu kirjatööd keegi kunagi ei loe.»
Strickland vaikis kaua, seejärel süttis tema silmades veider tuluke, otsekui oleks talle mingi erakordne mõte pähe torganud.
«Vahetevahel olengi ma mõelnud üksildasest saarest ääretu mere keskel. Elaksin seal vaikselt mahajäetud orus, keset mulle tundmatuid puid. Sealt leiaksin ma seda, mida olen kogu aeg otsinud.»
Otse sellisel kujul ta oma mõtteid ei väljendanud. Omadussõnade asemel kasutas ta enamasti žeste, alailma sõnade taha takerdudes. Panin need mõtted, mida ta minu arvates öelda oli tahtnud, oma sõnadega ringi.
72
«Kas teie elu viimased viis aastat on seda kõike väärt?»
Jäänud mulle hämmeldunult otsa vaatama, nägin, et ta polnud mu küsimust mõistnud. Püüdsin selgitada.
«Loobusite mugavast kodust ja elust, mida tavakohaselt peetakse õnnelikuks. Olite saavutanud soliidse positsiooni. Siin Pariisis aga on teil päris kitsas käes. Kui teil oleks võimalus alata uuesti, toimiksite te samuti?»
«Aga muidugi!»
«Miks te minult näiteks oma naise ja laste järele ei päri? Kas te tõesti nendele kunagi ei mõtle?»
«Ei.»
«Miks te küll ometi nii sõnaaher olete! Kas teid südametunnistus kordagi ei ole vaevanud sellepärast, mis te oma perekonnale teinud olete?»
Üle Stricklandi näo libises lai naeratus ja ta raputas pead.
«Mulle aga tundub, et vahetevahel te lihtsalt olete sunnitud minevikku meenutama. Ma ei mõtle lähemat seitset-kaheksat aastat tagasi, vaid hoopis varasemaid aegu, siis kui te oma naisega esmakordselt tutvusite, armumise aega. Kas teile pole kordagi meenunud esimese embuse joovastus?»
«Minevikku ma ei meenuta. Mind huvitab ainuüksi igavene olevik.»
Jäin viivuks mõttesse. Vastus oli küllaltki udune, kuid enamvähem ma siiski mõistsin, mida ta nende sõnadega öelda oli tahtnud.
«Olete õnnelik?» küsisin uuesti.
«Jah.»
Vaikisin taas ning jäin Stricklandile mõtlikult otsa vaatama. Ta kannatas mu pilgu välja, kuid silmades lõi hõõgvele sardooniline säde.
«Ilmselt ei pea te mu teguviisi oigeks?»

«Lollus,» vastasin järsult. «Kas kuningboa on halb või hea loom, ei oma mingit tähtsust. Huvi pakub hoopis karakter, hinge tagamaad.»
«Niisiis tunnete minu vastu professionaalset huvi?»
«Jah, puhtprofessionaalset.»
«Ega teil pole õigustki mind hukka mõista. Sest teie endagi iseloom pole kiiduväärt.»
«Sellepärast te siis minuga nii lahkelt käitutegi,» sähvasin vastu.
73
Strickland vaid naeratas ega lausunud midagi. Kahju, et ma ei oska Stricklandi naeratust kirjeldada. Oli see kaunis või ei, ei oska ma öelda, kuid naeratus valgus üle kogu ta näo, andes sellele sootuks uue ilme. Ja siis polnud ta nägu enam sünge nagu tavaliselt, vaid kuidagi heatahtlikult küüniline. See levis aeglaselt üle ta näo ning kadus silmakurdudesse. See oli sensuaalne, ei õel ega südamlik, väljendades pigem saatürilikku rõõmu. Sellestsamast naeratusest hargnes minu järgmine küsimus.
«Kas te Pariisis veedetud aastate jooksul pole kordagi armunud olnud?»
«Niisuguse totruse jaoks ei jätku mul lihtsalt aega. Armastuse ja kunsti jaoks on elu liialt lühike.»
«Välimuse järgi otsustades ei näe te just eraku moodi välja.»
«Mulle on see kõik läila.»
«Loodusseadused ei pea nähtavasti teie juures paika,» kostsin omalt poolt. «Mis te minu kallal norite?» «Sellepärast, et ma teid põrmugi ei usu.» «Olete esmaklassiline eesel.» Vaikisin ja puurisin teda pilguga.
«Pole mingit mõtet mulle puru silma ajada,» ütlesin seepeale.
«Mis te sellega öelda tahate?» Hakkasin naerma.
«Kohe seletan. Kuude kaupa ei tule need mõtted teile pähe ja te olete valmis uskuma, et minevikule on kriips peale tõmmatud. Te naudite oma vabadust ja arvate, et lõpuks saate te teha seda, mida olete teha tahtnud. Enda arvates kõnnite te kesk tähti. Äkki hakkab see kõik teile vastu ja te märkate, et olete kogu selle õndsa aja poris sumbanud. Te vajute järjest sügavamale. Siis satub te eluteele naine, vulgaarne, robustne ja harimatu, peaaegu et loomataoline olevus, kelles seksi õudus on nii pealetükkiv, ja te tormate tema kallale otsekui metsloom. Olete temast joobunud, kuni raev teie üle viimaks võimust võtab.»
Strickland kuulas mind tähelepanelikult, ilma et tal ükski näolihas oleks liikunud. Pööramata temalt pilku, jätkasin aeglaselt.
«Nii veider, kui see ka pole, kui see kõik on möödas, tunnete end ebatavaliselt puhtana. Olete otsekui kehatu vaim,
74
immateriaalne. Te sirutate käed ilu järele, just nagu oleks see konkreetne, kombatav. Ja teile tundub, et tuulevinu, pungadest pakatavad puud, sillerdav ojavesi ja teie ise kuulute ühte. Peate ennast jumalaks. Kas te ei seletaks mulle, miks see on nii?»
Strickland ei pööranud mult enne silmi, kui olin lõpetanud. Alles seejärel suunas ta pilgu kõrvale ja ma tabasin ta näol iseäraliku ilme. Seesugune nägu võib olla inimesel, kes sureb pärast ängistavaid piinu. Strickland vaikis. Mõistsin, et meie jutuajamine on lõppenud.

XXII

Pariisis asusin kirjutama näidendit. Elasin korrapärast elu — hommikul töö kirjutuslaua taga, pärastlõunal jalutuskäik Lu.xembourg'i aias või linnatänavail. Lugematuid tunde armastasin veeta Louvre’is — kõige hubasemas galeriis, kus iganes olen käinud. Kui hea oli seal mõtteid mõlgutada. Või siis lonkisin jõe ääres jä sirvisin bukinis-tide raamatuid, mida mul polnud mõtteski osta. Lehitsenud raamatuid siit-sealt ja lugenud mõne lehekülјegi, sain niimoodi tundma mitmeid autoreid, kellega põhjalikult tutvuda polnud mingit tahtmist. Õhtuti aga

käisin sõprade pool külas. Tihtipeale astusin StroeveMde poole sisse ja mõnigi kord istusin nendega koos lauda. Dirk oli uhke oma itaalia köögi üle ja peab ausalt tunnistama, et tema valmistatud spaghetti oli tõesti parem kui tema maalitud pildid. Need olid kuninglikud söömaajad, kui Dirk kõndis tuppa, käes tomatisoustiga suur makaronikauss; makaronidele hammustasime kõrvale maitsvat kodusaia ja rüüpasime peale punast veini. Sellistel puhkudel sain ka Blanche Stroeve'i paremini tundma. Võib-olla sellepärast, et olin rahvuselt inglane — tema aga kohtas inglasi haruharva —, näiA minu saabumine talle tõsist rõõmu valmistavat. Südamlik ja heatahtlik, olgugi et ta jutuajamisest peaaegu kunagi osa ei võtnud, jättis ta mulje, nagu hoiaks ta endas peidus mingit saladust.
See võis olla lihtsalt kaasasündinud tagasihoidlikkusest, mis oli sobivaks vastukaaluks mehe avameelsele lobisemishimule.

Dirk ei varjanud kunagi midagi. Isegi kõige intiimsemaid asju arutas ta midagi häbenemata. Mõnikord pani Dirk oma naise lausa piinlikku olukorda; ent ainult kord nägin Blanche'i endast välja minemas — see oli siis, kui Dirk tahtis iga hinna eest mulle üksikasjaliselt seletada, kuidas ta lahtistit oli võtnud, kasutades oma väljendites üsna naturalistlikke detaile. Olin peaaegu et naerukrampides, kui Dirk tõemeeli mulle oma hädasid kurtis, mrs. Stroeve'ile oli see aga viimne tilk kannatustekarikasse.
«Ma ei mõista, mis naudingut võib saada enese lolliks-tegemisest,» lausus ta pahaselt.
Märganud oma naise pahameelt, läksid Dirki niigi ümmargused silmad kohkumisest veelgi ümmargusemaks, otsaesine aga kipra.
«Kullapai, kas ma tegin midagi pahasti? Ma ei võta seda enam kunagi. See on kõik sapihaigusest. Istuvast eluviisist. Oleks tarvis rohkem liikuda. Juba kolm päeva polnud ma .. .»
«Jumalapärast, pea suu,» katkestas naine, silmad vees.
Nägu imestust täis, ajas Dirk huuled prunti nagu karistada saanud laps. Abiotsiv pilk näis nagu küsivat, kas ma temast ikka õigesti aru olen saanud, kuid mina ei jõudnud ennast enam vaos hoida ja hakkasin südamest naerma.
ühel heal päeval astusime koos kunstikaupmehe poole sisse, kelle äris pidi müügil olema paar-kolm Stricklandi pilti. Olin neid ammu näha igatsenud. Kui me aga pärale jõudsime, polnud maale enam seal. Strickland oli nad ära viinud, põhjust teatamata.
«Ausalt öelda, ega ma sellepärast suurt kurvasta. Tahtsin ainult mr. StroeveMle vastu tulla ja ütlesin, et müün need võimaluse korral ära. Tegelikult on nad aga . . .» Mees kehitas õlgu.
«Meil ei ole noorte kunstnike vastu midagi, kuid voyons', monsieur Stroeve, te ju mõistate, et talenti pole siin ollagi.»
«ütlen teile täiesti avameelselt, ma ei tea praegu ühtegi teist kunstnikku, kes oleks nii andekas kui tema. Pidage neid sõnu meeles, muidu lasete heal äritegemise võimalusel mööda minna. Tuleb aeg, kus Stricklandi maalide eest makstakse rohkem kui kõikide piltide eest kokku, mis teil praegu äris müügil on. Mäletate, Monet ei saa-

1 Tegelikult. (Pr. k.)

nud oma töid isegi saja frangi eest maha müüa. Ja kui palju makstakse nende eest praegu!»
«Tõsi küll. Ent peale Monet' oli veel teisigi, kelle töid tol korral ei ostetud, paljude töid ei osteta aga praegugi. Kes seda oskab ette näha? Egas edu ei tule alati teenete järgi. Seda ei maksa lootma jääda. Du reste' vajab see veel tõestamist, kas teie sõber tunnustuse vääriline ongi. Peale teie, monsieur Stroeve, ei räägi seda keegi.»
«Aga kuidas seda siis teie arvates kindlaks saab määrata?» küsis Dirk, vihast üleni punane.
«Edu ise ongi selle pandiks.»

«Filister!» karjus Dirk.
«Meenutage möödunud aegade suuri kunstnikke — Raphaeli, Michelangelot, IngresMt, Delacroix'd — nendel kõikidel oli tunnustust parasjagu.»
«Hakkame parem minema, või muidu löön selle mehe maha,» pöördus Dirk minu poole.

XXIII

Kohtusin Stricklandiga sageli ja mõnikord mängisime partii malet. Loomu poolest oli ta tasakaalutu. Oli kordi, kus ta istus vaikselt, enda ümber midagi nägemata ja kuulmata; sealsamas aga, kui tal juhtus olema hea tuju, võis ta olla ka jutukas talle omases katkendlikus kõnemaneeris. Peadpööritavat tarkust ma tema suust ei juhtunud kuulma, kuid halastamatu sarkasm, milleks tal kalduvust oli, tegi ta omamoodi huvitavaks. Ta rääkis ainult seda, mida siiralt mõtles. Teist solvata ei maksnud talle midagi, ja kui tema torkeid südamesse võeti, tundis ta sellest ainult rõõmu. Dirk Stroeve'i salvas ta alati nii valusasti, et too tormas ta juurest minema, tõotades Stricklandiga enam mitte kunagi tegemist teha. Strick-latidi võimas natuur aga oli see, mis paksu hollandlase ikka ja jälle tema juurde tagasi tõi, saba lipitsevalt jalge vahel nagu peksasaanud koeral, ning ei hoolinud Dirk siis enam sellest, et teda ootasid ees jälle valusad hoobid.
1 Peale selle. (Pr. k.)

Ma ei tea, miks Strickland minu seltsi otsis. Meievahe-lised suhted olid omapärased, ühel heal päeval palus ta mult laenuks viiskümmend franki.
«Sellest võite ainult und näha,» laususin vastuseks.
«Mispärast?»
«Ei paku pinget.»
«Mul on kitsas käes.»
«Mind see ei huvita.»
«Kas teil on siis ükspuha, kui ma maha kärvan?»
«Ja mis mul sellest peaks olema?» küsisin omakorda.
Hetkeks jäi ta mulle ainiti otsa vahtima, rebides oma võidunud habemetutti. Hakkasin naerma.
«Mis teile nii rõõmu valmistab?» küsis Strickland, endal silmad vihast välkumas.
«Ärge olge ometi nii naiivne! Ise te ju mingisuguseid kohustusi ei tunnista. Järelikult ei pea ka teistel olema kohustusi teie vastu.»
«Kas teid siis sugugi ei liiguta, kui ma ennast üles poon, kuna mul pole foauberiku eest millegagi maksta, ja mind visatakse tänavale.»
«Kõige vähematki.»
Strickland sisises.
«Tühipaljas hooplemine! Pruugib mul ainult sellega hakkama saada ja te ei leia urgu, kuhu oma süümepiinade eest peitu pugeda.»
«Proovige, eks siis näe,» sähvasin vastu.
Stricklandi silmanurkades välgatas naerusäde ja vaikides segas ta absinti.
«Ehk mängime ühe partii malet?» tegin ettepaneku.
«Hea küll.»
Seadsime malendid valmis, ja Strickland heitis lauale rahuloleva pilgu. Kui meeldiv on vaadata lahinguvalmis sõdureid.
«Kas te tõesti arvasite, et laenan teile raha?» küsisin talt uuesti.
«Mis peaks teil selle vastu oi 'ma?» «See lihtsalt üllatab mind.» «Miks?»

«Mind häirib, et te oma sisimas olete sentimentaalne. Imponeeriksite mulle rohkem, kui te poleks nii osavalt minu tunnetel mänginud.»
«Oleksin teie peale südamest viha hakanud kandma, kui see teid tõepoolest oleks liigutanud,» kostis Strickland.

«See kõlab juba paremini,» laususin naeratades.
Alustasime partiid. Ning süvenesime mängu. Partii lõppedes laususin Stricklandile:
«Kui te olukord tõepoolest täbar on, näidake mulle parem oma töid. Kui meeldib, ostan ehk midagi.»
«Käige parem põrgu!» uratas Strickland. Samas kargas ta püsti ja seadis sammud ukse suunas. Hüüdsin talle järele:
«Jätsite oma absindi maksmata!»
Vandudes viskas ta raha lauale ja lahkus.
Pärast seda juhtumit ei näinud ma teda paar päeva, ühel õhtul aga, kui ma kohvikus istusin ja lehte lugesin, ilmus t« ja istus mu kõrvale.
«Te polegi veel endale nööri kaela tõmmanud,» tähendasin ma.
«Ei. Sain tellimuse. Maalin vana tinasepa portreed1, mille eest mulle makstakse kakssada franki.» «Kuidas te selle endale hankisite?»
«Naine, kelle juures saia käin ostmas, soovitas mind. Tinasepp oli talle rääkinud, et otsib kedagi, kes teda maaliks. Saianaisele tuli anda kakskümmend franki.»
«Missugune see mees välja näeb?»
«Klass omaette! Lai punane lõust nagu lambakints ja paremal põsel võimas sünnimärk pikkade karvadega.»
Stricklandi! oli suurepärane tuju, ja kui saabus Dirk ning ennast meie lauda istuma sättis, asus Strickland Stroeve'i otsemaid innuga aasima. Kadestamisväärse osavusega, mis oli mulle tema juures avastuseks, oskas ta üles nuhkida õnnetu hollandlase kõige hellemad kohad. Stricklandi kallaletungivahendiks polnud seekord sar-kasmirapiir, vaid sõimunui. Akkrünnakust rabatud, kaotas Dirk igasuguse kaitsevõime. Ta meenutas ärevile aetud lammast, kes mõttetult siia-sinna jookseb. Hämmastusele ja kohkumisele lisandusid lõpuks ka pisarad. Kõige kurvem on aga see, et ükskõik kuidas te Strick-landi ka ei põlgaks, ei suudaks te sellele jälestusväärsele stseenile vaatamata oma naeru tagasi hoida. Dirk Stroeve kuulus nende õnnetute inimeste hulka, kelle kõige siira-madki tundeavaldused mõjusid lõppkokkuvõttes koomiliselt.
1 Omal ajal kuulus see maal rikkale Lille'i vabrikandile, kes põgenes linnast sakslaste saabudes. Nüüd asub teos Stokholmi Rahvusgaleriis. Rootslased teavad, missuguse kivi alla vähid on maetud.

Tolle Pariisis veedetud talve kõige meeldivamaks mälestuseks jäi siiski Dirk Stroeve. Nende tagasihoidlikul kodul oli omapärane veetlushõng ja Dirki omakasupüüdmatul armastusel oma naise vastu seletamatu võlu. Nad mõlemad jätsid mu hinge mälestuse, mida olin ikka ja jälle valmis meenutama. Dirk oli ja jäi naeruväärseks, kuid ta tunnete ehtsus kutsus alati esile sümpaatia. Olin heldinud Blan-che'i õrnast kiindumusest oma mehe vastu, tema suhtumine oli mulle kõigiti arusaadav. Huumorimeele olemasolu puhul pidi ta lõbu tundma teadmisest, et mees teda pimesi jumaldab ja ta üles pjedestaalile asetab; koomilisusele vaatamata pidi see ikkagi ta hinge kõditama ja teda liigutama. Dirki armastuses võis olla surmkindel. Kuidas Blanche ka ei vananeks, kaotades tasapisi oma näojoonte pehmuse ja veetluse, Dirki jaoks oleks ta igavesti noor. Temale jääks Blanche kõige kaunimaks naisekujuks maailmas. Tervest sellest perekonnast õhkas köitvat kodurahu. Peale ateljee oli nende tillukeses korteris veel magamistuba ja väike köök. Majapidamistööd tegi mrs. Stroeve kõik ise. Ja kui Dirk maalis oma armetuid pilte, käis Blanche turul, valmistas toitu, õmbles ning jooksis terve päev nagu orav rattal. Ohtu saabudes, õmblustöö jälle näppude vahel, oli tal kombeks istuda Dirki juures

ateljees ning kuulata mehe klaverimängu. Minu arvates käis talle taolise muusika mõistmine üle jõu. Dirki mängus oli küll head maitset, kuid vahest liiga palju emotsionaalsust — ta pani klaverimängu kogu oma ausa, sentimentaalse ja armastusest õhkuva   südame.
Nende elu oli omalaadselt idülliline, millel oli ebatavaline võlu. Naiivsus, mis kogu Dirki olemist tahes-taht-mata märgistas, andis sellele oma alatooni, teatava dissonantsi, kuid sealjuures muutis nende elu kuidagi kaasaegsemaks, üldinimlikumaks; see mõjus nagu rõve nali keset kõige realistlikumat elustseeni, andes tugevama värvingu ilu igapäevasusele.

XXIV

Veidi enne jõule käis Dirk minu pool ja palus mind pühadeks endale külla. Jõulupühad olid kutsunud temas esile sünnipärase härduse, sellest ka soov veeta pühad oma sõprade keskel koos tavakohase tseremooniaga. Kumbki meist polnud Stricklandi näinud umbes kaks- kolm nädalat. Mina — sellepärast, et tegelesin sõpradega, kes olid mõneks ajaks Pariisi sõitnud, Stroeve aga oli Strick-landi peale tõsiselt vihane. Ta oli otsustanud mitte kunagi enam Stricklandi seltsi otsida. Stricklandi käitumine oli väljakannatamatu ja Dirk ei tahtnud temast enam midagi kuulda. Saabuvad pühad tegid Dirki meele taas härdaks ja tal oli raske mõelda, et Strickland võiks jõulupühade ajal täielikus üksinduses olla. Omistades Stricklandile samasuguseid tundeid, ei mahtunud talle kuidagi pähe, et samal ajal, kui teised istuvad sõpradega peolauas, on vaene kunstnik üksi, ainsaks seltsiliseks mustad muremõtted.
Jõulukuusk oli tuppa toodud ja ma kahtlustasin, kas selle pidulikult ehitud okstel ei ripu ehk juba meile määratud kingitused. Oma südame põhjas Dirk kindlasti kartis Stricklandiga kohtuda, mõistes, et ränka solvangut nii kergesti andestada on alandav. Küllap seepärast tahtiski ta mind nende leppimise tunnistajaks.
Seadsime sammud Clichy avenüü poole, ent kohvikus Stricklandi polnud, ja kuna väljas istuda oli külm, otsustasime võtta platsi kohviku sees nahkistmetel. Kohvik oli paksu suitsu täis, õhk palav ja umbne. Stricklandi ei tulnudki. Juhtumisi märkasime prantslasest kunstnikku, kes vahete-vahel Stricklandiga malet oli mänginud. Minagi olin temaga korda-paar juttu ajanud, ja ta tuli meie lauda. Stroeve hakkas kohe Stricklandi järele pärima.
«Ta on haige,» vastas prantslane. «Kas teie siis ei teagi?»
«Kas raskelt?»
«Karta on.»
Stroeve kahvatas.
«Miks ta küll mulle ei kirjutanud! Oli mul tarvis temaga riidu minna! Otsekohe läheme teda vaatama. Tal pole vist kedagi, kes ta eest hoolt kannaks. Kus ta elab?»
«Pole õrna aimu,» kostis prantslane.
Selgus, et keegi meist ei teadnud Stricklandi aadressi. Dirki meeleheide aina kasvas.

«Ta võib maha surra ja ükski hing ei saa sellest teada. Lihtsalt kohutav! üksnes sellele mõelda on jube. Peame ta ilmtingimata üles otsima.»
Püüdsin Dirkile selgeks teha, et Pariisis pea laiali ringi joosta on üsna mõttetu. Kõigepealt tuleb teha mingi kindel plaan.
«Õige küll. Aga selle aja peale võib ta juba ära surra. Siis on hilja midagi ette võtta.»
«Istu paigal ja pea suu,» käratasin Dirkile.
Ainus mulle teada olev Stricklandi aadress oli «Hõtel des Belges». Strickland oli sealt ammu läinud ja vaevalt teda seal keegi mäletas. Arvestades Stricklandi veidrat kommet oma elukohta varjata, oli vähe tõenäoline, et ta lahkudes kellelegi oma aadressi jättis. Pealegi oli sellest rohkem kui viis aastat tagasi, üha rohkem aga hakkas minus süvenema veendumus, et Strickland ei kolinud kaugele. Et teda nähti endistviisi samas kohvikus, kus ta hotellis elades

oli käinud, oli see ilmselt talle kõige lähem. Järsku torkas mulle pähe, et Strickland oli saanud portree-tellimuse naise kaudu, kelle kauplusest ta saia käis ostmas; tema võis Stricklandi aadressi küll teada. Palusin endale tuua aadressiraamatu ja lõin selle lahti pagarite nimede juures. Seal piirkonnas oli neid tervelt viis. Ei jäänud muud üle, kui kõik nad läbi käia. Dirk Stroevetuli kaasa, kuid vastu tahtmist. Tema ettepanek oli hoopis läbi joosta kõik tänavad, mis said alguse Clichy avenüült, ning küsida igast majast Stricklandi. Minu lihtne plaan õigustas end varsti, sest juba teises pagariäris vastas meile leti taga seisev naine, et ta tunneb Stricklandi. Täpset elukohta naine küll ei teadnud, kuid arvas, et Strickland elab ühes kolmest majast, mis üle tänava asusid. Meil vedas, sest juba esimene majahoidja, kelle poole oma pärimisega pöördusime, vastas, et Strickland elab kõige ülemisel korrusel.
«Ta pidi haige olema,» ütles Stroeve.
«Väga võimalik,» vastas majahoidja osavõtmatult. «En effet[1], ma pole teda mitu päeva näinud.»
Stroeve tormas minust mööda trepist üles. Kui mina talle järele jõudsin, rääkis Dirk juba mingisuguse töölisega, kelle uksele ta oli koputanud. Mees osutas järgmisele uksele. Seal elas tema arvates küll keegi kunstnik. Aga ta polnud teda peaaegu terve nädala näinud. Stroeve

1 Tõepoolest. (Pr. k.)

kõverdas koputuseks sõrme, ent jäi mulle küsivalt otsa vaatama. Teda oli haaranud hirm.
«Aga äkki on ta surnud?»
«Tema juba ei sure.»
Koputasin. Vastust ei tulnud. Leidsin käepideme ja avastasin, et toa uks oli lukust lahti. Läksin sisse, Stroeve minu järel. Oli pime. Niipalju nägin, et olime katusekambris; ülevalt aknast tulev valgusekuma ei suutnud hajutada pimedust.
Hüüdsin: «Strickland!»
Vastust ei järgnenud. Olukord tundus tõepoolest imelik. Stroeve seisis minu selja taga ja värises nagu haavaleht. Kõhklesin, kas süüdata valgust või mitte. Eraldasin toanurgas voodi ja mõtlesin, et äkki vaatab valguse käes meile sealt tõepoolest koolnu vastu.
«Kas teil, lollpeadel, siis tikke pole?»
Võpatasin pimedusest kostva käheda hääle peale.
«Mu jumal, arvasin juba, ei olete hinge heitnud,» halas Stroeve.
Tikutule valgel asusin otsima küünalt, saades ülevaate tillukesest toauberikust, mis oli ühteaegu ateljee ja eluruum. Voodi, näoga vastu seina asetatud lõuendid, molbert, laud ja tool moodustasid kogu toasisustuse. Polnud ei vaipa ega tulekollet. Värve, pahtleid ning igasugust prahti täis laualt leidsin küünlajupi. Panin selle põlema. Strickland lamas kägaras voodis, ilmselt oli ase liiga lühike, kogu riidetagavara sooja saamiseks peale laotatud. Oli esimesest pilgust selge, et tal on kõrge palavik. Tundeliigutusest katkendliku häälega pöördus Stroeve Stricklandi poole.
«Mu vaene sõber, mis on küll teiega juhtunud? Ma ei tulnud selle peale, et võiksite haige olla. Miks te ometi kellegagi sõna ei saatnud. Oleksin teinud teie heaks kõik, mis mu võimuses, te ju teate seda. Tookord öeldud sõnad unustage ära. Ma ei mõelnud seda tõsiselt. Mul polnud õigus. Olin loll, et solvusin.»
«Käige põrgu,» prahvatas Strickland.
«Olge ometi mõistlik! Kohendaksin parem aset. Kas teil siis kedagi pole, kes teie eest veidi hoolt kannaks?»
Jahmunult vaatas Dirk räpases katusekambris ringi ning hakkas korrastama voodit. Strickland hingas raskelt ja vaikis, ise sünge ja morn. Ta vaatas mulle tusaselt otsa. Ka mina vaikisin ega pööranud pilku kõrvale.

«Kui te just tahate minu heaks midagi teha, eks tooge siis mulle piima,» sõnas Strickland viimaks. «Pole paar päeva jalga välja saanud.»
Voodi kõrval seisis tühi piimapudel, ajalehetuustakas aga mõned leivaraasud.
«Mida te sõite?» küsisin mina.
«Midagi.»
«Mis?» hüüdis Dirk. «Kas te tahate öelda, et te pole söönud ega joonud kaks päeva. Kui kohutav!»
«Jõin vett.»
Stricklandi pilk peatus suurel kruusil, mis oli parajas käehaarde kauguses.
«Otsekohe jooksen poodi,» lausus Stroeve. «Mida te tahaksite?»
Soovitasin tuua kraadiklaasi, veidi viinamarju ja saia. Õnnelik, et saab kellelegi kasulik olla, tormas Dirk suure mürinaga trepist alla.
«Täielik lollpea,» pomises Strickland.
Katsusin Stricklandi pulssi. See lõi kiirelt, kuid nõrgalt. Seejärel esitasin talle paar küsimust, ent ta ei vaevunud vastama. Kui ma oma küsimusi kordasin, keeras ta vihaselt näo vastu seina. Ei jäänud muud üle kui kannatlikult oodata. Möödus kümmekond minutit, enne kui Dirk lõõtsutades saabus. Lisaks minu poolt öeldud asjadele oli ta ostnud veel küünlaid, puljongit ja piirituslambi. Asjatundlikult ja kärmesti hakkas ta toidu kallal askeldama. Mõõt-sin Stricklandi temperatuuri. Elavhõbe tõusis saja neljale. Strickland oli raskesti haige.

XXV

Lahkusime peatselt. Dirk pidi minema koju lõunale, mina Stricklandile arsti tooma. Umbsest katusekambrist taas värske õhu kätte pääsenud, hakkas Dirk mulle peale käima, et läheksin tingimata koos temaga ateljeesse. Temas oli tärganud mingi idee, mida ta ei tahtnud mulle sealsamas tänaval öelda, minu kaasaminek olevat aga hädavajalik. Et arst poleks saanud momendil Strick-landi jaoks teha midagi rohkem, kui meie olime teinud,

soostusin. Blanche kattis parajasti lõunalauda. Dirk läks naise juurde ja võttis ta käed oma pihku.
«Kullapai, mul on sulle üks palve,» lausus Dirk.
Blanche jäi mehele lahkel, kuid tõsisel pilgul otsa vaatama. See pilk oli eriti sarmikas. Punane nägu lee-mendamas higist, mõjus Dirk oma erutuses kuidagi koomiliselt, ent ümmargustes, alati imestust täis silmades oli kindel otsustavus.
«Strickland on raskesti haige. Kes teab, võib-olla lõpeb see surmaga. Seal räpases katusekambris pole tal kedagi, kes ta eest hoolt kannaks. Ehk sa lubad mul ta siia tuua?»
Järsu liigutusega tõmbas Blanche oma sõrmed Dirki käte vahelt ära. Nii kiiret reageerimist polnud ma tema juures varem märganud. Blanche'i põsed värvusid punaseks.
«Ei!»
«Mu kallis, ära räägi nii. Mu südametunnistus ei luba teda kuidagi sinna jätta. Ma ei saa tema pärast enam sõba silmale.»
«Mul pole midagi selle vastu, kui teda seal põetamas käid.»
Naise hääl oli külm ja osavõtmatu. «Aga ta võib ju niiviisi surra!» «Mis seal parata.»
Stroeve paotas suu, et midagi öelda, kuid äigas selle asemel käega üle higise näo. Dirk pöördus abiotsivalt minu poole, mina ei osanud aga selle peale midagi kosta.
«Strickland on andekas kunstnik.»
«Mis see minusse puutub. Vihkan teda.»
«Armsaim, mu kõige kallim, sa ei mõtle seda ometi tõsiselt. Palun sind härdalt, et lubaksid ta siia tuua. Meie juures oleks tal hea olla. Võib-olla saab teda veel päästa. Usu, ta ei jää sulle

koormaks. Teen ja toimetan kõik ise. Voodi paneme ateljeesse. Ei või teda ju ometi koera kombel kärvata lasta. See oleks ebainimlik.»
«Miks ta haiglasse ei lähe?»
«Haiglasse! Ta vajab erilist hoolt ja armastust. Äärmist delikaatsust.»
Mind üllatas, kuivõrd ärritatud Blanche oli. Ta jätkas laua katmist värisevi käsi.
«Sa paned mu kannatuse proovile. Kui sina haigeks jääksid, ei liigutaks Strickland sinu pärast oma väikest sõrmegi.»

«Aga mis see siia puutub. Minu eest hoolitseksid sina. Temal pole vajadustki seda teha. Pealegi minu puhul ei oma see tähtsust, sest minu loomingul pole sellist kaalu.»
«Sa oled nagu kodutu koeranäss, kes alandlikult inimeste jalahoope talub.»
Stroeve'i suu tõmbus naerule, Talle oli selge, mida naine sellega öelda oli tahtnud.
«Mu kullakallis, sa vihjad praegu tollele päevale, kui Strickland minu töid käis vaatamas. Ja mis sellest siis on, kui need talle ei meeldinud? Oli mul tarvis neid talle näidata, see polnud minust kuigi tark tegu. Pealegi pole nad ju tõepoolest ei tea mis.»
Stroeve’i pilk rändas nukralt ateljees ringi. Molbertil seisis lõpetamata töö —- naeratav itaalia talupoeg, kes hoiab mustasilmalise tüdruku pea kohal viinamarjakobarat.
«Isegi siis, kui talle sinu tööd ei meeldi, oleks ta pidanud käituma viisakalt. Miks oli tal vaja sind solvata? Kas selleks, et näidata, kuidas ta sind põlgab. Sina aga liputad saba. Oh, kuidas ma teda küll vihkan!»
«Kulla laps, ta on ju geenius. Ega sa ometi ei arva, et mina ennast geeniuseks pean. Mõistagi poleks mul midagi selle vastu. Ent tõelise geeniuse tunneb mu vaist kohe ära ja talle kuulub mu piiritu austus. Geniaalsusest imetlusväärsemat nähtust pole maailmas olemas. Kuid andekus on raske koorem sellele, kellele see antud on. Niisugusesse inimesesse tuleb suhtuda erilise hoole ja kannatlikkusega.»
Seisin eemal, tundes kerget piinlikkust perekondlikust jutuajamisest, mille pealtkuulajaks tahtmatult olin, ja mõtlesin, milleks küll oli StroeveMl mind siia vaja kutsuda. Blanche seisis pisarate veerel.
«Ja mitte ainult sellepärast, et tegemist on geeniusega, ei palu ma sult nõusolekut teda siia tuua, vaid ka sellepärast, et ta on elav inimolend, pealegi haige ja puruvaene.»
«Mitte iialgi ei lase ma teda üle oma läve — mitte iialgi!»
Stroeve pöördus minu poole.
«Seletage talle, et see on elu ja surma küsimus. Stricklandi ei saa sellesse räpasesse mülkasse jätta.»
«Enesestmõistetavalt on ravitingimused siin sootuks paremad,» laususin ma.
«Kuid teadagi kaasnevad sellele mitmesugused eba-.

meeldivused. Minu arvates peab ta juures olema keegi päev läbi.»
«Mu kallis, kas sa siis tõesti keeldud haigele inimesele abi osutamast?»
«Kui sa tood tema siia, lähen mina ära,» kostis mrs. Stroeve raevukalt.
«Ma ei tunne sind lihtsalt ära! Sina, kes sa alati nii lahke ja vastutulelik oled olnud.»
«Jumalapärast, jäta mind rahule! Ma ei suuda ennast enam valitseda.»
Ja pisarad hakkasid voolama. Blanche vajus tugitooli ja peitis näo kätesse. Ta õlad tõmblesid. Sealsamas oli Dirk nafse kõrval põlvili. Ta haaras Blanche'i ümbert kinni, suudles teda ning kuivas ta üle kõikvõimalike hellitusnimedega, härdumuspisarad veeresid mööda ta põski alla. Blanche lükkas mehe käed eemale ja pühkis silmad kuivaks.
«Jäta mind üksinda,» ütles ta mõnevõrra lahkemalt ja pöördus siis virila naeratusega minu poole.
«Mida te nüüd küll minust mõtlete?»

Stroeve jäi naisele nõutult otsa vaatama ja kõhkles. Laup kipras ja punased huuled pruntis,, meenutas Dirk mulle millegipärast ehmunud merisiga.
«Tähendab, jääb siis «ei», mu kallis?» küsis Dirk lõpuks.
Blanche tõstis roidunult käe. Temas polnud enam jõu raasugi.
«Ateljee on sinu. Kõik, mis siin on, kuulub sulle. Kui tahad teda siia tuua, kuidas saan mina seda keelata?»
Ootamatu naeratus libises üle Dirki ümmarguse näo.
«Tähendab, sa oled nõus? Ma ju teadsin seda! Mu kullatükk!»
Äkitselt kogus Blanche ennast uuesti ning jäi mehele piinatud ilmel otsa vaatama. Oma tormitsevat rinda nagu vaigistada tahtes surus ta mõlemad käed vastu südant.
«Dirk, ma pole sult seni midagi palunud.»
«Sa ju tead, et sinu heaks olen ma valmis tegema kõik.»
«Ma palun sind, ära lase Stricklandil siia tulla! Ükskõik kes, aga mitte tema. Too minupärast kas või varas, joodik, mistahes hulgus. Olen valmis nende heaks tegema ükskõik mida, ilma et ma sealjuures põrmugi nuriseksin. Ainult ära too Stricklandi, anun sind!»
«Aga miks siis?»
87
«Ma lihtsalt kardan teda. Mispärast, pole mulle endalegi selge. Ta tekitab minus hirmu ja õudust. Kindlasti toob ta meile mõne õnnetuse kaela. Tunnen ja tean seda. Kui sa ta siia tood, heaga see ei lõpe.»
«Ära räägi rumalusi!»
«Ei, see pole lihtsalt niisama. Mul on õigus. Meiega juhtub midagi hirmsat.»
«Kas sellepärast, et teeme teisele head?»
Blanche hingas katkendlikult ja ta nägu varjutas seletamatu hirm. Mida see naine küll mõtles?! Ilmselt viibis ta mingi ebamäärase hirmu köidikuis. Oli taju alati nii rahulik ja tasakaalukas. Praegune reageering aga üllatas mind sootuks. Hetkeks jäi Stroeve naisele hämmastunult otsa vaatama.
«Sa oled minu naine. Oled mulle kõigist kõige kallim. Ilma sinu täieliku nõusolekuta ei astu üle selle toa läve keegi.»
Viivuks sulges Blanche silmad ja ma kartsin, et ta minestab. Tõtt öelda hakkas mu kannatus juba katkema, sest mitte kunagi varem polnud ma näinud Blanche'i sellisel kombel enesevalitsust kaotamas. Kuuldus taas Stroeve'i häält, mis kuidagi veidralt rebestas vaikuse.
«Ka sinul olid kord rasked ajad, millest pääsesid tänu sõbra abistavale käele. Seepärast peaks sulle seesuguse sammu vajalikkus mõistetav olema. Miks mitte ka teisi abistada, kui sinul selleks on võimalus?»
Tegelikult olid need kõige tavalisemad sõnad. Muigama ajas ainult nende manitsev alatoon. Lausutud sõnade mõju Blanche'ile oli aga üllatav. Blanche võpatas ning saatis oma mehele mõtliku pilgu. Dirk seiras üksisilmi põrandat. Ta paistis imelikult ärevil. Hetkeks kattus Blanche'i nägu kerge punaga, mis seejärel kadus hoopis. Ta oli naost kaame. Tundus, et veri ta soontes tardus, isegi käed olid valged. Blanche värises üle kogu keha. Ateljees valitsev vaikus oli lausa kombatav. Olin täielikus segaduses.
«Too Strickland siia. Teen kõik, mis suudan.» «Mu kullakallis,» naeratas Dirk.
Ta proovis naist emmata, kuid too lükkas mehe käed eemale.
«Ma ei talu õrnusi võõra silma all, Dirk,» sõnas ta. «See on nii totter.»
88
See oli taas endine Blanche, ja keegi poleks võinud öelda, et ainult mõni hetk tagasi oli toosama naine kohutava vapustuse üle elanud.

XXVI

Järgmisel päeval läksime Stricklandile järele. Et teda oma nõusse saada, kulus parasjagu energiat ja veelgi enam kannatust. Ent ta oli liialt nõrk, et Stroeve'i palvetele ja minu otsusekindlusele tõsisemat vastupanu osutada. Panime Stricklandi riidesse tema enda jõuetu sõimu saatel, aitasime ta trepist alla kalessi, ning edasi läks sõit Stroeve'i ateljee poole. Teekond väsitas Stricklandi sedavõrd, et ta ei porisenudki meile vastu, kui me ta voodisse surusime. Stricklandi haigus kestis kuus nädalat. Ajuti näis, et ta ei ela enam paari tundigi; ja ma olen veendunud, et ta pääses surmasuust ainult tänu Stroeve'i ennastsalgavale hoolitsusele. Stricklandist raskemat patsienti ei suuda ma ette kujutada. Asi polnud mitte selles, et ta oleks olnud liialt nõudlik või pahur, ei — vastupidi, ta ei kaevanud kunagi ega nõudnud midagi, ainult vaikis. Meie hoolitsust näis ta isegi pahaks panevat. Küsimustele, kuidas ta ennast tunneb või kas tal mingeid soove on, vastas ta mõnituste, pilgete ja sõimusõnadega. Ta oli lihtsalt vastik, ja kui ta oli juba väljaspool hädaohtu, ruttasin seda talle ütlema.

«Käige põrgu,» oli Stricklandi lühike vastus.

Dirk Stroeve jättis oma loomingu sinnapaika ja pani Stricklandi põetamisse kogu oma õrnuse ja südamesoojuse. Osav ja kärmas oli ta haige aset kohendama ning parasjagu kavalgi, mida ma ei oleks tema juures oodanud, kui ta sundis Stricklandi rohtu sisse võtma. Dirk ei pidanud paljuks ühtegi tööd ega tegemist. Igapäevases elus.mingit luksust nad naisega endale lubada ei saanud: nad tulid omadega ots-otsaga kokku. Nüüd aga pillas ta ohtralt raha igasugustele kallitele delikatessidele, et ainult kapriisse Stricklandi isu tõsta. Mitte kunagi ei unusta ma Dirki taktitunnet ja kannatlikkust Stricklandi sööma sundimisel. Tema aga vastas sellele jõhkruse ja

ülbusega. Stricklandi trotsi ei teinud Dirk märkamagi, tõsisemate solvangute puhul aga kihistas pigem naerda. Kui Stricklandi tervis hakkas tasapisi paranema ja meeleolu tõusma, lõbustas ta ennast Dirki kallal näägutamisega, mida viimane meeleldi sündida laskis ja Stricklandi meeleheaks veelgi rohkem tembutama hakkas, et ainult haige tuju tõuseks. Siis saatis Dirk mulle õnnest särava pilgu, mis ütles: vaadake — ta tervis paraneb! Stroeve oli ületamatu.

Kõige rohkem üllatas mind aga Blanche. Innuga ja andunult täitis ta kõiki põetajakohustusi. Vastuseisust haige Stricklandi sinnatoomisele polnud jälgegi järele jäänud. Võrdselt mehega toimetas ja talitas Blanche haige juures. Ta oskas voodit korraldada ja lina vahetada haiget peaaegu liigutamata. Ta pesi teda. Kui ma tema vilumuse kohta imestust avaldasin, vastas Blanche oma vaiksel armsal naeratusel, et on varem haiglas töötanud. Mitte millegagi ei reetnud ta oma piiritut põlgust Stricklandi vastu. Stricklandiga ta suurt ei vestelnud, viimase soove aga haaras lausa õhust. Ligikaudu kaks nädalat tuli ööd kui päevad Stricklandi haigevoodi juures istuda, ja Blanche tegi seda Dirkiga vaheldumisi. Millele ta küll mõtles noil pikkadel pimedatel tundidel Stricklandi haigevoodi kõrval istudes? Mees ei pakkunud just meeldivat vaatepilti: kohutavalt kõhn, nägu punaseis habemetüükais, lebas ta asemel, palavikuläikelised silmad tühjusse suunatud. Haigusest näisid need veelgi suuremad.

«Kas ta öösel vahel räägib teiega?» küsisin kord Blanche' ilt.

«Mitte kunagi.»

«Vihkate te teda endiselt?»

«Isegi rohkem.»

Blanche suunas mulle oma selgete hallide silmade pilgu. Raske oli uskuda, et niisuguse eneserahu taga peitus päratu vihalaviin, mille tunnistajaks kord olin olnud.

«On ta teile kordki tänu avaldanud?» «Ei,» naeratas Blanche. «Kohutav tegelane!» «Ja veel kui vastik!»

Stroeve oli oma naisest muidugi vaimustatud. Ta ei teadnud, kuidas Blanche'ile tema omakasupüüdmatuse ja
90
ennastsalgavuse eest tänu avaldada, millega too kõiki tema õlgadele veeretatud kohustusi täitis. Mis teda häiris, oli vaid Blanche'i ja Stricklandi omavaheline suhtlemine.
«Sa mõtle vaid: nad võivad tundide viisi istuda, ilma et sõnagi räägiksid.»
See juhtus ühel päeval, kui ateljees istusime — Strickland oii juba paranemas ja pidi lähema paari päeva pärast voodist välja tulema. Ajasime Dirkiga omavahel juttu. Mrs. Stroeve parandas midagi, ja kui ma ei eksinud, oli see vist Stricklandi särk. Tema ise aga lebas selili voodis ja aina vaikis, üsna kogemata tabasin teda jälgimas Blanche'i — selles pilgus oli nii uudishimu kui ka irooniat. Tundes Andal pilku, tõstis Blanche silmad, ning hetkeks nende pilgud kohtusid. Mida see pilk tähendas, jäi mulle selgusetuks. Oli see hämmeldus või hoopiski ärevus, ei suutnud ma mõista. Samas pööras Strickland pea kõrvale ning jäi laisalt lage vahtima, Blanche aga piidles teda endiselt, ent nüüd oli see pilk hoopis iseäralik.
Möödus veel paar päeva ja Strickland tõusis jalule. Ta oli kui luu ja nahk. Riided lotendasid seljas nagu hernehirmutisel. Vaevarikas haigus oli jätnud oma pitseri; pügamata, habeme, sorakil juuste, aukuvajunud silmade ja põskedega pakkus ta ebatavalist, kummalist vaatepilti, mis üldkokkuvõttes ei mõjunud eemaletõukavana. Selles oli midagi monumentaalset. Missugune see mulje täpselt oli, on isegi raske seletada. Mitte et ta kuidagi eriti hingeline oleks olnud, sest ta lihalikkus oli ilmne. Hoopis selgemalt võis sealt välja lugeda kohutavat sensuaalsust. Ja kuigi see kõlab nonsensina, oli tema sensuaalsuses tubli annus hinge. Temas oli ka midagi ürgset. Nagu oleks temas peidus osa salapärasest loodusjõust, millele kreeklased on andnud saaturi ja fauni — pooleldi inimese, pooleldi looma kuju. Ja mulle meenus lugu Marsyasega, kes Apolloni käest kõvasti võtta sai, et ta viimasega laulmises võistlema oli kippunud. Strickland kujutas endast vastuolulist isiksust, kelles tavapärane oli läbisegi uue ja harjumatuga. Aimasin ette ta lõppu, piinarikast ja meeleheit-likkt*. Ja ikka ei saanud ma lahti mõttest, et Strickland on kuradist, mitte just kurjuse- ja õelusekuradist, vaid mingist ürgsest jõust, mis eksisteeris enne headust ja kurjust.
Maalimiseks liiga nõrk, istus Strickland ateijees ja mõlgutas mine tea missuguseid mõtteid, või siis jälle
91
luges. Raamatud, mis ta endale lugemiseks välja valis, olid küllalt omapärased. Tabasin teda Mallarme värsse lugemas — ta veeris ridu nagu laps, hoolikalt häälikuid artikuleerides. Huvitav, missugust mõju need peened kadentsid ja raskesti mõistetavad fraasid talle küll aval-dasid. Sealsamas oli ta süvenenud Gaboriau kriminaalromaani. Küllalt koomiline, et isegi raamatute valik näitas selle ebatavalise natuuri vastuolulisust. Tähelepanuväärne oli ka see, et isegi haigest peast ei mõelnud Strickland mingisuguste mugavuste peale. Stroeve tundis mõnu jõudeolekust: ateljees olid kaks pehmet tugitooli ja kogukas diivan. Strickland vist ei märganudki neid mööbliesemeid. Taoline stoitsism polnud kindlasti teeseldud — kord tabasin teda üksinda toas kolmejalgsel järil istumas —, vaid lihtsalt tõik, et ta absoluutselt ei pidanud mugavusest lugu. Meelsamini istus ta köögitaburetil kui pehmes tugitoolis. Mind see häiris, sest Stricklandist ükskõiksemat inimest oma ümbruse suhtes pole ma juhtunud nägema.

XXVII

Möödus kaks või kolm nädalat, ühel hommikupoolikul, kui katkestasin töötegemise, mõtlesin, et tõmban veidi hinge, ning läksin LouvreM. Vaatasin maale, mis olid mu põlised tuttavad, ja lasksin oma fantaasial toituda emotsioonidest, mida need tööd minus esile kutsusid. Mõnusa aeglusega sisenesin pikka galeriihoonesse, ja äkki märkasin StroeveT Tema välimus ajas tahtmatult naerma — priskusest pakatav ja sealjuures nii ehmunud olekuga. Lähemale minnes

märkasin, et Stroeve on sügavais mure-mõtteis. Oma naeruväärsena mõjuvas armetuses ja abituses meenutas ta vettekukkunud inimest, kes surmasuust pääsenuna, läbimärjana ja hirmust vabisevana mõistab oma täbarat olukorda. Stroeve pööras ringi ning jõllitas mulle otsa, mind märkamata. Ta ümmarguste siniste silmade pilk prilliklaaside taga oli vaevatud.
«Stroeve!» hüüdsin ma.
92

Ta võpatas ja naeratas, kuid see naeratus oli rõõmust kaugel.
«Sa oled ka tulnud aega surnuks lööma?» küsisin lustakalt.
«Pole Louvre'is ammuilma käinud. Tulin vaatama, ehk on midagi uut.»
«Kuid sa tahtsid ju sel nädalal oma maali lõpetada.» «Minu ateljees töötab nüüd Strickland.» «Noh, ja siis?»
«Mina ise tegin talle selle ettepaneku. Ta pole veel küllalt terve, et oma koju tagasi minna. Mõtlesin, et ruumi jätkub mõlemale. Ladina kvartalis on paljudel ühine ateljee. Kahekesi peaks olema isegi lõbusam. Olen alati mõelnud, kui mõnus oleks pärast tööd kellegagi mõtteid vahetada.»
Stroeve rääkis aeglaselt, iga lause järel pausi tehes, ning vaatas mulle oma heatahtlike, rumalate silmadega otsa. Need olid pisaraid täis.
«Ikkagi ei saa ma mõhkugi aru.»
«Strickland ei saa töötada, kui keegi on toas.»
«Saada ta põrgu, lõppude lõpuks oled ju sina ateljee peremees! Tema arvamus ei loe siin midagi.»
Dirk saatis mulle nukra pilgu. Ta huuled värisesid.
«Mis siis ikkagi juhtus?» küsisin häält tõstes.
Stroeve kõhkles viivu, näost üleni punane, ja puuris oma kurbade silmadega vastasseinal rippuvat maali. «Ta ei lasknud mul tööd teha. Ajas mu ateljeest välja.»
«Miks sa talle ei öelnud, et käigu ise kus kurat?»
«Aga ta lükkas mu uksest välja, ma ei saanud ju ometi temaga tõsiselt kaklema hakata. Virutas ukse prao vahelt veel mütsi järele ja keeras ateljee lukku.»
Stricklandi käitumine ajas mind marru ja ma olin iseendale vihane, et õnnetu Dirk mind tahtmatult naerma ajas.
«Mida su naine selle peale kostis?»
«Ta oli turul sisseoste tegemas.» «Kas Strickland teda laseb sisse?» «Ei tea.»
Jäin Dirkile hämmeldunult otsa vaatama. Ta seisis nagu pahandusega hakkama saanud koolipoiss oma õpetaja ees.
«Soovid sa, et ma Stricklandi ateljeest välja kihutaksin?» küsisin ma.
93
Dirk kõhkles viivu ja õhetus ta näol süvenes veelgi. «Ei. Las kõik jääb nii nagu on.»
Stroeve noogutas hüvastijätuks ja kõndis minema. Taipasin, et mingil põhjusel ei taha ta sel teemal minuga pikemalt rääkida — miks, see jäigi mulle arusaamatuks.

XXVIII

Kõik selgus järgmisel nädalal. See võis olla kella kümne paiku õhtul. Olin just restoranist õhtust söömast tulnud ning istusin oma tagasihoidliku korteri võõrastetoas ja lugesin. Äkki kuulsin krigisevat kellahelinat ning ruttasin koridori ust avama. Minu ees seisis Stroeve.
«Kas tohib sisse tulla?» küsis Dirk.
Trepikojas oli pimedavõitu, mistõttu ma Stroeve'i hästi ei näinud, küll aga tabasin ta hääletoonis midagi võõrastavat. Kui ma poleks teadnud, et Dirk on üldiselt karsklane, oleksin arvanud, et ta on purjus. Läksime elutuppa ja ma palusin tal istet võtta.

«Jumal tänatud, et sind kätte sain,» ohkas Dirk.
«Ons midagi juhtunud?» küsisin ma, imestunud Dirki afekteeritusest.
Alles nüüd avanes mul võimalus Stroeve'i korralikult silmitseda. Tavaliselt oli Dirk puhtalt ja korralikult riides, nüüd aga jättis ta välimus räpaka mulje. Muigasin — polnud mingit kahtlust, et ta oli võtnud, ja mõtlesin, et nüüd on paras aeg Dirki kulul veidi nalja heita.
«Mul polnud kusagile minna,» pahvatas Dirk äkitselt.
«Käisin ennist su ukse taga, kuid sind polnud kodus.»
«Tulin äsja õhtust söömast.»
Alles nüüd taipasin, et see polnud hoopiski alkohol, mis Dirki niisugusele meeleheitele oli viinud. Alati punetav nägu oli laiguline, käed värisesid.
«Ons midagi juhtunud?» küsisin ma.
«Blanche läks minu juurest ära.»
Need sõnad ei tahtnud tal kuidagi üle huulte tulla. Seejärel ohkas Dirk sügavalt ja pisarad hakkasid üksteise järel mööda ümaraid põski alla veerema. Mida selle peale

vastata? Esimene mõte, mis mul peast läbi käis, oli, et Blanche'il lihtsalt sai Dirki Stricklandi jumaldamisest villand, et ta ei suutnud enam Stricklandi küünilist käitumist taluda ja nõudis Dirkilt tema minemakihutamist. Vaatamata näilisele rahulikkusele, teadsin, milliseks plahvatuseks Blanche vahel suuteline on. Ja kui Stroeve tema tingimustega ei nõustunud, võis Blanche ju tõepoolest ateljeest välja tormata, lubades enam mitte kunagi tagasi tulla. Vaene mehike oli niisuguses meeleheites, et aasimise tahtmine kadus kus seda ja teist.
«Kulla sõber, ära kurvasta. Ta tuleb kindlasti tagasi. Naisterahva ägeduses lausutud sõnu ei saa ju ometi tõsiselt võtta.»
«Ah, sa ei taipa midagi! Ta on Stricklandisse armunud.»
«Mis!?»
Missugune rabav sõnum! Kui need sõnad täielikult mu teadvusse jõudsid, oli selge, missugune absurdsus see on.
«Kuidas sa ometi võid nii rumal olla? Ega sa ometi ei taha öelda, et oled Stricklandi peale armukade?»
Pidin naerma pahvatama. «Tead ju omast käest, et Blanche ei kannata teda silmaotsaski.»
«Sa ei taipa mitte kui midagi!» oigas Dirk.
«Hüsteeriline eesel,» ei suutnud ma enam pidada. «Võta parem üks viski soodaga, ja sul hakkab parem.»
Oletasin, et Dirk võis millegipärast — seda teab ainuüksi jumal taevas, kuivõrd leidlikud on inimlapsed üksteist piinates — endale pähe võtta, et Blanche'ile on Strickland meeldima hakanud. Ning arvestades tema erilist annet kõiki asju segi ajada ja teises valguses näha, võis ta tõepoolest Blanche'i millegagi solvata. Naine aga püüdis kättemaksuks veelgi süvendada mehe kahtlusi.
«Ah, sedapsi on lood. Lähme parem ateljeesse. Kui sa oled selle pudru kokku keetnud, siis pead selle ka ise ära sööma. Su naine pole minu arust õelate killast,» laususin selle peale.
«Ma ei saa sinna tagasi minna,» kostis Dirk väsinult. «Nad on seal ees. Jätsin ateljee neile.»
«Siis ei läinud ju su naine sinu juurest ära, vaid hoopis sina ise tulid tulema.»
«Jumalapärast, anun sind, ära räägi minuga niimoodi!»
Ikka veel ei suutnud ma teda tõsiselt võtta. Hetkeks tekkis mul isegi kahtlus, kas see kõik on üldse tõsi. Ent sealsamas istus Dirk, murest murtud.

«Noh olgu, sa tulid siia, et minuga toimunu üle mõtteid vahetada. Ole siis kena ja jutusta mulle kõik algusest peale ilusti ära.»

«Täna pärastlõunal mu närv ei pidanud vastu ja katkes. Ütlesin Stricklandile otse suhu, et minu arust on ta juba küllalt terve ning võiks oma ateljeesse tagasi minna. Tahtsin oma ateljees ise tööle hakata.»
«Kellelegi teisele poleks vaja olnud niisugust asja meelde tuletada. Noh, ja mis tema selle peale kostis?»
«Hakkas algul naerma. Sa ju tead tema naeru. See pole ju tavalise inimese naer. Oma naeruga tahab ta teist alati lolliks teha. ütles, et hakkab kohe astuma. Ning hakkaski sealsamas asju kokku panema. Sa ju mäletad, võtsin tookord kaasa kõik, mis tal minu pool võiks tarvis minna. Seejärel küsis Blanche'ilt paberit ja nööri paki tarvis.»
Stroeve peatus, ahmis kopsud õhku täis ja paistis, et minestus ei ole kaugel. Pean tunnistama, et see polnud sugugi see, mida olin oodanud.
«Blanche tõi talle paberi ja nööri, ise näost surnukahvatu. Strickland ei lausunud sõnagi. Pööramata meile kummalegi vähimatki tähelepanu, tegi ta paki valmis ning vilistas mingit laulukest. Silmades välkumas irooniline säde. Sa ei või arvata, kui raske mul südames oli. Tundsin, et iga hetk juhtub midagi hirmsat, ja kahetsesin sealsamas, et olin sellest temaga üldse rääkima hakanud. Strickland otsis pilguga oma mütsi. Siis aga vallandusid sõnad Blanche'i huultelt:
«Lähen koos Stricklandiga, Dirk. Ma ei suuda enam sinuga koos elada.»
Otsisin kõigest väest sõnu, et talle vastata, kuid ei saanud sõna suust. Strickland vaikis kogu aeg ning jätkas vilistamist, nagu poleks tal kogu looga mingit pistmist.»
Stroeve katkestas oma jutu ja pühkis näolt higi. Vaikisin. Sedakorda uskusin teda täielikult ja olin hingepõhjani vapustatud. Kõigele vaatamata oli kogu lugu minu jaoks äärmiselt ähmane. Stroeve jätkas värisevi hääli, pisarate mööda põski alla voolates, kuidas ta Blanche'i juurde astus ja teda emmata püüdis, naine aga tõukas ta eemale, paludes ennast mitte puudutada. Dirk anus kõigest väest Blanche'i, et ta teda maha ei jätaks. Rääkis, kui palavalt ta teda armastab ning jumaldab. Meenutas koos veedetud õnnelikke päevi ning ei olnud ta peale pahane ega süüdistanud teda milleski.

«Dirk, las ma lahkun vaikselt, ilma riiuta,» lausus Blanche viimaks.
«Kas sa siis tõesti ei mõista, et ma Stricklandi armastan? Kuhu läheb tema, sinna lähen ka mina.»
«Sa peaksid ju teadma, et ta ei suuda sind kunagi õnnelikuks teha. Juba sinu enda pärast palun sind mitte minna. Sa lihtsalt ei kujuta ette, mis sind ees ootab.»
«See kõik on sinu süü. Sina ju tahtsid teda iga hinna eest siia tuua.»
Pöördusin Stricklandi poole.
«Halastage ometi Blanche'i peale,» anusin teda. «Ärge laske tafometi niisugust meeletust teoks teha!»
«Tehku nii, nagu heaks arvab,» kostis Strickland. «Mina teda selleks sundinud ei ole.»
«Jään oma otsuse juurde,» lausus Blanche kõlatul häälel.
Stricklandi jäine rahulikkus röövis Dirkilt viimase enesevalitsuse raasu. Pime raev haaras teda, ja ilma et ta oleks endale oma tegudest aru andnud, tormas ta Strick-landile kallale. Ootamatusest kaotas Strickland hetkeks tasakaalu, .ent isegi haigusele vaatamata, oli ta veel küllaltki tugev. Kuidas see täpselt oli, ei mäletanud Dirk enam isegi, ent järgmisel hetkel leidis ta ennast põrandalt.
«Vaene väike mehike,» lausus Strickland.
Stroeve ajas enese püsti. Et naine toimunut ülima enese-rahuga pealt oli vaadanud ning ta ennast naise silmis veelgi rohkem oli naeruvääristanud, tundis ta üha suuremat alaväärsustunnet. Abitult kompas ta enese ümber prille — need olid kähmluses kusagile kadunud. Blanche võttis prillid põrandalt üles ja ulatas need sõnalausumata Dirkile. Alles nüüd sai Dirkile lõplikult selgeks, missugune õnnetus teda oli tabanud; ning olgugi et täiesti

teadlik oma abitusest ja naeruväärsusest, puhkes Dirk nutma ning varjas näo kätega. Blanche ja Strickland seisid liikumatult paigal ning vaatasid seda sõnatult pealt.
«Mu kallis,» oigas Dirk läbi pisarate, «kuidas sa võid mu vastu nii julm olla!»
«Ma ei saa sinna midagi parata, Dirk,» vastas naine.
«Olen sind jumaldanud rohkem, kui ühtegi teist naist maailmas on jumaldatud. Kui sulle minu juures miski ei meeldinud, miks sa seda mulle ei öelnud, oleksin ennast muutnud. Tegin sinu heaks kõik, mis suutsin.»
Blanche vaikis. Ta näoilme oli liikumatu ja Dirk mõis-
97
tis, et sõnadel pole siin enam mingit kaalu ja ainult tüütavad naist. Blanche pani mantli selga, kübara pähe ning seadis sammud ukse suunas. Tajudes, et järgmise hetkega on Blanche igaveseks kadunud, tormas Dirk naise poole, haaras ta käed oma pihku ja põlvitas ta ette maha — eneseuhkusest polnud siin enam juttugi.
«Ära jäta mind, mu kallis! Ilma sinuta ei suuda ma elada. Tapan enese. Kui ma olen sind millegagi solvanud, anna mulle andeks, anun sind! Halasta mu peale! Teen kõik, et saaksid taas õnnelikuks.»
«Tõuse ometi püsti, Dirk! Ja ära mängi lolli.»
Dirk ukerdas enese püsti, suutmata naist ikka veel minema lasta.
«Aga kuhu sa üldse lähed?» taipas Dirk kiiruga küsida. «Sul pole aimu Stricklandi elamisest. Seal on võimatu olla. See on mõeldamatu.»
«Mulle on see ükskõik ja ma ei näe põhjust, miks sina selle eest muretsema   peaksid.»
«Oota veel üks hetk! Ma tahan öelda ... Sul pole ju alust minu vastu viha kanda.»
«Mis on sel mõtet? Olen otsustanud. Mida sa ka ei ütleks, oma otsust ma enam ei muuda.»
Stroeve neelatas ja surus käed vastu südant, vaigista-maks selle tormitsevat pekslemist.
«Ma ei palu, et sa oma otsust muudaksid, vaid et sa mind veel hetkeks kuulaksid. See on viimane asi, mida sult palun. Ära keela seda mulle!»
Blanche peatus ning jäi talle oma mõtlike silmadega otsa vaatama, ent nüüd oli nende pilk nii kauge ja osavõtmatu. Ta astus paar sammu ning jäi laua äärde seisma.
«Olgu.»
Stroeve tegi kõik, et ennast vaos hoida. «Võta asja vähegi mõistusega. Sa ei saa ju ometi õhust elada. Stricklandil pole pennigi hinge taga.» «Ma tean.»
«Sul tuleb elada äärmises viletsuses. Kas sa ka tead, miks tal see paranemine nii kaua aega nõudis? Sellepärast, et ta oli juba ammust aega nälginud.»
«Hangin kusagilt raha ka tema jaoks.»
«Mis kombel?»
«Ei tea veel. Aga küllap mõtlen midagi välja.»
Vaese hollandlase peas kihutasid   mustad   muremõtted ja ta keha läbis värin.
98
«Paistab,   et oled   täielikult   mõistuse   kaotanud.   Mis sinuga küll juhtunud on!» Naine ainult kehitas õlgu. «Kas võin nüüd minna?»
«Veel üks sekund!»
Mehe väsinud pilk libises üle ateljee. Dirk oli sellesse kiindunud, sest Blanche'i sealolek oli ateljee nii hubaseks teinud. Ainult viivuks sulges ta silmad, et juba järgmisel hetkel need uuesti avada ja oma naisele kiindunult otsa vaadata, tema kuju igaveseks oma mällu talletades. Dirk ajas enese püsti ja sirutas käe mütsi järele.
«Noh, ma lähen siis.»
«Sirta?!»
Blanche oli jahmunud ega saanud millestki aru.

«Ma ei ela seda üle, kui peaksid Stricklandi viletsas ja räpases katusekambris elama hakkama. Lõppude lõpuks on see sinu kodu niisama palju kui minugi oma. Siin on šül parem. Vähemalt kõige halvemast olen sind säästnud.»
Dirk astus laeka juurde, kus ta hoidis raha, ja võttis sealt välja mitu paberraha.
«Pool sellest on sinu.»
Dirk pani need lauale. Strickland ja Blanche vaatasid seda vaikides pealt.
Siis meenusid talle ta isiklikud asjad.
«Ole kena ja pane mu riided kokku ning anna alla majahoidja kätte. Tulen neile homme järele.»
Dirk püüdis naeratada. «Jumalaga, mu kallis! Olen sulle tänulik õnne eest, mida sa mulle oled andnud.»
Dirk keeras ringi ja läks uksest välja. Oma vaimusilmas nägin selgelt, kuidas Strickland mütsi peast võttis, selle lauale heitis, taburetile istus ning suitsu tõmbama hakkas.

XXIX

Vaikisin .ja jäin viivuks kuuldu üle järele mõtlema. Mitte kuidagi ei suutnud ma mõista niisugust suuremeelsust, ja et ma seda heaks ei kiitnud, ei jäänud see Stroeve'ilegi märkamata.
99

«Sulle endale on ju hästi teada, millistes tingimustes Strickland elab,» ütles ta värisevi hääli.
«Ma ei saanud Blanche'i sinna saata — lihtsalt ei saanud.»
«See on su enda asi,» vastasin mina.
«Aga mida sina oleksid minu asemel teinud?» küsis Dirk.
«Ta ju teadis väga hästi, mis teda ees ootab. Ja kui tal olekski tulnud raskustega võidelda, oleks see sündinud tema enda tahtel.»
«Seda küll, aga vahe on selles, et sina teda ju ei armasta.»
«Aga kas sina teda ikka veel armastad?»
«Isegi rohkem kui varem. Strickland pole üldse niisugune inimene, kes suudaks naist õnnelikuks teha. See lihtsalt ei saa kaua kesta. Blanche peab mõistma, et mina ei jäta teda kunagi hätta.»
«Kas sellest tuleb aru saada, et sa nõustuksid teda tagasi võtma?»
«Ma ei kõhkleks hetkegi. Sest sel juhul vajab ta mind
rohkem kui kunagi varem. Kõigi poolt maha jäetud ja alandatud, murest murtud — ja kui kohutav, kui tal pole kusagile minna.»
Stroeve'is polnud märgata solvumise raasugi. Mind aga loomulikult häiris tema eneseohverdus. Ilmselt luges ta mu mõtteid ja sõnas:
«Mõistagi ei võinud ma loota, et tema tunded minu vastu oleksid niisama sügavad kui minul tema vastu. Olen narr ja jään selleks. Ma pole seda sorti mees, kes naistele meeldib. Olen seda alati teadnud. Seepärast ei võigi ma Blanche'i süüdistada, et ta Stricklandi armus.»
«Ma ei tea teist niisugust inimest, kel oleks nii vähe enesearmastust kui sinul,» kostsin mina.
«Asi on selles, et armastan Blanche’i rohkem kui iseennast. Minu arusaamist mööda sekkub enesearmastus armastusse ainult siis, kui iseennast kõige rohkem armastad. Lõppude lõpuks pole selles ju midagi enneolematut, et abielumees kellessegi teisesse armub. Ja kuna see on enamasti mööduv nähtus, läheb mees oma perekonna juurde tagasi, ning igaüks peab enesestmõistetavaks, et naine ta vastu võtab. Miks peaks see naiste puhul teisigi olema?»
«See kõlab üsna loogiliselt,» laususin naeratades, «kuid enamik mehi arvab teisiti ja ei suuda andestada.»

Rääkisin Stroeve'iga juttu, kuid samaaegselt murdsin pead, kuidas see kõik nii ootamatult võis juhtuda. Kas siis Dirk tõesti varem midagi ei märganud? Mulle meenus Blanche'i silmade seletamatu pilk, mida olin juhuslikult märganud. Võib-olla tekkis tal juba siis ähmane aimus uuest tärkavast tundest, mille mahasurumiseks tal jõudu ei jätkunud.
«Kas sa siis varem nende vahel midagi ei märganud?» küsisin mina.
Selle asemel et vastata, haaras Dirk laualt pliiatsi ja midagi mõtlemata hakkas visandama kuivatuspaberile naise p«ad.
«Kui sa ei taha mu küsimustele vastata, ütle ausalt,» pöördusin ma tema poole.
«Vastupidi, rääkides on mul palju kergem. Kui sa vaid teaksid, missugustes kohutavates piinades ma vaevlen!» Stroeve viskas pliiatsi käest. «Tõtt öelda märkasin seda juba paari nädala eest. Teadsin seda isegi varem, kui Blanche endas selgusele jõudis.»
«Miks sa juba siis, kirevase päralt, Stricklandi minema ei kihutanud?»
«Esiotsa ei suutnud ma seda kuidagi uskuda. See tundus mõeldamatu: Blanche ei kannatanud teda ju silmaotsaski. Lihtsalt uskumatu! Pidasin seda algul sulaselgeks armukadeduseks. Olen. alati armukade olnud ning seda kõigest väest varjata püüdnud. Tegelikult olin armukade igale mehele, keda Blanche tundis ja teadis. Olin armukade isegi sinu peale. Teadsin, et Blanche pole suuteline mind niimoodi armastama, nagu mina teda armastasin. Ent see oli loomulik. Blanche lubas ennast jumaldada, ja sellest mulle jätkus. Hulkusin tundide viisi tänavail, et nad saaksid kahekesi olla, karistades ennast sel kombel siivutute kahtluste eest. Kui tagasi tulin, nägin, et olin üleliigne — Stricklandil oli ükskõik, tema ei lasknud ennast minu juuresolekust kunagi segada, häiritud oli Blanche. Kui teda suudelda tahtsin, ta lausa võpatas. Viimaks jõudsin äratundmisele, et nad on armunud, ega teadnud enam, kuidas käituda, mida ette võtta. Korraldanuks ma neile stseeni, oleksid nad mu kenakesti välja naernud. Seepärast pidasin õigemaks vaikida ja teha näo, nagu ei taipaks ma mitte kui midagi, lootes, et kõik laheneb lõpuks hästi. Otsustasin Stricklandist
101
vabaneda vaikselt, ilma kisa ja kärata. Oh, kui sa ainult teaksid, mismoodi ma piinlesin!»
Dirk tuli tagasi oma loo selle momendi juurde, kui ta palus Stricklandi nende perest lahkuda. Otsinud hoolega sobivat momenti, püüdis ta neid sõnu nagu muuseas lausuda. Ei suutnud ennast aga valitseda ja ta hääl reetis kõik. Varem valmis mõeldud lahketest ja sõbralikest sõnadest tungis läbi armukadedusenoot. Ei tulnud talle pähe, et Strickland hakkab kohe oma asju pakkima ja ennast äraminekule seadma, ilmaski aga mitte see, et Blanche võtab nõuks koos Stricklandiga lahkuda. Nägin, kuidas ta kahetses, et tookord ennast vaos ei suutnud hoida. Lahusolekupiinadele eelistas Dirk pigem armukadedusepiinu.
«Olin valmis Stricklandi tapma, tegelikult aga jäin tema naerualuseks.»
Möödus tükk aega, enne kui Dirk uuesti sõnad suhu sai. Jutu sisu aimasin juba ette.
«Kui ma ainult oodata oleksin tihanud, vast oleks kõik hästi lõppenud. Ma poleks tohtinud nii kannatamatu olla! Mu vaene väike tüdruk, kuhu ma olen teda küll tõuganud!»
Kehitasin õlgu ja vaikisin. Tegelikult ei olnud mul Blanche Stroeve'ist vähimalgi määral kahju, aga ma ei võinud oma arvamust Dirkiie välja öelda, sest see oleks talle ainult haiget teinud.
Dirk oli end niivõrd üles ärritanud, et kaotas enesekontrolli, — ta aina rääkis ja rääkis ega suutnud oma sõnadele piiri panna. Ikka ja jälle tuli ta lahkumisstseeni juurde tagasi. Siis jälle meenusid uued pisiasjad, mis ennist kahe silma vahele olid jäänud. Vahetpidamata pidas ta endaga aru, mida ta Blanche'ile oleks pidanud ütlema ning kuidas see tegelikult oli välja kukkunud. Aina süüdistas ennast, et seda koike ette ei osanud aimata. Ja kahetses, et oli toiminud nii ja mitte teisiti. Aeg aga lendas ning väsimus võttis pikkamööda meie üle võimust.
«Mida sa kavatsed nüüd ette võtta?» küsisin viimaks.
«Mida siin ikka ette võtta! Jään ootama, millal Blanche sõna saadab.»

«Kas poleks parem mõneks ajaks ära sõita?»
«Ei tule kõne allagi! Äkki läheb tal mind vaja ja mind pole käepärast!»
Minu ees seisis murest muserdatud mees. Mees, kes ei suutnud enam iseendaga toime tulla. Kui ma soovitasin
102
Dirkil magama heita, vastas ta, et tal pole und. Meelsamini oleks ta varavalgeni hulkunud. Mingil juhul ei tohtinud ma teda üksinda jätta- Käisin peale, et ta heidaks mu voodile pikali. Mina ise võisin magada elutoa diivanil. Viimaks võttis väsimus ka Dirki üle võimust ning ta ei ajanud mulle enam vastu. Andsin talle sisse tubli annuse veronaali, et ta vähemalt paar tundigi korralikult puhata saaks. See oli parim teene, mida tol hetkel talle osutada sain.

XXX

Ase, mille ma endale tegin, ei olnud kuigi mugav ja olin alatasa ärkvel, mistõttu mu mõtted kandusid järjepannu vaest hollandlast tabanud õnnetusele. Blanche Stroeve'i käitumine mind nii väga ei hämmastanudki, sest pidasin selle põhjuseks ei midagi muud kui füüsilist kiindumust. Blanche polnud Dirkist arvatavasti kunagi tõsiselt hoolinud, sest see, mida mina tema juures armastuseks olin pidanud, polnud tegelikult miski muu kui vastukaja hellitustele ja tähelepanuavaldustele, mida enamik naisi armastuseks peabki. Ent see tunne on passiivne ning seda võib esile kutsuda mistahes objekt, sarnanedes viinapuuväädiga, mis ükskõik missuguse puu ümber vääneldes endale tuge otsib. Millega muidu seletada elus sageli esinevaid juhtumeid, kus neidu sunnitakse vägisi mehele minema, sest et mees teda ihaldab. Ja helli-tatakse lootust, et armastus tuleb iseenesest. Sellises armastuses on ka oma võlu — meeldivat ja kõditavat teadmist olla kaitstud ja ihaldatud, uhket omanikutunnet ja kodukolderõõmugi. Hingeliseks kutsuvad naised seda ainult puhtast lollusest. Ent suure kire ees on seda laadi emotsioon jõuetu. Mulle tundus, et Blanche Stroeve'i pöörases raevus Stricklandi vastu oli juba algselt teata v annus seksuaalset huvi. Kuid miks peaksin mina püüdma lahendada seksi salapäraseid keerdsõlmi! Võimalik, et Dirki armastus äratas Blanche'is küll kire, kuid ei suutnud seda rahuldada. Stricklandi vihkas Blanche ilmselt sellepärast, et nägi temas'meest, kes võib
103

anda talle seda, mis tal Dirkist vajaka jäi. Kui Blanche kõigest väest Stricklandi sinnatoomise vastu sõdis, võis see tulla isegi puhtast südamest. Ta tundis Stricklandi ees hirmu — miks, ei olnud talle vist endalegi selge. Ta otsekui aimas ette lähenevat hädaohtu. Hirm, mida ta Stricklandi ees tundis ja mis teda nii ärevile oli ajanud-, tekkis ilmselt kartusest iseenda pärast. Stricklandi välimus oli veider, isegi robustne. Silmades tühi, osavõtmatu pilk, huuled aga meelad; kasvult suur ja kehalt tugev. Temast lausa õhkus ohjeldamatut kirge. Alateadvu-ses võis Blanche näha Stricklandis kurjakuulutavat ennet, mis viis mu mõtted eelajaloolistele olenditele, kes kuulusid küll rohkem loomariiki, kuid omasid juba mõistuse algeid. Kui Strickland Blanche'i üldse erutas, siis pidi Blanche teda kas armastama või vihkama. Ja Blanche-vihkaski Stricklandi.
Igapäevased talitused haigevoodi juures ei jätnud oma mõju avaldamata. Blanche toitis Stricklandi, mehe pea toetus tema käele, ning pärast sööki pühkis rätikuga ta meelaid huuli ja ergavpunast habet. Blanche pesi ja-kuivatas ta käsi — need olid üleni karvased. Isegi nii rasket haigust põdedes olid Stricklandi käed tugevad ja soonilised. Tal olid pikad sõrmed — ehtsad kunstniku käed. Ent missuguseid piinavaid mõtteid nad Blanche'is äratasid, on mulle teadmata. Strickland magas rahulikult, liikumatult nagu surnu, meenutades metslooma, kes pärast väsitavat jahiretke on ennast pikali visanud. Blanche aga püüdis mõistatada, mida Strickland küll unes näha võis. Äkki oli see Kreeka metsade kohal tormav nümf, saatur

tuhatnelja tema kannul. Ehmunud väledajalgne nümf kihutas kui pöörane, ent vahemaa jäi järjest väiksemaks. Juba tundis ta kuklal saaturi tulist hingeõhku, nümf aga tormas edasi, saatur tema järel. Ja kui saatur lõpuks nümfi kätte sai, kes teab, oli see hirm või ekstaas, mis nümfi südame nii pekslema pani?
Blanche Stroeve oli võimsa kire kütkeis. Võimalik, et sel hetkel oli temas ülekaalus veel viha, kuid alateadvuses tundis ta mehe järele vastupandamatut iha; senielatu kaotas korraga vähimagi tähtsuse. Endisest kompjitseeritud karakterist, kus leebus vaheldus turtsakusega, õrnus hoolimatusega, polnud enam jälgegi järele jäänud. Ta oli menaad. Võimas kirg.
Aga ehk oli see ainult minu fantaasia vili? Võib ju olla,

et Blanche oli oma mehest lihtsalt tüdinud ja. läks Strick-landiga, aetuna taga pöörasest uudishimust. Samuti võis see ka nii olla, et tal Stricklandi vastu erilisi tundeid polnudki; ta võis mehe soovidele lihtsalt igavusest vastu tulla, ja küllap oli tas parasjagu iharustki. Hiljem aga leidis ennast omaenda punutud püünisest. Kust võisingi lõpuks mina teada, missugused tunded ja mõtted nende küksvadc-ja hallide silmade ning vagura lauba taga pesitsesid!
Inimest ei saa vist kunagi lõpuni tunda, sest ta on juba kord nii muutlik, ent sellele vaatamata polnud Blanche Stroeve'i käitumisele raske usutavat seletust leida. Suurem mõistatus oli Strickland, sest temast ei saanud ma üldse aru. Ükskõik kuidas ma oma pead ka ei murdnud, oli Stricklandi teguviis risti vastu minu ettekujutusele tema karakterist. Et ta oma sõpra nii alatult reetis ja vähimagi süümepiinata oma kapriise rahuldas, ei üllatanud mind põrmugi. See oli kord tema natuur. Tänutundest polnud tal õrnematki aimu. Ka kaastundest mitte. Emotsi-oonid, nii omased enamikule meist, tal lihtsalt puudusid ja talle sellepärast etteheiteid tegema hakata oli niisama absurdne kui süüdistada kiskjalikkuses · tiigrit. Ent see-kordne kapriis oli minu jaoks mõistetamatu. |
Olin kaugel uskumast, et Strickland on Blanche'i armunud. Minu arvates polnud ta selleks võimelinegi. Nagu teada on hellusel armastuses eriline koht, kuid Stricklandil ei jätkunud seda ei endale ega teistele. Armastuses, on ka kaastunnet, soovi oma väljavalitut kaitsta, olla ta vastu hea ja valmistada talle rõõmu. Ja kui see kokku pole just omakasupüüdmatus, siis igatahes hästi maskeeritud kasuahnus küll. Armastus kätkeb endas parasjagu tagasihoidlikkust. Kõiki neid omadusi aga minu arusaamist mööda Stricklandil polnud. Armastus on kõikehaarav, omaenda mina jäägitu mahasalgamine. Kusjuures sageli võib juhtuda nii, et isegi kõige suurepärasem selgeltnägija, asjade tegeliku olemuse teadja, pole suuteline mõistma, et armastuse iga on üürike. Ja illusioonile tõmmatakse ülle armastuserüü ning inimene hakkab endale aru andmata armastama illusiooni rohkem kui reaalsust ennast. Armastus teeb inimese tugevamaks, kui ta tegelikult on, ja samal ajal ka väetimaks. Inimene pole enam see, kes ta oli varem. Ta lakkab olemast isiksus ning muutub esemeks,   vahendiks eesmärgi   saavutamisel,   mis

ta tegelikule loomusele on võõras. Armastusele on alati omane teatav sentimentaalsus. Ent ükskõik kellele, kuid Stricklandile sellist nõrkust ette heita ei saanud. Oli raske ette kujutada, et Strickland võis üldse kellegi tahtele alistuda — selline nähtus kaasub armastusega aga parata-matult—või taluda mis tahes ülemvõimu. Olin veendunud, et kohutavatele piinadele ja valule vaatamata heidab Strickland oma südamest välja kõik, mis tema ja tolle salapärase kiindumuse vahel seisab ning talle kuidagi hingerahu ei anna. Kui mul vähegi õnnestus reprodutseerida Stricktandi küllaltki keerukat natuuri, võtan endale julguse lõpuks lisada, et minu arvates oli Strickland liiga suur ja samal ajal ka liiga väike isiksus, et armastuse vääriline olla.
Arvatavasti on aga lugejal armastuse kohta oma kontseptsioon, mis on seotud tema enda eripäraga, järelikult on igaühel armastuse kohta erinev arvamus. Strick-landi-taoline mees

armastas muidugi ainult talle omasel viisil, mistõttu tema tunnetes sorimisel pole mingit mõtet.

XXXI

Keelitustele vaatamata läks Stroeve järgmisel päeval minu juurest ära. Pakkusin küll ennast ateljeesse asjade järele minema, kuid ta tahtis, minna tingimata ise. Arvatavasti hellitas Dirk lootust, et tema asju polnud veel kokku korjatud ja et sel juhul õnnestub tal ehk veel kord oma naist näha ja teda tagasi enda juurde meelitada. Ent asjad olid juba alla majahoidja juurde viidud, kes ütles BlancheM välja läinud olevat. Tõenäoliselt ei suutnud Dirk kiusatusele vastu panna ja kukkus majahoidjale oma muresid kurtma. Ta ei varjanud seda kellegi eest. Ta ootas muidugi kaastunnet, kuid tegelikult ainult naeruvääristas end.

Dirk oli kaotanud oma käitumise üle igasuguse kontrolli. Et ta BlancheM nägemata kauem olla ei saanud, läks ta ühel heal päeval teda tänavale varitsema, vadides

aja, mil naine tavaliselt sisseoste tegi. Blanche tahtis tast vaikides mööda minna, ent Dirk sundis ennast ära kuulama. Ta huultelt vallandusid kohmakad vabandussõ-nad kõikide halbade tegude eest; ta anus naist enda juurde jaama, avaldas talle oma piiritut armastust. Blanche aga ei kostnud selle peale sõnagi. Pea kõrvale pööratud, ruttas ta kiiresti edasi. Oma vaimusilmas nägin selgesti, kuidas Dirk oma lühikestel paksudel jalgadel Blanche'iga sammu püüdis pidada. Hing rinnus kinni, ägas ta oma murekoorma all, paludes hardasti halastust. Ta lubas teha kõik, mida Blanche iganes soovib, kui ainult naine talle andestaks. Dirk ahvatles teda koos ära sõitma ning lisas veel hoiatussõnad, et Strickland tüdib tast peagi. Kui Dirk mulle sellest häbiväärsest vahejuhtumist jutustas, katkes mu kannatus. Niisugusel kombel mõistust ja eneseuhkust kaotada! Praktiliselt oli Dirk teinud ju kõik, et Blanche teda hingepõhjas põlgama hakkaks. Naise julmusest mehe vastu, kes naist armastab, kuid keda naine vastu ei armasta, pole midagi hirmsamat. Kaastundlikkus ja mõistatahtmine ei tule sel puhul kõne allagi, on vaid meeletu viha ja vaen. Blanche Stroeve jäi kannapealt seisma ja äigas Dirkile täiest jõust vastu nägu. Kasutades ära mehe hämmingu, kadus Blanche sedamaid koridori ning jooksis kiiruga trepist üles ateljeesse. Kogu selle aja jooksul ei olnud Blanche lausunud ühtki sõna.

Kui Dirk mulle seda lugu pajatas, katsus ta käega põske, just nagu oleks ta ikka veel valu tundnud, silmis piiritu hämmeldus ja südantlõhestav piin. Olgugi et tundsin talle südamest kaasa, ajas ta mind tahes-taht-mata naerma, kui ta mu ees seisis nagu noomida saanud koolipoiss.

Hiljem hakkas Dirk varitsema Blanche'i kaupluste läheduses, kus too tavaliselt sisseoste käis tegemas, seistes teisel pool tänavat mõnel tänavanurgal. Kõnetada BlancheM ta enam ei tihanud, kuid see-eest mahutas ta oma ümmargustesse silmadesse kogu hinge täitva ahastuse. Dirk näis lootvat, et ta hingevalu paneb ehk naise heldima. Ent Blanche ei teinud teda märkamagi. Ta isegi ei muutnud oma poeskäimise aega ega tavapärast ma-rsruuti. Blanche'i ükskõiksuses oli parasjagu julmust. Aga võib-olla valmistas mehe piinamine talle naudingutki, kes seda teab? Miks ta teda nii ääretult vihkas, jäigi mulle arusaamatuks.

Anusin Stroeve’i mõistusele tulema. Selline enesealandamine ajas mu meeleheitele.

«Niisuguse käitumisega teed sa enesele ainult halba,» ütlesin StroeveMle. «Oleksid pidanud Blanche’ile vastu kõrvu andma. Igatahes oleks ta sind vähem põlanud kui praegu.»

Soovitasin Dirkil mõneks ajaks oma vanematekoju sõita. Nad elasid väikeses linnakeses, kusagil Põhja-Hollandis — Dirk oli mulle oma kodukohast mitmel korral rääkinud. Dirki vanemad elasid tagasihoidlikult — isa pidas puusepaametit. Puhtusest ja korrast särav väike punane kivimaja asus aeglase vooluga kanali kaldal. Kunagistel avaratel tänavatel uitas tühjus. Linn oli välja surnud oma paarsada aastat tagasi, omal ajal hiilge-päevi näinud

majadest õhkus ammuste aegade hõngu. Kunagi elasid seal õnnes ja rahus rikkad kaupmehed, kes saatsid oma kaupu kaugesse Indiasse. Paljunäinud hooned olid läbi imbunud õndsate iidsete aegade aroomist, Piki kanalit edasi minnes jõuti haljale avarale tuulikutega aasale, kus musta-valgekirjud lehmad laisalt rohtu sõid. Arvasin, et maaliline ümbrus ja lapsepõlvemälestused aitavad Dirkil oma hingehädast kiiremini jagu saada. Ent Dirk ei sõitnud kuhugi.

«Pean siia jääma, äkki läheb tal mind tarvis,» kinnitas Stroeve. «Oleks kohutav, kui midagi juhtub ja mind pole käepärast.»

«Mis siis sinu arust juhtuma peaks?» pärisin vahele.

«Ei tea isegi. Aga mul on selline tunne.»

Kehitasin õlgu.

Muredele vaatamata jäi Dirk Stroeve ikkagi koomiliseks kujuks. Kui ta vähemalt allagi oleks võtnud ning piinatud ja kurnatud inimese mulje jätnud, oleks talle vast rohkem kaasa tuntud. Ent Dirk seisis endistviisi priske ja paks, punaste põskede pakatades nagu ladvaõunad. Ka riided olid tal korralikud nagu varemgi — seljas nägus must mantel, peas kõvakübar, mis oli, tõsi küll, veidi väike, kuid istus peas reipalt ja elegantselt. Vaatamata hingepiinadele Dirki vats aina kasvas. Rohkem kui kunagi varem meenutas Dirk praegu edukat proovireisijat. Kohutav, kui petlikult mõnikord inimese välimus tema hingeseisundit võib peegeldada! Sir Toby Belchi kehas mässas Romeo kirg. Dirk oli vastutulelik ja. suuremeelne, ent alatasa tegi ta eksisamme. Ta omas

ilmeksimatut kunstivaistu teiste tööde suhtes, kuid tema enda looming oli ainult keskpärane. Piiritu delikaatsus võis vahelduda robustsete maneeridega. Äärmine takt teistesse puutuvates asjades kadus täielikult omaenda elu keerdsõlmede lahtiharutamisel. Missugust julma nalja küll suur ja vägev Loodus võib vahel heita, pannes ühte ja samasse inimesse nii vastakaid jooni, liiatigi lükates sellesama inimolevuse silm silma vastu mõistatusliku ja halastamatu universumiga.

XXXII

Stricklandiga ei kohtunud ma tükk aega. Ta oli mulle sedavõrd vastumeelne, et oleks mul ainult võimalus avanenud, oleksin talle seda suisa suu sisse öelnud; teda üksnes sellepärast üles otsida polnud nagu põhjust. Moraalilugemine pole mulle kunagi meeltmööda olnud, sest tahes-tahtmata jääb sellele eneseimetluse silt külge ja tulemuseks on üsna halekoomiline pilt, eriti kui huumorimeel olemas on. Et ennast naerualuseks teha, peab väga suur ja avar hing olema. Kuna Strickland oli oma avameelsuses kohutavalt sardooniline, pidin ennast alati kont-rollima, kas mu väljaastumistes pisimatki poosi pole.

ühel õhtupoolikul jalutasin Clichy avenüül, ja möödudes kohvikust, kus Strickland tavaliselt istuda armastas ja mida mina viimasel ajal teadlikult vältisin, jooksin talle sõna otseses mõttes sülle. Ta oli koos Blanche Stroeve'iga ja nad olid just minemas nurgalaua juurde, kus Strickland tavatses istuda.

«Kus te, põrgu päralt, olete ometi olnud?» päris Strickland. «Arvasin juba, et olete hoopis ära sõitnud.»

Küsimusest õhkuv südamlikkus reetis, et Strickland mõistis, et mul polnud õrnematki soovi temaga rääkida. Igatahes polnud Strickland nende killast, kellega tuli aega vastastikustele viisakusavaldustele raisata.

«Olen kogu aja Pariisis olnud,» vastasin ma.

«Miks te siis siin pole käinud?»

«Pariisis on kohvikuid külluses, kus tundi-paar aega veeta.»

Blanche ulatas mulle oma käe ja lausus: «Tere õhtust.» Ei tea miks, aga millegipärast olin veendunud, et Blanche peab olema muutunud. Tal oli üll seesama hall lihtne ja nägus kleit, mida ta varemgi oli kandnud, näoilme siiras, pilk rahulik — ta oli täpselt selline, nagu olin teda harjunud nägema Dirki ateljees oma igapäevaste toimetuste juures.
«Mängime ühe partii malet,» tegi Strickland ettepaneku.
Millegipärast ei leidnud ma momendil sobivat vabandust, üsna tusasel ilmel järgnesin neile laua juurde, kus Stricklandil oli kombeks istuda. Strickland laskis tuua laua ja malendid. Mõlemad käitusid selliselt, nagu poleks vahepeal midagi juhtunud, mistõttu ei pidanud minagi sobivaks neisse teistmoodi suhtuda. Mrs. Stroeve jälgis mängu ükskõiksel ilmel. Ta vaikis, ent vaikinud oli ta varemgi. Jälgisin ta näoilmet, suud, et ta mõtetele kas või veidikenegi lähemale pääseda. Vaatlesin ta silmi — kas ehk ei välgata seal hirm või südametunnistusepiin. Uurisin ta laupa — kas ehk ei reeda mõni väike kurd sisemist pinget. Nägu jäi aga endiselt vaikivaks maskiks. Käed lebasid rahulikult rüpes. Teadsin, et BlancheMst võib vallanduda ka võimsat kirge. Teda kogu hingest armastavale mehele antud hoop aga rääkis äkilisest iseloomust ja suurest julmusest. Loobudes Dirki kaitsvast hoolest, mugavustest ja majanduslikust kindlustatusest, läks ta vastu riskantsele armuseiklusele. Tema otsust seikluste ja vaevarikka elu kasuks ei osanud ma kuidagimoodi seletada, eriti kui meenutada seda hoolt ja armastust, millega Blanche oma majapidamisse oli suhtunud. Ilmselt oli see naine väga komplitseeritud kuju, mõned karakteri ilmingud aga lausa vapustavas vastuolus tema tagasihoidliku välimusega.
Olin ootamatust kohtumisest erutatud. Olgugi et püüdsin ennast keskendada mängule, olid mu meeled ja mõtted pidevalt ametis hoopis teiste probleemidega. Püüdsin Stricklandi kõigest väest võita, sest ta kuulus niisuguste mängijale hulka, kes endast viletsamaid mängijaid ei salli. Pöörane juubeldamine oma võidu üle aga tegi kaotuse veelgi raskemaks. Samal ajal suhtus Strickland omaenda kaotusse piiritu huumoriga. Kaotajana sümpaatne, kuid võitjana ebameeldiv. Need, kes leiavad, et initmese

tegelik olemus tuleb kõige reljeefsemalt esile mängupartiis, võivad siit teha üsna kaugeleulatuvaid järeldusi.
Kui partii läbi sai, viipasin ettekandjale, maksin arve ja lahkusin. Midagi märkimisväärset ei toimunud. Ei pudenenud ühtegi sõna, mis mu mõtetele oleks tööd andnud, ning ükskõik, missugust oletust ma ka ei püstitanud, miski ei kinnitanud seda. Ma ei teadnud, mida arvata. Ja mulle jäi täielikuks mõistatuseks, kuidas nad oma elu seadsid. Oleksin ei tea mis andnud, kui oleksin saanud nähtamatuna ateljees olla ja nende juttu pealt kuulata. Edasisteks oletusteks puudus väikseimgi pidepunkt.

XXXIII

Möödus kaks või kolm päeva, kui Dirk minu poole ilmus. «Kuulsin, et olid Blanche'i näinud,» lausus ta. «Kust sina seda tead?»
«üks tuttav rääkis, kes oli sind nendega koos kohvikus näinud. Miks sa mulle sellest ei rääkinud?» «Mõtlesin, et rikun sellega ainult sinu tuju.»
«Noh, ja mis siis! Sa ju tead, et mind huvitab iga väiksemgi pisiasi temast.»
Seadsin ennast valmis vastama. «On ta muutunud?» küsis Dirk. «Mitte põrmugi.» «On ta õnnelik?»
«Kust võin mina seda teada! Istusime kohvikus ja mängisime Charlesiga malet. Me ei vahetanud teineteisega peaaegu ühtegi sõna.»
«Aga kas sa ta näoilmest ei saanud midagi välja lugeda?»

Raputasin pead. Olin sunnitud kordama, et ükski sõna ega*žest ei reetnud Blanche'i tegelikke tundeid. Dirkile oli ju väga hästi teada, kui suurepäraselt Blanche ennast valitseda oskab. Ta muljus närviliselt käsi.
«Mul on tõsine hirm. Tunnen, et peab juhtuma midagi hirmsat ja kohutavat, ja mul pole võimu seda ära hoida.»
«Mis siis nimelt?» pärisin omakorda.
111
«Ei oska isegi öelda,» oigas Dirk pead käte vahel hoides. «Aiman kohutavat katastroofi.»
Stroeve ärritus küll alati kergesti, kuid seekord ei suutnud ta ennast sugugi vaos hoida ja tsipakenegi kainelt mõtelda. Oli küllaltki tõenäoline, et Blanche ei suuda elule Stricklandiga kuigi kaua vastu panna. Ent inimene peab selle supi ise ära sööma, mis ta endale keetnud on, ütleb vanasõna, kuigi sellele tahaks vastu vaielda. Sageli püüavad inimesed just nagu meelega endale õnnetust kaela tuua, mis vaid mõne õnneliku juhuse läbi tulemata jääb. Kui Blanche oleks Stricklandiga tülli läinud, tulnuks tal ainult tema juurest ära tulla, sest Dirk ootas teda kannatlikult, iga hetk valmis unustama ja andestama. Tõtt öelda ei tundnud ma Blanche'i vastu mingit sümpaatiat.
«Sa ei või sellest aru saada, sina ju teda ei armasta.»
«Aga kust sa võtad, et ta on õnnetu? Niipalju kui teada, elavad nad rõõmsalt nagu turteltuvid.»
Stroeve seiras mind meeleheitlikul pilgul.
«Sinul on muidugi üks kama kõik, kuid minu jaoks on see väga tõsine, kohutavalt tõsine probleem.»
Mul hakkas süda valutama, et talle nii julmalt ja hoolimatult ütlesin.
«Mul on sulle üks palve,» sõnas Dirk.
«Ja see on, palun.»
«Kas sa ei kirjutaks Blanche'ile minu nimel?»
«Miks sa seda ise ei taha teha?»
«Olen talle kirjutanud mitmel korral. Aga ta ei vasta. Kahtlen, kas ta mu kirju üldse loeb.»
«Aga sa jätad kahe silma vahele naiste uudishimu. Kas siis tema suudab sellest üle olla?»
«Arvan, et küll. Sest kirjad tulevad ju minult.»
Vaatasin Dirkile otsa. Ta langetas pilgu. Nende sõnade taga oli kohutav enesealandamine. Stroeve teadis väga hästi, et Blanche ei vaevu ta kirju avama, sest et ta oma mehest põrmugi ei hoolinud.
«Arvad sa tõesti, et ta sinu juurde kunagi tagasi tuleb?» küsisin uuesti.
«Tahan, et ta teaks, kui tal elus kunagi väga raske on, võib ta loota minu abile.»
Võtsin paberilehe.
«Ütle siis täpsemalt, mida ma pean kirja panema.»
Ja ma kirjutasin:
112
«Kallis mrs. Stroeve,
Dirk palus mind Teile edasi öelda, et ta on tänumeeles valmis Teile oma abi pakkuma, kui Teil seda kunagi tarvis peaks minema. Ta ei kanna Teie vastu vähimatki vihavaenu. Tema tunded Teie vastu on endised. Vajaduse korral leiate ta järgmisel aadressil.»

XXXIV

Kuigi olin Stroeve'iga ühesugusel arvamusel, et Blanche'i ja Stricklandi kooselu heaga ei lõpe, ei osanud ma eales aimata siiski nii traagilist lõppu. Saabus suvi, lämbe ja leitsakune, ja isegi ööd ei toonud leevendust üleskruvitud närvidele. Soojusest kuumenenud tänavad õhkusid tagasi päevast päikeselõõska ning jalakäijad vedasid loiult järel rampväsinud jalgu.

Stricklandi polnud ma mitu nädalat näinud. Isiklike asjadega oli niivõrd palju tegemist, et polnud aegagi temale mõelda. Oma alaliste hädal-damistega oli Dirk mind ära tüüdanud, ja ma püüdsin teda vältida. Kogu lugu oli võrdlemisi räpane ning mul polnud mingisugust tahtmist ennast rohkem sellesse segada.
See oli ühel hommikul, kui parajasti tööd tegin. Istusin kirjutuslaua taga, pidžaama seljas. Mu mõtted uitasid Inglismaa päikesepaistelistel ja meretuulistel randadel. Otse mu kõrval laual seisis tühjaks joodud kohvikann, majahoidja oli toonud mulle mu igapäevase cafe au lalt ja croissanfi, osa sellest oli järel, kuna isu enam polnud. Kuulsin majahoidjat vannivett välja laskmas. Äkki tinises uksekell ja ma saatsin ta avama. Sealsamas kuulsin Stroe-ve'i minu järele parimas. Hüüdsin talle laua tagant: «Tule sisse!» Dirk tormas tuppa ning jäi kirjutuslaua kõrvale seisma.
«Ta tegi endale lõpu peale,» lausus Dirk kähiseval häälel.
«Kes tegi endale lõpu peale?» küsisin ehmunult. Dirki huuled vormisid küll sõnu, kuid minuni ei kandunud ühtegi heli. Ta vatras, otsekui oleks ta aru kaotanud. Mu süda
1 Piimaga kohv. (Pr. k.)
2 Sarvesai. (Pr. k.)

hakkas kloppima ja ägestusin, enesele teadmata miks.
«Jumalapärast, võta ennast kokku! Räägi, mis siis lõpuks on juhtunud?» küsisin ma.
Dirk tegi käega meeleheitliku liigutuse, kuid sõnad jäid kurku kinni. Ta oli otsekui kõnevõime kaotanud. Enesele aru andmata haarasin Dirkil õlgadest kinni ja sakutasin teda parasjagu. Kui seda praegu meenutan, tunnen tõsist tuska, et tookord ennast nii rumalalt üleval pidasin. Ilm-selt olid uneta ööd mu enesevalitsuse röövinud.
«Las ma parem istun,» sai ta viimaks sõna suust.
Valasin klaasi «St. Galmier'» veini ja pakkusin talle juua. Mul tuli see aga talle hoopis suhu valada, nagu olnuks ta sülelaps. Dirk neelatas ja paar veinipiiska sattusid särgiesisele.
«Kes siis endale lõpu peale tegi?»
Ma ei mõista, miks ma seda küsisin, sest ma ju teadsin, keda Dirk oli mõelnud. Dirk püüdis ennast koguda.
«Eelmisel õhtul nad tülitsesid. Strickland läks Blanche'i juurest ära.»
«On Blanche surnud?»
«Ei. Ta viidi haiglasse.»
«Mida sa siin siis targutad?» hüüdsin närviliselt. «Saju rääkisid, et ta on enesele lõpu teinud!»
«Ära ole ometi nii kuri! Kui sa minuga niimoodi räägid, ei saa ma sulle midagi ära seletada.»
Pigistasin käed rusikasse ja püüdsin ennast kõigest väest vaos hoida. Isegi naeratuse manasin näole.
«Vabanda! Ma ei sega enam vahele. Alusta rahulikult otsast peale.»
Dirki sinistes! silmadest vaatas vastu meeletu hirm, mida prilliklaasid veelgi suurendada aitasid.
«Kui majahoidja läks täna hommikul kirja viima, ei vastanud helistamisele keegi. Seestpoolt kostis oigamist. Uks oli lahti ja ta astus sisse. Blanche lebas voodil ja nägi kohutav välja. Laual seisis oblikhappe pudel.»
Stroeve peitis näo kätesse ja hakkas soiguma, end ühelt küljelt teisele kõigutades.
«Oli ta teadvusel?»
«Oli küll. Kui sa vaid oleksid näinud, kuidas ta piinles! Ma ei suuda seda enam taluda. Ei suuda!»
Dirki viimased sõnad paisusid karjeks.
«Mis, kuradipärast, sina oigad ja ägad! Tema peab kannatama.»

«Kuidas sa ometi võid nii südametu olla!»

«Ja mis edasi sai?»
«Esmalt kutsuti arst, siis saadeti minu järele ja informeeriti politseid. Olin majahoidjale juba mitu aega tagasi paarkümmend franki andnud, et kui midagi juhtub, mulle sellest teatataks.»
Dirk pidas väikese vahe, ja ma mõistsin, et tal on raske oma juttu jätkata.
«Kui pärale jõudsin, keeldus ta minuga rääkimast. Palus mul hoopis ära minna. Kinnitasin veel kord, et olen talle kõik andestanud, ent ta ei teinud kuulmagi. Hakkas hoopis pead vastu seina taguma ning arst pidas paremaks mind minema saata. Blanche aga kordas järelejät-matult: «Ütelge, et ta ära läheks!» Läksingi ja jäin ateljeeruumi ootama. Saabus Punase Risti auto ning Blanche pandi kanderaamile, mul aga kästi kööki minna, et ta mind ei märkaks.»
Sel ajal kui endale riided selga tõmbasin — Dirk käis mulle kogu aeg peale, et temaga koos haiglasse läheksin —, jutustas Stroeve, et tal õnnestus Blanche'i üksik-palatisse paigutada, suurest haiglasaginast eemale. Teel seletas ta lähemalt, miks ta minu abi vajab. Juhul kui Blanche teda ikka veel näha ei taha, nõustub ta ehk rääkima minuga. Dirk palus mind Blanche'ile kinnitada, et ta teda ikka veel armastab, teda milleski ei süüdista ega talle vähimaidki tingimusi ei sea. Ta ainult põleb soovist Blanche'i aidata. Ka ei sunni ta teda enda juurde tagasi tulema. Blanche on täiesti vaba.
Kui haigla juurde jõudsime, tuli mul paljalt selle sünge ja troostitu hoone nägemisest rusuv tunne peale. Pärast lõputut küsitlemist ja ekslemist kõledates koridorides ning jooksmist treppidest üles ja alla, saime viimaks BlancheM raviarsti kätte, kes teatas, et haige on momendil liiga nõrk kedagi vastu võtma. See oli valges kitlis, habemega mees, üsna asjaliku käitumisega. Tema jaoks oli see üsna sageli esinev juhtum, omaksed aga pealetükkivad usutlejad, keda.tuli rangelt kohelda. Ja tõepoolest, mis oli selles nii ebatavalist — oma kallimaga tülli läinud hüsteeriline naine, kes on võtnud mürki. Niisuguseid juhtumeid esines tihtipeale. Esiotsa mõtles ta arvatavasti, et Dirk on selle õnnetuse põhjus, ja käitus temaga üsna järsult. Ent kui olin seletanud, et Dirk on patsiendi abikaasa ja valmis kõike andestama, muutis doktor oma käitumismaneeri

korrapealt ning jäi talle uudishimulikul pilgul otsa vaatama. Hetkeks vilksatas seal naerusäde — oli ju Stroeve petetud abikaasa musterkuju. Doktor kehitas kergelt õlgu.
«Otsest hädaohtu praegu enam pole,» vastas arst meie pärimiste peale. «Pole veel teada, palju ta hapet üldse võttis. Võib-olla pääseb ainult ehmatusega. Et naised õnnetu armastuse pärast ennast mürgitavad, on üsna tavaline nähtus, ent enamasti kannavad nad hoolt, et teol tõsiseid tagajärgi ei oleks. Põhiliselt on see vaid poos, et oma armastatut veidi hirmutada ja haletsema panna.»
Vastusest õhkus varjamatut põlgust. Oli ilmne, et tema jaoks oli Blanche Stroeve ainult järjekordne juhtum, mis tuli jooksval aastal Pariisis asetleidnud enesetapmis-katsete statistilistes andmetes ära märkida. Doktoril oli kiire, ta ei saanud meile rohkem oma aega raisata. Järgmisel päeval lubas ta Dirki teatud kellaajal Blanche'i juurde, juhul kui haige ennast paremini tunneb.

XXXV

Kuidas see päev üle sai elatud, ei tea isegi. Stroeve'i omapead jätta ei saanud, seepärast tegin mis suutsin, et ta mõtteid äsjastest sündmustest eemale peletada. Viisin ta Louvre'i; Dirki pilk libises küll ühelt pildilt teisele, ent tegelikult oli ta oma mõtetega Blanche'i juures. Sundisin teda sööma, pärast seda aga pikali heitma, kuid mis tulemata jäi, oli uni. Tegin talle ettepaneku päeva-paar minu juures elada, millega ta meelsasti soostus. Surusin talle pihku juturaamatu, ent pärast lehitsemist heitis ta selle kõrvale, mõtted kusagil kaugel uitamas. Õhtul mängisime piketti, kusjuures Dirk võttis ennast kokku ning püüdis igati mulle vääriline

vastane olla, et mu pingutusi kas või minimaalseltki hüvitada. Kogu lugu lõppes sellega, et andsin talle unerohtu, ning Dirki üle võttis võimust rahutu uni.
Kui järgmisel korral haiglasse läksime, tuli meile vastu halastajaõde. Tema sõnade järgi oli patsiendil veidi parem ning ta läks küsima, kas Blanche soovib oma meest
116

näha. Ukse tagant kostis hääli, ja peagi oli õde koridoris tagasi teatega, et haige ei soovi näha kedagi, ükskõik kes see ka poleks. Palusime: Blanche'ile edasi öelda, et juhul kui ta ei soovi rääkida Dirkiga, on ta ehk nõus ära kuulama mind, ent vastus oli samuti eitav. Dirkil hakkasid huuled värisema.
«Ma ei tohi teda rohkem tülitada,» lausus õde. «Ta on veel nõrk. Võib-olla mõtleb ta päeva-paari pärast ümber.»
«Ehk tahab ta minu asemel näha hoopis kedagi teist?» küsis Dirk vaikselt, peaaegu sosinal.
«Haige soov on, et teda rahule jäetaks.»
Dirki ked hakkasid imelikult tõmblema, otsekui poleks nad tema keha külge kuulunud.
«Öelge talle, palun, edasi, et kui ta tahab kellegi teisega rääkida, võin selle inimese siia kutsuda. Peaasi, et see mu naisele ainult rõõmu valmistaks.»
Õde, kes oli haiglas igasuguse häda ja viletsusega silm silma vastu seisnud, heitis Dirkile lahke ja sõbraliku pilgu: ta nägi enda ees tükikest puhast, patust puudutamata maailma.
«Ütlen talle seda hiljem, kui ta rahunenud on.»
Põledes' soovist Blanche'i aidata, palus Dirk anda see sõnum edasi otsekohe.
«See sõnum võib-olla rõõmustab teda. Anun teid, tehke seda kohe!»
Kaastundlik naeratus huulil, läks õde palatisse tagasi. Esmalt kuuldus vaikne ja madal hääl, seejärel teine, mulle täiesti tundmatu, mis hüüdis: «Ei! Ei! Ei!»
Õde tuli taas meie juurde ja raputas pead.
«Oli see tõesti Blanche Stroeve, kes seal niimoodi karjus?» küsisin ma. «See hääl tundus täiesti võõras.»
«Ilmselt on hape häälepaeltele viga teinud.»
Dirk laskis kuuldavale ahastava oige. Tahtsin õega nelja silma all veidi juttu ajada ja palusin Dirki mind all ukse juures oodata. Midagi pärimata eemaldus ta vaikselt, sarnanedes väikese sõnakuuleliku lapsega.
«On mrs. Stroeve teile rääkinud, miks ta seda tegi?» küsisin ma.
«Ei. Ta ei taha rääkida. Lamab liikumatult seljal tundide kaupa.-Pisarad aga aina voolavad. Padi on läbimärg. Neid taskurätiga ära pühkida ta ei suuda, pole jõudu, ja nii voolavadki pisarad mööda põski alla padjale.»
Mu südant läbis terav valusööst. Sel hetkel olin valmis
117
Stricklandi tapma. Õega hüvasti jättes tundsin, et, mu hääl värises.
Dirk ootas mind trepil. Ta ei näinud enda ümber midagi ega märganud mind enne, kui olin teda käisest puudutanud. Sammusime vaikides edasi. Arutlesin endamisi, mis oli küll seda vaest olevust sundinud astuma nii kohutavat sammu. Eeldasin, et Strickland oli juhtunuga kursis, sest kindlasti käidi teda politseist küsitlemas. Kus ta momendil elas, ma ei teadnud. Võimalik, et ta läks oma armetusse pööningukambrisse tagasi. Imestust äratas ainult see, et Blanche ei tahtnud teda näha. Aga võib-olla teadis ta juba ette ära, et Stricklandi kutsumisel pole mõtet: ta poleks nagunii tulnud. Kuristik, mille sügavustesse Blanche ilmselt oli vaadanud, pidi olema kohutavalt julm ja halastamatu, et ta pidas paremaks eluga hüvasti jätta.

XXXVI

Järgmine nädal oli kohutav. Stroeve käis kaks korda päevas haiglas naise tervise järele parimas, kes endiselt keeldus teda vastu võtmast. Algul tuli ta sealt tagasi

suhteliselt reipana ja rahulikuna, sest asi näis pöörduvat paremuse poole, seejärel aga täielikus meeleheites, sest tekkinud komplikatsioonid, mida arst kogu aegoli kartnud, ei andnud enam lootust paranemiseks. Õde tundis Dirki piinadele küll südamest kaasa, ent trööstida polnud millegagi. Nii ta vaeseke seal lebas — asendit muutmata ja soovimata kedagi näha, silmad ühte punkti suunatud, nagu seisnuks ta silmitsi vikatimehe endaga. Kõik oli ainult päeva või paari küsimus. Ja kui Dirk ühel hilis- õhtul minu ukse taga helistas, teadsin küsimatagi, et Blanche'i enam pole. Dirk oli endast täiesti väljas. Ta tuli tuppa ja vajus raskelt diivanile, endisest liigjutukusest polnud jälgegi. Lasksin tal seal rahulikult lebada,
sest lohutussõnadel polnud mingit mõtet. Et lugemine näis liiga südametu, valisin raamatu asemel piibu ja seadsin ennast akna alla suitsetama, seniks kui Dirk
jõudu kogus.

«Sa oled minu vastu nii hea olnud,» lausus ta viimaks. «Kõik on seda olnud.»
«Ära räägi rumalusi,» olin kohmetunud.
«Kui haiglasse jõudsin, paluti mind oodata. Mulle toodi oot ja ma jäin koridori ukse taha istuma. Kui ta teadvuse kaotas, lubati mul sisse minna. Hape oli ta huuled ja lõua ära söönud. See oli kohutav, nahk, mille valevust alati imetlesin, oli põletushaavu täis. Blanche kustus vaikselt, ma ei märganud seda enne, kui õde mulle seda ütles.»
Dirk oli liiga väsinud, et nutta. Ta jäi selili lebama, keha lõtv ja jõuetu, nagu poleks seal enam jõu raasugi. Peagi vajus ta raskesse unne. See oli esimene sügav uni terve, nädala jooksul. Loodus, sageli julm ja õel, võib mõnikord ka halastada. Seadsin talle teki peale ja kustutasin tule. Kui hommikul silmad lahti tegin, Dirk veel magas. Kuldraamidega prillid ninal, lamas ta samas asendis, nagu pikali oli heitnud.

XXXVII

Kulus tükk aega, enne kui Blanche'i matmiseks loa saime, sest ebatavaline surm tõi endaga kaasa tohutu palju asjaõiendusi ja tüütut formaalsust. Matjaid oli ainult kaks: Dirk ja mina. Matusepaigale astusid hobused sammu, tagasi sõitsime aga traavi. See on pöörane, kuidas kutsar hobuseidaga kihutas, see oli otsekui surnust vabanemine tühise õlakehitusega. Aeg-ajalt nägime enda ees kiiklevat surnuvankrit, millest meie kutsar sammugi maha ei tahtnud jääda. Ent tõtt öelda igatsesin ka mina seda sünget lugu kiiremini unustada. Kurvad sündmused, mis mind tegelikult ei puudutanud, hakkasid viimaks ära väsitama. Ja sisendades endale, et seda kõike teen ma ainult Dirki. pärast, juhtisin jutu sootuks teistele radadele.
«Kõige õigem oleks kusagile ära sõita,» laususin ma. «Pariisi jäämisel pole mingit mõtet.»
Dirk ei kostnud selle peale midagi, mina aga jätkasin halastamatult.
«Oled sa lähema tuleviku suhtes mingeid plaane pidanud?»

«Ei.»
«Peaksid ennast kokku võtma- ja argiellu uuesti sisse, elama. Miks mitte sõita Itaaliasse ja hakata taas tööle?,»
Dirk vaikis endiselt. Olukorra päästis kutsar. Ohje lõdvale lastes kummardus ta alla ja lausus midagi, millest mul hoobil ei õnnestunud aru saada. Ma pistsin pea aknast välja, kutsar päris, kus me maha tahame minna. Palusin tal viivuks oodata.
«Sööme ühe kerge eine,» tegin Dirkile ettepaneku, «ütlen kutsarile, et ta laseks meid maha Pigalle'i platsil.»
«Ma hea meelega ei tuleks. Tahan minna ateljeesse.» Jäin kõhklema.
«Sewid- sa, et tuleksin sinuga kaasa?» küsisin siis. «Parema meelega läheksin sinna üksi.»
«Olgu pealegi.»

Andsin kutsarile täpsed juhtnöörid ja jätkasime sõitu jällegi vaikides. Dirk polnud käinud ateljees tollest saatuslikust hommikust saadik, kui Blanche haiglasse viidi. Tema soovist üksi olla ainult rõõmu tundes saatsin Dirki ateljee ukseni ja soovisin talle kergendustundega hüvasti. Milline nauding oli tunda Pariisi tänavate hõngu ja olla keset siia-sinna tõtlevaid inimesi! Oli kirgas päikesepaisteline päev ja ma tundsin endas taas tärkavat elurõõmu. Sinna polnud midagi parata — Stroeve ja tema hädad lihtsalt lendasid peast. Tahtsin elust rõõmu tunda.

XXXVIII

Möödus ligikaudu nädal, enne kui Dirkiga uuesti kohtusin. Ta tuli ühel õhtul seitsme paiku ja kutsus mind välja sööma. Ta riietus rõhutas sügavat leina — kõvakübarale oli kinnitatud must lai lint. Isegi taskurätti ääristas must
rant. Riietusmaneeri järgi otsustades oli ta kaotanud ühel hoobil kõik maa peal elavad sugulased, naisepoolsed vana-onud kaasa arvatud. Tüse keha ja punased punnis põsed moodustasid veidra kontrasti rõhutatult sünge leinariietusega. Milline julm paradoks, et Dirki siiral leinal lasus nii tugev naeruväärsuse pitser.

120

Ta kuulutas, et on otsustanud ära sõita, mitte küll Itaaliasse, nagu mina olin soovitanud, vaid hoopis Hollandisse.

«Asun teele juba homme. Näen sind praegu arvatavasti viimast korda.»

Püüdsin küll vastu rääkida, kuid Dirk reageeris sellele virila naeratusega.

«Ma pole kodus käinud oma viis aastat. Mälus hakkab kõik juba tuhmuma. Olen sealt nii kaua eemal olnud, et üksnes sinnasoidu mõte ajas kõhedustunde peale. Ent nüüd olen lõplikult äratundmisele jõudnud, et kodu on mu viimane pelgupaik.»

Kurb ning masendatud, uitlesid ta mõtted ringiratast, kuni jõudsid lõpuks hella ning armastava ema juurde. Palju aastaid oli Dirk teiste pilamist kannatanud, ent nüüd said ta jõuvarud otsa. Blanche'i reeturlik samm riisus Dirkilt paindliku meele ja mõtte, mis teda seni alati nii hästi aidanud oli. Dirk Stroeve polnud enam suuteline naerma koos nendega, kes tema üle nalja heitsid. Tema enam nende hulka ei kuulunud. Ta jutustas oma lapsepõlvest puhtusest säravas kivimajas ning ema kirglikust korraarmastusest. Köök lausa säras ja hiilgas. Iga asi oli oma kohale asetatud ning kusagil polnud tolmukübetki. Puhtus oli saanud eesmärgiks omaette. Nägin enda ees väikesekasvulist, punakate põskedega vanaldast naist, kes iga päev hommikust õhtuni, aastast aastasse, aina pühkis ja pesi, koristas ja kraamis, et ainult kodu korralik välja näeks. Dirki isa oli eluaegsest töö-rühmamisest pahklike kätega ausameelne ja sõnaaher kuivetu mees, kes armastas õhtuti ajalehti valju häälega ette lugeda, naispere aga — naine ja tütar (praegu kalalaeva kapteni proua) lasksid samal ajal näppudel käia, et aega mitte asjata raisku lasta minna. Selles väikeses, tsivilisatsiooni hüvedest eemal asuvas linnas ei juhtunud kunagi midagi; ning aasta järgnes aastale, kuni saabus surm otsekui sõber ja saatis puhkusele need, kes eluaegsest Jöörühmamisest jõuetuks olid jäänud.

«Isa tahtis ka mind panna puusepa-ametit õppima. Seda ametit on meil peetud viis põlve järjest, see on läinud edasi isadelt poegadele. Võib-olla kogu elutarkus selles peitubki, et käia oma isa jälgedes, heitmata pilku ei paremale ega vasakule. Väikese poisina lubasin võtta endale naiseks hobuserakmetegija tütre — nad olid meie

121

naabrid. Tüdrukul olid sinised silmad ja linakarva patsid. Meil oleks võinud olla puhtusest särav kodu, poeg aga oleks jätkanud isade tööd.»

Stroeve ohkas ning jäi mõttesse. Oma vaimusilmas nägi ta pilte, mis tegelikult oleksid võinud olla, ainult et ta oli sellest perekonnaidüllist omaenda soovil loobunud, ja nukker valu asus ta südamesse.

«Maailm on julm ja õel. Mistarvis elame, kuhu läheme, ei oska vist keegi öelda. Inimene ei tohi nuriseda. Ka rahus peitub oma ilu. Elu tuleb elada vaikselt ja märkamatult, et isegi saatusele see silma ei hakka. Armastust peame otsima lihtsate harimatute inimeste juures. Nende teadmatus seisab meie teadmistest kõrgemal. Saatkem oma elu vaikselt ja vaguralt oma toanurgas mööda ja olgem, lahked ja kannatlikud nagu nemad. Selles kogu elutarkus peitubki.»
Võtsin seda kui haige hinge pihtimust, ent südames olin sellise allavandumise vastu. Ma ei hakanud talle seda ütlema.
«Aga kuidas see juhtus, et sa kunstnikuks hakkasid?» küsisin ma.
Dirk kehitas õlgu.
«Vist leiti joonistamises mõningasi eeldusi olevat. Koolis sain joonistamise eest isegi auhindu. Ema oli minu ande üle väga uhke ja kinkis mulle akvarellikarbi. Ta näitas mu visandeid kirikuõpetajale, arsti- ja kohtuniku-härrale. Ja nii võetigi nõuks mind Amsterdami joonista-miskooli eksamitele saata, kuhu ma sisse sain. Kuidas mu vaene ema selle üle rõõmustas! Ja kui mul kodunt lahkuda tuli, oli ta küll kurbusest nõrkemas, ent oskas seda mehiselt varjata. Pojast saab kunstnik — juubeldas ta. Selleks et mulle Amsterdami elatisraha saata, hoidsid nad kokku iga viimast kui penni. Kui mu töö esimest korda näitusele välja pandi, sõitis linna terve pere: isa, ema ja õde. Ema vaatas mu pilti ja pisarad voolasid mööda ta põski alla.» Dirki heasüdamlikud silmad hakkasid läikima. «Meie vanas majas pole praegu ühtegi seina, kus ei ripuks minu pilt kaunis kuldraamis.»
Dirki näost vaatas vastu pühalik rahulolu. Mu silme eest möödusid staatilised stseenid — idüllilised pildikesed talupoegade, küpressi- ja oliivisaludega. Oma silmatorkavates raamides sobisid nad vaevalt katma lihtsa majakese seinu.
122
«Mind kunstnikuks koolitades arvas see lahke süda tegevat mulle heateo, kuid võib-olla olnuks sootuks parem, kui oleksin toiminud oma isa tahte järgi ja hakanud ausaks puusepaks nagu tema.»
«Aga nüüd, kus sa kunstivõlusid lähedalt tunda oled saanud, oleksid sa suuteline otsustama millegi muu kasuks? Suudaksid sa loobuda rahuldustundest, mida kunst sulle on andnud?»
«Kunst on minu jaoks kõige püham ja üllam asi maailmas,» vastas Dirk pärast hetkelist pausi.
Ta jäi mulle mõtlikult otsa vaatama, kõhkles viivuks ja lõpuks lausus:
«Kas sa ka tead, et käisin Stricklandi juures?»
«Sina?!»
Oli see vast üllatus! Arvasin, et ta ei või tema varjugi näha. Stroeve'i näolt libises üle kerge naeratus.
«Sa ju räägid alati, et mul puudub eneseuhkus.»
«Mida sa sellega öelda tahad?»
Ja ta jutustas eriskummalise loo.

XXXIX

Pärast vaese Blanche'i muldasängitamist saatsin Dirki ateljeeni ja läksin oma teed. Dirk astus raskel südamel trepist üles. Mingi ebamäärane jõud otse sundis teda minema ateljeesse; see oli enesepiinamise varjatud vorm, ehkki ta samal ajal seda valu kartis, mis teda ees ootas. Suure vaevaga vedas ta ennast trepist üles. Jalad ei tahtnud kuidagi sõna kuulda. Tükk aega seisis ta ukse taga ja kogus julgust, enne kui söandas lingile vajutada. Ta enesetunne oli pööraselt vilets. Tal tekkis vastupandamatu soov trepist alla tormata ja mind kaasa kutsuda, sest 4a ei saanud lahti tundest, et ateljees on keegi. Dirkile meenus, kui sageli oli ta sealsamas ukse taga seisatanud ja hinge tõmmanud — ateljeesse viis järsk trepp —, ent peatsest

jällenägemisrõõmust kadus südamekloppimine kus seda ja teist. Blanche'i läheduses viibimine oli tema jaoks suur õnn, mis ei kaotanud oma sära iial. Kui Dirk oli kodunt ära kas või pool tundi, igatses

ta oma naise järele, nagu poleks näinud teda terve kuu. Äkki polegi Blanche surnud, käis tal peast läbi. See, mis juhtus, võis olla ainult unenägu, lummav unenägu. Tarvitseb ainult lukuaugus võtit keerata ja uks avada, kui ta näeb taas enda ees laua kohale kummarduvat graatsilist kuju — täpipealt Chardini «Benedicited», jumaliku naise etalooni. Kärmesti pistis ta käe taskusse võtme järele, avas ukse ja astus sisse.

Kõikjal valitses piinlik kord ja puhtus. Naise korraarmastus oli üks neid jooni, millest Dirk alati lugu oli pidanud. Juba lapseeast peale tundis Dirk puhtusest ja korrast seletamatut rõõmu. Ja kui talle silma hakkas, et ka Blanche iga väiksema kui asja selleks ettenähtud paigale tagasi paneb, asus ta südamesse soe ning tänulik tunne. Magamistoast jäi mulje, nagu oleks ta' seal äsja olnud — harjad olid tualettlaual oma kohale pandud, kamm korralikult nende vahel. Kellegi käed olid silunud voodit, kus Blanche oli veetnud oma viimase öö, öösärk oli väikses tikitud taskus ning lebas padjal. Otse võimatu oli uskuda, et Blanche nendesse ruumidesse enam iialgi tagasi ei tule.

Magamistoast suundus Dirk kööki janu kustutama. Ka siin valitses puhtus ja kord. Nõuderestil seisid hoolikalt puhtaks pestud taldrikud, mida Blanche oli kasutanud lõunalauas tol õhtul, kui nad Stricklandiga tülli olid läinud. Noad, kahvlid korralikult sahtlis. Järelejäänud juust oli klaaspurgi all, leib plekk-karbis. Turul armastas Blanche käia iga päev, ostes ainult selleks päevaks vajalikku kaupa, nii ei jäänud järgmiseks päevaks midagi järele. Politsei küsitlustest järeldus, et Strickland lahkus ateljeest otsekohe pärast lõunasööki. Et Blanche oli enne otsustavat sammu veel nõud puhtaks pesnud, ajas Dirkile hirmujudinad peale. See tõendas veel kord, kui läbimõeldult Blanche oli tegutsenud. Tema enesevalitsus rabas. Dirki rebestas terav valuhoog, põlved muutusid nõrgaks ja ta pidi peaaegu kukkuma. Mingil moel komberdas ta magamistuppa ja viskus voodile: «Blanche, mu Blanche!» ahastas ta.

Üksnes Blanche'i piinadele mõtlemine oli kohutav. Vaimusilmas nägi Dirk selgesti Blanche'i nende imetillukeses köögis askeldamas — klaase, taldrikuid, kahvleid ja lusikaid pesemas, nuge läikima hõõrumas ning iga asja hoolikalt oma kohale panemas; kraanikaussi küürimas,

köögirätikut — vana ja kulunud halli riidetükki kuivama riputamas —, see seisis nööril veel praegugi, ning kõige lõpuks pilgul üle köögi libistamas, kas kõik ikka tehtud ja korras. Ta nägi teda kleidikäiseid alla keeramas ja põlle eest võtmas — ka see rippus ukse taga konksu otsas — ja askelduste lõpetuseks kätt oblikhappe pudeli järele sirutamas ning magamistuppa minemas.

Hingevaludest vaevatud, kargas Dirk voodist püsti ja läks ateljeesse. Tuba oli pime, päratutele akendele olid kardinad ette tõmmatud. Ühe ropsuga lükkas ta need kõrvale. Ta meel läks haledaks, sest tahes-tahtmata meenusid kunagised õnne- ja rõõmurikkad ajad. Ka ateljees oli kõik vana viisi. Strickland oli, teadagi, oma ümbruse suhtes äärmiselt ükskõikne, mistõttu ta siin midagi muutnud ei olnud. Ateljeel oli pesuehtsa boheemluse hõng man. See vastas Dirki kujutlusele ühe tõelise kunstniku ateljeest. Siin-seal seintel vanaaegne brokaat, klaveril luitunud siidriie, ühes toanurgas Milo Venuse, teises Medici Venuse koopia. Seina ääres itaalia päritoluga ilunõude kapid delfti portselaniga ja mõned bareljeefid. Kaunis kuldraamis aga koopia Velazquezi «Innocentius X-st», mille Stroeve ise oli maalinud Roomas, ja peale selle terve rodu teisi Dirki töid — kõik hinnalistes raamides ja kõige silmatorkavamas kohas. Oma maitse üle oli Dirk alati uhkust tundnud. Ateljees pidi tema arusaamist mööda valitsema romantiline hõng. Lastes pilgul üle toa käia, tundis Dirk südames otsekui noa torget ning

endale aru andmata, miks, hakkas ta nihutama paigast Louis XV stiilis lauda, mis oli väärtuslikumaid asju kogu toasisustuse hulgas. Äkki sattus ta pilk lõuendile, mis seisis näoga vastu seina. See oli tunduvalt suurem nendest, mida Dirk tavaliselt kasutas, ja ta murdis pead, kust sihuke küll sinna oli sattunud. Dirk võttis lõuendi ja kallutas seda kergelt enda poole. See oli naisakt. Et see oli Stricklandi töö, oli talle rääkimatagi selge, ja ta süda hakkas kiiresti tuksuma. Vihaselt lükkas ta lõuendi vastu seina tagasi ning arutles, miksAStrickland selle küll sinna oli jätnud. Samas libises lõuend maha ning jäi näoga vastu põrandat otse Dirki jalge ette lebama. Ent tolmusele põrandale ei saanud ta seda ometi jätta, ükskõik kelle töö see ka polnud, ja Dirk kummardus seda üles võtma. Temas tärkas uudishimu. Ta tahtis lõuendit lähemalt vaadata ja ta tõstis selle molbertile.
125
Et paremini näha, astus ta mõned sammud kaugemale.
Dirki hing jäi kurku kinni. Pilt kujutas sohval lebavat naist, kelle üks käsi toetas pead, teine aga lebas küljel, piki keha; üks põlv kergelt kõverdatud, teine jalg välja sirutatud. Poos oli klassikaline. Dirkil läks silme ees mustaks. See oli Blanche. Armukadedus, meeletu raev ja kurbus lõid temas mässama ja ta huuled tõid kuuldavale segaseid soigeid. Käsi kramplikult rusikasse pigistades vibutas ta neid nähtamatu vaenlase ees. Õhku rebestas läbilõikav karje, ja Dirk kaotas enesevalitsuse. Karikas oli pilgeni täis ja ta jõud ei suutnud enam vastu panna. Otsivalt vaatas ta pilk toas ringi, et leida, millega lõuendit tükkideks lõigata. Ent midagi sobivat ta ei märganud. Seejärel vaatas ta oma maalimiskasti, sealt polnud samuti midagi võtta; Dirk oli hullumeelsuse veerel. Äkki jäid ta silmad peatuma suurel pahtlil ja Dirk ruttas seda haarama, võidurõõmus naeratus näol. Ta keerutas pahtlit nagu pistoda ja sööstis pildi kallale.
Kui Stroeve seda lugu mulle jutustas, elas ta kõik sündmused uuesti üle ning vehkis sõjakalt lauanoaga. Tõstnud käe löögiks, laskis ta noa kolisedes põrandale kukkuda ning jäi mulle ärevil pilgul otsa vaatama. Ta jäi vait.
«Jutusta edasi!»
«Mis minuga siis juhtus, ei oska isegi seletada. Tahtsin lõuendisse just parajasti piraka augu uuristada — käsi oli löögivalmis —, kui jäin teda vaatama.»
«Keda?»
«Loomulikult pilti. See oli meistritöö. Ma lihtsalt ei saanud seda puutuda. Julgust ei jätkunud.»
Stroeve jäi uuesti vait ja jõllitas mind, suu lahti ja ümmargused sinisilmad peakoljust välja tungimas.
«See vaimustas ja kütkestas. Tundsin sügavat aukartust. Ainult üks hetk, ja ma oleksin sooritanud kuriteo. Nihutasin lõuendit veidi, et seda paremini silmitseda, ja mu kinganina riivas pahtlit. Külmajudinad käisid üle selja.»
Dirki emotsioonid nakatasid mindki. Mul tekkis kummaline tunne. Olin sattunud ootamatult maailma, kus kõigile tuttavad ja teadaolevad väärtused olid pööratud äkki pea peale. Reageerinud kõige tavalisematele asjadele ja olukordadele olid hoopis teistsugused, kui olin
126
harjunud nägema — minu jaoks oli see maailm mõistatuslik. Dirk püüdis mulle edasi anda muljet, mis tal lõuendit vaadates oli tekkinud, ent seda tuli teha aimamisi, sest Dirki sõnadel puudus igasugune seos. Selle lõuendiga oli Strickland purustanud teda aheldavad köidikud. See polnud eneseleidmine, nagu tavaliselt on kombeks rääkida, vaid hoopis midagi uut, võimsat, seninähtamatut. See polnud ainult julge ja lihtsustatud vorm, mis nii ilmekalt ja omapäraselt aitas avada tema kunstnikuisiksuse, ja ka mitte maalimismaneer — figuur oli edasi antud erakordse sensuaalsusega, olles otsekui ime sünnitis, ja see polnud ka mitte kujutatava materiaalsus —· keha raskus oli lausa reaalselt tajutav; see oli hoopis mingi eriline

vaimsus, rahutu ja uudne, mis viis vaataja mõttelennu uitama senitundmatutele radadele, kus ainsaks valguseallikaks keset pilkast pimedust on igavesed tähed ja kus vastuvõtlik inimloomus asub arglikult mõistatama uusi müstilisi nähtusi.
Kaldusin retoorikasse, ilmselt Stroeve'i mõjul. (Kas te pole märganud, et ärritatud olekus väljendub inimene sageli nagu mõni romaanikangelane?) Dirk püüdis kirjeldada tundeid, mida ta varem polnud läbi elanud, ega osanud neid kuidagi igapäevasesse kõnepruuki panna. Oskamata oma mõtteid sõnadesse vormida, kalduski ta müstikasse. Üks asi sai aga mulle selgeks: ilumõiste tegelikku olemust tajumata kasutavad inimesed seda oma kõnepruugis kergekäeliselt ja läbimõtlematult, mistõttu ilu-mõiste ise, millele on külge kleebitud sadakond triviaalset sõna, on kaotanud oma esialgse väärtuse. Nii nimetavad inimesed ilusaks kleiti, koera, vaimuliku jutlust. Kui aga tuleb silm-silma vastu seista tegeliku ilu endaga, ei suuda nad seda ära tunda. Võltspaatos, millega alateadlikult ehitakse oma õblukesi mõtteid, on nüristanud nende vastuvõtlikkuse. Nad meenutavad šarlatane, kes teesklevad vaimsust, mida neis mõnikord on olnud, kuritarvitavad oma vaimujõudu ja kaotavad selle. Kuid Stroeve — see igavene narr«ja veidrik —, mõistis ja armastas ilu niisama ausalt ja siiralt, kui oli aus ja siiras ta enda kristallpuhas hing. Kunst oli tema jaoks sama, mis usklikule jumal, ja kui ta seda ära tundis, täitis ta hinge sügav aukartus.
«Mida sa Stricklandile ütlesid, kui sa tema juurde läksid?»
«Kutsusin teda Hollandisse kaasa.»

Olin keeletu ning jäin Stroeve'ile totral pilgul otsa vaatama.
«Armastasime ju mõlemad Blanche'i. Meie majas oleks leidunud ruumi ka tema jaoks. Arvasin, et lihtsate ja heade inimeste lähedus mõjub hästi ka Stricklandile. Mõtlesin, et ta võib nendelt mõndagi kasulikku õppida.»
«Ja mida tema selle peale vastas?»
«Naeris ja pidas mind arvatavasti tobukeseks, ütles, et tal on targematki teha.»
Oleksin tahtnud, et Strickland oleks oma keeldumise veidi teistsugusesse vormi valanud.
«Blanche'i pildi andis ta mulle.»
Imestasin, miks ta seda küll tegi, kuid ma ei avaldanud oma arvamust, ja mõnda aega me vaikisime.
«Mida sa oma asjadega ette võtsid?» küsisin lõpuks.
«Tõin ateljeesse juudi kaupmehe, kes pakkus mulle kogu kraami eest ümmarguse summa. Ainult pildid otsustasin koju kaasa võtta. Peale nende jäid mulle veel mõned raamatud ja kohver riietega.»
«Teed õigesti, et sõidad koju,» kostsin mina.
Minu arvates oli kodu ainuke, mis teda traagilisest minevikust päästa suutis. Aeg aitab südamevalul, mis hetkel nii ületamatu näib, pikkamööda tuhmuda, kuni lõpuks unustusehõlmas võtab inimene endale uue koorma kanda. Dirk oli veel küllalt noor, ning mõne aasta möödudes meenutab ta läinut ainult kerge kõhedustundega. Varem või hiljem naitub ta mõne heasüdamliku hollandi neiuga ja saab ilmtingimata õnnelikuks. Elu lõpuni jõuab ta aga maalida tohutu hulga halbu pilte, mõtlesin naerdes.
Järgmisel päeval saatsin Dirki Amsterdami.

XL

Järgmisel kuul olin omaenda tööde ja tegemistega käsist ja jalust seotud ning ma ei kohanud kedagi, kes oleks seda sünget lugu mulle mingil moel meenutanud, ja tasapisi hakkas juhtum mälus tuhmuma. Ent ühel päeval, kui parajasti kusagile tõttasin, kohtasin tänaval Stricklandi. Nägemisest piisas, et taaselustada neid süngeid

sündmusi, mis vahepeal juba ununema kippusid, ja tundsin silmapilkselt vastumeelsust selle põhjustaja vastu. Noogutasin tervituseks — vastasel juhul oleksin mõjunud lapsikuna — , ja lisasin sammu juurde. Hetk hiljem tundsin oma õlal kerget puudutust.
«Paistab, et teil on kiire,» lausus Strickland südamlikult.
Strickland oli alati lahke nendega, kes temast eemale hoidusid, niivõrd iseloomulik oli see talle. Ja polnud vähimatki kahtlust, et seekord oli süüdi mu jäik peanoogutus.
«Seda küll,» vastasin järsult.
«Saadan teid veidi,» kostis Strickland.
«Mispärast?» küsisin.
«Teie seltskond pakub mulle rõõmu.»
Jätsin selle peale vastamata ja me sammusime edasi ühtegi sõna vahetamata. Kui olime nõndaviisi astunud peaaegu et veerand miili, muutus olukord juba koomiliseks. Möödudes parajasti kirjutustarvete kauplusest, turgatas mulle pähe mõte kirjutuspaberit osta. See oleks olnud sobiv võimalus Stricklandist vabaneda.
«Vaatan korraks siia sisse, nägemist!»
«Ootan teid väljas.»
Kehitasin õlgu ja astusin kaupluse uksest sisse. Prantsuse paberit, mida seal müüa oli, ma ei tahtnud, ning et mu plaan luhta oli läinud, polnud mingit mõtet teha tarbetut ostu. Küsisin paari asja, mida juba ette teadsin, et seal müüa pole, ja astusin tänavale.
«Kas saite, mida tahtsite?» küsis Strickland.
«Ei saanud.»
Endiselt jätkasime oma teed vaikides, kuni jõudsime väljakule, kuhu jooksis kokku mitu tänavat. Jäin kõnnitee äärde seisma.
«Kuhu poole teie pöörate?» küsisin ma.
«Sinna, kuhu teiegi,» vastas Strickland naerusui.
«Mina lähen koju.»
«Sel juhul tulen teie poole piipu tõmbama.» .«Selleks peaks nagu minu arvates küllakutse olema, kas teile ei tundu nii?» laususin jäiselt.
«Tundub -küll, kuid vaevalt mulle selleks lootust antakse.»
«Kas te seda müüri enda ees näete?» küsisin ma.
«Näen küll.»
129
«Sel juhul peaksite samahästi nägema, et mul pole mingit tahtmist teie seltskonnas olla.»
«Tõtt öelda, ma juba kergelt kartsingi seda.»
Öeldud sõnad ajasid mind muigama. Häda on selles, et inimestele, kes mind millegagi naerma ajavad, ei suuda ma kaua viha kanda. Võtsin ennast siiski kokku.
«Olete mulle vastik. Teist nii tülgastavat tüüpi nagu teie ei ole ma elus kohanud. Ma ei mõista, milleks on teil tarvis otsida inimese seltsi, kes teid silma otsaski ei kannata!»
«Mu kallis, kust te üldse võtate, et teie arvamus mulle midagi loeb?»
«Kurat teid võtku,» ägestusin ma, sest tajusin oma argumentide abitust, «ma ei taha teid näha ega kuulda.» «Kardate, et teid ära rikun?»
Tõtt öelda oli mu olukord küllaltki naeruväärne. Strickland seiras mind altkulmu ja muigas sardooniliselt.
«Taskud on tühjad, mis?» tähendasin jultunult.
«Oleksin puruloll, kui loodaksin teilt raha saada.»
«Olete omadega põhjas, kui juba meelitustega lagedale tulete.»
Strickland vastas irvitades:
«Niikaua kui teil on võimalus minu kallal oma teravmeelsust näidata, ei suuda te mind tõsiselt vihata.»

Jäi üle ainult huulde hammustada, et mitte naerma puhkeda. Sest see, mida ta rääkis, oli kibe tõde. Ma ei saa sinna midagi parata, et mulle meeldivad inimesed, kes pole suu peale kukkunud, ükskõik kui ebameeldivad nad muidu ka poleks. Jõudsin äratundmisele, et üksnes tohutu tahtejõuga suudan endas säilitada viha Strick-landi vastu. Mõistagi ei näidanud selline vaatevinkel mind kuigi põhimõttekindlana, sest minu vaenus Stricklandi vastu oli ju tegelikult parasjagu poosi. Ja kui see kord mulle selgeks sai, ei saanud see ammugi märkamatuks jääda küllaltki peene vaistuga Stricklandile. Olukorra peremehena ta lihtsalt naeris endale pihku. Seepärastel hakanudki ma talle enam vastu ajama ning püüdsin oma väärikusenatukest päästa sünge vaikimise ja ükskõikse õlakehitusega.

XLI

Jõudsime maja ette, kus ma elasin. Ainsa sõnagagi pärimata, kas Strickland tahab sisse tulla, sammusin trepist üles, tema minu kannul. Ehkki ta polnud minu pool varem käinud, ei heitnud ta kordagi pilku sisustusele, mille muretsemisel nii palju vaeva olin näinud. Laual seisis tubakakarp; Strickland võttis piibu taskust ja asus tubakat toppima. Valinud istumiseks ainsa tavalise tooli — ülejäänud olid tugitoolid —, hakkas ta end tooli jalgadel edasi-tagasi õõtsutama.

«Kas poleks mugavuse mõtles parem tugitooli istuda, kui juba kord nii koduselt ennast tunnete,» laususin ärritunult.

«Huvitav, miks minu mugavus üldse teisse peaks puutuma?»

«Ega ei puutugi. Kuid minu mugavust ärritab see, et mu toas istutakse ebamugaval toolil,» sähvasin vastu.

Strickland kihistas naerda, kuid jäi samale toolile istuma. Ta popsutas vaikselt piipu ega teinud mind märkamagi — ilmselt oli ta omaenda mõtetega ametis. Imestasin, miks ta küll siia tuli.

Kuni loometöö pole veel jõudnud nüristada kirjaniku vastuvõtlikkust, võib tal hakata isegi häbi oma kirgliku huvi pärast inimkarakteri veidruste vastu, mille tõttu ta pole suuteline pahelist karakterit hukka mõistma. Ning artistlik rahuldustunne, mida niisuguse kangelase analüüs talle pakub, ehmatab kirjanikku ennastki. Ent samas peab ta endale siiralt tunnistama, et tema hukkamõist sooritatud teo vastu ei ole hoopiski nii tugev kui uudishimu teada saada, mis selle teo esile kutsus. Paheline kangelane, kellele kirjanik on andnud tervikliku, loogilise karakteri, võib teda, selle loojat, isegi võluma hakata, mis teadagi on avalik väljakutse üldkehtivatele seadustele ja reeglitele. Mulle tundub, et Shakes-peare'ile pakkus Jago väljamõtlemine sootuks suuremat naudingut kui kuuvalgusega ülekülvatud Desdemona kuju. Võimalik, et paheliste kangelaste loomisel rahuldab kirjanik neid instinkte, mis tema alateadvuses kusagil peidus on ning mida tsivilisatsiooniga kaasnenud kombed' ja käitumisnormid ei lase pinnale kerkida. Puhunud oma kangelasele elu sisse, kingib kirjanik ühtlasi elu sellele osale oma egost, mis siiamaani endale väljendusvõima-

lusi pole leidnud. Ja autori rahuldustunne võrdub vabanemistundega.

Kirjanikku huvitab rohkem teadasaamine; kui kohtumõistmine.

Strickland kutsus minus esile tõelise vastumeelsuse, ent koos sellega ka piiritu uudishimu. Minu jaoks oli ta mõistatus, ent samas huvitasid mind kohutavalt tema tegude motiivid, suhtumine tragöödiasse, mida ta tekitas inimestele, kes tema jaoks nii palju head olid teinud. Ja ma vajutasin julgelt skalpellile.

«Stroeve rääkis, et pilt, mille te tema naisest maalisite,
on parim kõigist, mis te seni teinud olete.»

... Strickland võttis piibu suust ja ta silmis välgatas naerusäde.

«Selle maalimine oli suur nauding.»

«Miks te selle töö Stroeve'ile andsite?»

«Töö sai valmis ja mul ei läinud seda enam tarvis.»

«Aga kas te seda teate, et Stroeve pidi selle peaaegu hävitama.»

«Ega see mul nii väga hästi õnnestunudki.» .

Ta jäi viivuks vait, võttis piibir suust ja suu venis taas järjekordseks naeruks.

«Kas te ka teate, et paks käis minu pool?»

«Kas teid siis tema ettepanek põrmugi ei liigutanud?»

«Ei — see oli nii totralt sentimentaalne.»

«Ilmselt olete unustanud, et teie olete see, kes ta elu ära rikkus,» tähendasin mina.

Strickland jäi mõttesse ning silitas oma habet.

«Stroeve on vilets kunstnik.»

«Aga suurepärane inimene.»

«Ja imetlusväärne kokk,» lisas Strickland pilkavalt.

Need sõnad olid lausutud niivõrd kalgilt ja ebainimlikult, et ma ei pidanud vajalikuks tema suhtes mingit leebust üles näidata.

«Paljast uudishimust tahaksin teada, kas Blanche'i surm teie südant põrmugi ei piina?»

Jälgisin hoolega tema näoilmet ega märganud mingit muutust!

«Ei tea, mispärast,» ühmas ta.

«Laskem siis faktidel kõnelda. Olite suremas ja Dirk Stroeve tõi teid oma katuse alla. Ta kandis teie eest lausa emalikku hoolt. Ei hoolinud raisatud ajast, rahast ja

132

omaenda mugavustest. Ta kiskus teid välja ju otse surma suust.»

Strickland ainult kehitas õlgu.

«Kui temataolisele lollile meeldib teistele head teha, kes teda keelata saab. Selles ta elu seisabki.»

«Noh, olgu! Dirki vastu te mingit kohustust ei tundnud, kuid miks pidasite oma kohuseks üle lüüa tema naist? Enne teid elasid nad õnnelikult. Mispärast te ei võinud neid rahule jätta?»

«Kust te seda võtate, et nad olid õnnelikud?»

«Seda oli ju ometi näha.»

«Olete teie alles läbinägelik sell! Kas teie arvates oleks Blanche kunagi suutnud andestada Dirkile seda, mida too talle teinud oli?»

«Mis te sellega öelda tahate?»

«Kas teil pole siis teada, miks Dirk Blanche'iga üldse abiellus?»

Raputasin pead.

«Blanche oli ühes Rooma aadliperekonnas guvernandiks. Perepoeg aga võrgutas ta ära. Blanche lootis, et poiss võtab ta endale naiseks. Selle asemel näidati talle hoopis ust. Blanche ootas last ja tahtis endale lõpu peale teha. Dirk leidis ta, ja nad abiellusid.»

«See on täpipealt tema moodi. Maailmas pole teist nii hella südamega inimest.»

Olin varemgi mõtteid mõlgutanud, miks küll nii erineva karakteriga inimesed paari olid läinud, ent niisugusele põhjusele poleks ma eales tulla osanud. Nii et sinna siis ulatusid Dirki ebatavalise armastuse juured. See, mida Dirk oma naise vastu tundis, oli kirest võimsam. Ja kui meenutama hakata, oli Blanche'i reserveeritud olekus tõepoolest midagi, millele ei osanud kuidagi seletust leida. See polnud paljas soov oma häbi varjata. See rahulikkus meenutas nukrat tuulevaikust pärast võimsat orkaani. Tema rõõm oli meeleheite rõõm.

Strickland katkestas mu mõtisklused märkusega, mille küünilisus oli hämmastav.

«Naine suudab andestada mehele selle, mis too temale halba on teinud, iial aga mitte seda, mida mees on tema heaks teinud.»

«Sel juhul pole teil küll tarvis karta, et te teod naiste poolt andestust ei leia,» sähvasin vahele.

Vaevumärgatav naeratus libises üle Stricklandi näo.

133
«Kas te alati nii kergelt oma põhimõtteid teravmeelsuse vastu välja vahetate?» «Mis sai lapsest?»
«Oh, see suri sündimisel kaks-kolm kuud pärast nende abiellumist.»
Ja siis otsustasin esitada küsimuse, mis oli mulle algusest peale kõige mõistetamatum olnud.
«Kas te ei ütleks, miks teil Blanche Stroeve'i vastu üldse huvi tärkas?»
Ta vaikis kaua, pidin juba küsimust kordama.
«Kust mina seda tean,» pomises Strickland lõpuks. «Ta ei sallinud mind silma otsaski. See tegi mulle nalja.»
«Selge.»
Siis andis ta korraks voli oma tunnetele. «Kurat võtaks, ma lihtsalt tahtsin teda.» Hetk hiljem oli ta saanud endast võitu ja lausus naeratades.
«Alguses oli ta hirmu täis.» «ütlesite talle seda?»
«Selleks polnud vajadust. Ta teadis seda isegi. Ma ei öelnud talle ühtegi sõna. Ta ju kartis mind. Ja lõpuks ma võtsin ta.»
Kuidas see kõik öeldud oli, ei oskagi ma täpselt edasi anda, küll aga rääkisid need sõnad selget keelt Stricklandi püörasest kirest. Ja ma võpatasin tahtmatult. Kogu Stricklandi elu oli üksainus objektiivse tegelikkuse eitamine ning ilmselt maksis keha vahetevahel karmilt kätte vaimule. Temast oli saanud saatur — kõikvõimsa ja ürgse instinkti ohver. See haaras teda jäägitult, jätmata ruumi kainele mõistusele, liiatigi tänutundele.
«Kuid miks te tahtsite Blanche'i endaga kaasa viia?» küsisin ma.
«Ega mina ei tahtnudki,» vastas Strickland süngestudes. «Kui ta teatas oma otsuse, olin peaaegu niisama üllatunud kui Stroeve. ütlesin talle suu sisse, et kui mul tast küllalt saab, tuleb tal astuma hakata. Tema aga kostis, et ta ikkagi riskeerib.»
Strickland vaikis hetke. «Blanche'il oli võluv figuur, mul tekkis tahtmine akti maalida. Kui pilt valmis sai, ei tundnud ma ta vastu enam mingisugust huvi.»
«Tema aga armastas teid kogu südamest.»
Strickland kargas püsti ja hakkas toas närviliselt edasi-tagasi kõndima.
134
«Mulle pole armastust vaja. Selleks ei jätku mul aega. Armastus on nõrkus. Ma olen mees, ja vahetevahel on mul lihtsalt naist vaja. Rahuldust leidnud, mõtlen ma juba millestki muust. Et see soov minust üle on, vihkan ma seda, sest see närib mu vaimu. Ootan igatsusega aega, kui pole enam niisuguseid soove ega kirgi ja ma saan ennast jäägitult oma tööle pühendada. Naistel on tähtis ainult armastus, nad on andnud sellele naeruväärselt suure tähenduse. Nad on valmis meid veenma, et armastus on kogu elu. Tegelikult on see üsna tähtsusetu asi. Teine asi on kirg, iha. See on loomulik ja tervislik nähtus. Armastus on aga haigus. Naised on minu jaoks ainult vahend*naudingu saamisel. Mul lihtsalt ei jätku kannatust olla neile abikaasa, kaaslane ja sõber.»
See oli esimene kord, kus ma kuulsin Stricklandi nii pikalt rääkimas. Tema sõnadest õhkus kirge ja nördimust. Vahemärkusena tahaksin öelda, et ei siin ega ka varasematel juhtudel pole mul olnud eesmärgiks anda edasi Stricklandi täpset kõnepruuki: ta sõnavara oli armetu ja seegi omavahelise seoseta. Pidin Stricklandi mõtted kokku korjama üksikutest fraasidest, näoilmest, žestidest ja vahe-lehüüatustest.
«Oleksite pidanud elama ajal, kui mehed olid orjapidajad, naised aga orjad,» torkasin vahele.
«Olen lihtsalt läbi ja lõhki normaalne meesterahvas.»
Need sõnad olid lausutud niisuguse tõsiduse ja siirusega, et ajasid mind tahes-tahtmata naerma. Strickland tammus kogu aeg ühest toanurgast teise nagu puuri pistetud metsloom, oma mõtetele vähegi arusaadavamat väljendusvormi otsides.
«Kui aga satute naise armastuse objektiks, ei jäta ta teid rahule enne, kui on võtnud ka teie hinge. Ta on küll nõrgem, ent sellele vaatamata võimuahne, ja ärge arvake, et ta lepib

vähesega. Kõigele sellele, mis on kas või veidigi raskemini mõistetav, ajab ta käte-jalgadega vastu, sest oma väiklase hinge ja lühikese aruga pole ta suutelinegi seda taipama. Tegeldes pisiprobleemidega, ei mõMa ta mõhkugi suurtest ideaalidest. Meesterahva hing ihaleb piiluda lõputute avaruste taha, naine aga püüab teda suruda perekonna hoiukassaraamatu vahele. Te ju mäletate mu naist? Üsna peagi oleks Blanche sammunud sedasama rada. Lausa raudse järjekindlusega püüdis ta minu ümber võrku punuda, tahtes mind oma tasemele
135
tõmmata. Pidin kuuluma talle täielikult, tervenisti, ilma et ta ise minust kuigi palju oleks hoolinud. Valmis tooma minu jaoks ükskõik missugust ohvrit, ei suutnud ta teha üht — jätta mind sootumaks rahule.» Jäin tükiks ajaks mõttesse.
«Mida pidi Blanche teie arvates tegema, kui olite ta maha jätnud?»
«Oleks võinud Stroeve'i juurde tagasi minna,» vastas Strickland tigedalt. «Dirk ootas teda ju kogu aeg.»
«Missugune ebainimlikkus!» ei suutnud ma pidada. «Kas targutada teiega siin nende probleemide kallal või rääkida pimedaga värvidest, on tegelikult üks ja seesama.»
Strickland jäi mu ette seisma ja heitis mulle pilgu täis põlgust ja hämmeldust.
«Kas pole see teile tegelikult ükskõik, on ta elus või surnud?»
Möödus tükk aega, enne kui olin võimeline vastama, sest tahtsin, et mu vastus oleks läbinisti aus.
«BlancheM surm ei riivanud mind tõepoolest kuigi sügavalt. Ilmselt on see tingitud minu vähesest sümpaatiast tema vastu. Ent elu tõotas Blanche'ile palju head. Ja ometi pidi ta sellest loobuma nii halastamatul viisil. Oma häbiks pean aga tunnistama, et see tragöödia jättis mind tõepoolest ükskõikseks.»
«Teil puudub lihtsalt julgus oma põhimõtete järgi elada. Elul polegi tegelikult kuigi suurt väärtust. Blanche Stroeve ei teinud endale lõppu peale mitte sellepärast, et mina ta maha jätsin, vaid hoopis sellepärast, et oli rumal, tasakaalutu loomuga naine. Ent aitab temast! Ta ei ole nii tähtis tegelane, et tast nii palju rääkida tasub. Lähme parem mu töid vaatama.»
Strickland rääkis minuga nagu väikese lapsega, kelle tähelepanu on tarvis millegipärast kõrvale juhtida. Olin pahane, ja ausalt öelda rohkem iseenda kui Stricklandi peale. Mu silme eest möödus StroeveT ja BlancheT õnnelik elu hubases ateljees Montmartre'il, nende kahe inimese lihtsus, sõbralikkus ja külalislahkus. Miks pidi see õnn küll purunema nii julma juhuse tõttu! Ent hoopiski halastamatum oli tõsiasi, et sellega midagi siin maailmas ei muutu-nud. Elu läks oma rada edasi ja keegi ei saanud kogu sellest loost karvavõrdki halvemaks. Mulle tundus, et isegi Dirk — pigem tormakas ja kergestisüttiv kui sügavate emotsioonidega inimene — unustab selle tragöödia peagi;
136
ja Blanche'i elu.— ükskõik missuguseid unistusi ja helgeid lootusi ta.endaAka ei kandnud — oleks vabalt võinud elamata, jääda. See, oli mõttetu ja rumal elu.
Kui Strickland oli oma mütsi üles leidnud, jäi ta küsivalt mulle otsa vaatama.
«Tulete kaasa?»
«Miks te mind alati üles otsite ja minuga suhteid püüate säilitada?» pöördusin küsimusega Stricklandi poole. «Te ju teate, et ma teid vihkan ja põlgan.» Strickland muigas heatahtlikult.
«Olete tige minu peale ainult sellepärast, et mulle on absoluutselt ükspuha, mida te minust arvate.»
Tundsin, kuidas viha mu põsed punaseks värvis. Et Stricklandi ohjeldamatu egoism võis inimesed raevu viia, terna ajudesse muidugi ei mahtunud. Kuidas oleksin tahtnud tema ükskõiksuse soomusrüüst läbi vaadata! Ent kõigest hoolimata oli Stricklandi sõnades tõetera sees. Alateadlikult kipume sageli hindama oma võimu teiste Inimeste üle selle järgi, kuidas viimased suhtuvad meie arvamusse, ja kaldume vihkama neid siis, kui nad sellest ei hooli.

Pean seda inimuhkuse kõige valusamaks vermeks. Stricklandi sõnad olid mind puudutanud ja ma püüdsin seda kõigest väest varjata.
«Aga kas on üldse võimalik teiste inimeste arvamusi absoluutselt ironiseerida?» laususin mina, rohkem küll iseendale kui Stricklandile. «Sest inimene sõltub teistest peaaegu igas pisiasjas. Soov elada ainult iseendale, muust maailmast eraldatuna, on juba algselt suur mõttetus. Vanana, haigena ja väsinuna roomate oma karja juurde varem või hiljem tagasi. Ja ühel heal päeval, kui süda Ihkab troosti ja kaastunnet, hakkab teil iseenda pärast häbi. See, mida te propageerite, on tegelikus elus võimatu. Varem või hiljem tunnete endas tärkavat inimest, kes lausa vajab enda ümber inimlikku hoolitsust.»
«Lähme siis mu maale vaatama.»
«Kas te olete kunagi surmale mõelnud?»
«Milleks? Sel pole mingit mõtet.»
Jäin talle uudishimulikult otsa vaatama. Seal ta seisis mu ees — enesekindel ja rahulik, silmis pilkav naerusäde. Hetkeks vilksatas mu ees sootuks teine — lõõmava hingega, äravaevatud inimene, kes püüdleb inimvaimu piiridest kõrgemale, millegi kauge ja kättesaamatu poole. Olin sõnulseletamatute püüdluste hetkeline tunnistaja. Minu ees

seisis räbaldunud riietes, suure nina ja hõõguvate silmadega, punase habeme ja salkus juustega mees; ja minus tekkis kummaline tunne, et see kõik on ainult tühipaljas kest, Strickland ise aga kehatu vaim.
«Lähme siis teie maale vaatama,» laususin lõpuks.

XLII

Miks Strickland oma töid mulle äkki näidata otsustas, ma ei tea. Kuid ma võtsin kutse rõõmuga vastu. Inimese hing peegeldub kõige paremini tema töös. Teiste inimestega suheldes käitub inimene tavaliselt nii, nagu ta tegelikult ennast näha tahaks; tema tegelikku olemust saab määratleda esimesel pilgul ebaoluliste ja tähtsusetutena paistvate pisiasjade põhjal, sageli ka näoilme järgi, mis teda eneselegi teadmata mõnikord reedab. Ent võib juhtuda isegi nii, et võtnud omaks meelepärase maski, harjub ta sellega nii ära, et lõpuks saabki selleks, kelleks algul saada oli tahtnud. Kuid oma loomingus — kirjasõnas või kujutavas kunstis — on ta sinu ees alasti ja abitu. Ja tema taotlused paljastavad ta olemuse. Ükskõik missuguste sulgedega ta ennast ka ei ehiks, iseennast ta muuta ei saa. Ja kui palju inimene ka ei veiderdaks, oma keskpärasust ta kaua ei varja. Terane silm võib isegi mõnest juhuslikust tööst välja   lugeda kunstniku   vaimse
palge.
Pean tunnistama, et Stricklandi juures lõpututest trepiastmetest ülespoole tõustes tundsin rinnus kerget ärevust. Mulle tundus, et seisan imetlusväärse avastuse lävel. Lasksin pilgul varjamatu uudishimuga üle toa käia. See osutus väiksemaks ja lagedamaks, kui arvasin end mäletavat. Mida küll ütleksid seda armetut tuba nähes need minu kunstnikest sõbrad, kes avarat ateljeed taga nõuavad, kaevates, et ei saa tööd alustada enne, kui pole tööks   vajalikke tingimusi.
«Seiske sinna,» osutas Strickland kohale, kus tema arvates maalid olid kõige paremini vaadeldavad.

«Arvatavasti tuleb mul vaikida,» laususin mina. «Aga muidugi. Hoidke   oma   keel paganapäralt,   hammaste taga!»
Strickland asetas molbertile esimese maali. Lasknud mind seda vaadata minutit-paar, tõstis ta maali maha ja pani molbertile uue töö. Lõuendeid oli oma kolmekümne ümber. See oli kuue

Pariisi aasta töövili. Müüa polnud tal õnnestunud nendest ühtegi. Suuruse poolest olid lõuen-
did erinevad. Väiksemad olid natüürmordid, kõige suuremad — maastikuvaated. Portreesid
oli poole tosina ringis.

«See ongi kõik,» kuulutas Strickland lõpuks.

Mul oleks hea meel, kui oleksin võinud öelda, et tema maalide ilu ja ebatavalisus torkas mulle
kohe silma. Nüüd, kus ma paljusid originaale olen näinud uuesti, paljusid aga tunnen
reproduktsioonide kaudu, imestan ma ikka ja jälle, miks nad mulle alguses siiski nii sügava
pettumuse valmistasid. Ma ei tundnud endas närvikõdi, mida suur kunst minus tavaliselt
tekitab. Stricklandi pildid tekitasid mingi kaose, segaduse. Ning seejuures ei andesta ma
endale kunagi, et mulle kordagi pähe ei turgatanud kas või ühtki tööd osta. Lasksin mööda
oivalise juhuse. Nüüd on enamik töid jõudnud oma teekonnaga muuseumidesse, ülejäänud
aga rikaste kunstimetseenide kodudesse. Ikka ja jälle püüan ma leida endale uusi vabandusi.
Ise ma arvan, et mul pole sugugi kõige halvem maitse, ent samal ajal tean, et selles on vähe
originaalsust. Maalikunstist endast tean ma üldiselt vähe ning olen sammunud rada mööda,
mida teised minu jaoks varem sisse on tallanud. Tol perioodil olin kõige rohkem vaimustatud
impressionistidest. Kui väga ihaldasin ma endale mõnd Sisley või Degas' tööd, lausa
jumaldasin Manet'd. Viimase «Olympia» tundus moodsa kunsti tipuna, «Eine roheluses» aga
pani helisema mu kõige õrnemad tundekeeled. Need tööd olid minu jaoks maalikunsti
viimane sõna.

Ma ei hakka Stricklandi pilte kirjeldama. Seesugune seletus oleks lihtsalt igav, pealegi on
tema maalid asjatundjale nagunii kõik teada. Praegust olukorda, kus Strick-landi loomjngu
mõju kaasaegsele kunstile, tema kunsti uus, teedrajav suund on ilmne, ei saa hoopiski
võrrelda selle perioodiga, kui olin tema tööde esmavaataja, pealegi vajalike eelteadmisteta:
seda laadi töid polnud ma varem

üldse näinud. Esiotsa hämmastas mind kõige rohkem tema maalide robustne laad. Harjunud
tuntud vanade meistrite käsitusviisiga ja veendunud, et Ingres on uuema aja kõige
meisterlikum ja virtuooslikuni joonistaja, tundus selle kõrval Stricklandi joonistamismaneer
väga kohmakas ja abitu. Et lihtsustamine oli Stricklandil eesmärgiks omaette, ei osanud ma
tol korral veel taibata. Mulle meenub natüürmort apelsinide ja taldrikuga. Kuidas mind
tookord häiris, et taldrik ei olnud ümmargune ja apelsinid olid lapergused. Portreed olid
elusuurusest suuremad ning jätsid veidra mulje. Minule mõjusid nad karikatuuridena. See
maalimislaad oli minu jaoks täiesti uudne. Maastikuvaated aga hämmastasid mind veelgi roh-
kem. Kahel või kolmel tööl oli kujutatud Fontainebleau metsa, ülejäänud olid Pariisi vaated.
Minu esimene mulje oli, et need on hoopis joonistanud purjus voorimees, mitte aga
Strickland. Olin sügavalt jahmunud. Kui toored olid värvid! Tol korral mõjus see totra farsina,
lausa veiderdamisena. Ent meenutades neid töid praegu, paneb mind üha rohkem. imestama
Stricklandi erakordne vaist. Juba tol korral ta mõistis, et sellise käsitluslaadiga kutsub ta
maalikunstis esile revolutsiooni, ning nägi endas geeniuse alget, mida praegu kogu maailm
üksmeelselt tunnistab.

Olin jahmunud ja hämmeldunud, ent sugugi mitte ükskõikne. Minu ääretule ignorantsusele
vaatamata tajusin nendes töödes peituvat tohutut jõudu. Olin ärevil ja pinevil. Sest tundsin, et
lõuendid varjavad midagi väga olulist, mida mu silm ei suuda kohe tabada, üldmulje oli inetu,
ent samal ajal peitsid nad endas mingit suurt ja tähtsat saladust. Ebamäärane piin ja vaev oli
see, mida need maalid mu hinge maha jätsid. Mis see just täpselt oli, ei oskagi öelda. Sõnad
tundusid liiaks abitud. Paistis, et materiaalsete objektide taga nägi Strickland mingit sele-
tamatut immateriaalset jõudu, mis oli niivõrd võõras, et sai seda ainult oma veidras
sümbolitekeeles väljendada. Selles maailmakaoses oleks teda nagu vaevanud mingi idee,
mida ta robustselt ja rohmakalt, otse südameverega lõuendile oli pannud. Nägin nende tööde
taga piinatud hinge vaevarikast eneseteostust.

Pöördusin   Stricklandi   poole:
«Kas te pole ehk eksinud sobivate väljendusvahendite valimisel?»
140
«Mida te sellega öelda tahate?»
«Te tahaksite nagu midagi väljendada, mis, tõsi küll, pole mulle päris arusaadav. Kuid kas maalikunsti väljendusvahendid ongi selle mõtte edasiütlemiseks kõige sobivamad?»
Lootes, et Stricklandi tööd on võtmeks, mis aitavad tema salapärast karakterit paremini avada, eksisin rängalt. Vastupidi — mu hämmeldus hoopis kasvas. Olin nõutum kui varem. Ainus, mis mulle selgeks sai — ja võimalik, et seegi oli puht fantaasia vili —, oli see, et Strickland püüdis kõigest väest vabaneda mingite ürgsele jõududA kütkeist. Ent missugused need jõud olid ja mida see vabanemine endast kujutas, jäigi selgusetuks. Lõppkokkuvõttes jääb inimlaps siin maailmas siiski üksikuks. Ta on suletud kitsasse elevandiluust torni, kust suhtleb ümberkaudsetega ainult kindlate märkide abil; ent need märgid ei ole kõikidele ühtmoodi mõistetavad ning jäävad seetõttu ähmaseks ja ebamääraseks, ükskõik kui suurte ponnistustega me ka ei püüaks ümberkaudseid pühendada oma südamemuredesse, pole neil enamasti taht-mist ega ka jõudu meid mõista; nii jäämegi üksikuks, võimalik; et küll kõrvuti, kuid ilma üksteist mõistmata. Selline olukord meenutab elu maal, mille keelt me peaaegu et ei mõista; soovides välja öelda rohkesti suuri ja ilusaid mõtteid, tuleb keeleoskamatuse tõttu piirduda ainult käibefraasidega vestlussõnastikust. Su pea võib olla täis kõige huvitavamaid ideesid, kuid sa oled suuteline ütlema vaid, et aedniku tädi unustas vihmavarju koju.
Kirglik püüe väljendada mingit konkreetset hingeseisundit, millest, nagu mulle paistis, tulebki otsida seletust minu tookordsele hämmeldusele, — selline oli Stricklandi maalide üldmulje. Ilmselt oli nendel omapärastel värvidel ja kujunditel Stricklandi jaoks oma kindel tähendus. Nähtavasti tingis niisugused värvikombinatsioonid ja vormikeele temast väljapääsuteed otsiv loominguline tarve. Tegelikkuse lihtsustamisele või hoopiski selle moonutamisele ei mõelnud Strickland hetkegi, peaasi et see ainult 'lahendas teed tundmatu ja ebamäärase poole, kuhu ta vaim pürgis. Faktidel polnud tema jaoks mingit kaalu; ebaoluliste juhuste rägastikust otsis ta enda jaoks välja kõige tähtsama. Ta oleks nagu tunnetanud kõiksust ega saanud teisiti, kui pidi seda lõuendile panema. Olgugi et Stricklandi   maalid olid mulle mõistatuseks   ja tekitasid
141
hämmeldust, vapustasid nad mind sellele vaatamata. Ja äkki, nii üllatav, kui see ka polnud, ja eneselegi teadmata — mispärast, tundsin Stricklandi vastu sügavat kaastunnet.
«Arvan nüüd teadvat, miks te Blanche Stroeve’i puhul oma tunnetele alla vandusite,» laususin lõpuks.
«Miks siis?»
«Julgus jättis teid maha. Kehaline nõrkus ühines vaimunõrkusega. Mulle pole praegugi veel päris selge, mis jõud see küll on, mis teid tagant kihutas ja sundis valima ohtlikku ja üksildast teed, mille lõpul loodate leida ihaldatud vabanemist deemonist, mille kütkes te kogu aeg vaevlete. Minu arust jääte te igaveseks palveränduriks, kes otsib reliikviat, mida tegelikkuses võib-olla polegi olemas. Missugust salapärast nirvaanat te küll otsite? Kas te iseendale sellest aru olete andnud? Ehk on see hoopis tõde ja vabadus, mille poole te püüdlete, ja hetkeks näis teile, et üksnes armastus on see, kust võib leida ihaldatud, vabanemist? Te väsinud vaim otsis rahu naise embusest, ja kui te seda sealt enam ei leidnud, hakkasite teda vihkama. Olite ta vastu halastamatu, sest olite halastamatu ka iseenda vastu. Te tapsite ta hirmust iseenda ees, sest kartsite ohtu, mille küüsist te vaevu olite pääsenud.»
Stricklandi huulile tekkis külm naeratus ja ta sikutas oma   habet.
«Mu vaene sõber, küll te olete ikka kohutavalt sentimentaalne.»
Nädala möödudes kuulsin juhtumisi, et Strickland oli sõitnud Marseille'sse. Rohkem ma temaga enam kokku ei puutunud.

XLIII

Tõele näkku vaadates pean tunnistama, et see, mida ma Charles Stricklandist olen kirja pannud, on üldiselt üsna lünklik. Kirjeldasin küll üksikuid sündmusi tema elust, mille tunnistajaks ma olen olnud, ent lõppkokkuvõttes jäävad nad ähmaseks, sest polnud teada nende tekkepõhjusi.
142

Asjaoludest kõige veidram ja seletamatum — Stricklandi soov kunstnikuks saada — pole minu käsitluses ei vähem ega rohkem kui ainult tühipaljas tuju. Mõistagi olid tema elus selle otsuse langetamiseks oma kindlad põhjused, kahjuks on need mulle teadmata. Strick-landi enda jutust oli raske midagi välja lugeda. Kirjutanuksin romaani, mitte aga faktide loetelu mind tookord nii huvitanud isiksuse elust, pidanuksin välja nuputama terve rea igasuguseid argumente seesuguse hingemuutuse kohta. Võimalik, et oleksin kirjeldanud Stricklandi eba-tavalist huvi joonistamise vastu juba poisikesepõlves, mis aga range isa tõttu või vajadusest iseendale elatist teenida halastamatult maha suruti. Oleksin näidanud tema rahulolematust kitsa ning piiratud eluga. Kirjeldades sisemist võitlust börsimaakleri kohusetunde ja ohjelda-matu kunstikire vahel, oleksin tingimata äratanud lugejas poolehoidu Stricklandi vastu. Ja temast oleks saanud üpris aukartustäratav kangelane. Võimalik, et mõned lugejad oleksid näinud temas uut Prometheust. Ja olekski valmis kaasaegne kangelane, J<es inimkonna huvide eest võideldes võtab enda kanda kõik Prometheuse piinad. Selline lugu_ oleks kindlasti liigutanud kõiki.

Samaväärse eduga võinuksin leida tema otsuse põhjusi ka perekonnaelust. Sel juhul oleks minu käsutada olnud õige mitu erinevat varianti. See võinuks olla näiteks varjatud talent, mis lõi lõkkele kokkupuutes kunstnike ja kirjanikega, kelle keskel ta naine nii keerelda armastas; või siis ebarahuldav kodune õhkkond; ka armulugu, mis süütas võimsaks lõkkeks ammu loitnud tulukese. Sel juhul oleks ka mrs. Stricklandi kuju tulnud anda hoopis teisiti. Mul oleks tulnud moonutada fakte ja teha temast alaline viriseja, või siis piiratud silmaringiga naine, kes ei suuda oma mehe püüdlusi mõista. Oleksin kujutanud nende abielu kui kohutavat piina, kus lahkuminek oleks ainuõige väljapääs. Paksudes värvides oleksin kirjeldanud Charles Stricklandi vaevarikast elu hingelt võhivõõra naisega ja piinavat südametunnistust, mis ei lasknud tal selTest ballastist nii pikkade aastate jooksul vabaneda. Lapsi poleks tarvitsenud mainida.

Efektne oleks olnud viia Strickland kontakti mõne vana kunstnikuga, kes, kas siis õhukese rahakoti pärast või parema teenistuse nimel, oli jätnud oma noorusunistused sinnapaika. Märgates Stricklandi juures eeldusi, mida tema
143
polnud suutnud välja arendada, oleks ta õhutanud Stricklandi jätma kõik sinnapaika ning pühendama ennast kõikvõimsale jumalikule kunstile. Ilmselt tulnuks eduka ning varaka ja kõigi poolt tunnustatud vana kunstniku kuju anda kerge irooniaga, sest tema polnud oma noorusunis-tusi realiseerida suutnud, oli läinud kergema vastupanu teed.

Faktide keel on aga sootuks kuivem. Otse koolipingist läks Strickland tööle börsimaakleri kontorisse, ilma et ta selle vastu vähimatki vastikust oleks tundnud. Elu naise-võtuni sarnanes paljude eakaaslaste omaga: mängis väikestviisi börsil, mõnikord võttis osa Derby, Oxfordi või CambridgeM mängudest, kus kaotas vahetevahel mõne sovrini. Vabal ajal tegeles poksiga. Kodus kaminasimsil seisid mrs. Langtry ja Mary Andersoni pildid. Luges «Punch'i» ja «Sporting Times'i». Tantsimas käis Hamp-steadis.

Kaotasin Stricklandi silmapiirilt küll võrdlemisi pikaks ajaks, ent oluliselt see meie loos midagi ei muuda. Need olid rasked ja monotoonsed professionaalse meisterlikkuse poole

püüdlemise aastad. Mil moel ta endale neil aastail leivakõrvast hankis, vaevalt see kedagi nii väga huvitab. Sellest jutustada, tähendaks rääkida teiste inimeste elu-sündmustest, mis minu arusaamist mööda ei avaldanud Stricklandi karakterile pisimatki mõju. Ootuspäraselt pidi Stricklandi elus nende aastate vältel toimuma palju niisugust, millest oleks parajalt materjali piisanud pikareskse romaani kirjutamiseks kaasaegsest Pariisi elust, ent Strickland hoidus avalikust elust kõrvale. Vestluste järgi otsustades ei jätnud need aastad tema karakterisse kuigi suurt jälge. Kes teab, äkki oli Strickland Pariisi võlude nautimiseks juba liiga vana! Nii imelik kui see pole, tundus ta mulle mitte ainult praktilise, vaid ka läbi ja lõhki teoinimesena. Pariisi-aastad olid kindlasti romantikaroh-ked, ainult et Strickland ise ei osanud seda märgata. Selleks et romantikat enda ümber näha, peab olema tsipakene näitleja ning oskama teraselt jälgida kõiki oma samme kõrvalt, nii:öelda pealtvaataja pilguga. Taoliseks kahestumiseks polnud aga Strickland suuteline. Temast iseteadvamat inimest pole ma eales kohanud.
Õnnetuseks ei saa ma kirjeldada seda vaevalist rada, mis teda loomingu kõrgtippu viis. Kujutanuksin teda kartmatuna ja. ebaõnne trotsivana, meeleheitehoogudega võitlevana ning

kunstniku suurima vaenlase — alaliste kõhkluste ja kahtlustega julgelt silm-silma vastu seisvana, oleks Stricklandist saanud sümpaatne inimene, kes, nagu lugeja seda paratamatult on mõistnud, ta tegelikult pole. Mul pole millelegi toetuda. Mitte kordagi ei õnnestunud mul näha teda molberti taga ega tea ma ka kedagi teist, kellel see õnnestunud oleks. Oma hingeheitlused jättis ta enda teada. Ja kui ta ateljee üksinduses oma loomepiinades vaevles, ei saanud sellest ükski surelik teada.
Jõudnud jutujärjega Stricklandi sidemeteni Blanche Stroeve'iga, olen meeleheitel minu käsutuses olevate faktide lünklikkusest. Jutustuse ladususe ja ilmekuse huvides peaksin kirjeldama motiive, mis nende kahe kooselu traagilise lõpuni viis, ent sellest kolmest koosveedetud kuust pole mul teada midagi. Millega tegelesid, millest omavahel kõnelesid, pole aimu. Lõppude lõpuks on päevas siiski kakskümmend neli tundi, aga oma kõrgpunkti saavutavad tunded vaid harvadel hetkedel. Kuidas ülejäänud aeg veedeti, on ainult minu ettekujutuse vili. Kuni pimeduse saabumiseni Strickland arvatavasti maalis, ainult kui Blanche nii kaua poseerida suutis. Arvatavasti polnud mehe töössesüvenemine Blanche'ile meeltmööda: neil tundidel eksisteeris ta Stricklandile kui modell, mitte kui armuke. Peale selle veel pikad vaikusetunnid teineteise kõrval. Ilmselt pidi see Blanche': kohutama. Stricklandi vihje, nagu oleks Blanche oma äraminekuga Dirkile kätte maksta tahtnud, et too oli ta kunagi surma suust päästnud, tõi mu pähe hirmsad mõtted. Loodan, et Strickland siiski eksis. Vastupidine oleks olnud ju kohutav. Kes küll suudab inimese hinge läbi näha! Arvatavasti ei jää õigus neile, kes näevad selle taga ainuüksi õilsaid ja puhtaid tundeid. Kui Blanche hakkas aru saama, et kire hetkedele vaatamata jäävad nad teineteisele üha võõramaks, pidi ta olema meeleheitel. Neil momentidel ta lihtsalt oli sunnitud mõistma, et ta pole Stricklandile muu kui tühipaljas naudinguobjekt. Blanche võttis kokku kogu oma, energia, et Stricklandi enda külge siduda. Ta puistas teda üle komfordiga, taipamata, et see ei loe Stricklandile midagi. Palju energiat kulutas Blanche kõige meelepärasemate roogade valmistamiseks, märkamata Stricklandi ükskõiksust ka toidu vastu. Blanche kartis teda üksinda jätta. Ta külvas teda üle helluse ja hoolitsusega, ja kui Stricklandi kirg jahtus, püüdis seda

uuesti põlema süüdata, sest vähemalt neil hetkil tekkis temas illusioon, et Strickland kuulub ikkagi talle. Mõistus võis talle ju öelda, et ahelad, millega ta Stricklandi enda külge tahtis köita, kutsuvad mehes esile hoopis vastupidise soovi — kui näed peegliklaasist akent, hakkavad sõrmed lausa sügelema munakivi järele. Seevastu süda aga, terve mõistuse häält kuulmata, sundis teda jätkama rada, mis, nagu ta teadis, osutub saatuslikuks. Polnud kahtlust, et Blanche tundis ennast tohutult õnnetuna. Ent pimeda armastuse sunnil hakkas ta uskuma

seda, mida ta tegelikult uskuda tahtis. Tema armastus oli nii piiritu, et tundus võimatu mitte vastuarmastust leida.
Tõtt öelda on minu poolt loodud Strickland! karakteril sootuks suuremad puudused, kui seda on tema elufaktide napp teadmine. Olen kirjeldanud Stricklandi suhteid naistega, sest need on silma torganud ja tähelepanu äratanud. Tegelikult polnud naised tema elus kuigi tähtsal kohal. Missugune saatuse iroonia see küll on, et kokkupuutumine Stricklandiga naistele alati nii traagiliselt lõppes. Tegelikult elas ta ainult unistustele ja ränkraskele tööle.
Siitsamast algabki kirjanduslik vale. Tegelikus elus on armastusel ainult episoodiline koht igapäevaste rähkle-miste kõrval. Romaanides antakse aga armastusele kohutav kaal, mis elutõele ei vasta. Vähe on niisuguseid mehi, kelle jaoks armastus on kõik. Sel juhul on nad küllaltki ebahuvitavad. Isegi naised, kellele armastus on alati kohutavalt suure tähtsusega olnud, kalduvad neile viltu vaatama. Rohketele meelitussõnadele ja armurõõmudele vaatamata ei suuda naised maha suruda tunnet, et niisugused mehed väärivad pigem haletsust. Ent isegi sügavalt armununa seisab mehel ees ikka midagi tähtsamat, mis ta tähelepanu kõrvale tõmbab. On see siis endale elatisraha teenimine või spordiharrastus, või ka kunst. Enamik jaotab oma energia mitmesuguste alade vahel, kusjuures üks huviala võib teise ajutiselt välja lülitada. Nad kontsentreeruvad sellele, mis antud hetkel kõige rohkem köidab, ja on häiritud, kui üks huviala hakkab teise üle prevaleerima. Mis puutub armastusse, siis mehe ja naise armastusel on vahet niipalju, et naine võib armastada kogu aeg, mees aga ainult perioodititi.
Stricklandile polnud seks määrava tähtsusega. See asus väheolulisel kohal. Oli tüütu. Tema hing ihkas

hoopis muud. Strickland oli tugevate afektide inimene. Kui kirehoog ta enda alla mattis, andus ta sellele jäägitult. Mõistagi ei võinud ta seda instinkti sallida, sest see riisus talt enesekontrolli. Arvan, et ta isegi vihkas oma partnerit tolles paratamatus naudingus. Taas ennast kogunud, ei võinud ta oma kaaslasele enam otsagi vaadata. Mõtted uitlesid hoopis kõrgel sinitaevas, südamesse aga jäi õudustunne naise vastu; samasugune tunne võib olla õielt õiele lendleval kaunil liblikal räpase rööviku vastu, millest ta äsja võidukalt välja on koorunud. Mulle tundub, et kunst ongi seksuaalinstinkti üks ilminguid. LJmbes samasugune tunne tekib südames kauni naise, kuupaistese Naapoli lahe või siis Tiziani «Haudapa-neku» nägemisel. Võimalik, et Stricklandile oli seksuaalra-huldus vastik, sest võrreldes loometööst saadud rahuldusega, oli see madalam ja brutaalsem. Pean tunnistama, et isegi mulle endale tundub naljakas nimetada meest, keda olen iseloomustanud kui julma egoisti, jõhkrat ja sensuaalset inimest, hoopis suureks idealistiks. Fakt aga jääb faktiks.
Strickland elas viletsamalt kui mistahes käsitööline. Tööd tegi' aga palju rohkem. Asjadest, millega teised inimesed oma elu kaunistasid ja mugavaks muutsid, ei pidanud ta üldse lugu. Ka raha vastu oli ta ükskõikne. Ei hoolinud ta ka kuulsusest. Ja kuigi ta ei läinud kompromis-sile ümbritseva keskkonnaga, mida meie nii kergesti tegema kipume, ei tasu teda selle eest veel teistele eeskujuks seada. Kompromissivõimalus ei tulnud talle hetkekski pähe. Sellist kiusatust tal ei olnud. Ta elu Pariisis oli üksildasem ja mahajäetum kui ükskõik missugusel erakul Teeba kõrbes. Oma tuttavatelt ei palunud ta muud, kui et nad teda rahule jätaksid. Sirgjooneliselt sammus ta oma eesmärgi poole ja selle saavutamiseks oli ta valmis ohverdama mitte ennast — seda suudavad paljud —, vaid ka teisi. Ta oli meelelise kaemuse kütkes. Kuigi ebameeldiv, oli ta erakordne isiksus.

XLIV

Et kunstniku vaated kunstile tervikuna on küllaltki suure tähtsusega, pean vajalikuks kirjeldada Stricklandi suhtumist vanade meistrite loomingusse. Õnnetuseks pole mul selle

kohta just palju öelda. Strickland oli halb vestluskaaslane ega osanud oma mõtteid nii tabavalt väljendada, et need kuulajale meelde oleksid jäänud. Erilist vaimukust ei paistnud tal olevat. Huumor aga, nagu tekstist nähtub, ja kui mul ta kõnepruugi reprodutseerimine vähegi õnnestus, oli sardooniline. Teravmeelsused jämedavõitu. Tuli ette ka seda, et tõtt näkku paisates võis ta panna kaasvestleja naerma, ent sellist laadi huumor avaldab mõju ainult tänu oma ebatavalisusele. Kui kuuleksime tõtt sagedamini, oleks naerjaid sootuks vähem.

Ei saa öelda, et Strickland oleks oma intelligentsusega kuidagi silma torganud ning tema tõekspidamised kunstist millegi poolest tähelepanu äratanud. Kordagi ei kuulnud ma teda sõna paotamas kunstnikest, kelle loomingus võis tema omaga võrreldes mõningat analoogiat leida, näiteks Cezanne'ist või van Goghist. Kaldun isegi kahtlema, kas ta nende töid oli' üldse näinud. Impressionistid teda eriti ei vaimustanud. Nende tehnikat ta tunnistas, nende arusaamasid, nagu mulle tundub, pidas aga liiga argipäevasteks. Kui Stroeve hakkas kord Monet' töid ohtra kiitusega üle valama, lausus Strickland: «Mina eelistan Winterhalterit.» Ilmselt ütles ta seda rohkem Stroeve'i vihastamiseks, mis tal ka muidugi täielikult õnnestus. Kahju, et mul pole lisada midagi vähegi originaalsemat Stricklandi arvamustest vanade meistrite tööde kohta. Tema loomuses oli niivõrd palju veidrat ja ebaloomulikku, et pöörased ideed ja arvamused oleksid muutnud tema karakteri veelgi pöörasemaks. Meeleldi oleksin Stricklandile külge pookinud mõne fantastilise teooria tema eelkäijate kohta, ent minu kurvastuseks ühtusid tema vaated käibelolevatega. Kaldun arvama, et El Grecost ei teadnud ta midagi. Veläzquezi suhtus aga mingi läbematu vaimustusega. Chardini ta hindas, Rembrandt aga viis ta otse ekstaasi. Ent Rembrandti tööde mõjust rääkis ta nii valimatute sõnadega, et ma lihtsalt ei suuda seda edasi anda. Hoopiski ootamatu oli tema huvi Brueghel-vanema loomingu vastu. Tol korral ei teadnud ma sellest kunstnikust kuigi palju, Strickland aga polnud võimeline

ennast mõistetaval kombel väljendama. Bruegheli kohta lausutud sõnad jäid mulle ainult selle tõttu meelde, et need olid üpris segased.

«See on alles tõeline,» lausus Strickland. «Minu käsi selle peale, et ta oli nagu põrgukatlas.»

Kui ma hiljem Viinis Pieter Bruegheli töödega lähemalt tutvusin, sai mulle selgeks, mis nendes Stricklandi oli köitnud. Ka Brueghel oli oma meelelise . kaemuse kütkes. Tegin tol korral ohtrasti märkmeid, kavatsedes Brueghelist midagi kirja panna, hiljem aga läksid üles-tähendused kaduma ning kõik, mida mäletan, on ainult terna töödest järelejäänud mulje. Inimesi andis Brueghel edasi groteskselt, ise nende peale nagu pahane, et nad sellised on. Elu oli tema jaoks koomiliste ja räpaste sündmuste virvarr, ainult naermist vääriv, ent. ta naer oli nukker. Brueghel näis tahtvat kunstivahenditega edasi anda mõtet, mida sobinuks väljendama hoopis muu kunstiliik. Aga võib-olla just seesama joon köitiski Stricklandi. Kes teab, ehk tahtsid nad mõlemad väljendada maalikunstis seda, millega belletristika sootuks paremini toime oleks tulnud.

Strickland oli sellal peaaegu neljakümne seitsme aastane.

XLV

Olen juba varemalt öelnud, kui ma poleks sattunud Tahiitile, ei oleks ma eales seda raamatut kirjutanud. Asjalugu on nimelt selles, et pärast pikki rännuteid asus Charles Strickland elama saarele, kus valmisid lõuendid, millel baseerub kogu tema pärastine kuulsus. Arvan, et ühelgi kunstnikul ei ole täielikult õnnestunud realiseerida oma unistusi, mis neid kogu elu painajalikult on piinanud. Väsinud ja vaevatud lakkamatust pürgimisest meisterlikkuse poole, suutis Strickland lõppkokkuvõttes siiski ehk vähem kui.teised kunstnikud edasi anda lõuendil meelelist kaemust, mida ta oma vaimusilmas nägi. Ent Tahiiti tingimused olid talle igati soodsad,, sealne keskkond andis talle inspiratsiooniks vajaliku tõukejõu.

Hilisematest töödest võib leida mõningat kinnitust sellele, mida ta tegelikult otsis ja taotles. Need rikastavad meie kujutlust imepärase ja senitundmatuga. Selles kauges maanurgas nagu oleks ta vaim, mis ulualust otsides kehatult laias maailmas ringi oli rännanud, endale lõpuks reaalse vormi võtnud. Triviaalselt väljendudes — Strickland oli enese lõpuks leidnud.

Iseenesest mõista oleks minu saabumine sellele kaugele saarele pidanud otsekohe taaselustama kunagist huvi Stricklandi vastu, ent esimestel päevadel olin niivõrd tohe süvenenud, et koik vähemtähtis jäi kõrvale. Alles mõne päeva möödudes turgatas mulle pähe, et Stricklandi ja Ta hüti vahel on omavaheline seos. Minu viimasest kohtumisest temaga oli möödunud viisteist aastat, tema surmast aga üheksa. Arvan, et Tahiiti oleks ajanud mu peast mulle tol hetkel märksa tähtsamadki mõtted minema, sest isegi nädala möödudes ei suutnud ma veel päris kainelt mõelda. Meenub, et esimesel hommikul ärkasin varakult ning läksin välja terrassile — hotellis oli kõik alles vaikne. Seadsin sammud köögi poole, kuid uks oli lukus, ukse ees pingil aga magas pärismaalasest poisiklutt. Hommikueineks polnud ilmselt niipea mingit lootust ning ma jalutasin mere äärde. Hiina kaupmehed askeldasid juba oma poodide ümber. Päike polnud veel tõusnud ja taevas kahvatu, laguunil lasus ebatavaline vaikus. Kümmekonna miili kaugusel asus Moorea saar otsekui püha graali kõrge kindlus, mis varjas oma saladust.

Esiotsa ei suutnud ma oma silmi kuidagi uskuda. Päevad, mis eraldasid mind Wellingtonist, tundusid ebatavalised ja imelised. Wellington on puhas kena inglispärane linn; ta meenutab lõunaranniku sadamalinnu. Tervelt kolm päeva möllas merel torm. Taevalaotusel tuiskasid hallid sünged pilved. Siis aga tuul vaibus, meri rahunes ja omandas taas sinise värvuse. Vaikne ookean on teistest ookeanidest kuidagi nukrailmelisem, vahemaa üksikute asustatud punktide vahel suurem, ja isegi kõige tavalisem reis saab elamuseks omaette. Ookeaniõhk mõjus nagu eliksiir, mis valmistas sind ette salapärasele ja tundmatule. Mitte igale lihtsurelikule pole antud võimalust näha oma fantaasia kuldset kuningriiki — silmapiiril laiuvat Tahiitit. Sealsamas kõrval aga salapäraselt mere-sügavusest kerkimas sõsarsaart Mooread, mis oma kivises hiilguses oleks nagu maagilisest võlukepist sündinud. Saki-

lise rannajoonega meenutab ta Monserrat'd Vaikses ookeanis. Ja vaimusilma ette tekib pilt polüneesia sõdalastest, kelle veidrad rituaalid peidavad saladusi, mida võõrad ei tohi teada. Eriti meeliülendavalt mõjub Moorea siis, kui jõuate talle päris lähedale ning otse teie ees ker-kivad kütkestavad kaljuteravikud. Kokku surutud oma ligipääsmatusse karmusse, seisab ta teie ees — nõiduslik ja puutumatu ega paljasta oma saladust. Te ei imestaks põrmugi, kui korallriffide vahel läbipääsu otsides saar te silme all äkki merepõhja kaoks ja te ees laiuks vaid helesinine ookeaniavarus.

Tahiiti on mägismaa, millesse toovad vaheldust sügavrohelised vööndid, kus võib aimata vaikseid orgusid. Salapärastes ja süngetes orgudes vulisevad ja pahisevad karged mägiojad. Tekib tunne, et elu selles varjulises paigas on aegadest aegadesse muutumatuks jäänud. Ometi on selles midagi sünget ja hirmutekitavat. Ent see tunne on põgus ja aitab hetke võlul hoopis reljeefsemalt esile tulla. See on nagu kurbusevälgatus õuenarri silmades, kui lõbutsev seltskond ta teravmeelsustest naerust rõkkab; narri suunurkadesse ilmub naeruvine ja naljadki muutuvad vaimukamaks, kuid hinge sigib ängistav üksindustunne. Tahiiti on naeratav ja sõbralik nagu kütkestav naine, kellele loodus lahkelt oma ande on jaganud. Papeete sadamasse saabumisest ei tea ma midagi ülevamat. Lahe kaldal asuv väike linnake on valge ja puhas, sadamakai äärde kinnitatud purjekad nägusad ja kaunid ja säravsinise taeva taustal lõõmavad tsesalpiiniad mõjuvad nagu kirglik karje. Nende meelelisus ja varjamatu iharus on hingemattev. Laeva tulekul koguneb sadamasillale lõbus ja lahke rahvahulk. Need on lärmakad ja elurõõmsad, ägedalt žestikuleerivad polüneeslased. Tume inimmeri ergava

sinitaeva taustal mõjub kireva värvide virvarrina. Kõik toimub suure lärmi ja sigina-saginaga: pagasi mahalaadimine, asjaajamine tolliametis. Inimesed aga aina naeravad. Päike kõrvetab. Värviderohkus pimestab.

XLVI

Ma ei jõudnud saarel õieti ringi vaadata, kuj tutvusin kapten Nicholsiga. Ühel hommikul sõin parajasti terrassil, kui kapten end mulle esitlema tuli. Temani oli kandunud kuuldus minu huvist Charles Strickland! käekäigu vastu ja ta tuli minuga tema üle mõtteid vahetama. Tahiitil liiguvad kuulujutud niisama kiiresti kui Inglismaal — minu järelepärimised Stricklandi ja tema tööde kohta levisid nagu kulutuli. Küsisin kaptenilt, kas ta on hommikust söönud.
«Jah, jõin kohvi juba varahommikul,» vastas ta, «ent lonksu viski vastu pole mul midagi.»
Viipasin hiina boile.
«Äkki on see joomiseks liiga varajane aeg?» küsis kapten.
«Seda peab otsustama teie maks,» kostsin vastuseks.
«Tegelikult olen täiskarsklane,» lausus kapten ja valas endale tubli pool klaasi kanada viskit.
Naerdes välgatasid kapteni kollased katkised hambad. Ta oli väga kõhn, vaevalt keskmist kasvu, lühikeste hallide juustega ja hallide kikkis vuntsidega. Viimasest, habemeajamisest oli möödunud nähtavasti mitu päeva. Nägu katsid sügavad vaod ja see oli päikeselõõmast mustaks kõrbenud. Väikestes sinistes silmades vilksatas imestunud kaval pilk. Kapteni silmad vilasid siia-sinna ning jälgisid iga mu pisimatki liigutust. Ta jättis endast korraliku kelmi mulje. Ent praegu oli ta südamlikkuse ja heatahtlikkuse kehastus. Seljas oli tal määrdunud khakikarva ülikond ning käed lausa karjusid vee ja seebi järele.
«Tundsin Stricklandi hästi,» ütles ta pakutud sigarit läites ja end toolil mugavalt istuma seades. «Tänu minule sattuski ta sellele saarele.»
«Kus te temaga kohtusite?» pärisin ma.
«Marseille's.»
«Ja mida te seal tegite?»
Kapten naeratas lipitsevalt.
«Ma, noh, kuidas seda teile nüüd öelda, olin omadega kuival.»
Verivärske sõbra välimuse järgi otsustades oli ta praegu samasuguses olukorras. Ma olin valmis seda tutvust süvendama. Vaikse ookeani saartel elavate valgete asukate seltskond tasub kõik need väikesed vaevad,

mis nendega suhtlemine kaasa toob. Neile pole kuigi raske läheneda ja nendega saab kergesti jutule. Nad ei aja nina püsti ja klaasi viskiga leiab tee nende südamesse kõige kiiremini. Poolehoiu võitmiseks ei kulu just palju vaeva — tarvitseb neid vaid tähelepanelikult kuulata, kui juba oletegi pälvinud nende usalduse ja tänulikkuse. Jutuveere-tamisest näivad nad suurt naudingut saavat, kus siis enamasti ka oma tsiviliseerumise taset näidatakse. Tõele au andes tuleb öelda, et enamik nendest on tõepoolest suurepärased jutupuhujad. Rikkalikele elukogemustele lisandub sageli väga elav fantaasia. Ega nende südametunnistus alati puhAs pole, kuid sellele vaatamata austavad nad seadust, eriti kui see rajaneb jõule. Nendega pokkerit mängida on küll ohtlik, ent teisest küljest paneb see ajud korralikult tööle ning annab sellele suurepärasele mängule omapärase pinge. Saime kapten Nicholsiga minu Tahiitil viibimise ajal üsna headeks tuttavateks ja ma pean lisama, et sain selle läbi üksjagu rikkamaks. Sigarid ja viski, mis ma tema eest kinni maksin (kui pesueht karsklane ei teinud ta kokteilidest kuulmagi), ja mõned dollarid, mis ta mult mõnikord laenas niisuguse ilmega,

nagu oleks ta mulle erilise teene osutanud, ja mis minu taskust tema taskusse rändasid, ei ole rohkem sellest, mida mina temalt vastu sain — ta lõbustas mind, ja võlglaseks jäin hoopis mina. Mul oleks olnud kahju, kui mu südametunnistus oleks sundinud mind pöörama tõsist tähelepanu tööle, mis mul parajasti pooleli oli, ja lasknud mul piirduda tema kohta vaid paari kirjareaga.
Miks kapten Nichols Inglismaalt lahkus, jäigi mulle teadmata. Selles suhtes vaikis ta kui haud — temataolisele inimesele otsest küsimust esitades peab olema väga ettevaatlik. Ta vihjas mingisugusele teenimatule ebaõnnele, ning üldse luges ta ennast üheks suureks ebaõigluse ohvriks. Oletasin pettust ja vägivalda, kas niisugusel või naasugusel kujul, ning soostusin täielikult tema arvamusega, et riigi võimukandjad on vanal heal Inglismaal igavesed bürokraadid. Tore oli samas tõdeda, et mistahes ebameeldivustele vaatamata oli ta jäänud oma kodumaa tuliseks patrioodiks. Inglismaa on maailma kauneim maa, kordas ta alatasa, ning inglasi pidas ta paremaks ameeriklastest, koloniaalmaade asukatest, Vahemere mustaverelistest, hollandlastest ja kanakkidest.
Õnnelikuks inimeseks ma teda ei lugenud. Ta nimelt

kannatas düspepsia all ning pidi selle tõttu alatasa pepsiini neelama. Hommikuti ei olnud tal söögiisu, kuid vaevalt, et see häda oli ainus, mis ta meeleolu rikkus. Et oma elu ja saatusega pahuksis olla, selleks oli märksa tõsisem põhjus. Kaheksa aastat tagasi oli ta järelemõtlematult abiellunud. Kui palju tuleb elus ette neid, kellele õnnis saatus on igavese poissmehe elu määranud, kuid kes, kas siis puhtast jonnist või ka asjade ja olukordade kokkulangemisest, seda trotsivad. Abielus vanapoisist ei tea ma midagi haletsusväärsemat. Sinna liiki kuulus ka kapten Nichols. Nägin tema naist. Ta võis olla umbes kahekümne kaheksa aastane, täpset vanust oli raske määrata, sest ta kuulus seda sorti naiste hulka, kes näevad ühesugused välja nii kahekümneselt kui ka neljakümneselt. Ta oli kuidagi üleni pingul: pingul olid lame nägu ja kitsad huuled, pingul oli ka nahk kontidel, pinguldatud oli ta naeratus, juuksed pinguli kammitud, pingul oli ka ta valge puuvillane kleit, mis mõjus nagu must leinariietus. Miks kapten Nichols temaga küll abiellus, ei mahtunud mulle kuidagi pähe, ja juba kord abiellunud, miks ta tema juurest jalga ei lasknud. Aga kes teab, ehk oli ta seda mitmelgi korral proovinud, ent ebaõnnestunult, ja sellest ka see melanhoolia. Ükskõik kui kaugele kapten ka pagenud poleks, ükskõik millist saladuslikku kohta ta endale otsinud ei oleks, olen kindel, et mrs. Nichols oleks talle kõikjale järgnenud — armutult nagu saatus, halastamatult nagu südametunnistus. Niisama kindlalt, kui põhjus tingib tagajärje, järgnes mrs. Nichols oma mehele.
Suli, samuti nagu taidur ja võib-olla ka džentelmen ei kuulu ühtegi klassi. Nad ei lase ennast häirida ei hulkuri sans geneAst ega õukonna etiketist. Mrs. Nichols kuulus aga selgelt piiritletud seisusesse, mis hiljaaegu hääleõiguse sai, nn. alamkeskklassi. Isa pidas politseinikuametit, ja ma olen kindel, et ta tegi oma tööd hästi. Mil moel mrs. Nichols kapteni ära võlus, on raske öelda, ent ilmselt polnud tegemist armastusega. Ma ei kuulnud talt ühtegi sõna, kuid pole sugugi võimatu, et omavahel olles võis mrs. Nichols olla väga jutukas. Igal juhul on kindel see, et kapten Nichols värises terna ees nagu haavaleht. Mõnikord, kui me hotelli terrassil juttu ajasime, märkas ta, et naine kõnnib väljas tänaval. Ta ei hüüdnud meest

1 Sundimatus. (Pr. k.)

ega andnud üldse millegagi märku, et teda ootab — ainult käis rahulikult edasi-tagasi. Kapten aga muutus rahutuks ja närviliseks. Tavaliselt heitis ta pilgu kellale, ohkas ja lausus:
«Noh, on paras aeg lahkuda.»
Sel puhul_ei suutnud teda enam miski kinni hoida, ei viski ega põnev jututeema. Ometigi oli tal tihti tulnud silm-silma vastu seista võimsate orkaanide ja taifuunidega ning tarbe korral

oleks ta isegi sealsamas alustanud kaklust kas või kümne neegriga, ainsaks kaaslaseks revolver. Vahetevahel saatis mrs. Nichols isa järele tütre — umbes seitsmeaastase kahvatu ja morni tüdrukutirtsu.

«Ema käsib koju tulla,» pöördus tüdruk vinguval häälel isa poole.

«Olgu pealegi, eks ma siis tule, mu paikene,» lausus kapten.

Sedamaid tõusis ta püsti ja läks tütrele järele. Minu meelest oli see suurepärane näide sellest, kuidas vaim võidutseb mateeria üle, järelikult on eelnevas kõrvalepõikes ka oma moraaliiva sees.

XLVII

Püüdsin kapten Nicholsi jutustatud lugusid, mis konkreetselt Stricklandi puudutasid, loogilisse järjekorda seada ja olen nad nüüd vastavalt oma võimetele kirja pannud. Kohtasin Stricklandi viimati Pariisis talvehakul, nemad tutvusid mõned kuud hiljem, hilistalvel. Kuidas ta käsi vahepealsed kuud käis, pole teada; ilmselt tuli tal näguripäevi näha, sest kapten Nichols sai temaga tuttavaks kodutute varjupaigas. Marseille's käis parajasti streik ning Stricklandil, kelle taskud olid tühjad, polnud võimalust niigi palju teenida, et endal hinge sees hoida.

See oli kloostrile kuuluv suur kivihoone, kus nii vaene kui ka kodutu endale nädalaks peavarju sai, kui dokumendid korras ja mungad veendunud, et kõik need inimesed tahavad tõemeeli tööle hakata. Kapten Nicholsile hakkas ukse taga seisvast rahvasummast silma Stricklandi suur kogu ja erakordne välimus. Oodati vaikides, kes käis

niisama edasi-tagasi, kes toetus vastu kivimüüri, kes istus kõnnitee serval, jalad rentslis. Kui neid lõpuks vastuvõtutuppa lasti, kuulis kapten dokumente kontrollivat munka kõnetamas Stricklandi inglise keeles. Ent tal ei õnnestunud Stricklandiga vestelda mitte enne, kui neid ühistuppa lasti, kuhu ilmus toosama munk, päratu piibel käes, ning hakkas kantslist, mis asus toa teises otsas, neile jutlust pidama, mida need õnnetud olid tänutäheks peavarju eest kuulama sunnitud. Nichols ja Strickland määrati erinevatesse ruumidesse. Kell viis hommikul ajas turjakas munk nad maast lahti. Pärast pesemist ja voodi korrastamist avastas kapten, et Strickland oli juba kadunud. Külmast lõdisedes hulkus Nichols mööda Marseille' tänavaid, kuni jõudis lõpuks Victor Gelu väljakule — tööd otsivate meremeeste kogunemispaigale. Ja seal, selga vastu monumenti toetades, tukkus Strickland. Nichols raputas teda õlast.

«Kuule, veli, lähme vaatame midagi hamba alla!» pöördus kapten Nichols Stricklandi poole.

«Käi kus kurat!» urahtas Strickland.

Tundsin otsemaid ära Stricklandi piiratud sõnavara ja mu usaldus kapten Nicholsi vastu kasvas.

«Omadega plindris, mis?» küsis kapten.

«Kao mu silme alt!» vastas Strickland.

«Tule parem kaasa! Lähme teeme kerge eine.»

Strickland jäi viivuks kõhklema, kuid ajas end siiski püsti ning läks kapteniga kaasa. Kõigepealt mindi leiva jaotuspunkti, kus näljastele anti leiba; ainsaks tingimuseks oli, et see tuli kohapeal ära süüa — välja ei tohtinud midagi viia. Sealt edasi aga supisappa, kus ühe nädala võis kella üheteistkümne ajal hommikul ja nelja ajal pärastlõunal saada kausitäis vedelat soolast suppi. Mõlemad majad asusid teine teises linna servas, nii et ainult tõsist näljahäda tundev inimene võttis ette nii pika teekonna. Niisiis olid nad hommikust söönud ja algas nende omapärane tutvus.

Õlg õla kõrval elasid nad Marseille's ligikaudu neli kuud. Eiu kulges ilma eriliste seiklusteta, kui mõelda seikluste all ootamatuid ja põnevaid sündmusi. Päevad kulusid neil teenistuse

otsimiseks, et vaigistada oma korisevat kõhtu ja maksta peavarju eest. Meelsasti reprodutseeriksin neid lopsakaid, värvikalt edasiantud lugusid. Need lood sadamalinna põhjakihist oleks olnud piisav
156
materjal ülihuvitava raamatu kirjapanemiseks, põhjakihi keel aga suurepärane allikas, mõnele üliõpilasele sulide iargooni seletava sõnastiku koostamiseks. Kahjuks pean piirduma ainult mone episoodi kirjeldamisega. Peab ütlema, et nende elu oli küll julm ja brutaalne, kuid kõigele vaatamata täisvereline ja pingeline. Seesama päikeselõõsast küllastunud ja siginat-saginat täis Marseille — rahameestest kubisevate luksuslike hotellide ja restoranidega, tundus mulle äkki troostitult igapäevane. Kadestasin neid, kellel õnnestus oma silmaga näha kõike seda, mida ma kapten Nicholsi suust kuulsin.
Kui kodutute varjupaiga uksed nende ees sulgusid, tuli kasutada Sitke Billi külalislahkust. See oli madrustekodu peremees — suurekasvuline, võimsate kämmaldega mulatt, kes töötutele meremeestele leiba ja ulualust andis, kuni neile ise töökoha leidis. Nichols ja Strickland elasid tema juures ligikaudu kuu ning magasid kõrvuti rootslaste, neegrite ja brasiillastega põrandal kahes tühjas toas, mis olid varjualustele kasutada antud. Iga päev läksid nad koos peremehega Victor Gelu väljakule, kuhu laevakaptenid tulid töökäsi otsima. Sitke Billi naine oli paks ja räpane ameeriklane, kes jumaj teab mis kombel nii madalale oli langenud. Madrustekodu elanikel tuli teda kordamööda majapidamistöödes abistada. Kapten Nicholsi arvates pääses Strickland sellest tööst väga kavalalt, ta nimelt maalis Sitke Billi portree. Viimane mitte ainult ei ostnud oma rahadega lõuendi, värvid ja pintslid, vaid andis Stricklandile lisaks veel terve naela sala-kaubatubakat. Arvatavasti ehib see pilt veel praegugi länguvajunud maja võõrastetuba kusagil Quai de la Joliette'i kaldal ning selle eest võidakse maksta oma tuhat viissada naela. Stricklandi sooviks oli pääseda laevale, mille sihtkohaks oleks olnud Austraalia või Uus-Meremaa, ja sealt edasi sõita Samoa või Tahiiti saarele. Kust see idee Lõunamere saartele sõita talle pähe tuli, ei teagi ma päris täpselt, kuigi mulle meenub tema ammune soovunelm asuda elama igihaljale päikesepaistelisele saarele, keset«ergavsinist merd, palju sinisemat, kui seda on Põhjamaade veed. Ilmselt sellepärast ta kapten Nicholsiga sõprust pidaski,_ kuna kaptenile olid need paigad tuttavad. Ja kapten,oli see, kes kõige rohkem Tahiiti saart kiitis.
«Tahiiti kuulub, nagu isegi teate, prantslastele.» pöördus kapten seletusega minu. poole. «Prantslased pole aga
157
kaugeltki niisugused bürokraadid, nagu seda on inglased.»
Mõistsin, mida kapten Nichols sellega öelda tahtis.
Stricklandil polnud ju vajalikke dokumente, ent Sitket Billi see asjaolu ei heidutanud, kui ta ainult kasusaamise võimalust nägi (leidnud madrusele töö, sai Bill esimese kuupalga endale). Strickland sai endale ühe inglasest katlakütja paberid, kes suri peaaegu et tema enda käte vahel. Ent mõlemaid mehi, nii Stricklandi kui ka kapten Nicholsit, tõmbas millegipärast ida, ja nagu kiuste leidus sel perioodil tööd ainult läände suunduvatel laevadel. Korda kaks oli Strickland keeldunud asumast tööle laeval, mille sihtkohaks olid Ameerika ühendriigid, kolmandal korral aga söelaeval, mis pidi sõitma Newcastle'i. Sellisel puhul, kus kaotajaks pooleks oli ta ise, Bill palju nalja ei mõistnud, ning nii visatigi Strickland koos kapten Nicholsiga ilma pikema jututa tänavale. Uuesti olid mõlemad mehed saatuse hoolde jäetud.
Ei saa öelda, et Billi poolt pakutud toidulaud oleks teab mis külluslik olnud — mehed tõusid söögilauast niisama näljastena, kui nad sinna olid istunud, ent möödus vaid paar päeva, kui Strickland ja kapten Nichols suure härdusega neid Billi söömaaegu meenutasid, sest nad seisid silmitsi tõelise näljaga. Supiköögi ja kodutute varjupaiga uks oli nende eest suletud ja ainus, mis neil hinge sees hoidis, oli tükk leiba, mis jagati leivapunktist. Nad magasid kus juhtus, mõnikord oli magamispaigaks jaama läheduses seisev tühi kaubavagun, teinekord

kaubalao veo-vanker. Külm otse hammustas ja pärast paaritunnist rahutut uinakut tuli taas tänavale hulkuma minna. Kõige rohkem tundsid nad puudust tubaka järele. Kapten Nichols ei saanud ilma selleta sugugi läbi. Tal ei jäänud muud üle, kui õllebaaris sigareti- ja sigariotsi korjamas käia, mida öised külalised maha olid visanud.
«Millega ma ainult tol korral oma piipu ei toppinud,» lisas kapten pead vangutades, kui oli karbist kaks sigarit võtnud, ühe süüdanud ning teise rinnatasku torganud.
Vahetevahel õnnestus meestel ka veidi raha teenida. Kui sadamasse saabus postilaev, sokutasid nad ennast lastimistöödele, sest kapten Nichols oli osanud ennast valvemadrusega tuttavaks teha. Juhtus laev inglaste oma olema, hiiliti vargsi ruhvi, kus meeskond neid lahkelt kostitas. See oli küllalt riskantne, sest kui laeva juhtkond

peale sattus, löödi võmm parajasse paika ja mehed virutati falrepist alla.
«Ega see hoop tagumikku nii hull polegi, kui nahavahe täis,» lausus kapten Nichols. «Mina isiklikult ei teinud sellest väljagi, ülemused ju selleks ongi, et korda pidada.»
Kujutlesin, kuidas kapten Nichols, pea ees, kitsast falrepist alla lendas, tema selja taga vihast punetav tüürimees. Pesuehtsa inglasena ei mõistnud ta inglise kauba-laevastiku distsipliini seepärast veel hukka.
Sageli leidsid nad tööd kalaturul. Kord teenis kumbki frangi sadamasillale igale poole laialiloobitud apelsinfkastide laadimisega kaubavagunisse, ühel päeval aga vedas neil kohutavalt — keegi asjamees palkas nad värvima laeva, mis oli just saabunud Madagaskarilt, üle Hea Lootuse neeme. Mitu päeva rippusid nad tellingutel mere kohal ja võõpasid roostetanud laevakeret. Sellises olukorras pidi Strickland küll äärmiselt sardooniline olema.
Küsisin kapten Nicholsilt, missugune oli Stricklandi meeleolu nendel rasketel päevadel.
«Tige polnud ta kunagi,» vastas kapten.
«Juhtus päevi, kus ta näitas ka tusast-nägu. Ent kui me polnud päev otsa iva hamba alla saanud ning meii polnud pennigi taskus hiinlasele öömaja eest maksmiseks, Strickland aina vilistas.»
Mind see muidugi ei üllatanud. Raskeil hetkil polnud Strickland kunagi lasknud oma meeleolul langeda. Oli see tingitud rahulikust meelest või vastupidi, on raske öelda.
«Hiinlase Peaks» kutsusid sadamaasukad räpast võõrastemaja Rue Bouterie'1, mida pidas ühe silmaga hiinlane. Tema taks oli kuus suud ööpäevas nari ja kolm põrandal magamise eest. Siin sõlmiti tutvust nendega, kes olid samasuguses lootusetus olukorras nagu nad ise, ja kui taskusopis polnud enam punast krossigi, väljas tegi aga külm liiga, olid nad õnnelikud, kui said mõned suud laenuks nende käest, kes olid ootamatult teeninud frangi, ja maksid hiinlasele peavarju eest. Hulkurid polnud üksteise vastu sugugi kitsid — see, kellel raha oli, jagas seda lahkelt teistega. Marseille'sse oli kokku kogunenud inimesi igast maailmanurgast, aga head omavahelist läbisaamist see ei takistanud. Kõik tundsid ennast suure ja ääretu kokaiiniriigi vabade kodanikena.

«Vihale aetud Strickland oli aga kohutav,» jätkas kapten Nichols mõtisklevalt, «ühel päeval sattusime juhuslikult Sitke Billi poole. Ta tahtis Charlie'lt vanu dokumente tagasi, mis Bill talle kunagi oli andnud.»
«Ole mees ja tule võta, kui sul neid nii hädasti vaja on,» ütles Charlie.
Sitke Bill oli tõepoolest sitke ja tugev, ent Charlie ilme ei näinud talle millegipärast meeldivat ja ta hakkas tema kallal norima. Billi sõimu oli aga omamoodi huvitav kuulata. Charlie kannatas nii kaua kui suutis, astus siis paar sammu ettepoole ja käratas: «Käi välja, sa tõbras!» Tähtis ei olnud see, mis ta ütles, vaid kuidas ta seda ütles. Billile oli otsekui prunt suhu pandud ja ta nägu läks järjest kollasemaks, lõpuks kadus ta toast nii kiiresti, nagu oleks tal kallimaga kohtamine.

Seda lugu jutustades ei kasutanud kapten Nichols sugugi sõna «tõbras», aga kuna see raamat on mõeldud perekondliku lektüürina, otsustasin panna Stricklandi suhu sõnad, mis koduses kõnepruugis käibel on.
Ent Sitke Bill polnud nende killast, kes ennast tavalise reamadruse poolt solvata oleks lasknud. Tema tugevus seisnes tema mõjuvõimus. Tasapisi hakkas levima kuuldus Billi kavatsusest Stricklandile ots peale teha.
Ühel õhtul istusid kapten Nichols ja Strickland kõrtsis Rue Bouterie'l. See oli kitsas tänav, mida palistasid kummastki servast ühekorruselised majauberikud; igaühes üks tuba, meenutasid need laadaputkasid või loomapuure. Iga maja ees seisis naine, ühed toetusid laisalt uksepiidale, ümisesid mingit lauluviisi ning tegid käheda häälega möödakäijate kohta märkusi, teised ei tülitanud kedagi ja hoopis lugesid. Siin oli kõiki rahvusi läbisegamini: prantslannasid, itaallannasid, hispaanlannasid, jaapanlannasid ja tumedanahalisi. Nii pakse kui peenikesi. Tugev puudri-kord, värvitud kulmud ning punane huulepumat ei suutnud varjata läbielatud liiderlikke aaslaid. Mõnedel naistel olid üll mustad avaralõikelised kleidid ja jalas ihu värvi sukad, teistel —heledaks värvitud kräsupeadel — aga lühikesed musliinkletdid nagu väikestel tüdrukutel. Poikvel uksest vilksatas punane kivipõrand, lai puuvoodi, männipuust laual veekann ja silmapesukauss. Tänaval lonkisid hindu madrused postilaevalt, heledapäised põhjamaalased Rootsi kaubalaevalt, Jaapani sõjalaeva madrused, inglise madrused, hispaanlased, meeldiva välimusega noormehed
160
Prantsuse ristlejalt, neegrid Ameerika kaubalaevalt. Päise päeva ajal tundus siin koik kuidagi räpane, õhtul aga, kui majades süttisid tuled, omandas tänav mingi pahaendelise volu. Kohutav iharus, millest õhk väljas lausa pakatas, rusus ja tekitas vastikust, ent kõigele vaatamata õhkus sellest vaatcpildist salapära, mis haaras endaga kaasa ega andnud rahu. ürgsed instinktid olid need, mis kutsusid vastikustunde esile, ent samal ajal ka lummasid. Tsivilisatsioon oli siit nagu minema pühitud — inimene seisis silm silma vastu sünge tegelikkusega. See oli pingeline ja ühtlasi traagiline atmosfäär.
Baaris, kus Strickland ja Nichols aega veetsid, mängis lärmakas tantsumuusika. Laudade taga istusid käratsevad purjus madrused ja sõdurid. Saali keskel, ühtekokku hunnikusse surutult, õõtsusid tantsupaarid. Naispartnerid päikesest ärapõlenud nägudega, habetunud madruste suurte ja mõhnaliste kämmalde tihedas haardes. Naistel polnud peale kerge kleidi seljas peaaegu mitte midagi. Juhtus sedagi, et kaks madrust tantsisid omavahel. Lärm oli kõrvulukustav. Lauldi, karjuti, naerdi; juhtus aga mõni madrus oma tüdrukut, kes tal põlvedel istus, pikemaks suudlema, tõstsid inglise madrused kõrvulukustavat kisa — nii suurenes lärm veelgi. Õhk oli suitsust hall ja paks tolmust, mida tekitas raskete saabastega trampimine. Oli kohutavalt umbne ja palav. Baarileti taga istus keegi naine ja toitis last. Lameda ja vistrikulise näoga väikesekasvuline kelner jooksis kogu aeg edasi-tagasi, kandik õlleklaase täis.
Mõne aja pärast ilmus sinna Sitke Bill, saadetuna kahest hiiglakasvuliscst neegrist. Esimesest pilgust oli selge, et Bill on kõva auru all'. Ja juba noriski ta tüli. Komistanud vastu lauda, mille ääres istus kolm sõdurit, ajas ta ümber õlleklaasi. Tekkis äge sõnelus, mis lõppes sellega, et baariomanik astus meeste juurde ja käskis Billil lahkuda. Bill jäi hetkeks nagu nõutult seisma, sest peremees oli tüse ja turjakas mees, kes ei kannatanud oma majas skandaale. Peremehega kaklema hakata polnud mingit mõtet — politsei oleks nagunii tema poolt olnud; nii ei jäänud muud üle kui ennast tühjaks vanduda ja sammud ukse poole seada. Siis aga märkas ta äkitselt Stricklandi. Ta taarus sõnalausumata viimase laua juurde ja sülgas talle otse näkku. Strickland omakorda virutas vastu kannutäie õlut. Tants lakkas jalamaid. Tekkis üle-
161
üldine vaikus. Kui Bill Stricklandile kallale tormas, haaras kõiki kaklemise kirg ja algas üleüldine rüselus. Lauad lükati ümber, klirisedes purunesid klaasid. Kõikjal põrgu-lärm.

Naised põgenesid ülepeakaela ukse poole või pugesid baarileti taha varju, üleüldisse kähmlusse sekkusid ka juhuslikud möödaminejad. Kostis lööke, karjeid, sõimlemist erinevates keeltes; saali keskel käis tõsine kaklus umbes kümne mehe vahel. Ootamatult ilmus välja politsei, ning igaüks vaatas, kuidas sai plehku panna. Kui rahu oli enam-vähem jalule seatud, lebas Sitke Bill teadvusetult põrandal, peas sügav haav. Kapten Nichols aga lohistas tänavale Stricklandi, kelle käest voolas verd, ta riided olid lõhki rebitud. Ka kaptenil endal oli nägu verega koos — ilmselt oli ta rusikaga vastu nina saanud.
«Parem oleks, kui sa kaoksid Marseille'st enne, kui Sitke Bill haiglast välja tuleb,» ütles Nichols Stricklandile, pärast seda kui nad oma välimuse enam-vähem korda olid seadnud ning «Hiinlase Peasse» suundusid.
«See oli kukevõitlusest tsipa kangem,» lausus Strickland.
Nägin oma vaimusilmas tema sardoonilist naeru.
Kapten Nichols oli tema pärast tõsiselt mures, sest Billi kättemaksuhimu polnud talle uudiseks. Tol õhtul oli Strickland muiati kaks korda maha virutanud, ent kainest Billist oli parem kaugele eemale hoiduda. Ta hakkab tegutsema vargsi, seljataga. Ta ei kiirusta, ent ühel heal õhtul torgatakse Stricklandile nuga selga ja päev-paar hiljem tõmmatakse tundmatu rännumehe laip välja sogasest sadamaveest. Järgmisel õhtul läks kapten Nichols Sitke Billi poole maad kuulama. Bill ise oli alles haiglas, ent tema naise jutu järgi, kes oli teda seal vaatamas käinud, olevat Bill tõotanud Stricklandi maha lüüa, niipea kui haiglast välja pääseb.
Möödus terve nädal.
«Olen ikka ja jälle korranud ja ütlen seda ka praegu,» jätkas kapten Nichols, «kui juba kord kaklema hakata, siis äiga nii, et vastaspool mäletab. Siis on aega hinge tõmmata ja järele mõelda, mida edaspidi ette võtta.»
Stricklandil oli parasjagu õnne. Laev, mille sihtkohaks oli Austraalia, vajas parajasti katlakütjat — eelmine mees oli ennast delirium tremens'is Gibraltaril üle parda heitnud.
«Anna jalgadele valu ja litsu sadamasse lepingut
162
sõlmima,» soovitas kapten Nichols Stricklandile. «Paberid on sul õnneks korras.»
Strickland toimis tema nõuande järgi, ning rohkem nad ei kohtunud. Laev seisis sadamas ainult kuus tundi. Õhtul nägi kapten Nichols itta suunduvast laevast vaid kaugenevat suitsuvinet keset talvekülma merd.
Püüdsin reprodutseerida Stricklandi elu Marseille's nii hästi kui suutsin, sest olin valutud kontrastist Marseille' perioodi episoodide ja tema elu vahel Ashley Gardensis, kui Strickland tegeles börsimaakleri ametiga. Samal ajal pole mulle ka teadmata, et kapten Nichols on üks eeskujulik luiskam, mistõttu pole välistatud, et tema sõnade taga võib olla ainult tühipaljas õhk. Tõtt öelda ei üllataks see mind põrmugi, kui ühel päeval kuuleksin, et kapten Nichols pole Stricklandi oma silmaga eales näinud ning et kogu lugu on maha loetud mõne Marseille' ajakirja lehekülgedelt.

XLVIII

Pidin oma raamatu siinkohal lõpetama. Esialgse idee kohaselt kavatsesin raamatut alustada Stricklandi viimaste eluaastatega Tahiitil ja tema masendava surmaga
ning seejärel teha tagasivaate sellest, mida ma tean Stricklandi kunstnikutee algusest. See polnud lihtsalt kapriis, vaid teadlik soov jätta jumalaga Stricklandiga just siis, kui ta asus teostama oma igipõlist unistust — sõita kaugele saarele, mis selle üksildase hinge fantaasiat juba ammu oli toitnud. Mulle see lihtsalt meeldis, et inimene võttis kätte ja alustas neljakümne seitsmeselt uut elu, siis kui enamik on muutunud oma mugavuste ja harjumuste orjaks, Nägin oma vaimusilmas halli, mistraalist vahuseguseks muutunud merd ning Stricklandi jälgimas Prantsusmaa kaugenevat kallast, mida talle enam kunagi näha polnud

antud. Ent siiski, kui palju julgust ja otsuse-kindlust pidi tas peidus olema, kui palju pöörast tahte-
jõudu. Ma tahtsingi niimoodi optimistlikult lõpetada. Ent mu kavatsused läksid luhta. Lugu lihtsalt ei istunud, ja pärast paarikordset katsetamist pidin selle variandi kõr-
163

vale jätma. Alustasin uuesti tavalist rada pidi ja otsustasin kirja panna kõik, mida Stricklandi kohta teadsin, faktide järjekorras.
Ent need faktid on liialt katkendlikud. Olin teadlase olukorras, kellel ühest luust tuleb kokku seada mitte ainult terve looma kere, vaid ära määrata ka tema elulaad ja harjumused. Inimestele, kellega Strickland Tahiitil kokku puutus, ei jätnud ta mingit erilist muljet. Kohalikele elanikele polnud ta ei keegi muu, kui mandrilt saarele asunud valge, kes alailma rahahädas oli ning kes torkas teiste hulgast silma ainult selle poolest, et ta tegi mingeid veidraid pilte. Ning alles palju hiljem — Strickland oli juba mitmed aastad surnud —, kui saarele hakkas saabuma Pariisi ja Berliini kunstikaupmeeste agente, kes otsisid Stricklandist järelejäänud töid, tulid saare elanikud mõttele, et küllap oli nende hulgas elanud tähtis inimene. Alles siis nad taipasid, et nad oleksid võinud osta sellesama töö, mille eest nüüd maksti pöörast laha, võileivahinna eest ega suutnud endale selle soodsa võimaluse mahamagamist kuidagi andeks anda. Saarel elas juudi soost kaupmees — nimega Cohen, kellel oli kodus üks Stricklandi töö, mille ta oli omapärasel viisil saanud. See oli väikest kasvu prantsuse päritoluga vanaldane juut, lahkete silmade ja heatahtliku naeratusega — pooleldi kaupmees, pooleldi meremees. Tal oli oma isiklik kutter, millega ta vapralt Paumotu ja Marquesas-saarte vahel purjetas, viies sinna kõikvõimalikku kaupa ja saades vastu koprat, pärlmutrit ja pärle. Astusin tema poole sisse, kuna ta pidi müüma üsna soodsatel tingimustel suure musta pärli. Kahjuks polnud see mulle tasku järele ja ma hakkasin temaga vestlema hoopis Stricklandist. Vanamees tundis teda hästi.
«Tundsin ta vastu sellepärast huvi, et ta oli kunstnik,» jutustas Cohen. «Vaadake, selle ameti mehi juhtub meie hulgas harva ette tulema. Mul hakkas tast lihtsalt hale meel, et see töö ta käes nii viletsasti läheb. Olin esimene, kes talle siin tööd pakkus. Poolsaarel on mul väike istandik ning vajasin sinna valget järelevaatajat. Pärismaalased ei liiguta siin lillegi, kui nende järele pole seatud valvama valge mees. Ütlesin talle: «Maalimiseks jätkub, seal aega külluses, peale selle teenite veel leivakõrvast.» Teadsin ta nälgimisest ja pakkusin talle korralikku palka.»
164
«Ega ta vist kuigi sobiv järelevaataja polnud,» laususin naeratades.
«Ma ei teinud sellest numbrit. Kunstnikud on mulle alati sümpatiseerinud. See on meil juba veres, nagu te isegi teate. Tema aga töötas minu juures ainult paar kuud. Kui tal oli taskus piisavalt raha värvide ja lõuendi ostmiseks, laskis ta lihtsalt jalga. Siinsete saarte loodus oli talle meele järele ja teda tõmbas rändama. Vahetevahel me siiski kohtusime. Iga paari kuu tagant ilmus ta Paplitesse, elas siin natuke aega, ja kui oli raha saanud, kadus jälle, ühel niisugusel korral ilmus ta minu juurde ja küsis mult laenuks kakssada franki. Näo järgi otsustades polnud ta söönud ligemale nädalapäevad. Mul polnud südant talle ära öelda. Teadsin muidugi juba ette, et seda raha ma enam ei näe. Möödus tervelt aasta, enne kui ta uuesti minu juurde ilmus, seekord oli tal kaasas maal. Laenatud rahast ei rääkinud ta sõnagi, ainult lau sus: «Selle pildi maalisin teile teie istandikust.» Heitsin pilgu pildile. Ma ei osanud selle kohta õieli midagi öelda, loomulikult tänasin ma teda, ja kui ta ära oli läinud, näi tasin pilti oma naisele.»
«Mida see endast kujutas?» küsisin sekka.
«Parem ärge küsigegi. Ma ei saanud sellest mõhkugi aru. Elu sees pole niisugust pilti näinud.
«Mida sellega peale hakata?» küsisin naiselt. «Seinale seda küll panna ei kõlba,» vastas naine.

«Inimesed naeravad meid välja i> Nii ta siis viiski pildi pööningule muu kilu kolu hulka mu naine ei viska nimelt midagi ära. Tal on niisugune maania. Ja siis — kujutage vaid, see oli just enne sõda, kui Pariisis elav vend mulle kirjutas ja küsis: «Tead sa juhuslikult midagi ühest inglise kunstnikust, kes elas Tahiitil? Ta on geenius ning tema tööde eest makstakse siin kohutavat hinda. Katsu mõnele tööle käpp peale panna ja saada siia. Suurepärane teenimisvõimalus » Ja ma küsisin uuesti oma naiselt: «Ei tea, mis sellest Strick-landi pildist on saanud, mis ta mulle andis? On see ikka veel pööningul?» — «Loomulikult pööningul,» vastas naine,, «sa ju tead, et ma kunagi midagi ära ei viska. Mul on niisugune maania.» Ronisime siis mõlemad pööningule ning leidsime muu prahi hulgast, mis kolmekümne aasta jooksul sirrna kogunenud oli. ka Stricklandi pildi. Uurisin seda siit ja sealt ja ütlesin: «Kes oleks küll eales võinud aimata, et mu istandiku järelevaataja, kellele
165
ma laenasin kakssada franki, osutub äkki geeniuseks! Mida sina sellest pildist ka leiad?» — «Mitte kui midagi,» vastas naine. «Meie istandikuga ei sarnane see põrmugi, pealegi pole ma elu sees näinud siniseid kookospalmi lehti. Aga seal Pariisis on nad küll aru kaotanud. Võib-olla su vend saab selle pildi eest need kakssada franki tagasi, mis Strickland sult laenas.» Pakkisime pildi ära ja saatsime vennale Pariisi. Viimaks saime temalt vastuse. Mida ta teie arvates kirjutas?... «Sain pildi kätte,» kirjutas ta, «ja mõtlesin, kas sa minu arvel mitte kurja nalja pole teinud. Selle pildi eest poleks ma täinud maksta isegi mitte nii palju, kui kulus saatekulude peale. Kõhklesin, kas sellele džentelmenile, kellele Stricklandi lõuendist olin rääkinud, üldse seda näidata. Sa võid kujutada, missugune oli mu imestus, kui too džentelmen ütles, et see on meistri kätetöö ja pakkus mulle otsemaid kolmkümmend tuhat franki. Võimalik, et ta oleks isegi rohkem andnud, kui ma ainult küsida oleksin tihanud. Mina aga olin justkui ogaraks löödud ning kohe pakkumisega nõus, järelemõtlemisest rääkimata.»
Seejärel lausus monsieur Cohen midagi lausa liigutavat:
«Kahju, et vaese Stricklandi silmad seda päeva ei näinud. Mis näo ta oleks küll teinud, kui oleksin selle pildi eest talle peopesale ladunud kakskümmend üheksa tuhat kaheksasada franki.»

XLIX

Elasin «Hõtel de la Fleur'is». Selle omanik mrs. Johnson jutustas mulle oma kurva loo, kuidas ta oli lasknud käest hea teenimisvõimaluse. Pärast Stricklandi surma
müüdi tema varandus Papeete turuplatsil korraldatud oksjonil rhaha. Mrs. Johnson läks oksjonile vaid sellepärast, et nende asjade hulgas oli ameerika ahi, mida ta
endale saada tahtis. Ja ta saigi selle endale kahekümne seitsme frangi eest.
«Muude asjade hulgas oli ka oma tosin pilti,» jutustas la mulle, «kuid need olid raamimata ja keegi ei tahtnud
166

neid võtta. Mõne eest pakuti kümme franki, ülejäänute eest viis-kuus franki. Mõelda vaid, kui oleksin need kõik ära ostnud, oleksin praegu rikas naine.»
Ent kõigele vaatamata poleks Tiare Johnson ikkagi rikkaks saanud. Ta nimelt ei osanud raha hoida. Tiare Johnson oli polüneeslase ja Tahiitile peatuma jäänud inglise laevakapteni tütar. Kui mina teda tundma õppisin, oli ta umbes viiekümnene, kohutavate volüümide tõttu võis talle aga anda rohkem. Kogukas ja tüse, nagu ta oli, võinuks ta paista isegi suursugusena, kui ainult ta näoilme mitte nii südamlik ja heatahtlik poleks olnud. Ta käed olid kui lambakintsud, rinnad nagu kaks hiiglasuurt kapsapead, nägu lai ja lilfav, tekitades mulje siivutust alastiolekust, lõua all lotid. Palju neid seal oli, ei hakanudki lugema. Nad lihtsalt uppusid ta lopsakasse büsti. Ta kandis tavaliselt roosat kapotti ja laia õlgkübarat. Vahetevahel

päästis ta uhkeldades valla oma pikad tumedad käharjuuksed. Silmad olid tal ikka veel noored ja vallatud. Ja nakatavamat naeru pole ma eales juhtunud kuulma. See algas kusagilt madalalt, otse kurgupõhjast, kasvas siis järjest valjemaks ja valjemaks, kuni rappus kogu ta vägev keha. Tiare pidas lugu kolmest asjast: naljast, klaasist veinist ja ilusatest meestest. Tutvumine temaga oli nauding omaette.
Saare peal oli ta parim kokk, sest ka ta ise pidas lugu heast toidust. Hommikust õhtuni armastas ta istuda köögis väikesel pingil ning jagada käske hiina kokale ja kahele-kolmele polüneesia tüdrukule; ta lobises kõikidega lustakalt ning maitses omaenda väljamõeldud hõrgutisi. Leidis keegi ta silmis lugupidamist, valmistas Tiare toidu ise. «Hõtel de la Fleur'ile» oli iseloomulik äärmine külalislahkus — igaühele leidus, mida pakkuda. Kui kellelgi olid taskud tühjad ega polnud raha arve maksmiseks, ei saatnud Tiare teda söömata tagasi. Ta mõtles, et kui raha saadakse, küll siis makstakse. Kord oli saarel olnud mees, kellel polnud kuhugi minna, ning muidugi oli Tiare see, kes mitu kuud andis mehele peavarju ja süüa. Kui Jiiinlasest pesupesija keeldus ilma rahata võõra mehe pesu pesemast, pani mrs. Johnson tolle mehe pesu ühtekokku oma pesuga. Ta ei võinud vaese õnnetu seljas määrdunud särki näha; ja et tegemist oli meesterahvaga, mehed aga peavad suitsust lugu, andis ta talle päevas terve frangi suitsude ostmiseks. Seejuures kohtles ta
157
teda samasuguse armastusväärsusega kui teisi kliente, kes tasusid oma arved korrapäraselt. Aastad ja rasvtõbi olid teinud Tiare armastuse jaoks kõlbmatuks, ent see-eest sekkus ta kirgliku huviga noorte armuasjadesse. Armastus ja seks olid tema jaoks mehe ja naise vahelistes suhetes kõige igapäevasem nähtus, ning juhtus kellelgi selle kohta näpunäiteid vaja minema, oli la lahkelt nõus oma rikkalikku kogemuste pagasit avama.
«Ma polnud veel viisteist täis, kui paps avastas, et mul on armuke,» jutustas ta. «See oli «Troopilise Linnu» kolmas tüürimees. Ilus mees.»
Mrs. Johnson ohkas kergelt. Räägitakse, et naised meenutavad oma esimest armastust alati teatava melanhooliaga. Kuid kas nad alati seda esimesi ka mäletavad?
«Mu isa oli mõistlik mees.»
«Kuidas ta selle peale reageeris »
«Algul peksis mind pooloimetuks, seejärel pani mind kapten Johnsonile mehele. Ma ei seisnudki nii väga vastu. Kapten oli minust küll tükk maad vanem, kuid ka tema oli ilus mees.»
Tiare — see on imehästi lõhnava valgeõielise lille nimi, isa oli talle selle nime pannud, ja selle kohta räägitakse, et kui inimene on kord selle lõhna nuusutada saanud, tuleb ta lõppude lõpuks ikkagi Tahiitile tagasi, ükskõik kui kaugele teda tuuled ka ei kanna. Tiare mäletas Stricklandi hästi.
«Vahetevahel astus Strickland meie poole sisse. Tihtipeale lonkis ta Papeete tänavail. Mul oli tast kahju, sest ta oli nii kohutavalt kõhn ja lal polnud kunagi pennigi taskus. Kui juhtusin kuulma, et ta linna peal jälle ringi liigub, saatsin mõne poisi teda otsima ja kutsusin enda poole lõunale. Paaril korral otsisin talle mõne tööotsa, kuid ega tema neist kinni pidanud. Varsti sai lal linnaelust isu täis, ja läinud ta oligi.»
Strickland saabus Tahiitile kuus kuud pärast Marseib le'st lahkumist, ülesõidu eest töötas ta laeval, mis kurseeris Aucklandi ja San Francisco vahel. Ta tuli Tahiitile. kaasas maalimiskast, molbert ja kümmekond lõuendit. Taskusopis olid tal mõned naelsterlingid — Stricklandi] oli Sydney's õnnestunud lööd leida. Elama asus ta ühe poiüneeslase majja linna serval. Mulle tundub, et Tahiitile jõudes tundis Strickland ennast otsekohe kodus. Tiare jutustas, kuidas Strickland oli talle kord öelnud:
168
«Nühkisin parajasti laevalage, kui üks sell mulle äkki lausus: «Noh, olemegi päral.» Tõstsin pilgu ja nägin enda ees kerkimas saart. Hoobilt sai mulle selgeks, et see ongi paik, mida olen

terve elu otsinud. Mida lähemale laev jõudis, seda omasemana see koht tundus. Kui ma saarel vahetevahel ringi kolan, tundub, et olen seda kõike varem näinud. Võiksin vanduda, et olen siin kunagi varem elanud.»
«Seda on mõnikord ka varem juhtunud,» jutustas Tiare. «Tean inimesi, kes astusid laevalt maha mõneks tunniks, niikaua kui laevale lasi peale pandi, ent tagasi nad enam ei läinud. Samuti tean inimesi, kes tulid siia aastaks ajaks ametisse, ja kui nad siis aasta möödudes saarelt minema sõitsid, kirusid ja needsid nad seda paika, nii kuidas jaksasid. Parem olevat nöör kaela tõmmata kui siia saarele tagasi tulla. Möödus vaevalt pool aasfal, kui neid jälle saarel kohi asin. .Seekord rääkisid nad sootuks teist juttu — nad ei suutval mujal elada kui Tahiilil.»

L

Mulle näib, ei osa inimesi lihtsail ei sünni seal, kus nad peaksid sündima. Palja juhuse tõttu sünnib inimene sageli keskkonnas, mis on talle võõras ja vastuvõtmatu, ja jääb selle lõllu kogu oma ehi koduigatsuseptinade all kannatama. Oma sünnipaigas Ilmnevad nad ennast võõrkehana: kunagised lapsepõlve mängukohad - kärarikkad tänavad ja varjulised vaiksed teerajad jäävad vaid inimelu üheks mööduvaks etapiks. Võõrastena tundsid nad ennast oma sugulaste keskel, võõrastena ka lapsepõlve mängumail. Võibolla seesama võõrdumus ongi ajend, mis sunnib inimesi millegi püsiva ja igavese otsingule, mis neid jäägitult haaraks ja enda külge seoks. Ehk on see mingi peidetud atavisminähtus, mis kutsub neid rändama tagasi paikadesse, kust nende esivanemad lahkusid luba eelajaloolisel ajal. Ja võib juhtuda, et inimene satub äkki paika, kuhu salapärased jõud on teda juba ammu

tirinud. Ja seal leiab ta endale tõelise kodu, tunneb mõnu loodusest, mis teda varem pole ümbritsenud, ja inimestest, kelle keskel ta varem pole elanud, just nagu oleksid nad kõik tema head tuttavad otse sündimisest saadik. Ainult seal leiab ta lõpuks endale rahu.
Jutustasin Tiarele mehest, kellega kunagi tutvusin St. Thomase hospidalis. See mees oli rahvuselt juut, nimega Abraham — blond, tugeva kehaehitusega noormees, kohutavalt arg ja tagasihoidlik, ent väga andekas. Juba õppima tuli ta tüseda teadmistepagasiga ning jäi kogu viie õppeaasta kestel kõige paremaks üliõpilaseks. Pärast lõpetamist sai temast terapeut ja kirurg. Tema säravat talenti tunnistasid kõik. Peagi võeti ta hospidali koosseisu ja ta tulevik oli kindlustatud. Kui inimese käekäiku üldse ette võib näha, siis Abrahami kohta võis küll ennustada, et ta teeb kord hiilgava karjääri. Ees ootas tunnustus ja jõukus. Enne uute töökohustuste juurde asumist otsustas ta võtta veidi puhkust. Et tal aga raha polnud, otsis ta endale laevaarsti koha tramplaeval, mille sihtpunktiks oli Levant. Ega seal arsti ette nähtud ei olnud, ent hospidali üks vanem arst tundis hästi laevaliinide direktorit ja Abrahami soovile lihtsalt tuldi vastu.
Möödusid ainult mõned nädalad, kui Abraham saatis haigla juhtkonnale teate, et ta ei tule sinna enam tagasi. Teade tekitas üldist hämmingut ning põhjustas mitmesuguseid kuulujutte. Kui inimene astub mõne ootamatu sammu, hakatakse tema kohta igasuguseid riivatuid kuulu-jutte levitama. Ent samas leidus mees, kes oli valmis astuma Abrahami jälgedesse, ja Abraham oligi peagi unustatud. Temast polnud kuulda enam ei kippu ega kõppu. Ta oli kadunud nagu vits vette.
Küllap see oli oma kümmekond aastat hiljem, kui ühel hommikul laev, millel ma parajasti reisisin, randus Aleksandria sadamas. Kõik sõitjad, mina kaasa arvatud, kuulusid arstliku kontrolli alla. Meid vaatas üle kulunud ülikonnas tüse arst. Kui ta mütsi kõrvale heitis, tuli nähtavale särav kiilaspea. Mees tundus kuidagi tuttav, ja äkki oli mulle kõik selge.
«Abraham,» pöördusin tema poole.

Ta vaatas mulle üllatunult otsa, ja mind ära tun-, des raputas kõvasti mu kätt. Pärast mõlemapoolseid imestusavaldusi ning kuuldasaamist, et veedan öö Aleksandrias, kutsus ta mind Inglise Klubisse õhtusöögile.
170
Kui õhtul uuesti kohtusime, ei suutnud ma ikka veel ära imestada, et teda Aleksandriast eest leidsin. Abraham pidas üsna tähtsusetut töökohta ja elas võrdlemisi kitsastes oludes. Ta jutustas mulle oma loo. Kui ta tol korral Vahemerele sõitma läks, oli tal kindel kavatsus Londonisse tagasi tulla ja St. Thomase hospidalis tööle asuda, ühel hommikul, kui laev Aleksandria sadamas randus, läks ta laevalaele ja tema ette kerkis päikesega ülekullatud valge linn ning rahvahulk sadamakail. Need olid räbaldunud riietuses maa päriselanikud; Sudaani neegrid, käratsevad ja ägedasti žestikuleerivad kreeklased ja itaallased, tähtsate nägudega türklased fessides, nende kohal aga ergav päike ja säravsinine taevas. Ja siis juhtus temaga midagi enneolematut. Ta ei osanud seda kuidagi seletada. «See oli nagu pikselöök,» ning rahuldumata oma seletusest, lisas ta, «otsekui mingi taevalik ilmutus.» Miski nagu rõhus ta südant, sellele aga järgnes piiritu rõõrnu- ja imeline vabanemistunne. Ta oleks nagu saabunud koju. Lausa ühe hetke jooksul sündis temas soov alatiseks, oma elupäevade lõpuni Aleksandriasse elama jääda. Laeva juhtkond talle mingeid takistusi ei teinud, ja kakskümmend neli tundi hiljem astus Abraham kogu oma varanatukesega Aafrika mandrile.
«Kapten pidas teid arvatavasti püstihulluks,» laususin naeratades.
«Ma ei hoolinud, mis minust mõeldi. Sest mittemina ei astunud seda sammu, vaid keegi, kes oli minust tugevam. Mõtlesin, et otsin üles mõne tagasihoidliku kreeka võõrastemaja. Ja kui parajasti pidasin aru, millises suunas sammud seada, oli mul teada ka selle asukoht. Ja imes-tage või mitte, leidsin kreeka hotelli imekähku üles, nagu oleksin ma neis paigus olnud ammune külaline.»
«Kas te varem Aleksandrias pole olnud?»
«Ei, ma polnud Inglismaalt terve elu jooksul jalaga kaugemale saanud.»
Aleksandrias astus Abraham peatselt riigiteenistusse ning töötas seal siiamaani.
«Olete te kordagi seda sammu kahetsenud?»
«Ei, ilmaski mitte, mitte ühelgi hetkel. Teenin nii palju, et ots. otsaga kokku tulla, ja ma olen sellega rahul. Rohkem pole mul eluajal vaja. Mu elu on olnud suurepärane.»
Lahkusin Aleksandriast järgmisel päeval, ja ma unustasin Abrahami. Hiljuti sattusin koos lõunat sööma ühe
171
vana meedikust sõbraga Alec Carmichaeliga, kes oli Inglismaal korralikku karjääri teinud. Kohtusin temaga juhuslikult tänaval ning õnnitlesin teda aadlitiitli saamise puhul väljapaistvate teenete eest sõjas. Otsustasime veeta õhtu koos ning meenutada vanu aegu. Carmichael tegi ettepaneku süüa õhtust tema pool kodus ja ainult kahekesi, et keegi meie vestlust segada ei saaks. Olin sellega päri. Carmichael elas Queen Anne Streetil nägusas vanas majas, mis oli äärmiselt maitsekalt sisustatud. Söögitoa seinal märkasin suurepärast Belottot ja kaht maali Zoffanylt, mis tekitasid mus isegi kerget kadedust. Kui ta naine — pikakasvuline armastusväärne leedi kuldbrokaadis — meid kahekesi oli jätnud, mõtlesin naerusui, kui erinevad on tema praegused elutingimused, võrreldes nende aegadega, kui olime mõlemad meditsiiniüliõpilased. Armetus itaalia restoranis lõunatamine Westminster Bridge Roadil tundus meile tookord ääretu luksusena. Nüüd oli Alec Carmichael mitme haigla tunnustatud arst. Ta pidi teenima oma kümme tuhat naelsterlingit aastas, kusjuures värske aadlitiitel oli alles esimene nende tiitlite hulgas, mis teda ilmselt veel ees ootasid.
«Mul on tõesti vedanud,» lausus ta, «ent nii imelik kui see pole, võlgnen ma tänu kõige selle eest paljale juhusele.»
«Mida sa selle all mõtled?»

«Mäletad sa Abrahami? See oli mees, keda ootas ees hiilgav tulevik, üliõpilaspäevil jäin temale alati alla. Sest tema sai kõik need auhinnad ja stipendiumid, mida mina olin ihaldanud. Mina olin alati teine viiul. Oleks ta St. Thomase hospidali pidama jäänud, oleks tal olnud minu praegune positsioon. Tollel mehel oli tõeline kirurgi-käsi. Talle polnud võrdset. Kui ta arvati St. Thomase hospidali personali hulka, polnud minul sinnajäämiseks enam mingeid šansse. Ainuke võimalus oli hakata praktiseerivaks arstiks ilma igasuguse tulevikuväljavaateta. Siis aga Abraham kadus ja tema koht määrati mulle. Tee oli lahti.»

«Küllap sul on õigus.»

«See oli lihtsalt õnnelik juhus. Minu arust oli Abraham , mõneti veidrik. Vaeseke olevat omadega päris alla käinud. Töötavat kusagil Aleksandrias sanitaararstina ja teenivat viletsaid penne. Kuulu järgi elavat ta ühe inetu

ja vana kreeklannaga ning tal olevat terve kari näärrne-haigeid lapsi. Ilmselt on andekusest üksnes vähe. Peale selle on veel vaja iseloomu. Abrahamil seda viimast aga polnud.»

Iseloomu! Mulle tundus hoopis vastupidi — loobuda paljutõotavast karjäärist pärast pooletunnist mõttemõlgutust, sest et olid näinud enda ees teist, palju sisukamat ja köitvamat elu, — see nõudis minu arust tugevat karakterit. Ja veelgi tugevam iseloom pidi olema siis, kui seda sammu mitte kunagi ei kahetsetud. Ma ei lausunud aga sõnagi, ja Alec Carmichael jätkas mõtisklevalt:

«Kui ma praegu Abrahami sammu kahetseksin, oleksin ju tõtt öelda, silmakirjalik. Minule tuli see ju ainult kasuks.» Ja Carmichael pahvis laisalt pikka kallihinnalist sigarit. «Ent kui mul poleks olnud isiklik huvi mängus, oleksin siiralt kahetsenud, et niisugune talent asjatult kaotsi läks. Kuidas küll inimene oma elu nii sassi oskas keerata!»

Ent kas Abraham oligi oma eluga nii väga sassis. Kui teha seda, mida hing ihkab, elada nii, nagu süda lustib, ja tunda sellest mõnu, kas seda siis nimetatakse luhtaläinud eluks? ... Ja kas see on siis õnn — olla tunnustatud kirurg ning teenida kümme tuhat naelsterlingit aastas ning omada ilusat naist? Mulle tundub, et kõik' oleneb sellest, mida keegi elust otsib, mida ta endalt ja ühiskonnalt nõuab. Ent jällegi hoidsin keelt hammaste taga, sest minusugusel ei sobinud ometi aadlikule vastu vaielda.

LI

Kui Tiarele selle loo ära olin jutustanud, sain oma arukuse eest kiita; järgnevad minutid möödusid vaikides — põetasime herneid. Äkki jäi ta piik peatuma hiina kokal — ta ei lasknud köögi askeldustelt kunagi silma pealt'—, kes tegi midagi teisiti, kui oleks pidanud tegema, ja Tiare sai vihaseks. Hiinlane ei olnud ka suu peale kukkunud ja tekkis põrgulärm. Sõimeldi kohalikus keeles, millest mulle ainult üksikud sõnad mõistetavad olid; igatahes maailmalõpp paistis päris lähedal olevat. Siis

aga sõim vaibus ja Tiare pakkus kokale suitsu. Mõlemad hakkasid rahumeeles sigaretti tõmbama.

«Kas te ka teate, et mina olin see, kes talle siit naise otsis,» lausus äkki Tiare. ja lai naeratus levis üle ta lihava näo.

«Kokale?»

«Ei, Stricklandile.»

«Aga ta oli ju ometi abielus.»

«Seda rääkis ta ka ise, ent mina vastasin, et see on Inglismaal, Inglismaa asub aga teises maailma otsas.»

«Eks ta ole õigus,» nõustusin mina.

«Strickland ilmus Papeetesse kahe-kolme kuu tagant, siis kui oli vaja värve ja tubakat osta või raha muretseda. Ta hulkus tänavail nagu kodutu koer. Ja mul hakkas tast kahju. Mul oli siin üks tüdruk Ata, kes oli mulle isegi kaugelt sugulane, ta koristas siin tube. Isa-ema olid tal surnud ja ma võtsin ta enda juurde elama. Strickland astus vahetevahel minu poole sisse — sai siit kõhutäie süüa, või siis mängis poistega malet. Kui Strickland siin käis, märkasin temal sageli Ata pilku ja küsisin tüdrukult, kas Strickland on talle meeldima hakanud. Ata vastas, et isegi väga. Teate neid meie tüdrukuid, valgete meeste peale on nad eriti maiad.»

«Oli ta siis polüneeslane?» küsisin ma.

«Jah, seda küll. Temas polnud ühtegi tilka valget verd. Noh, pärast seda kui olin tüdrukuga rääkinud, saatsin Stricklandi järele ja ütlesin talle: «Strickland, on aeg ennast ankrusse heita. Sinu eas ei passi enam igasuguste plikadega ringi lasta. Enamikus ei kõlba nad kuhugi ja midagi head nendelt loota pole. Taskud on sul tühjad ja töökohta ei pea sa ka kauem kinni kui kuu või kaks. Sind ei taha enam keegi tööle võtta. Sa räägid, et sul on alati võimalus mõne polüneeslannaga metsas elada, sest valgete meeste järele on nad eriti maiad, kuid kas siis ühele valgele mehele on niisugune elu sünnis? Seepärast võta mu sõnu kuulda, Strickland.»»

Tiare kasutas prantsuse ja inglise keelt segamini, sest mõlemad keeled olid tal ühteviisi hästi suus. Seejuures lisandus ta kõnele mingi laulev aktsent, mis oli kõrvale üpris mõnus kuulata. Niiviisi oleks arvatavasti kõnelnud lind, osanuks ta rääkida inglise keelt.

««Mida on sul Ataga abiellumise kohta öelda? Ta on läbinisti korralik tüdruk ja kõigest seitsmeteistkümneaastane.

174

Ta pole endale kunagi juhuslikke tutvusi lubanud, mida teiste meie tüdrukute kohta nii kergesti ütelda ei saa, kui just mõni kapten voi esimene tüürimees, ent polünees-lastest on ta puutumata. Elle se respecte, võis tu[1] . Kui «Oahu» laekur viimast korda siin oli, ütles ta, et saartel pole ta Atast ilusamat tüdrukut näinud. Tal on viimane aeg hakata perekonda soetama, sest ka kaptenid ja tüürimehed ei ütle ära vaheldusest. Ma ei pea tüdrukuid enda juures kaua. Atal on Taravao lähedal paras maatükk, just enne poolsaart. Kookospähkli praeguse hea hinna juures võiksite seal üsna lahedalt ära elada. Ka maja on tal olemas, nii et saad seal maalida nii palju, kui süda lustib. Mida on sul selle peale kosta?»» Tiare j3i vait ja tõmbas hinge.

«Siis ta rääkiski mulle oma naisest, kes elab Inglismaal. «Mu vaene Strickland,» ütlesin ma talle, «kõikidel meestel on kusagil oma seaduslik naine, kelle eest nad meie saartele põgenevad. Ata on mõistlik tüdruk ja mingit ametlikku tseremooniat ta ei ootagi. Ta on protestant, protestandid aga suhtuvad niisugustesse asjadesse hoopis teisiti kui katoliiklased.» Lõpuks Strickland vastas: «Aga mida Ata ise sellest arvab?» — «Ata pole sinu vastu sugugi ükskõikne,» vastasin mina. «Tema on nõus, kui sina seda oleksid. Kas kutsun ta siia?» Selle peale laskis Strickland kuuldavale oma isevärki kokutava naeru, ja ma hüüdsin Atat. Tüdruk teadis, millest me omavahel rääkisime — kõlvatu sihuke, sest panin silmanurgast tähele, et ta kuulas me juttu hoolega pealt, olgugi et ta teeskles, nagu triigiks mu pluusi, mille talle pesta olin andnud. Ata tuli meie juurde, ta küll naeris, aga ma sain aru, et südames oli tal hirm. Strickland jäi talle vaikides otsa vaatama.»

«Oli ta ilus?» küsisin mina.

«Ega tal viga polnud. Olete piltidel teda kindlasti näinud. Strickland maalis teda alatasa, vahel pareo's, vahel päris paljalt. Ata oli ikka tõepoolest kena. Pealegi oskas ta hästi toitu valmistada. Ma ise õpetasin ta välja. Nägin, et Strickland jäi mõttesse, ja ütlesin talle: «Olen Atale korralikku palka maksnud ja ta on kõik hoolsasti alles hoidnud. Pealegi pole teda ka kaptenid ja esimesed tüürimehed päris, pennita jätnud. Tüdrukul on mitusada franki kogutud.»

1 Ta peab endast lugu. (Pr. k.)

175

Strickland näppis oma võimsat punast habet ja naeris:

«Kuidas on, Ata, kas ma kõlban sulle meheks?»

Ala ei vastanud midagi, ainult kihistas naerda.
«Kuid pea meeles, Strickland, et tüdruk on sinust sisse võetud,» tuletasin talle meelde.
«Hakkad minu käest nahapeale saama,» vastas Strickland ning jäi Atale otsa vaatama.
«Kuidas ma muidu teaksin, et sa muid armastad?» vastas tüdruk.»
Tiare jättis jutustamise pooleli, jäi hetkeks mõttesse ja lausus:
«Kapten Johnson, minu esimene mees, andis mulle ala tasa kere peale. See oli tõeline mees. Ilus, rohkem kui kuus jalga pikk, ja kui purjus oli, ei ohjeldanud teda miski. Olin niisugustel puhkudel mitmed päevad üleni muhke ja siniseid plekke täis. Kui ta suri, küll ma siis alles nutsin. Arvasin, et ei saa sellest enam kunagi üle. Tegelikult aga sain oma kaotuse suurusest alles siis aru, kui minust oli saanud George Rainey naine. Ega inimest enne tundma saa, kui oled temaga puuda soola ära söönud. Mitte üheski mehes pole ma nii pettunud olnud kui George Rainey's. Ta oli samuti kena ja sihvakas mees, umbes niisama pikk kui kapten Johnsongi ja pealtnäha tugev. Ent see kõik oli väline koor. Viina ei võtnud ta tilkagi suu sisse. Kunagi ei tõstnud ta kätt mu vastu. Misjonäriamet oleks talle paras olnud! Igas laevas, mis meie sadamas käis, oli mul peigmees. Ent George Rainey ci märganud midagi Lõpuks ta hakkas mulle nii vastu, ci lahutasin tast ära Mis mõtet on niisugust meest pidada? Lihtsalt kohutav, kuidas mõned mehed oma naisi kohtlevad.»
Olin Tiarega täiesti ühel nõul ja tähendasin hukkamõistvalt, cl mehed on alati petised olnud, seejärel aga palusin tal Stricklandi lugu jätkata.
««Noh olgu peale,» kosisin seepeale, «egas kiiret pole kusagile. Mõtle rahulikult kõige üle järele. Atal on siinsamas imekena toakene. Ela temaga kuu aega koos, eks siis näed, kuidas ta sulle 'meeldib. Süüa võid minu käest saada. Kui aeg täis saab ja otsustad temaga abielluda, siis võite oma majja üle kolida.»
Strickland oli selle plaaniga nõus. Ata aitas mul majapidamistöid teha, Strickland aga sõi minu juures, nagu lubatud. Õpetasin Atat mõningaid toite tegema, mis Stricklandile eriti meele järele olid. Ega ta tollal palju maalinud.
176
Kolas niisama mägedes ringi ja käis suplemas. Armastas alatasa merekaldal istuda ega saanud silmi laguunilt, päikeseloojangul aga vaatas Mooread. Või siis käis korall-riffidel kalu püüdmas. Veel armastas ta sadamas ringi lonkida ja polüneeslastega juttu lobiseda. Läbinisti kena ja korralik mees. Igal õhtul pärast söömaaega läksid nad koos Ataga oma kambrisse. Mulle aga hakkas silma, et teda tõmbab metsa tagasi, ja kuu lõpus ma küsisin, mis otsuse ta siis teeb. Strickland vastas, et juhul kui Ata ainult nõus on, hakkab ta temaga meeleldi koos elama. Katsin siis neile pulmalaua. Valmistasin kõik ise — hernesupi, homaarid ä la porlugaise, curry ja kookospähkli salati. Kas teie olete minu kookospähkli salatit maitsta saanud? Enne kui ära lähete, peate seda tingimata proovima. Kõige lõpuks aga pakkusin jäätist. Jõime sampust, nii palju kui jaksasime, ja likööre veel peale selle. Tahtsin kogu hingest, et kõik hästi välja kukuks. Pärast aga lõime võõrastetoas tantsu. Tookord ma nii paks ei olnud, olen alati tantsida armastanud.»
«Hõtel de la Fleur'i» võõrastetuba kujutas endast tagasihoidlikku ruumi, kus väike pianiino ning sametriidega mahagonmööbel oli korralikult piki seina laiali asetatud. Ümmarguste! laudadel lebasid fotoalbumid, seintel võimsad fotosuurendused Tiarest ja ta esimesest mehest, kapten Johnsonist. Olgugi et Tiare oli juba vana ja paks, rullisirne brüsseli vaiba kokku, kutsusime sisse paar tüdrukut ja mõned Tiare meestuttavad ning tantsisime, tõsi küll — seekord kähiseva grammofonimuusika saatel. Rõdul oli tunda tiare teravat lõhna, pea kohal sirendas pilvitus taevas Lõunarist.
Tiare naeratas leebivalt, kui ta meenutas vanu armsaid aegu.
«Pidu kestis kolmeni ja ilmselt polnud voodisse heites meist keegi kuigi kaine. Olin lubanud neile sõiduks oma vana vedruvankri, nii kaugele kui teed jätkus, sest pärast tuli neil nagunii

tohutu hulk maad jala vantsida. Ata maalapp asus kaugel mägede keskel. Teele mindi koidikul, ent poiss, kelle nendega kaasa olin saatnud, ei jõudnud tagasi enne järgmist päeva. See ongi kogu Stricklandi abiellumise lugu.»
177

LII

Järgmised kolm aastat olid Stricklandi elus arvatavasti kõige õnnelikumad. Ata maja asus suurest teest, mis tegi saarele ringi peale, ligikaudu kaheksa kilomeetri kaugusel. Maja juurde viis ainult looklev jalgrada, mida palistasid lopsakad troopilised puud. See oli värvimata laudadest kerge puuehitis, milles oli kaks väikest tuba, väljas asuv katusealune aga täitis köögi aset. Mööblit neil ei olnud, kui välja arvata kaks matti, millel nad magasid, ja kiiktool, mis asus verandal. Päris maja külje all kasvasid suurte sagris lehtedega banaanipuud, meenutades saatusega pahuksisse läinud valitsejanna räbaldunud esindus-kostüümi. Sealsamas kasvas veel avokaado ning kõikjal ümberringi kookospalmid, mille viljad moodustasid saare peamise sissetuleku. Ata isa oli oma maalapi ümber krootonid istutanud, mis kasvasid seal mühinal — uhked ja toretsevad oma erksates värvides. Otse maja ees aga kõrgus mangopuu, veidi kaugemal olid kaks teineteise ümber põimunud tsesalpiiniat, mille õite sarlakpunane värvus võistles kookospähklite kuldsega.
See oli Stricklandi uus kodu. Ta toitus sellest, mida andis loodus. Papeetes käis ta harva. Mitte kaugel majast voolas jõgi, kus Strickland ennast pesemas käis ja kuhu vahetevahel tulid sisse ka kalaparved. Seda nähes tormasid polüneeslased ahingute järele ja hakkasid suuri ehmunud kalu taga ajama, kes iga hinna eest merre tagasi kippusid. Juhtus Strickland korallrifil käima, tuli ta alati tagasi kas korvitäie väikeste kirjude kaladega, mis Ata kookosõli sees ära praadis, või teinekord jälle homaa-riga. Mõnikord aga valmistas Ata isuäratavaid roogi suurtest maakrabidest, kes kõikjal ringi sibasid. Mägedes aga kasvasid metsapelsinipuud, mille vilju Ata koos kahe-kolme külanaisega vahetevahel korjamas käis; koju tuldi värskete magusate ja mahlakate apelsinikorvide all ägades. Kookospähklite valmimise aegu aga kogunesid Ata juurde kõik ta nõod (nagu enamikul polüneeslastel, oli ka Atal terve trobikond sugulasi), kes ronisid kibekiiresti puude otsa ja heitsid alla suured küpsed viljad. Seejärel pähklid avati ja laotati päikese kätte kuivama. Lõigati välja kopra ja pandi kottidesse. Lõpuks tassisid naised pähklikotid laguuni ääres elava kokkuostja kätte, kes andis neile vastutasuks riisi, seepi, lihakonserve
178
ja ka veidi raha. Mõnikord peeti naabruses pidu ja tapeti siga. Siis mindi ja söödi ennast kas või haigeks, tantsiti ja lauldi ülistuslaule.
Ata maja asus külast kaugel, tahiitilased aga on oma .olemuselt laisad. Nad armastavad küll ringi rännata ja üksteise juures juttu puhumas käia, kuid pikkadest jalutuskäikudest ei pea nad lugu. Nii juhtuski, et tervete nädalate kaupa elasid Strickland ja Ata täies üksinduses. Strickland maalis ja luges, pimedatel õhtutundidel aga istusid nad koos verandal, pahvisid suitsu ja vaatasid öhe. Peagi sündis Atale laps, teda ilmale aidanud vana naine jäigi nende juurde elama. Varsti pärast seda ilmus sinna tolle nSise tütretütar ning mingisugune noormees, kelle kohta keegi ei teadnud õieti öelda, kust ja kelle juurest ta tuli. Kuid sinna ta elama jäi, koos teistega õnnelikku ja muretut elu.

LIII

«Tenez, voila le Capitaine Brunot,» lausus ühel päeval Tiare, kui Stricklandist kuuldud lugusid kokku sobitasin. «Kapten Brunot tundis Stricklandi hästi, käis isegi tema pool kodus.» Minu ees seisis võimsa musta habemega, milles oli märgata juba hõbeniite, keskealine mees, päikesepruuni näo ja suurte säravate silmadega. Tal oli üll nägus linasest riidest ülikond. Ta

oli mulle juba lantši ajal silma hakanud. Ah Lin, hiinlasest boi teatas, et too mees oli just saabunud Paumotult. Tiare tutvustas talle mind ja kapten ulatas mulle suure visiitkaardi, millele oli rasvaselt trükitud «Rene Brunot» ja sellest veidi allpool «Capitaine au Long Cours»2. Istusime väikesel köögirõdul, Tiare lõikas parajasti mingit riidetükki, millest ta tahtis ühele oma tüdrukule kleiti õmmelda. Kapten istus meie juurde.

«Tundsin tõepoolest Stricklandi küllaltki hästi,» lausus täA.SKOlen suur malesõber, Strickland aga mängis meelsasti malet. Käisin Tahiitil ametiasjus oma kolm-neli korda

1 Seal ongi kapten Brunot. (Pr. k.)

2 Kaugesõidukapten. (Pr. k.)

aastas. Juhtus Strickland Papeetes olema, tulime siia malet mängima. Kui ta naise võttis,» kapten Brunot kehitas naeratades õlgu, «enfiri, kui ta hakkas elama selle tüdrukuga, kelle Tiare talle sokutas, kutsus ta mind enda poole. Olin külaline ka tema pulmalauas.» Kapten Brunot vaatas Tiarele otsa ja mõlemad pahvatasid naerma. «Ega Strickland pärast seda enam Papeetes palju käinud. Sest sai umbes aasta, kui mul mingi äriasja pärast tuli sinna kanti minna, mis asjus see täpselt oli, pole enam meeles, ent kui juba kord seal olin, käis mul peast läbi mote: «Voyons2, miks mitte vaese Stricklandi pool ära käia!» Küsisin paarilt kohalikult elanikult Stricklandi juurde teed ja selgus, et sinna polnud rohkem kui viis kilomeetrit. Nii ma siis läksingi. Mulje, mis ma sellest külaskäigust sain, ei unune vist kunagi. Ise elan ma atollil — see on tasase maapinnaga kitsas saar, mis piirab laguuni. Sealne looduse ilu on mere ja taeva ilu, laguuni varjundirikaste värvide ilu, nõtkete kookospalmide ilu. See koht aga, kus elas Strickland, võrdus eedeni aia iluga. Ah, kui suudaksin kirjeldada teile selle maailmast eraldatud maatüki nõiduslikku veetlust, lasuursinist taevalaotust ja kõrgeid lopsakaid' puid. See oli otse värvide paraad. Ohk karge ja aroomiküllane. Pole lihtsalt sõnu seda edasi anda. Ja seal ta siis elas — eemal maailmakärast ja maailma poolt unustatud. Eurooplase silmaga vaadatuna oli seal küllaltki räpane — maja oli pooleldi lagunemas ning mitte just eriti puhas. Minu sinna jõudes vedelesid kaks-kolm polüneeslast rõdu põrandal. Olete kindlasti varemgi kuulnud polüneeslaste tugevast karjainstinktist. Oks meesterahvas lebas täies pikkuses põrandal, suitsetas sigaretti, peale pareo polnud tal seljas midagi.

Pareo on puuvillane riidetükk, kas sinise-valge voi punase-valge mustriline, mida kantakse niuete ümber, kust ta langeb vabalt põlvini.

«Keegi tütarlaps, aastat viisteist, punus pandanikiudu-dest mütsi, sealsamas istus vana naine ja popsutas piipu. Siis nägin ma Atat. Naine imetas alles mõnepäevast last, teine laps mängis ihualasti ta jalge juures. Mär-' gates mind, hüüdis Ata Stricklandi. kes selle peale kohe ukselävele ilmus. Ka temal polnud peale pareo midagi sel-

» Lõpuks. (Pr. k.)

2 Hüva. (Pr. k.)

jas. Missugune ebatavaline välimus tal oli — punane habe, pulstunud juuksed ja lai karvane rind. Jalasääred haavaarme tais, nahk parkunud, nagu oleks ta terve oma elu ainult paljajalu käinud. Temast oli saanud pesuehtne polü-neeslane. Minu küllatulekust näis ta tundvat tõsist rõõmu — Ata sai käsu lõunasöögiks kana tappa. Strickland kutsus mind tuppa ning näitas mulle pooleliolevat tööd molbertil. Toa nurgas asus matt, keset tuba aga molbert lõuendiga. Mul hakkas tast kahju ja ostsin odava hinna eest mõned maalid iseendale ja oma sõpradele Prantsusmaal. Olgugi et olin need ostnud esiotsa ainult kaastundest, hakkasin nendega tasapisi harjuma ja nad isegi meeldisid mulle. Nende salapärane ilu võlus mind. Teised muidugi pidasid mind ogaraks, ent nagu selgus, oli mul õigus. Saartel olin mina esimene tema tööde imetleja.»

Kapten heitis Tiarele väljakutsuva pilgu, kes hakkas uuesti heietama lugu Stricklandi asjade oksjonist, kirudes oma rumalust, et ta Stricklandi pildid kahe silma vahele oli jätnud. Selle asemel et Stricklandi pilte osta, võttis ta endale hoopis ameerika ahju kahekümne seitsme frangi eest.
«Kas need tööd on veel praegugi teie käes?» küsisin ma. «Seda küll. Hoian neid senikaua, kui mu tütar mehelemineku ikka jõuab, siis müün nad maha. Raha jääb kaasavaraks.»
Ja kapten asus jätkama oma külaskäigu kirjeldust Stricklandi juurde.
«See õhtu ei lähe mul kunagi meelest. Algul ei kavatse-' nud ma jääda kauemaks kui tunniks. Strickland käis aga kangesti peale, et ma jääksin sinna kogu ööks. Kõhklesin esiotsa, sest magamisest matil, mis mulle välja pakuti, ei pidanud ma suurt lugu. Lõpuks ei jäänud mul muud üle kui nõustuda. Kui Paumotul maja ehitasin, tuli mul nädalate kaupa lageda taeva all magada, ainsaks peavarjuks metspõõsa oksad. Küljealune oli aga sootuks kõvem. Mis söödikutesse puutub, siis nahk on mul nii paks, et nenrle hammustusi ma ei karda.
Läksime jõe äärde suplema. Ata jäi koju lõunat valmistama. Kui kõhud täis olime söönud, istusime verandale. Panime suitsud ette ja hakkasime juttu ajama. Polüneesia noormehel oli kontsertiino ja ta hakkas mängima lugusid, mis olid olnud music-hall'ides moes kümmekond aastat tagasi. Kui imelikult kõlasid need viisid siin — tsivilisatsioonist

tuhandete miilide kaugusel. Pärisin Sirrcklandilt, kas see kultuurist puutumata ümbrus ja need pärismaalased pole teda ära tüüdanud. Vastus oli eitav. See isegi meeldis talle, sest modellid olid alati käepärast. Peagi hakkasid polüneeslased valjusti haigutama, nad läksid magama, ja me jäime kahekesi. Kui vaid suudaksin kirjeldada seda ääretut vaikust tollel õhtul! Meie saarel Paumotul pole kunagi nii vaikne, nagu oli seal. Alailma kostab rannalt kõikvõimalike loomade sibinat-sabinat, merikarpide lakkamatut liikumist, maakrabide sahistamist rannaliivas. Ajuti kuuldub laguunilt, kuidas kalad siinseal õhku hüppavad, samas välkkiiret sulpsatust — tulistvalu põgenetakse pruuni hai eest. Ning kõige selle taustaks rulluvate murdlainete lakkamatu monotoonne müha. Seal polnud aga kuulda ühtegi häälitsusi õhk lausa pakatas valgete öölillede lõhnast. Öö oli nii imekaunis, et hing ei saanud enam kauemaks keha vangistusse jääda. Oli selgesti tajutav, kuidas ta oli valmis kehast eralduma ning kusagile lõpmatusse kaduma. Selles paigas oli isegi surmal sõbralik ilme.» Tiare ohkas.
«Ah, kui oleksin veel viieteistkümnene!»
Äkki sattus Tiare pilk kassile, kel oli ilmne kavatsus köögilaualt krevette näpata, üksainus liigutus ja raamat lendas laias kaares kassi sabajupi suunas, saateks äge sõimuvaling.
«Küsisin Stricklandilt, kas ta ka Ataga õnnelik on?
«Ata ei sega end minu asjadesse,» vastas Strickland. «Ta teeb mulle süüa ja hoolitseb laste eest. On kõigiti sõnakuulelik. Pakub mulle seda, mida ma naisterahvalt vajan.»
«Aga kas te Euroopa järele vahel igatsust ei tunne? Kas Pariisi ja Londoni tuledesäras tänavad, teie sõbrad ja mõttekaaslased, que sais-je' teatrid ja ajakirjad, busside kolin munakivisillutisel teid tagasi ei ahvatle?»
Strickland jäi pikaks ajaks mõttesse. Lõpuks ta vastas:
«Jään siia kuni surmani.»
«Aga kas igavus ja üksindus teid vahetevahel ei piina?» küsisin mina.
Ja Strickland pahvatas naerma: «Mon pauvre ami,»2
1 Kas või. (Pr, k.)
' Mu vaene sõber. (Pr. k.)

lausus ta. «Ilmselt pole te aru saanud, mis tähendab olla kunstnik.»»
Kapten Brunot naeratas leebelt ja ta tumedatesse heasüdamlikesse silmadesse tekkis isemoodi vaade.

«Strickland oli tookord minu suhtes ülekohtune, ka mulle polnud unistamine võõras. Ka minul on omad nägemused. Teatud määral olen minagi kunstnik.»
Tekkis üldine vaikus, Tiare õngitses oma päratust taskupõhjast välja peotäie sigarette. Ta andis'igaühele ühe, ja me panime suitsud põlema. Viimaks Tiare lausus:
«Kui monsieur tunneb Stricklandi käekäigu vastu nii põhjalikku huvi, siis võiks teda ju ka dr. Coutras' juurde juhatada. Stricklandi haigusest ja surmast teab tema kõige paremini rääkida.»
«Volontiers',» vastas kapten mulle küsivalt otsa vaadates. Laususin talle oma tänusõnad ja kapten heitis pilgu kellale.
«Kell on kuus läbi. Kui teil on tahtmist minna, siis praegu peaks ta kodus olema.»
Tõusin pikema jututa püsti ja me hakkasime dr. Coutras' maja poole astuma. Ta elas linnast väljas. Et «Hõtel de la Fleur» asus samuti linnaserval, polnud meil kuigi kaugele minna. Avarat maanteed palistasid vürtskoorepuud, nende taga laiusid võimsad kookospalmi- ja vanilliistandused. Palmiokstes kädistasid ja sädistasid linnud. Jõudsime kivisillale, mis viis üle väikese jõe, ja seisatusime hetkeks, et vaadata, kuidas polüneesia poisijõmpsikad vees hullavad. Läbilõikava kisa ja naeru saatel ajasid nad vees üksteist taga, tumepruunid märjad kehad päikese käes kiiskamas.

LIV

Astusime kahekesi mööda teed. Äsja kuuldud sündmused tõid mind ikka ja jälle ühe mõtte juurde tagasi. Siin kaugel saarel millegipärast ei põlatud ega vihatud Stricklandi nii nagu kodusaarel Inglismaal, sootuks vastu-

1 Meelsasti. (Pr. k.)

pidi — ta äratas kaastunnet ja tema veidrustesse suhtuti siin palju mõistvamalt ja leebemalt. Siinsed inimesed — polüneeslased ja eurooplased — pidasid teda veidrikuks, aga see polnud neile mingiks uudiseks, sest veidrikke olid nad ennemgi näinud. Nad pidasid loomulikuks, et maailm on täis imelikke inimesi, kes teevad imelikke tegusid. Võib-olla nad mõistsid, et inimene pole tavaliselt see, kes ta olla tahaks, vaid selline, nagu ta looduse poolt on loodud. Inglismaal ja Prantsusmaal oli Stricklandi peetud valeks meheks valel ametikohal, siin aga ei tundnud selle vastu keegi mingisugust huvi — tööd leidus iga masti mehe jaoks. Ma ei usu, et Strickland siin heasüdamlikuni, inimlikum ja sõbralikum oleks olnud, küll aga oli siinne keskkond talle sobivam. Veetnuks Strickland terve elu siin, poleks kellelegi mõttessegi tulnud teda halvaks inimeseks pidada. Siit leidis ta seda, mida ta oma kaasmaalastelt tahta ega oodatagi poleks osanud — kõike-mõistvat suhtumist.
Püüdsin kapten Brunot’le selgitada, miks see mind nii hämmastas, ja ta jäi viivuks mõttesse.
«Ega selles polegi teab mis imelikku, et ta mulle kõigele vaatamata meeldis,» lausus kapten Brunot lõpuks, «kuigi tol korral meist kumbki seda ei aimanud, oli meil tegelikult ühesugune huvi.»
«Ei tea, mis ühine huvi see võib küll olla nii erinevatel inimestel, nagu olete seda teie ja Strickland?» küsisin naeratades.
«Ilu.»
«Üsna ebamäärane mõiste,» pomisesin endamisi.
«Et armunud võivad olla pimedad ja kurdid, pole teile muidugi uudiseks. Omaenda peremehed on nad niisama vähe kui aheldatud galeeriorjad. Stricklandi vallanud kirg ei türanniseerinud teda mitte põrmugi vähem kui armastus.»
«Kui imelik on seda just teie suust kuulda,» laususin ma. «Kaua aega olin arvamise juures, et Strickland on mingi deemoni võimuses.»

«Tema kireks oli luua ilu. See ei andnud talle kuskil rahu. Kihutas teda aina ühest paigast teise. Deemon oli julm ja halastamatu, alailma piinas teda igatsus ilü järele — ja Stricklandist sai igavene rändur. On inimesi, kelle janu tõe järele on nii suur, et selle saavutamiseks on nad valmis kas või maailma alustugesid kõigutama. Niisugune

inimene oli ka Strickland, ainult et tõe asemel otsis ta ilu. Tundsin talle südamest kaasa.»

«Ent kas pole see imelik. Inimene, keda Strickland kord sügavalt solvas, ütles mulle, et tal on Stricklandist siiralt kahju.» Vaikisin viivuks. «Imelik, kas te tõepoolest leidsite seletuse karakterile, mis minu jaoks on seni olnud seletamatu. Mis kombel see teil õnnestus?»

Kapten Brunot pöördus naeratades minu poole.

«Kas ma ei rääkinud teile, et ka mina ise olin mõnes mõttes kunstnik. Mind vaevas samasugune igatsus nagu Stricklandigi. Temal oli väljendusvahendiks maalimine, minul elu.»

Ja Siis jutustas kapten Brunot mulle loo, mida pean vajalikuks reprodutseerida, sest see võimaldab paremini mõista Stricklandi karakterit ning on pealegi sobivaks kontrastiks. Pealegi oli sellel lool minu arvates ka oma võlu.

Kapten Brunot oli bretoon ja teenis omal ajal Prantsuse mereväes. Pärast naisevõttu läks ta erru ja asus elama Quimperi lähedale, kus tal oli väike maavaldus, ja kavatses seal veeta oma ülejäänud elupäevad rahus ja vaikuses. Perekonnaadvokaadi süü tõttu kaotas ta aga peaaegu kõik, niis tal .oli, ja ei tema ise ega ta naine ei tahtnud jääda kiratsema vaesuses seal, kus nad alles äsja olid pälvinud üldist tunnustust ja lugupidamist. Aastaid tagasi oli ta sõitnud Lõunamerd ja ta otsustas enne etsida sealt. Mõned kuud elas ta Papeetel ja kuulas maad. Oma prantsuse sõbralt laenatud raha eest ostis ta väikese saare Paumotu saarestikust. See oli kitsas maariba sügava laguuni ümber, inimestest asustamata ja kaetud võsa ja metsikute gua-jaavidega. Oma vapra naise ja paari polüneeslasega asusid nad saarele elama ja hakkasid endale peavarju ehitama ning maad Võsast puhastama, et istutada asemele kookospalme. See kõik toimus kakskümmend aastat tagasi, viljatust saarest oli nüüd saanud õitsev aed.

«See oli pöörane töö ja vaev, mis me seal nägime, pidime end tööga peaaegu ära tapma. Olin varahommikust hilisõhtuni jalu! — aina ehitasin, raiusin võsa, istutasin, ja kui õhtul voodisse heitsin, magasin koiduni nagu puunott. Naine ei jäänud minust põrmugi maha. Siis tulid täpsed, algul poeg, hiljem tütar. Õpetasime neid naisega, niipalju kui meil endil tarkust jätkus. Prantsusmaalt tellisime klaveri ning mu naine hakkas lastele klaverimängu ja inglise keelt õpetama. Mina aga õpetasin neile ladina

keelt ja matemaatikat; koos lugesime ajalooraamatutel. Ka merel saavad nad hakkama. Nad ei uju põrmugi halvemini kui polüneeslased. Kõik ümberkaudsed paigad on neil läbi rännatud ja tundma õpitud. Meie istutatud puud kannavad hästi, pealegi on meie riffidel pärlikarpe. Tulin Tahiitilt kuunarit ostma; See pole asjatu raharaiskamine, sest pärlikarbid teevad selle peagi tasa ja, kes teab, ehk õnnestub mul leida pärleidki. Seal, kus enne kasvas võsa, on nüüd õitsev aed. Olen samuti ilu loonud. Teie ei tea, mis tähendab vaadata neid lopsakaid kõrgeid puid ja sealjuures mõtelda — viimane kui üks neist on minu kätega istutatud.»

«Kas ma tohin teile esitada küsimuse, mille teie omakorda kunagi Stricklandile esitasite. Kas te Prantsusmaa ja oma endise kodu järele Bretagne'is ei igatse?»

«Siis, kui mu tütar on mehele läinud ja poeg naise'võt-nud ning on võimeline mind välja vahetama, läheme naisega Prantsusmaale tagasi, et lõpetada oma elupäevad majas, kus tulin ilmale.»

«Ning meenutate õnnelikult elatud elu,» lisasin ma.

«Evidemment,' et minu saarel lõbustused puuduvad, muust maailmast elame liiga kaugel — isegi Tahiitile sõit võtab oma neli päeva. Sellele vaatamata tunneme ennast seal õnnelikena. Vähe on neid, kellel on õnnestunud kord alustatud tööd lõpule viia. Meie elu on seal lihtne ja vahetu. Me ei tea, mis on auahnus, ning uhkustada saame ainult sellega, mis on saavutatud

omaenda kätetööga. Pole meil ei kurjust ega kadedust. Ah, mon cher monsieur2, kui palju on räägitud töö õilistavast mõjust, ent minu jaoks on tööl olnud tõepoolest määratu suur tähtsus. Olen õnnelik inimene.»
«Tundub, et te olete selle ära teeninud,» vastasin naerusui.
«Tahaksin hea meelega nii mõelda. Ent siiamaani on mulle selgusetu, millega ma küll olen ära teeninud, et mul on niisugune naine — tõeline sõber ja elukaaslane, kütkestav abikaasa ja suurepärane laste ema.»
Jäin puhk aega kapteni sõnade üle järele mõtlema. · «On ilmne, et selleks, et nii karmides elutingimustes saavutada nii suurt edu, peate mõlemad omama õige' tugevat tahtejõudu ja kindlat karakterit.»
1 On selge. (Pr. k.)
2 Siin: mu kallis sõber, (Pr. k.)
186
«Voib-olla, kuid midagi jäi veel nimetamata, ilma milleta meie saavutused oleksid võrdunud nulliga.» «Ja mis see siis on?»
Tekkis mõnes mõttes dramaatiline paus ja kapten Brunot laiutas käsi.
«Usk jumalasse. Ilma temata oleksime hukkunud.» Ja me olimegi dr. Coutras' maja juurde jõudnud.

LV

Dr. Coutras oli eakas prantslane — pikakasvuline ja üsnagi ümmargune. Ta kere meenutas hiiglasuurt pardi-muna. Ta heatahtlike siniste silmade läbitungiv pilk puhkas sageli rahulolevalt tohutul vatsal. Põsed olid tal roosad ja juuksed valged. Sellisena oli ta sümpaatne juba esimesest pilgust. Dr. Coutras võttis meid vastu toas, mis samahästi oleks võinud kuuluda mõnda prantsuse provintsilinna elumajja; paar polüneesia haruldust andsid ruumile omapära. Ta võttis mu käe oma tohutute käte vahele ja vaatas mulle lahkelt, kuid uurivalt otsa. Kapten Brunofd tervitades päris ta viisakalt abikaasa ja laste järele. Järgnesid mõlemapoolsed viisakusavaldused, kohalikud uudised, väljavaated kopra- ja vanillisaagi kohta. Alles pärast seda mindi minu visiidi põhjuste juurde. Seda, mida dr. Coutras järgnevalt jutustas, ei anna ma edasi mitte tema, vaid omaenda sõnadega, sest nii elavat ja kujundlikku keelt ei suudaks ma nagunii taastada. Tal oli sügav kaunitämbriline hääl, mis vastas kõigiti ta massiivsele kogule, ja vaieldamatu näitlejatalent. Teda kuulata ja vaadata valmistas niisama suure elamuse kui teatrietenduski, ja puhuti enamgi.
Kord paluti doktorit tulla Taravaosse vana polünees-lanna haigevoodi juurde. Kirevates värvides kirjeldas ta paj<su vana naist, kes lebas päratu suurel voodil ja tõmbas suitsu ning kelle ümber sagis terve trobikond tumeda-nahalisi. Pärast haige läbivaatamist pakuti talle kõrvalruumis lõunat: värsket kala, küpsetatud banaane, kanapoegi ja que sais-je' — kohalike elanike kõige tavalise-
' Siin: mis seal kõik veel oli. (Pr. k.)
187

maid toite. Kui ta parajasti oma kõhtu täitis, märkas ta ukse kõrval nutvat tüdrukut, keda sealt minema kihutati. Pööramata sellele erilist tähelepanu, läks ta uksest välja ja valmistus vedruvankril koju sõitma, ent äkki jäi ta pilk nutval tütarlapsel uuesti peatuma. Pisarate mööda põski alla voolates seisis neiu, armetu ja haletsusväärne. Doktor päris kõrvalseisjailt, mispärast tüdruk nutab, ja sai kuulda, ei neiu oli tulnud kaugelt mägede tagant siia kutsuma arsti valgele mehele, kes on raskesti haige. Tüdrukule oli aga siin öeldud, et tohtrit ei tohi tülitada. Doktor viipas neiu enda juurde ja küsis, mis mure teda vaevab. Tüdruk vastas, et teda oli saatnud Ata, kes teenis kunagi «Hõtel de la Fleur'is», ja et Punane on haige. Ta toppis

arstile pihku kokkukrimpsutatud ajalehenutsaka, ja kui dr. Coutras selle lahti oli harutanud, kukkus sealt välja sajafrangiline.
«Kes see Punane on?» küsis doktor polüneeslastelt.
Taile seletati, et nii kutsutakse inglasest kunstnikku, kes elab koos Ataga orus, umbes seitsme kilomeetri kaugusel. Kirjeldusest tundis ta ära Stricklandi. Ainus viis sinna pääseda oli minna jalgsi. Doktoril aga ei kõlvanud pärismaa laste arvates jalgsi käia, sellepärast nad olidki tüdruku minema saatnud.
«Pean teile tunnistama, et olin kaua kahevahel,» seletas dr. Coutras minu poole pöördudes. «Mind ei vaimustanud sugugi maha vantsida neljateistkümmend kilomeetrit kitsal mägirajal, kusjuures ma ei näinud mingit võimalust õhtul Papeetesse tagasi jõuda. Pealegi ei tundnud ma Stricklandi vastu kuigi suurt sümpaatiat. Minu silmis oli ta laisk ja logard, kes eelistas pigem elada koos polü-neesiannaga kui teenida omaenda kätega igapäevast leiba nagu teised lihtsurelikud. Mon Dieu,[1] kes oleks seda osanud tol korral arvata, et ühel heal päeval tunnista-takse ta geeniuseks! Pärisin tüdrukult, kas Strickland pole ehk ise suuteline minu juurde tulema. Ning küsisin, mis temaga siis tegelikult lahti on. Neiu aga jäi vastuse võlgu. Sain juba päris pahaseks tema vaikimise peale, tema aga seisis, pea norus, ja hakkas hoopis nutma. Kehitasin õlgu ja mõtlesin — lõppude lõpuks on see siiski minu kui arsti kohus, ja ma palusin tal teejuhiks hakata ning järgnesin talle päris tusases meeleolus.»

1 Mu jumal. (Pr. k.)

Kui doktor pärale jõudis, polnud ta meeleolu, teadagi, paranenud — ta leemendas higist ja nõrkes janust. Ata oli neid oodanud ja tee peale vastu tulnud.
«Kõigepealt andke mulle juua, või ma suren siiasamasse janu kätte,» hüüdis ta valjul häälel. «Pour Vamour de Dieu,' andke mulle üks kookospähkel!»
Ata hüüdmise peale tuli üks poiss joostes nende juurde. Ta ronis kibekiiresti puu otsa ja heitis alla küpse pähkli. Torganud pähklikoorde augu, ulatas Ata kookospähkli doktorile, kes hakkas pikkade, himurate sõõmudega värskendavat piima imema. Seejärel läitis doktor sigareti ja tundis end palju paremini.
«Kus see teie Punane siis on?» küsis doktor.
«Toas, maalib. Ala ei öelnud talle, et te tulete. Minge tuppa.»
«Mille üle ta kaebab? Kui ta on küllalt terve maalima, siis on ta ka küllalt terve, et ise alla minu juurde tulla; oleksin sellest vastikust jalutuskäigust pääsenud. Arvan, et minu aeg ei maksa vähem kui tema oma.»
Ata ei vastanud midagi, vaid astus koos poisiga dr. Coutras' järel tuppa. Tüdruk, kes doktori siia tõi, istus verandale; sealsamas, selg vastu seina,- külitas vana naine ja keerutas sõrmede vahel suitsu. Ata osutas ukse suunas. Pahane kõikide veidrast käitumisest, astus dr. Coutras tuppa, kus Strickland puhastas oma paletti. Molbertil seisis pooleliolev töö. Strickland, ümber ainult pareo, seisis seljaga ukse poole, ent pööras kohe ringi, kui selja taga saabaste kolksumist kuulis. Ta heitis doktorile ärritatud pilgu. Ta oli imestunud doktorit nähes ja pahane tema ootamatust sissetungimisest. Ent doktoril hakkas Strick-landi vaadates hinge matma ja ta jäi otsekui naelutatult seisma. Pärani silmi vahtis ta ikka veel Stricklandi. Seda polnud ta küll oodanud. Ta oli hirmust rabatud.
«Tungisite sisse, ilma et oleksite ette teatanud,» lausus Strickland. «Millega saaksin teile kasulik olla?»
Dr. Coutras oli jõudnud ennast vähehaaval koguda, ent oma häält ei suutnud ta ikka veel täielikult valitseda. Kogu ta pahameel oli minema pühitud ja ta tundis — eh bien, oui, je ne le nie pas' — tema ees seisva mehe vastu piiritut kaastunnet.
«Olen dr. Coutras. Olin parajasti Taravaos vana naise
1 Kõigevägevama nimel. (Pr. k.)

2 Oh, mis seal salata! (Pr. k.)

haigevoodi juures, kui kuulsin Ata palvet teid vaatama tulla.»

«Ta on puruloll. Hiljuti oli mul väike palavik ja siit-sealt valutas, kuid see ei ole kõneväärt; küll läheb mööda. Kui keegi Papeetesse läheb, lasen tuua endale hiniini.»

. «Heitke korraks pilk peeglisse.» Strickland vaatas doktorile otsa, naeris ning läks ja seisis odavas puuraamis peegli ette, mis rippus seinal. «Mis siin vaadata on?»

«Kas te siis ei märka oma näos mingit muudatust? Kas te pole tähele pannud oma näovormides nagu mingit paisumist või paksenemist, kuidas seda teile seletada — arsti-teaduses kutsutakse seda «lõvinäoks». Mon pauvre ami,' kas ma tõesti pean teile suu sisse ütlema selle kohutava haiguse nime?»

«Mulle?»

«Kui te uuriksite ennast peeglist põhjalikumalt, näeksite sealt leeprahaiguse kõige tüüpilisemaid tunnuseid.»

«Te teete nalja,» lausus Strickland.

«Oleksin üliõnnelik, kui see ainult nali oleks.»

«Te siis kinnitate, et mul on leepra?»

«Kahjuks küll, selles pole mingit kahtlust.»

Dr. Coutras oli oma haigetele varemgi surmaotsuse langetanud, ent hirmutundest, mis temas sel puhul tekkis, ei saanud ta kunagi jagu. Ta mõistis, kui kohutavalt pidi surmalemääratu teda sel momendil vihkama, kui ta haige ees seisis — tervisest pakatavana, hindamatu väärtuse, elu omanik. Strickland jäi talle sõnatult otsa vaatama. Tülgastavast haigusest moonutatud nägu ei reetnud vähimatki hingeliigutust.

«Kas nemad seal väljas juba teavad?» küsis ta lõpuks, mõeldes polüneeslasi verandal, kes seekord istusid ebatavalises ja ootusärevas vaikuses.

«Oh, polüneeslastele on need tunnused hästi teada,» vastas doktor. «Nad ei tahtnud seda teile ise öelda.»

Strickland astus paar sammu ukse poole ning vaatas välja. Ta ilme pidi olema kohutav, sest nagu ühest suust hakkasid polüneeslased äkki karjuma ja hädaldama. Nuteti ja uluti täiest kõrist. Strickland oli endiselt vait: Jälginud neid mõne hetke, tuli ta tuppa tagasi.

1 Mu vaene sõber. (Pr, k.)

«Kui kaua mul veel elada jääb?»

«Kes seda täpselt teab. Mõnikord vältab haigus isegi paar aastakümmet. Kui lõpp saabub varem, on see ainult õnn.»

Strickland jäi molberti ette seisma ning vaatas mõtlikult oma tööd.

«Teil on pikk tee seljataga. Õigupoolest tuleks tähtsa sõnumi toojale ka mingisugune vaevatasu anda. Võtke see pilt endale. Praegu pole sel teie jaoks küll mingit tähtsust, aga, kes teab, võib-olla kunagi tulevikus teeb see teile ehk rõõmugi.»

Dr. Coutras punnis tõsiselt vastu, et tal ei oie mingit vaevatasu tarvis. Ka Atale oli ta sajafrangilise tagasi andnud, Strickland aga oma otsusest ei taganenud. Ja nad läksid mõlemad verandale. Polüneeslased nutsid täiest kõrist.

«Rahune, naine. Ja pühi pisarad,» pöördus Strickland Ata poole. «Ega olukord nii hull polegi. Lähen sinu juurest varsti ära.»

«Ega sind äkki minu juurest ära ei viida!» karjatas Ata.

Tol korral ei olnud saartel kindlat seadust leeprahaigete kohustuslikust isoleerimisest, mistõttu haiged võisid ringi liikuda vabalt.

«Lähen ära mägedesse,» vastas Strickland.

Seepeale tõusis Ata püsti ning jäi Stricklandile otse silma vaatama.
«Las teised lähevad, kui tahavad, mina aga sind ei jäta. Sina oled minu mees ja mina sinu naine. Kui sa minu juurest ära lähed, poon enda puu otsa maja taga. Vannun jumala nimel.»
Ata sõnadest õhkus ääretut jõudu ja otsusekindlust. See polnud enam arglik ja alandlik noor polüneeslanna, vaid küps ja tahtejõuline naine. Ata oli tundmatuseni muutunud.
«Miks peaksid sa siia jääma? Parem mine Papeetesse tagasi ja sa leiad seal endale varsti teise valge mehe. Vanaeit jääb lapsi valvama, Tiare tunneb sinu tagasitulekust ainu-lt rõõmu.»
«Sina oled minu mees ja mina sinu naine. Kus oled sina, sinna jään ka mina.»
Stricklandi meelekindlus oli murtud ja kaks suurt pisa-
191
rat veeresid mööda ta põske alla. Ent see oli ainult hetkeks ja taas ilmus ta näole tuttav sardooniline naeratus.
«On need naised alles veidrad olevused! Sa võid neid lausa koera kombel kohelda, vemmeldada nii, et endal käsi valutab, ent ikkagi armastavad nad sind.» Strickland kehitas õlgu. «Ja neil olevat isegi hing — see on ristiusu kõige absurdsem illusioon.»
«Mida sa arstile ütlesid,» küsis Ata ärevalt. «Ega sa ei lähe ära?»
«Kui sa tahad, eks ma siis jää sinu juurde, mu laps.»
Ata viskus põlvili ja haaras Stricklandil jalgade ümbert kinni ning andis nendele suud. Strickland vaatas dr. Coutras'le otsa, naeruvine huulil.
«Lõppude lõpuks saavad nad ikkagi oma tahtmise, ja sui ei jää muud üle kui alistuda. Mis seal vahet — valged või mustad, kõik ühest mastist.»
Oma kaastundeavaldust kohutava haiguse puhul pidas dr. Coutras mõttetuks ja ta seadis ennast minekuvalmis. Strickland käskis Taned, poissi, saata tohtrihärra külani. Dr. Coutras tegi hetkelise pausi ja pöördus minu poole:
«Nagu ma teile rääkisin, ei tundnud ma ta vastu erilist sümpaatiat. Ent kui ma sealt aegamisi alla Taravao poole astusin, ei suutnud ma endas maha suruda imetlust, missuguse raudse enesevalitsusega Strickland sellele võib-olla inimsoo kõige hirmsamale haigusele vastu läks. Lahkudes Tanest, lubasin Stricklandile mõned rohud saata, kuigi ma ei lootnud, et ta neid kunagi võtma hakkab, või veel vähem, et neist üldse mingit kasu on. Samuti palusin Atale edasi öelda, et juhul kui mind vaja peaks minema, tulen viivitamatult. Elu on karm ning loo-dus tunneb oma laste piinamisest vahel pöörast rõõmu. Raskel südamel jõudsin tagasi oma mugavasse kodusse Papeetes.»
Tekkis üldine vaikus, keegi ei tahtnud rääkida.
«Ent Ata kutset ei tulnud,» jätkas doktor lõpuks oma jutustust. «Ja juhtus nii, et mul polnud sinnakanti õige tükk aega asja. Stricklandist ei olnud ma midagi kuulnud. Korral-paaril käis Ata Papeetes maalimistarbeid ostmas, kuid teda ennast ei õnnestunud mul kohata. Möödus enam kui kaks aastat, kui sattusin uuesti Taravaosse vana polüneesia naise juurde. Pärisin, ega nad juhuslikult midagi lähemat Stricklandist kuulnud ei ole. Tema leeprahaigu-sest teadsid nüüd kõik. Kõige esimesena oli lahkunud
192
nende juurest Tane, kohe tema järel vana naine koos oma lapselapsega. Strickland ja Ata koos lastega elasid nüüd päris üksinda. Mitte keegi ei astunud nende maavalduse lähedusse, sest nagu teada, tunnevad pärismaalased selle haiguse vastu lausa paanilist hirmu. Ammustel aegadel seesugune haige lihtsalt tapeti. Ainult küla poisijõmpsikad, kui nad mägedes juhtusid hulkuma, nägid mõnikord valget meest suure punase habemega. Hirmunult pistsid nad jooksu. Vahel öösel käis Ata all külas kaupmehe juures hädavajalikke asju ostmas. Ta teadis, et tema peale vaadatakse samasuguse hirmu ja tülgastusega, nagu vaadatakse Stricklandi peale, ja ta püüdis inimestega kohtumist kõigiti vältida. Kord sattusid nende kodu lähedusse paar naist, teistest ilmselt julgemad; märgates Atat jões pesu pesemas, hakkasid nad teda kividega

loopima. Pärast Seda kästi poepidajal Atale edasi öelda, et juhul kui Atat veel pesu pesemas nähakse, pistetakse ta majale tuli otsa. «Elajad,» ei suutnud ma pidada.
«Mais nori, mon cher monsieur,' inimesed jäävad niisugusteks, nagu nad on. Hirm on see, mis inimesed julmaks teeb. Otsustasin minna Stricklandi juurde. Kui olin vana polüneesia naise läbi vaadanud, palusin endale kedagi teejuhiks. Keegi ei tahtnud aga tulla. Nii olin sunnitud endale ise teejuhiks hakkama.»
Kui dr. Coutras Ata kodu piirimaadele jõudis, täitis teda ebamäärane ängistustunne. Kõndimisest alles higine, käisid tal ometi peal külmajudinad. Ohus oli tunda midagi vaenulikku, see tekitas ärevust. Mingid salapärased jõud tõkestasid tema teed, nähtamatud käed tirisid teda tagasi. Kookospähklid olid korjamata, need mädanesid maas. Kõikjal lasus mahajäetuse pitser. Ümberringi võsa — ürgmets oli hakanud võimust võtma maalapil, mida inimkäsi nii raske töö hinnaga endale alistada oli püüdnud. See tundus doktorile otse valu varjupaigana. Maja ümber valitses hämmastama panev vaikus. Esiotsa tekkis mulje, et inimesed on eluaseme maha jätnud. Siis ag,a tabas ta silm Atat. Naine kükitas väliköögis varikatuse all ja keetis midagi katlas. Sealsamas kõrval tolmuses liivas mängis vaikselt omaette väike poiss. Ata ilme jäi muutumatuks, kui ta doktorit märkas.
«Tulin Stricklandi vaatama,» lausus dr. Coutras.

1 Mitte sugugi, kulla härra. (Pr. k.)

«Lähen ja ütlen talle.»
Ata läks maja juurde, astus paarist trepiastmest üles verandale ja avas ukse. Dr. Coutras järgnes talle künniseni ning jäi ootama Ata käeviibet. Kui uks avanes, lõi talle ninna leeprahaigele omane iiveldama panev imal lõhn. Ta kuulis Atat Stricklandile midagi lausuvat, seejärel Stricklandi vastust, ent hääl oli talle täiesti võõras. See kähises ja sõnadest oli raske aru saada. Dr. Coutras kergitas kulme ja tegi järelduse, et haigus on kahjustanud juba häälepaelu. Seejärel tuli Ata uuesti verandale.
«Ta ei taha teid näha. Teil tuleb lahkuda.» Dr. Coutras kordas veel kord oma küllatuleku põhjust, kuid Ata ei lasknud teda ukselävest kaugemale. Dr. Coutras kehitas korraks õlgu ja hakkas ära minema. Ata tuli temaga kaasa. Ta sai aru, et ka Ata ootab tema äraminekut.
«Ehk ma saan tema heaks midagi teha?» küsis dr. Coutras.
«Saatke talle värve,» vastas Ata. «See on kõik, mida ta soovib.»
«On ta veel võimeline maalima?»
«Ta maalib maja seintele.»
«Küll teil on kohutav elu, mu vaene väike!»
Alles nüüd tekkis Ata näole kerge naeratus ning ta pilgust õhkus lausa ebainimlikku armastust. See pilk hämmastas ja rabas dr. Coutras'd hingepõhjani. Ta tundis selle noore naise vastu sügavat aukartust. Ei suutnud aga midagi lisada.
«Ta on ju minu mees,» vastas Ata.
«Kus on teie teine laps?» küsisin Atalt. «Eelmisel korral oli neid kaks.»
«Jah, oli küll. Teine suri. Matsin ta mangopuu alla.»
Kui Ata oli dr. Coutras'd veidi saatnud, peatus ta, teatades, et kaugemale ta enam ei tule. Sellest tegi dr. Coutras järelduse, et Ata kardab teiste külainimestega kohtuda. Lahkudes kordas dr. Coutras uuesti, et kui Atal teda tarvis läheb, saatku ainult sõna — ta tuleb viivitamatult.

LVI

Möödus veel kaks aastat, aga võib-olla isegi kolm, sest aeg möödub Tahiitil märkamatult ning pole kerge selle kohta täpset arvet pidada, kui dr. CoutrasTe saabus lõpuks teade, et Strickland

on suremas. Ata oli tee peal kinni pidanud Papeete postivankri ja palunud postivedajal Cout-ras' juurest otsekohe läbi astuda. Kahjuks polnud arsti sel momendil kodus, ja kui ta teate kätte sai, oli juba suur pime käes. Nii hilisel tunnil polnud enam võimalik sellist pikka teed jalge alla võtta ja ta asus teele alles järgmise päeva hakul. Jõudnud Taravaosse, hakkas dr. Coutras astuma seitset kilomeetrit Ata juurde, sedapuhku viimast korda. Kunagine teerada oli rohtukasvanud, ilmselt polnud seal viimastel aastatel ükski inimjalg astunud. Oige teeraja leidmisega oli raskusi. Teed otsides komistas ta küll kuivanud jõesängis, küll kriimustas end okkalistes põõsatihnikutes. Et seal puude otsas ka palju herilasepesi ette tuli, pidi ta sageli üle kaljude ronima, saatjaks surmavaikus.

Viimaks enda ees väikest värvimata maja nähes, mis nüüd veelgi rohkem lagunenud ja räämas oli, pääses ta huulilt valla sügav kergendusohe. Ka siin oli väljakannatamatult vaikne. Maja juurde jõudes silmas ta väikest poissi, kes muretult päikese käes mängis ning kes teda märgates hirmunult jooksma pistis — võõrad olid siin ilmselt vaenlased. Ent talle tundus, et poisipõngerjas jäi teda eemalt puu tagant piiluma. Maja uks oli pärani valla. Ta hüüdis, kuid keegi ei vastanud. Ja dr. Coutras otsustas sisse minna. Ent ka tema koputusele ei reageerinud keegi. Vajutanud käepidemele, astus dr. Coutras majja. Vastb kust lehast, mis talle ninna tungis, hakkas tal süda läikima. Ta surus taskurätiku ninale ning sundis ennast edasi minema. Kirkast päikesevalgusest pimestatud, et näinud ta esiotsa mitte midagi. Siis aga tardus ta paigale. Ta oli jahmunud, sest ta ei saanud aru, kus ta tegelikult viibib. See oli mingisugune salapärane maailm, kuhu ta oli sattunud. Ümberringi tihe ürgmets, paljad inimolendid, kes seal rahulikult ringi uitasid. Ja äkki ta taipas — need olid seinamaalingud.

«Mon Dieu, kas ma tõesti olen saanud päikesepiste,» pomises doktor endamisi,

Keegi oleks nagu liigutanud ja siis märkas ta Atat. Naine lebas põrandal ja tihkus nutta «Ata,» hüüdis dr. Coutras. «Ata!»

Ta ei vastanud. Tundes taas kohutavat iiveldust, läitis dr. Coutras sigari. Pikkamööda hakkasid silmad pimedusega harjuma ja see, mida ta enda ees nüüd nägi, lausa rabas. Toa kõik seinad olid maalingutega maast laeni kaetud. Olgugi et dr. Coutras'1 polnud kunstist vähimatki aimu, oli nende maalingute mõju talle tohutu. Neid seinu ühendas mingi imeline ja keeruline kompositsioon. Kõik see oli kirjeldamatult kaunis ja salapärane ning mõjus lausa hingematvalt. Teda vallanud tunded ei allunud mõistusele ega polnud analüüsitavad. Ta hinge valgus sügav aukartus ja vaimustus, inimese vaimustus, kellel on õnnestunud näha maailma loomist. See hämmastas oma mastaabi, meelelisuse ja kirglikkusega. Ent samas mõjus see hirmuäratavalt, otse õudusttekitavalt. Selle oli maalinud inimene, kes oli jäägitult pühendanud end loodusele ning avastanud selle saladused — kütkestavad ja hirmutekitavad. Kes oli tunnetanud seda, mida ühel korralikul inimhingel pole sünnis teada. Nendes maalingutes oli midagi ürgset ja kohutavat. Lausa üliinimlikku, otsekui oleks kõigel sellel seos musta maa-giaga. See oli imekaunis ja ühtaegu siivutu.

«Mon Dieu, ta on ju geenius.» Need sõnad vallandusid tahtmatult üle ta huulte.

Seejärel jäi dr. Coutras' pilk peatuma nurgas asuval matikuhjal. Ta astus lähemale ja nägi enda ees hirmsat, kohutavalt moonutatud, sandistunud olendit, kes kunagi oli olnud Strickland. Ta oli surnud. Doktor Cout-ras kogus ennast ja kummardus kloppival südamel värdjaliku laiba kohale. Äkki ta võpatas, süda tahtis seisma jääda: keegi seisis ta selja taga. See oli Ata. Dr. Cout-ras polnud ta samme kuulnud. Ata jäi seisma dr. Cout-ras' kõrvale, mõlema pilgud ühte ja samasse punkti suunatud.

«Taevane arm, mu närvid on päris läbi,» sõnas dr. Cout-ras. «Pidin enn.ist oimetuks ehmatama.»

Veel kord heitis ta pilgu inimjäänukile, mis kunagi oli olnud terve ja tugev mees, ja jahmunult tõmbus ta tagasi.

«Ta oli ju pime.»
«Jah, sellest saab oma aasta tagasi.»

LVII

Meie vetluse katkestas madame Coutras, kes külaskäikudelt parajasti koju jõudis. Pikka kasvu ja kogukas, võimsa rinnapartii ning lopsakate vormidega, mis olid tugevasti kokkunööritud korsetti topitud mõjus ta üsna aukartustäratavalt, kui ta tuppa sisenes nagu täispurjedes laev. Tal oli kongus nina ja kolmekordne lõualott. Rühikas. Mitte jälgegi polnud temas troopikas elavate inimeste lodevusest, vastupidi — temas oli rohkem ettevõtlikkust, aktiivsust ja seltskondlikust kui igas teises daamis palju lahedamas kliimavööndis. Kirgliku lobisejana tuli täi igasuguseid anekdoote ja uudiseid otsekui küllusesarvest. Tema tulekuga muutus meie äsjane jutt ainsa hoobiga kuidagi kaugeks ja ebareaalseks.
Lõpuks pöördus dr. Coutras minu poole.
«Muide, Stricklandi kingitud pilt ripub siiamaani minu kabinetis,» lausus ta. «Tahate, läheme viskame pilgu peale.»
«Meeleldi.»
Tõusime püsti ja dr. Coutras juhtis meid lahtisele verandale, mis ümbritses maja igast küljest. Hetkeks paelus meie tähelepanu aias kasvavate lillede värvilõõm.
«Pikka aega saatis mind Stricklandi seinamaalingute imepärane maailm. Nii tugevasti olid need mu mällu sööbinud,» lausus dr. Coutras mõtlikult.
Ka mina ei saanud oma mõtetega kaugemale. Tundus, et need seinamaalingud olid saanud Stricklandi lõplikuks eneseteostuseks. Muust maailmast eraldatud ning teades, et see. jääb tema viimaseks tööks, andis Strickland arvatavasti just nendes maalingutes oma maksimumi ümbritseva maailma nägemisest ja mõistmisest. Küllap siinsamas leidis ta ka oma hingerahu. Tema üle võimutsenud deemon oli, lõpuks välja kihutatud, ja koos eneseteostusega, mille piinava ettevalmistusega oli seotud kogu ta senine elu, saabus piinadest muserdatud üksiklase hinge lõpuks rahu. Ei, surina ta ei kartnud, sest oli oma elutööga lõpule jõudnud.
«Mida nendel maalingutel siis õieti oli kujutatud?»
«Vaevalt tean seda isegi. Need olid niivõrd fantastilised ja imelised.. See oleks nagu olnud maailma loomine, eedeni aed Aadama ja Eevaga, que sais-je?', otsekui hümn

1 Kuidas seda teile seletada. (Pr. k.)

inimkeha ilule, naise ja mehe keha ilule, ood ülevale, kütkestavale, ükskõiksele ja julmale loodusele. Seda vaadates tekkis eriti selge taju aja ja ruumi lõpmatusest. Maalingutel olid ka puud, mida olin näinud iga päev enda ümber — kookospalmid, viigipuud, tsesalpiiniad, avokaa-dod, ent sestpeale näen neid hoopis uue pilguga, just nagu oleks neil hing sees, nagu oleksid nad mähitud mingisse saladusse, mida ma ikka ja jälle püüan ära mõistatada, kuid mis kõigele vaatamata selgusetuks jääb. Ka värvid olid tegelikult tuttavad, ent ometi oli nende mõju sootuks iselaadne. Igal värvil oli ainuüksi temale kuuluv tähendus. Pealegi need paljad mehed ja naised! Nad mõjusid kuidagi täiesti maiselt, ent samas ka ebareaalselt. Nendes oli ühtaegu midagi jumalast kui ka maamullast, millest nad loodud olid. Inimene — kõikide ürgsete instinktidega seisis kogu oma alastuses minu ees ja mul hakkas hirm, sest nägin iseennast.»
Dr. Coutras kehitas õlgu ja ta suu ümber tekkis naeruvine:
«Teie võite ju minu üle naerda. Olen läbinisti materialist ja pealegi paks, turske mees — ehtne Falstaff, kas pole, mis? Lüürika pole mulle lihtsalt paslik. Mõjub koomiliselt. Ent niisugust kunsti, mis mulle sellist mõju oleks avaldanud, polnud ma kunagi varem näinud. Tenez\ mul

oli umbes samasugune tunne, kui Roomas Sixtuse kabelis käisin. Ka seal tundsin sügavat aukartust inimgeeniuse ees, kes oli need freskod teinud. See oli gigandi kätetöö — grandioosne ja võimas. Tundusin endale nende kõrval tibatillukese putukana. Michelangelo geeniusega oleme aga harjunud. Ent need maalingud viletsa onni seintel olid suureks avastuseks, ma polnud selleks ette valmistatud, see oli tsivilisatsioonist kaugel, sügavas mäekurus Taravaos. Kui Michelangelo mõjub tervena ja mõistuspärasena, suursugusena ja ülevana, siis siin, ilust muidugi rääkimata, oli midagi, mis rõhus südant. Mis see täpselt on, ei oskagi ma õieti öelda. See tegi rahutuks. Just nagu istuksid toa ukse taga, kus sees pole kedagi. Kõigele vaatamata, otse arusaamatutel põhjustel, oled hirmul, et keegi peab seal sees ikkagi olema. Sa nead iseennast — ah! see on närvidest, aga siiski, aga kui ... Ja sa pole enam iseenda peremees, hirm võtab su üle võimust, matab

1 Teate. (Pr. k.)

sind enese alla. Jah, pean tunnistama, et mul polnudki teab mis kahju, kuuldes, et see eriskummaline meistritöö on hävinenud.»

«Hävinenud!?» hüüatasin mina.

«Mais oui.[1] Kas te siis ei teadnudki?»

«Kust võisin mina seda teada? Nendest maalingutest polnud mul üldse aimu. Teie jutustust kuulates arutlesin endamisi, et arvatavasti on Stricklandi tööd mõne asjaarmastaja kollektsionääri kätte sattunud. Täielikku nimekirja tema töödest pole veel praegugi olemas.»

«Kaotanud nägemise, võis Strickland tundide kaupa istuda nendes kahes maalingutega toas ning vaadata pimesi silmi oma kätetööd. Ja kes teab, võib-olla hoomas ta neid isegi paremini kui nägijana terve oma elu jooksul. Ata sõnade järgi ei kaevanud Strickland kordagi oma saatuse üle, hetkekski ei kaotanud mehisust. Ta oli täie mõistuse juures viimse hingetõmbeni. Kuid ta võttis Ätalt ausõna, et kui ta tema maha on matnud, — ma vist ei rääkinud teile, et kaevasin talle haua omaenda kätega, sest polüneeslastest ei julgenud keegi nakatatud maja lähedalegi tulla, ja keerasime Ataga ta keha kolme kokkuõmmeldud pareo'sse ning matsime mangopuu alla —, pistab ta majale tule otsa ega lahku sealt enne, kui see on maani maha põlenud.»

Jäin mõttesse ega öelnud tükil ajal sõnagi. Viimaks laususin':

«Ta jäi lõpuni siiski iseendaks.»

«Kas tõesti? Mina aga pidasin oma kohuseks Atat paluma hakata, et ta seda mitte ei teeks.»

«Vaatamata sellele, mis te siin ennist rääkisite?»

«Sellele vaatamata. Kuna pidasin seda geeniuse kätetööks, polnud meil minu arust mingit õigust seda inimkonnalt ära võtta. Ata ei teinud aga kuulmagi. Ta oli andnud oma sõna. Seadsin ennast seejärel minekule, kuna ei suutnud silm silma vastu seista selle barbaarsusega, ja alles hiljem kuulsin, et Ata oli oma lubaduse täitnud. Valanud põranda ja magamismatid petrooleumiga üle, pistis ta majale tule otsa. Peagi polnud seal enam midagi muud järel peale hõõguva tuhahunniku — geeniuse kätetöö oli hävinud.»

«Minu arvates oli Strickland selle töö geniaalsuses

» Seda küll. (Pr. k.)

[1] Teate. (Pr. k.)

teadlik. Ta oli eesmärgini jõudnud. Oma elutöö lõpetanud. Ta oli loonud maailma — üleva ja kauni. Ning uhke ja põlglik, sai ta ka selle hävitajaks.»

«Näitan teile maali, mis ta mulle andis,» ütles dr. Coutras ukse poole astudes.

«Mis sai Atast ja ta lapsest?»

«Olevat läinud Marquesas-saartele. Ta sugulased elasid seal. Räägitakse, et nende poeg teenivat mingisuguse kuunari peal. Olevat nagu isa suust kukkunud.»

Otse vastuvõtukabineti ukse juures jäi dr. Coutras peatuma ja lausus muiates:

«See on vaikelu troopiliste puuviljadega. Arvatavasti pole arstikabinet selleks küll sobiv paik, aga mis teha, kui naine ei lasknud seda võõrastetuppa panna. Pidi kole sündsusetu olema.»

«Vaikelu ja ebasünnis!» ei suutnud ma pidada.

Astusime kabinetti ja mu pilk jäi otsekohe pildile peatuma. Vaatasin seda hulk aega.

See oli vaikelu terve kuhja mangode, banaanide, apelsinide ja mulle tundmatute puuviljadega.

Esimesel pilgul tundus, et pildil oli kõik nii, nagu olema pidi. Postimpressionistide näitusel oleks pealiskaudne vaataja selle töö mainitud koolkonna tüüpiliste, ehkki just mitte kõige paremate teoste hulka arvanud. Hiljem aga oleks see maal talle arvatavasti meenunud ja ta oleks imestunult küsinud, miks see talle meelde jäi? Ühesõnaga — see oleks talle igaveseks mällu sööbinud.

Värvid lõuendil olid niivõrd harjumatud ja erakordsed, et paljaste sõnadega pole võimalik edasi anda seda rahutuks tegevat tunnet, mida maal vaatajas tekitas. Sügavad tumesinised toonid meenutasid peene lõiketehnikaga lasuriidist vaagnat, mille helklemine ja sära rääkis mingist nõiduslikust ja salapärasest elust. Nende kõrval hõõglevad ja kirglikult lõõmavad tumepunased toonid, mis meenutasid toorest roiskunud liha, tekitades hämuseid assotsiatsioone Heliogabaluse-aegsest Rooma Impeeriumist. Sealsamas kõrval säravpunased toonid, eredad nagu astelpõõsamarjad, mis tõid mulle silme ette jõuludeaegse Inglismaa, lumevaiba, laste vallatu naeru ja kilked; siis läksid ergavpunased toonid üle imepäraseks' värvigammaks — õhkõrnaks nagu udusuled tuvi rinnal. Ja lõpuks küpsed kollased toonid, mis seninähtamatu kireja lõõmaga andsid maad rohelisele värvusele — hurmavale

ja meeldivalõhnalisele nagu kevad, selgele ja sillerdavale nagu mägioja. Missugune haiglaslik fantaasia oli need viljad küll loonud? Need kuulusid hespperiidide aeda Polüneesias. Nad lausa elasid, otsekui oleksid nad pärit elu sellest ähmasest perioodist, kui elu ei olnule veel nii rangelt vormi surutud. Nad sädelesid, toretsesid. Olid pilgeni täis troopika aroomi. Nendest õhkus mingit sünget kirge. Need olid otse nõiduslikud viljad — nende maitsmine oleks tähendanud kokkupuudet inimhinge tagamaadega tungimist inimfantaasia salapärasesse labürinti. Nad mõjusid ähvardavalt ja hädaohtlikult, ning see, kes neid oleks maitsnud, muutunuks elajaks või jumalaks. Kõik terve ja loomulik, mis kuulus lihtsate inimeste lihtsat rõõmude juurde, tõmbunuks nendest ehmunult eemale. Ometigi oli nendel viljadel vastupandamatu külgetõmbe-jõud — nagu hea- ja kurjatundmise puu viljadki mõjusi nad hirmutekitavalt oma võimalustega tundmatuse ees.

Viimaks pöörasin pilgu kõrvale. Mulle sai selgeks, Strickland oli viinud oma saladuse maamulda kaasa.

«Voyons, René, mon ami,»' hüüdis madame Coutr; tugev ja reibas hääl, «mida te seal nii kaua teete? Apéritifs ootab teid juba ammu. Küsi monsieur’lt, kas ta ei soovi üks klaas «Quinquina Dubonnet'd».

«Volontiers, Madame,»[2] kostsin verandale suundudes.

Lummus oli lõhutud.

LVIII

Oli kätte jõudnud aeg Tahiitilt lahkuda. Saarel v seva kauni kombe kohaselt andsid kõik, kellega siin k piin puutunud, mulle kaasa kingitusi: kopkospalmik' dest punutud korvikesi, pandanimatte, lehvikuid, kinkis mulle kolm väikest pärlit ja kolm purki guaj tarretist, tema enda lihavate kätega valmistatud, postilaev, mis teel Wellingtonist San Franciscosse

peatus ühe ööpäeva Tahiitil, pani üürgama ärasõiduvile, kut reisijaid laevale, surus Tiare mind oma võimsa rinna

' Kuule, René, mu sõber. (Pr. k.)
2 Meeleldi. (Pr. k.)

najale — ma kadusin hetkeks nagu voogavate laineharjade vahele — ning vajutas oma hõõguvpunase suu mu huultele. Ta silmades pärlendasid pisarad. Ja kui me aeglaselt laguunist välja triivisime, ettevaatlikult korallriffide vahel laveerides, ning lõpuks ulgumerele jõudsime, asus mu südamesse sügav melanhoolia. Ikka veel kandis briis meieni Tahiiti ranniku hõrgutavaid aroome. Tahiiti asub ju mitme maa ja mere taga ja ma olin kindel, et mu jalg ei puuduta enam kunagi seda maapinda. Üks peatükk mu elust sai läbi, ja äkki tundsin ennast veidi lähemal paratamatule surmale.
Kuu aja pärast olin taas Londonis. Hädavajalikud asjad aetud, võtsin kätte ja kirjutasin mrs. Stricklandile, arvates, et talle pakub huvi kuulda, kuidas ta mees oma viimased eluaastad mööda saatis. See oli hulk aega enne sõda, kui teda viimati nägin, mistõttu mrs. Stricklandi aadressi tuli otsida telefoniraamatust. Me leppisime kokkusaamise suhtes kokku ja ma külastasin teda ta nägusas väikeses majas Campden Hillil. Mrs. Strickland pidi olema juba kuuekümne ringis, ent aastate koormale õlita hästi vastu pannud, sest rohkem kui viiskümmend poleks talle keegi andnud. Kõhn, väheste kortsudega nägu, millele aeg polnud kuigi sügavaid jälgi jätnud, kuulus seda sorti inimtüübile, kelle kohta öeldakse, et nooruses pidi ta olema väga kena, mida ta aga tegelikult polnud. Juustes polnud märgata kuigi palju halli, liiatigi olid need kaunisse soengusse kammitud, must kleit õmmeldud viimase moe järgi. Minuni oli kandunud kuuldus, et mrs. Strick-landi õde, mrs. MacAndrew, kes elas mehest ainult kaks aastat kauem, oli pärandanud oma varanduse talle. Maja ja ust avama tulnud teenija meeldiva välimuse järgi otsustades pidi varandusest piisama, et lahedalt ära elada.
Kui mind võõrastetuppa juhatati, leidsin sealt juba külalise eest, ning teada saades, kes ta on, taipasin, et. kõik oli korraldatud kindla tagamõttega. Mrs. Strickland tutvustas mind mr. Van Busche Tayiorile nii võluva naeratusega, otsekui oleks ta tahtnud selle auväärse ameeriklase ees minu pärast vabandada.
«Meie, inglased, oleme äärmiselt asjatundmatud. PeaTe mulle andeks andma, kui ma millestki aru ei saa.» Alles seejärel pöördus mrs. Strickland minu poole. «Mr. Van Busche Taylor on väljapaistev ameerika kriitik. Kui

te pole juhtunud tema raamatut lugema, on teie haridusteesse jäänud sügav lõhe, mis tuleks viivitamatult täita. Momendil kirjutab ta mu armsast Charlie'st ja ta tahab, et ma teda mõnes asjas veidi aitaksin.»
Mr. Van Busche Tayjor oli kohn ja kuivetu mees suure läikiva kiilaspeaga. Võimsa peakolba kõrval tundus ta kollane ja sügavakortsuline näolapp erakordselt väike. Üldiselt vaikse olemisega, aga pööraselt viisakas. Ta rääkis ameerika aktsendiga ja ta käitumine oli niivõrd jäik ja külm, et tekkis paratamatult küsimus, mis on temasugusel küll asja Charles Stricklandiga. Mrs. Strickland meenutas oma meest niisuguse südamlikkusega, et see tegi mulle nalja. Sel ajal kui nad seal hubaselt vestlesid, lasksin silmadel üle toa käia. Mrs. Strickland oli ajaga sammu pidanud. Jäljetult olid kadunud Morrise tapeedid ja kadunud oli ka range tekstiil, samuti Arundeli gravüürid, mis kunagi kaunistasid külalistetoa seinu Ashley Gardenis. Tuba otse lõõmas värvidest ja tahtmatult kerkis huultele küsimus, kas mrs. Strickland oli üldse teadlik, et need moe poolt ettekirjutatud fantastilised värvused on Lõunamere saarel elanud vaese kunstniku unistustest sündinud. Vastuse sellele küsimusele andis mrs. Strickland ise.

«Kui imekenad padjad teil on,» lausus mr. Van Busche Taylor.

«Bakst meeldib teile?» küsis mrs. Strickland naeratades.

Seinu kaunistasid Stricklandi paremate tööde värvilised reproduktsioonid — kusagil Berliinis välja antud.

«Ah, te vaatate mu pilte,» lausus ta mu pilku jälgides. «Originaalidele ei pane mu rahakott vastu, ent rõõmu pakuvad reproduktsioonidki. Mulle saadeti need Berliinist avaldajalt endalt. Need on mulle suureks lohutuseks.»

«Nende keskel tunnete vist ennast üpris hästi,» sõnas mr. Van Busche Taylor.

«Jah, tõepoolest, nad on kohutavalt dekoratiivsed.»

«Suur kunst on alati dekoratiivne,» ütles mr. Van Busche Taylor, «olen selles sügavalt veendunud.»

Mr. Van Busche Taylori ja mrs. Stricklandi pilgud jäid peatuma alasti naisel, kes toitis rinnaga last. Naise kõrval põlvitas noor neiu, kes hoidis lille süütu lapsukese kohal. Neid jälgis eemalt kortsuline ja kondine vanaeit.

See oli Stricklandi versioon pühast perekonnast. Pidasin modellideks tema enda pererahvast; naine ja väike laps olid kahtlemata Ata ja ta esimene poeg. Mõtlesin endamisi, kas mrs. Stricklandil on sellest üldse õrna aimu.

Vestlus nende vahel jätkus ja mind hämmastas mr. Van Busche Taylori taktitunne, kuidas ta kõike seesugust vältida oskas, mis perenaisele oleks võinud piinlikkust valmistada, samuti ka mrs. Stricklandi osavus, kes tõtt öelda küll midagi valetamata andis mõista, et suhted Charlesi ja tema vahel on alati kõige paremad olnud. Lõpuks mr. Van Busche Taylor tõusis ja hakkas head aega jätma. Lahkumisel mrs. Stricklandi kätt oma peos hoides mr. Taylor lausa külvas ta üle kõige kaunimate ja valitumate tänusõnadega.

Kui uks oli ameeriklase järel sulgunud, pöördus mrs. Strickland minu poole:

«Loodetavasti ei muutunud ta teile liiga tüütavaks. See on mõnikord küllalt koormav, kuid ma pean oma kohuseks rääkida inimestele Charlie kohta kõik, mida ma temast tean. Olla geeniuse naine, tähendab ka teatud vastutustunnet.»

Ta vaatas mulle otsa oma kaunite silmadega, mille pilk oli veel niisama aval ja osavõtlik kui üle kahekümne aasta tagasi. Arutlesin endamisi, kas ta ei tahtnud mind lihtsalt lolliks teha.

«Bürood te muidugi enam ei pea?» nentisin ma.

«Oh ei,» vastas mrs. Strickland muretult. «Pidasin seda tookord rohkem ajaviite kui mingi muu põhjuse pärast. Viimaks käisid lapsed mulle niikaua peale, et pidin selle maha müüma. Olevat mind liialt ära kurnanud.»

Mrs. Strickland oli ilmselt unustanud, et kord tuli tal nii madalale laskuda ja endale ise leiba teenida. Kauni naise ilmeksimatu instinkt sosistas talle, et soliidne on vaid selline elu, mis teise arvel elatakse.

«Mu lapsed on praegu kodus,» ütles mrs. Strickland. «Arvasin, et isa käekäik peaks neid huvitama. Robertit te ju kindlasti mäletate? Ta on esitatud ordeni saamiseks sõjalise vapruse eest. Tõele au andes tunnen selle üle suurt uhkust.»

Ja mrs. Strickland läks lapsi kutsuma. Tuppa astus kõrge kaelusega sõjaväemundris pikakasvuline mees. Ta oli üpris meeldiva välimuse ja siira pilguga, nagu ma

seda mäletasin tema poisikesepõlvest. Otse tema kannul tuli õde. Ta pidi olema umbes niisama vana, kui oli olnud ta ema, kui ma temaga tutvusin, lisaks veel talle väga sarnane. Ka selle naise välimus laskis oletada, et neiupõlves pidi ta olema kaunitar, mis aga tegelikult niimoodi polnud.

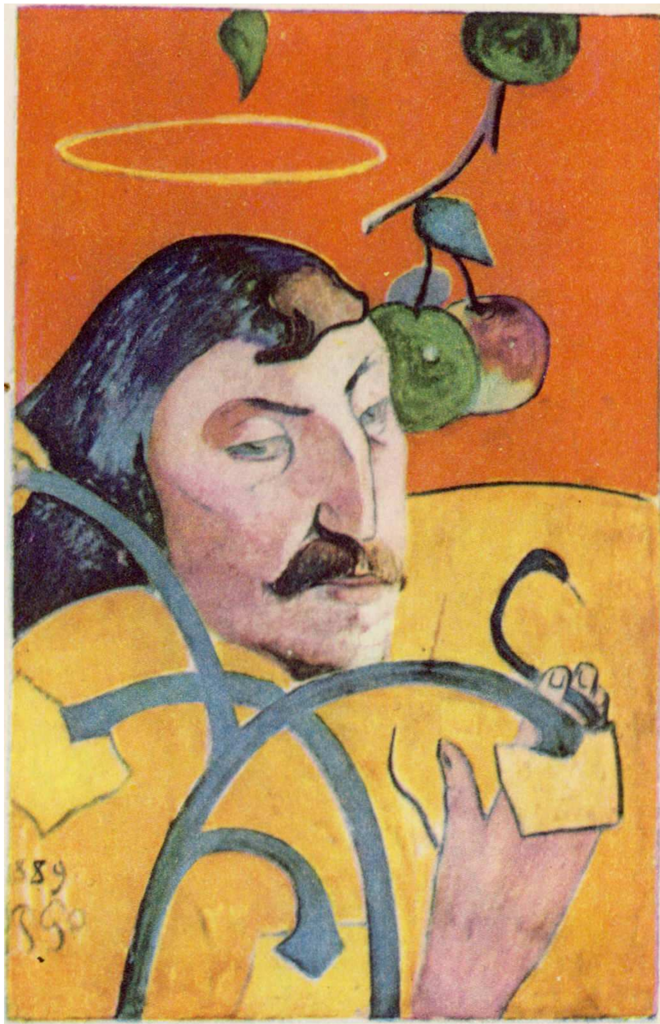
«Nad on muidugi tundmatuseni muutunud,» lausus mrs. Strickland rahulolevalt naeratades.

«Mu tütar kannab praegu mrs. Ronaldsoni nime. Ta mees on suurtükiväe-major.»

«Oma loomult on ta lihtsõdur,» ütles mrs. Ronaldson heatujuliselt. «Seepärast pole ta ka majorikraadist kaugemale saanud.»
Ja mulle meenus, et juba tookord, aastaid tagasi, olin ma kindel, et miss Strickland läheb sõjaväelasele mehele. See oli paratamatus. Sest tal olid kõik sõjaväelase naise eeldused. Ehk küll viisakas ja vastutulelik, suutis ta vaevu varjata oma sügavat veendumust, et ta pole selline nagu teised. Roberti käitumine oli kuidagi leebem ja sundimatum.
«See on puhas õnn, et ma just praegu Londonis olen,» ütles ta. «Sain ainult kolm vaba päeva.»
«Aga-juba kipub oma väeossa tagasi,» tähendas Roberti ema.
«Tõtt öelda veedame rindel aega suurepäraselt. Mul on seal terve hulk häid sõpru. Tõeline elu on rindel. Sõda on muidugi kohutav ja kõik, mis sellega kaasas käib. Kuid ta toob välja inimese kõige paremad omadused, seda ei saa salata.»
Jutustasin neile, mida ma Charles Stricklandi elust Tahiitil teadsin. Atast ja ta pojast ei pidanud ma vajalikuks rääkida, kõik ülejäänu püüdsin aga võimalikult täpselt edasi anda. Lõpetasin oma jutu Stricklandi traagilise surmaga. Minutit-paar valitses toas vaikus. Seejärel krõpsatas tikk ja Robert Strickland pani sigareti põlema.
«Issanda veskikivid jahvatavad küll aeglaselt, kuid hästi,» lausus ta erilise tunderõhuga.
Mrs. Strickland ja mrs. Ronaldson langetasid vagatsevalt pilgu, mis ilmselt tähendas, et tsitaat oli nende arvates võetud pühakirjast. Millegipärast mulle tundus, et ka Robert Strickland jagas seda illusiooni. Ma ei tea, miks, aga äkki kandusid mu mõtted Stricklandi ja Ata poja juurde. Kuulu järgi pidi ta olema reibas ja elurõõmus noormees. Nägin teda oma vaimusilmas — poolpaljana

kuunaril ringi sõitmas, ainsaks kehakatteks kalingurpük-sid. Õhtuti aga, kui tuul puhus ahtrist ja kuunar kergelt üle lainete libises, kogunesid madrused ülemisele tekile; ning sel ajal kui kapten ja supercargo lamamistoolides mõnuledes piipu popsutasid, keerles noormees meeletus tantsuhoos teiste omataoliste keskel, saateks vinguv kont-sertiinomuusika. Pea kohal lasuursinine taevas, siravad tähed ja ümberringi, niikaugele kui silm ulatus, Vaikse ookeani veekõrb.
Piiblitsitaat oleks peaaegu üle mu huulte libisenud, kuid ma sain sõnal sabast, sest teadsin, et usklikud peavad seda jumalateotuseks, kui harilik lihtsurelik nende valdustesse trügib. Minu onu Henry, kes oli kakskümmend seitse aastat järjest Whitstable'is vikaariks, oleks sel puhul öelnud — vanakurat oskab piiblisõna ikka niimoodi väänata, kuidas talle kasulik on. Onu mäletas veel selgesti neid aegu, kui ühe šillingi eest sai terve vanakuradi tosina kõige paremaid austreid.

Сомерсет М о э м. ЛУНА И ГРОШ. Роман. Художественное оформление Р. Койк. Издательство «Кунст» при Художественном фонде Эстонсяой ССР, Таллин, ул. Пикк. 6, На эстонском языке.
Toimetaja E Siimson. Kunstiline toimetaja R. Kangert. Tehniline toimetaja Ü. Veikesaar. Korrektor M. Klaassen.
Laduda antud 15. VIII 1972. Trükkida antud 13. III 1973. Paber «Entsüklopee-
diline» 54 X 84/16. Trükipoognaid 13+1, Tingtrükipoognaid 11,76. Arvestus-
poognaid 10,84. Tiraaž 50 000. Tellimise nr. 793. Trükikoda «Punane Täht»,
Tallinn, Pikk tn. 58. Kirjastus «Kunst», Tallinn, Pikk tn. 6. Hind 76 kop.
7-3-4 *

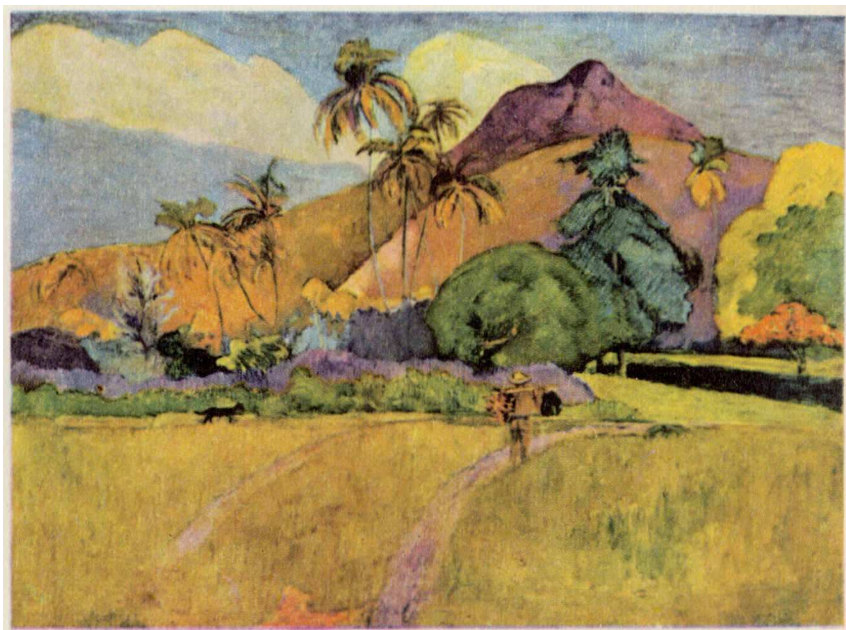
I. Autoportree nimbusega. 1889. Rahvushk Kunstigalerii. Washington

2. Schuffeneckerite perekond. 1889. Louvre, Pariis.

3. Vahine No Te Ti are [Naine lillega). 1891. Karlsbergi glüptoteek.
Kopenhaagen.

4. Tailiiti maastik. 1891. Kaunite Kunstide Instituut. 0inneapolis

. Tahiili naised. 1891. Louvre. Pariis.

Mustad sead. 1891. Kuiutava Kunsti Muuseum. Budaoest

. E" heare ia oe (Naine PUU\ iljag a}. 1893. Errnit aaä. Leningrad.

. Nave nave moe (Magusad unelmad). 1894.
Ermi!aai. Lenin,grad.